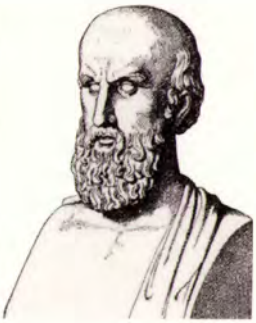

ORTAK MÜLKİYET, BİR GRUP İNSANIN ORTAKLAŞA FAYDALANDIĞI MÜLKİYETTİR.

SOSYALİST DÜŞÜNCENİN KÖKLERİ KLASİK YUNAN FİLOZOFLARINDAN ARİSTOTELES VE PLATON'A KADAR UZANIR.

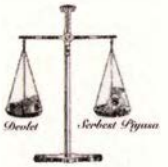

SOSYALİZM 101

BOLŞEVİKLER VE KARL MARX'TAN DEMOKRATİK SOSYALİSTLERE KADAR SOSYALİZM HAKKINDA BİLMENİZ GEREKEN HER ŞEY

BİR ÇIRPIDA SOSYALİST DÜŞÜNCE

PİYASA GÜÇLERİNİN DEVLET MÜDAHALESİYLE BİRLEŞTİĞİ EKONOMİYE KARMA EKONOMİ DENİR.

İNGİLTERE, İSKOÇYA VE GALLER'DE ULUSAL SAĞLIK SERVİSİ 1948 YILINDA KURULDU, BÜYÜK TOPLUMSAL REFORMLARIN BİR KISMI İSE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN SONRA GERÇEKLEŞTİRİLDİ.

KATHLEEN SEARS

Çeviren: Arzu Büşra Kumbaroğlu

SAY

Kathleen Sears klasik mitolojiye çocukluk yıllarında tutulmuş titiz bir araştırmacıdır. Eski Yunan ve Roma mitolojisi üzerinde çalışmış; beğeni toplayan çeviriler, yorumlar ve uyarlamalar kaleme almıştır.

Arzu Büşra Kumbaroğlu 1997'de Ankara'da doğdu. 2015 yılında üstün başarı bursuyla kazandığı Çankaya Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü'nü birincilikle bitirdi. Aynı üniversitede Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde çift anadalını ve İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde yandalını tamamladı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde İngiliz edebiyatı üzerine yüksek lisansına devam etmektedir. 2015 yılından bu yana kitap çevirisi yapmaktadır. Şimdiye dek Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* (Aspendos Yayıncılık) adlı eseri dahil olmak üzere dört eseri Türkçeye kazandırmıştır.

Kathleen Sears

SOSYALİZM 101

BOLŞEVİKLER VE KARL MARX'TAN DEMOKRATİK SOSYALİSTLERE KADAR SOSYALİZM HAKKINDA BİLMENİZ GEREKEN HER ŞEY

İngilizceden çeviren:
Arzu Büşra Kumbaroğlu

say

Say Yayınları
Herkes İçin *Sosyalizm*

Sosyalizm 101: Bolşevikler ve Karl Marx'tan Demokratik Sosyalistlere Kadar Sosyalizm Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey / Kathleen Sears
Özgün adı: *Socialism 101*

© 2019 by Simon & Schuster, Inc
Bu kitap Adams Media ile yapılan anlaşma sonucu yayımlanmıştır. Adams Media bir Simon & Schuster, Inc. (1230 Avenue of the Americas, New York, NY 10020, USA) markasıdır.

Türkçe yayın hakları Kesim Ajans aracılığıyla © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0777-4
Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Arzu Büşra Kumbaroğlu
Yayın koordinatörü: Levent Çeviker
Yayıma hazırlayan: Eda Okuyucu
Kapak uygulama ve sayfa düzeni: Artemis İren

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 674 93 54
Sertifika no: 45501

1. baskı: Say Yayınları, 2020

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari
www.instagram.com/sayyayincilik

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

Sosyalizm Nedir? 9
Sosyalist Düşüncenin Başlangıcı 14
Sanayiye Dayalı İşçi Sınıfının Yükselişi 22
Fabrika Şehirlerinin Büyümesi 27
Fourier, Saint-Simon ve Ütopik Sosyalizm 34
Marx ve Bilimsel Sosyalizm 41
Diyalektik Materyalizm 47
1848 Devrimleri 49
Alman Devletlerinde Devrim 55
Marx ve Engels Manifesto Yazıyor 61
Kapital 66
Fransa'da İç Savaş 71
Anarşizm Marksizme Karşı 80
Sosyal Demokrasinin Yükselişi 86
Bernstein ve Marksist Revizyonizm 95
Sendikacılık ve İşçi Sendikaları 98
Birinci Dünya Savaşı'nda Sosyalistler 106
Rus Devrimi'nin Başlangıcı 109
Lenin ve Rus Devrimi 117
Sosyalizm İktidarda 122
Üçüncü Enternasyonal 127
Stalin Troçki'ye Karşı 130

Stalin Yönetiminde Sovyetler Birliği 133
Çin Komünizmi 136
Mao ve Çin Devrimi 141
Büyük İleri Atılım ve Çin Kültür Devrimi 145
İkinci Dünya Savaşı 148
Soğuk Savaş 151
Stalinciliğe Alternatifler 154
Frankfurt Okulu ve Antonio Gramsci 157
İngiltere'de Ütopik Sosyalist Hareket 163
İngiliz İşçi Partisi 172
Refah Devletinin Kurulması 175
İskandinav Modeli 182
Thatcher ve Birleşik Krallık'ta Özelleştirme 186
Gelişmekte Olan Ülkelerde Sosyalizm 190
Sovyetler Birliği'nin Çöküşü 196
ABD'de Sosyalist Hareketler 202
Dünya Endüstriyel İşçilerinden Palmer Baskınlarına 205
Bunalım'dan Yeni Düzen'e 208
Senatör Joseph Mccarthy 212
Küba Devrimi 215
Vietnam 218
Sosyalizm ve "Yeni Sol" 223
Tepki 225
Sosyalistler ve Yeşil Hareket 228
Sosyalizm ve Gelecek 231

Dizin 235

GİRİŞ

İnsanların *sosyalizm* sözcüğünü kullanırken aslında ne demek istediklerini hiç düşündünüz mü? Peki, Marksizmden tutun demokratik sosyalizme ve İngiliz refah devletine kadar sosyalizmin farklı türlerini merak ediyor musunuz? Hem Avrupa hem de Amerika'da uzun süredir var olan sosyalist düşünce geleneğini öğrenmek ister misiniz?

Cevabınız evetse, *Sosyalizm 101* tam size göre. Bu kitapta açık ve basit bir dille sosyalizmin nerede başladığını, yıllar içerisinde nasıl değiştiğini ve bugün ne anlama geldiğini öğreneceksiniz. Bu kitap aşağıdakiler gibi birçok sorunun cevabını içeriyor:

- "Bilimsel sosyalizm"in kurucuları olan Karl Marx ve Friedrich Engels kimdir?
- Vladimir Lenin'in önderliğindeki sosyalistler 1917 yılında nasıl iktidara geldi?
- "Demokratik sosyalizm" ne demektir ve Marksist sosyalizmden farkı nedir?
- Günümüz sosyalist siyasetçileri ne istiyor?

Sosyalizm bugün siyasi diyaloga girmeyi başarmıştır. Bu nedenle sosyalizm hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak oldukça önem taşır. Birçok siyaset terimi gibi sosyalizm de dolu dolu bir sözcüktür ve sık sık yanlış anlaşılır. Fakat seçmenler gitgide sosyalistleri veya sosyalist eğilimli adayları seçme şansına daha fazla sahip oluyor. Daha çok insan sosyalizmi kabulleniyor ve anlamak istiyor. Sorun biraz da, pek çok kişinin buna nereden başlayacağını bilmemesi. Birçok konuda olduğu gibi sosyalizmi öğrenirken de öncelikle nasıl ortaya çıktığını ve onu ortaya çıkaran kişilerin ne demeye çalıştığını anlamakta fayda var.

Bazı insanlar sosyalizmin yakın geçmişte ortaya çıktığını sanıyor. Aslına bakılırsa, sosyalist fikirler yüzlerce yıldır etrafımızdadır. Kökleri on sekizinci yüzyıla, insanların kralların yönetme hakkını tartışmaya başladığı dönemlere uzanıyor. Sosyalist düşünce bugüne dek uzun bir evrim geçirdi, 1848 Avrupa devrimleri gibi olaylarla tetiklendi. Bu devrimler iki genç adamı, Karl Marx'ı ve Friedrich Engels'i *Komünist Manifesto* isimli belgeyi yazmaya teşvik etti. Bugün bile hâlâ dünyada bu kitapçığın etkileri hissedilmektedir.

Tüm bunlar karışık görünüyor olabilir ancak bu kitap hepsini anlamanızı sağlayacak. Sosyalist fikirlerin nereden çıktığına dair tarihi bilgilerin yanı sıra çeşitli sosyalistlerin neleri savunduğunu ve savunmakta olduğunu da açık ve net bir şekilde anlatacak.

Sosyalizm yıllar içinde on milyonlarca insanı etkisi altına aldı. Bugün ise yeniden canlanmaya başladı. Bu nedenle, ister bu siyasi ve ekonomi teori ilk defa öğrenmek, isterse halihazırdaki bilgilerinizi tazelemek amacıyla okuduğunuz bu sayfalarda sosyalizmi tarihi ve siyasi bağlama oturtmanızı sağlayacak faydalı bilgilerle karşılaşacaksınız. Öyleyse başlayalım.

SOSYALİZM NEDİR?

Temel Bilgiler

Her gün birileri bir başkasını yermek (kimi zaman ise övmek) için sosyalist yakıştırması yapıyor. Oysa çoğu zaman, sosyalist olarak nitelendirilen bu kişilerin tamamen ayrı görüşleri savunduğunu görürüz. O halde bu insanların tümü sosyalist olamaz, değil mi?

Açıkça görüldüğü üzere sosyalizmin anlamı kişiden kişiye değişir. Ancak tanım olarak çok farklı uçlara çekilen sosyalizmin özünde bazı temel inançlar yatmaktadır.

KAPİTALİZM SOSYALİZME KARŞI

Ekonomik ve siyasi bir sistem olan sosyalizm genellikle dünyanın pek çok ülkesinde hüküm süren kapitalizmin bir alternatifi veya iyileştirilmiş hali olarak görülür. İşte bu nedenle sosyalizmi konu alan birçok yazıda, sosyalizm kadar kapitalizmin de üzerinde durulur. 1818-1883 yılları arasında yaşamış olan Karl Marx sosyalist ideolojiyi kuramlaştıran en önemli isimdir. Karl Marx üç ciltten oluşan *Kapital* adlı kitabında kapitalizmin tam olarak nasıl işlediğini detaylıca açıklar.

Kapitalizmde toplum, mal ve hizmetleri el birliğiyle üretir ancak bu mal ve hizmetlerle beraberinde getirdikleri zenginlik özel mülke aittir. Örneğin, bir araba fabrikasına gittiğinizde hiçbir işçinin bir arabayı, motorundan bijon somununa kadar sıfırdan, tek başına yaptığını göremezsiniz. İşçiler hep birlikte çalışır, her birinin ayrı ayrı bir veya birkaç görevi vardır. Böylece "araba" dediğimiz son ürün ortaya çıkar.

Fakat araba yetkili bayiye ulaşıp satıldığında elde edilen kâr fabrika işçilerine dağıtılsın diye geri gönderilmez. Arabadan elde edilen kâr fabrika sahibine, yani bu durumda şirketin deposunda-

ki malları satın almış olan paydaşlara gider. Bu paydaşlardan en büyük hisseyi elinde tutanlar kârın da en büyük kısmını alır.

Kapitalizmin Farklı Türleri

Sosyalizm gibi kapitalizmin de birçok çeşidi vardır. Karl Marx'ın *Kapital*'de bahsettiği üzere, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında İngiltere'de kapitalizm pek fazla denetlenmiyordu. Aralarında küçük çocukların da bulunduğu işçiler tehlikeli koşullarda uzun saatler boyunca çalışıyordu. Ayrıca bu insanlar iş kazaları veya olumsuz çalışma şartlarının yanı sıra kötü beslenme gibi sebeplerle telef oluyordu. İleriki sayfalarda da göreceğiniz gibi, işçiler zamanla çalışma saatlerini azaltmak ve daha iyi maaşlar alabilmek için mücadele ederek bu kötü koşulların birçoğunu değiştirmeyi başardılar. Ne var ki, yirminci ve yirmi birinci yüzyıllarda daha fazla denetlenmeye başlayan kapitalizmin hâlâ aynı kapitalizm olduğunu söyleyebiliriz.

Baktığımızda sosyalist fikirleri oluşturan düşünce akımları aslında yüzyıllar öncesine dayanır. Sosyalistlere göre toplumun el birliğiyle ürettiği mal ve hizmetler yine topluma ait olmalıdır. Söz konusu bu mal ve hizmetlerin kişisel kazançlar için değil, toplum kazancı için üretilip devlet eliyle yönetilmesi gerekir. Sosyalistler böylece devletin toplumsal eşitlik ve adalet aracı haline geleceğine inanırlar.

Fakat bu, sosyalist düşüncenin hiç kimsenin kendine ait bir diş fırçası olmaması veya kendine ait bir evde oturmaması gerektiğine inandığı anlamına gelmez. Elbette, 1970'lerde Pol Pot* yönetimindeki Kamboçya'da olduğu gibi işi uç noktalara götüren ve bunlar gibi katı kurallar getiren ülkeler de vardır. Ancak sosyalistler aslın-

* Pol Pot (1925-1998): 1975-1979 yılları arasında Kamboçya başbakanı, "Kızıl Kmerler" gerilla örgütünün kurucusu. Görevde bulunduğu süre boyunca yaklaşık 1 milyon 700 bin kişinin ölümünden sorumlu olduğu düşünülmektedir. (ed.)

da çok daha büyük ölçekli mal ve hizmetlerin topluma mal olması ve toplum tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünmektedir.

KAMU MÜLKİYETİ ÖRNEKLERİ

Tüm toplumun yararı için devlet eliyle yönetilen mülklere rahatlıkla örnek bulabiliriz. ABD de dahil olmak üzere pek çok ülkede (Birlik Pasifik Demiryolları ve Norfolk Güney Demiryolları gibi kimi özel demiryolu şirketlerine rağmen) Amtrak gibi demiryolu hizmetleri sağlayan kamu kooperatifleri de vardır. Kaynakları devlet tarafından sağlandığı için sık sık finansman sıkıntısı yaşamasına karşın Amtrak, ABD'nin ulusal demir yolu ağını oluşturur.

Bir başka örnek ise sağlık alanından verilebilir. ABD hükümetinin kamuya sağladığı sağlık sigortası hizmetleri Medicare ve Medicaid ile yaşlı ve yardıma muhtaç hastaların sağlık masraflarının büyük bir kısmı karşılanır. İngiltere'de bulunan Ulusal Sağlık Hizmeti bir adım daha öteye giderek İngiltere vatandaşlarının sağlık masraflarının oldukça büyük bir kısmını öder. Bu sağlık hizmeti bazı sorunlarla karşılaşsa da kamulaştırılan sistemlerin ne gibi faydaları olduğuna dair önemli bir örnektir. Aslına bakılırsa, birinci dünya ülkelerinin pek çoğunda kamulaştırılmış sağlık hizmetleri verilmektedir.

Dünyada Sağlık Hizmetleri

Kamulaştırılmış sağlık hizmetlerinin tek adresi elbette İngiltere değildir. Ulusal sağlık hizmeti sağlayan diğer ülkeler arasında Meksika, Küba, Kanada, Mısır, Fas, Güney Afrika, İsrail, Japonya, Çin, Avustralya, Yeni Zelanda ve hemen hemen tüm Avrupa ülkeleri gösterilebilir.

Sosyalizm çoğunlukla toplumsal değişimi ele alan siyasi bir yaklaşım olarak görülür. Kimi sosyalistler sosyalizmin çeşitli özelliklerini hayata geçirebilmek için kademeli reformları ve yasaları destekler. Kimileri ise kapitalistlerin ellerindeki gücü kendi rızalarıyla asla bırakmayacaklarını, bu nedenle bir devrim yapılması gerektiğini savunur. Her iki görüşün de gerçek hayatta denendiği ve çeşitli sonuçlar elde edildiği söylenebilir.

SOSYALİZM'İN BAŞARISIZLIKLARI

Sosyalizme karşı çıkanlar aşağıdaki görüşleri savunur:

- Eski Sovyetler Birliği'nin fazla detaylı planlı ekonomisi verimli olamamış, tüketici malları sağlanamamış ve milyonların ölümüyle sonuçlanan kıtlıklara yol açan tarımsal felaketlerle sonuçlanmıştır. Baştaki baskıcı hükümet, Sovyetler Birliği 1991 yılında yıkılana dek birçok vatandaşı hapse atmış ve öldürmüştür.
- 1949'daki Çin Devrimi'yle mülkiyeti yerlileştiren ve tarımı kolektif hale getiren elit bir yönetici sınıf iktidara gelmiştir. Ancak tıpkı eski Sovyetler Birliği'nin yaptığı hatalar ve yanlış hesaplamalarda olduğu gibi, bu devrim de "Büyük İleri Atılım" benzeri felaketlerle sonuçlanmış ve milyonlarca insanın hayatına mal olmuştur. Günümüzde Çin'de, sosyalist mülkiyetin yanı sıra kısıtlı kapitalist yatırım faaliyetleri de görülmektedir.
- 1959 Küba Devrimi toplumun daha iyi sağlık hizmetlerine kavuşmasını ve ülkede, Karayipler'deki veya Orta Amerika'daki herhangi bir devlete nazaran okuryazarlık oranının yükselmesini sağlamıştır. Ancak devletin bir hayli baskıcı olması sebebiyle yüz binlerce Kübalı vatanını terk etmiştir.

Bu başarısızlıkların, sosyalist teorinin özündeki kusuru mu ortaya çıkardığı yoksa belirli durumların sonuçlarını ve tarihsel

durumları mı yansıttığı konusunda tartışmalar sürüyor. Kimileri Sovyetler Birliği'ndeki sistemin bile tam bir sosyalizm değil, devlet eliyle yönetilen bir kapitalizm olduğunu öne sürer. Gerçek manada sosyalist bir toplumun henüz görülmediğini söylerler. Kimileri ise bu düşünceye kesinlikle karşı çıkmaktadır.

Bu kitabın amacı, sizleri o ya da bu düşünceye inandırmak değil. Aksine, sosyalist fikirleri anlamanız ve bu fikirlerin geleceğimiz için ne anlama geldiğini kavramanız için sizlere yardımcı olmayı amaçlıyoruz. Sosyalizmi tam olarak anlayabilmek için öncelikle köklerine inmemiz ve atılan ilk adımlara bakmamız gerekir.

SOSYALİST DÜŞÜNCENİN BAŞLANGICI

Öncüler

On altıncı yüzyılda Avrupa ekonomisi değişmeye başladı. Derebeylik sistemini oluşturan karmaşık hak ve görev yapısı yerini yavaş yavaş kişisel çıkarlar üzerine kurulu bir piyasa ekonomisine bırakıyordu. Yeni özgürlükler, farklı güçlükleri ve görülmemiş bir toplumsal karmaşayı da beraberinde getirmişti. Olanla olması gereken arasındaki zıtlıktan yola çıkan siyaset felsefecileri, Sir Thomas More'dan itibaren adil, istikrarlı ve etkin bir toplumun doğasını anlamaya çalıştılar. Bu süreçte daha sonraki sosyalist düşüncenin temelleri de atılmış oldu.

SIR THOMAS MORE ÜTOPYA'YI KURUYOR

1478-1535 yılları arasında yaşamış olan Sir Thomas More yazılarını İngiltere'nin siyasi, kültürel ve entelektüel çalkantıları arasında kaleme aldı. Tudor Hanedanı yönetimindeki İngiltere'de Rönesans gelişip serpiliyor ve Reform hareketinin dönüştürücü etkisi gözlemleniyordu. Ayrıca Tudor dönemi siyasi çatışma ve yağmacılık dönemiydi. Kral VIII. Henry, hükümdarlığı sırasında Katolik manastırlarının elinden aldığı toprakları kendi destekçilerine dağıttı. Bir kısım ise kralın himayesine girerek iş, toprak ve emekli maaşı veya yıllık maaş alabilmek için birbirleriyle yarışıyordu.

Babası önemli bir avukat ve hâkim olan More, iki sene Oxford Üniversitesi'nde eğitim gördü. 1494 yılında babası Londra'ya geri dönüp ortak hukuk (Anglosakson hukuku) okumasını istedi. Ünlü eseri *Ütopya*'yı yazmaya başladığı 1515 senesine kadar Thomas More hem başarılı bir avukat olarak çalıştı hem de Parlamento'da görev yaptı. Boş zamanlarını öğrenmeye adayarak radikal Katolik

ve ilahiyatçı Desiderius Erasmus'un liderliğindeki Uluslararası Kuzey Hümanistleri Birliği'nin bir parçası oldu.

Hümanistler ve Rönesans

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda hümanist filozoflar insanın dünyadaki yaşamını anlayabilmek için klasik Yunan ve Roma metinlerine yöneldiler. Kuzeyli hümanistler ise Katolik Kilisesi'ni ıslah etmek amacıyla Yunanca bilgilerinden faydalanarak Yeni Ahit'i ve kilisenin başta gelen azizlerinin eserlerini incelediler.

1515 yılında More, bir ticaret heyetiyle birlikte Belçika'daki Batı Flandre'nin başkenti olan Brüj'e gitti. Flandre'deyken Erasmus ve diğer hümanistlerle yaptığı fikir alışverişleri kendisine düşünce tarihinde daimi bir yer kazandıracak olan siyasi kitapçığı yazması için ilham kaynağı oldu. Zevkle okunduğu kadar faydalı da olan bu altın kitapçık hem cumhuriyete en uygun devleti hem de yeni Ütopya adasını, yani bilinen adıyla *Ütopya*'yı anlatıyordu.

More ve VIII. Henry

More'un adını duyuran bir başka olay ise VIII. Henry'nin Aragonlu Catherine'den boşanıp Anna Boleyn ile evlenmesini desteklememesidir. More her iki hareketi de Kilise'ye karşı bir hakaret olarak görüyordu. VIII. Henry ise onun bu durumu desteklememesini vatan hainliği olarak algılamıştır. 6 Temmuz 1535 tarihinde More mahkemeye çıkarılmış ve ardından idam edilmiştir. Ölümünden dört yüzyıl sonra More, Papa XI. Pius tarafından azizlik mertebesine yükseltilmiştir.

1516 yılında Leuven şehrinde yayımlanan kitap bir çırpıda hitap ettiği kitlenin takdirini kazandı. More'un diğer hümanist dostları ve kamu görevlilerinden oluşan elit çevre de çok geçmeden bu kitleye dahil oldu. Kısa sürede farklı baskıları çıkan kitap aynı zamanda Latinceden birçok Avrupa diline çevrildi.

Ütopya Toplumu

More'un *Ütopya*'sı iki kısımdan oluşur. İlk kısım More'un, ada ülkesi Ütopya gibi yeni keşfedilen topraklardan kısa süre önce dönmüş hayali bir gezginle arasında geçen diyaloğu konu alır. Bu gezginin gittiği hayali ülkelerle ilgili anlattıklarını on altıncı yüzyıldaki gerçek Avrupa ülkeleriyle karşılaştıran More, bu şekilde gününün toplumsal koşullarını eleştirir. More özellikle zenginlerin "açgözlülüğü" ve "eli sıkılığı" ile fakirleri topluma karşı suç işlemeye iten "açlığın insanı yapmaya zorladıklarından" bahseder.

Kitabın ikinci kısmında ise More, Ütopya adasında yaşayan hayali toplumun sosyal, siyasi, ekonomik ve dini durumunu detaylıca anlatır.

Gerçek Olamayacak Kadar Güzel Bir Yer

More kitabında aklındaki ideal halkı anlatmak için Yunancada bulunmama eki olan *ou* ile yer anlamına gelen *topos* kelimelerini birleştirerek *utopi* (ütopya) şeklinde yeni bir sözcük türetti. Ütopya kelimesi aslında "güzel yer" anlamına gelen *eu-topos*'u çağrıştıran, "hiç yer" anlamına gelen bir söz oyunudur. Günümüzde ise kelime, gerçek olamayacak kadar güzel yerleri anlatmak için kullanılıyor. 1868 yılında John Stuart Mill gerçek olamayacak kadar kötü yerleri anlatmak için ütopya kelimesinin zıt anlamlısı olan *distopya* sözcüğünü türetmiştir.

Şehirleşme ve sanayileşme konusunda kendisiyle aynı endişeleri paylaşan daha sonraki reformcular gibi More da kusursuz toplumun ilk örneği olarak tarıma dayalı küçük bir topluluk önerdi. More'un buradaki amacı, zenginliğin getirdiği tembelliği ve fakirliğin yol açtığı aşırı çalışmayı ortadan kaldıran eşitlikçi bir toplum yaratmaktı. Ütopya adasındaki herkes faydalı işler yapar ve herkesin dinlenmeye vakti vardır. Tüm vatandaşlar çiftliklerde ve şehirlerde çalıştığından tamamı hem tarımsal hem de ticari anlamda

beceri kazanır. Hiçbir iş bir başka işten üstün görülmez, işler karşılığında para kazanılmaz. Her aile ürettiklerini dört halk pazarından birine götürüp karşılığında ihtiyaçlarını alır.

Özel mülk kavramı da yoktur. Ailelere verilen evler her on senede bir piyango ile belirlenir. Aileler evlerinde yemek yemekte özgür olsalar da, hep beraber yemek yemek yalnız yemekten daha zevkli olduğu için, aileler otuz ailenin bir araya geldiği ortak yemek salonlarını tercih eder.

Ütopya hükümeti, demokrasi ile meritokrasinin birleşimi olan bir sistemle yönetir. Bu yönetim şeklinde seçimle iş başına gelen birkaç kişi yönetilenin rızasına göre hüküm sürer. Her vatandaşın hükümette söz hakkı vardır ve gizli oy sistemi olduğu için hiç kimse verdiği oy yüzünden sıkıntı çekmez. Otuz aileden oluşan her grup bir sulh hâkimi (*philarch*) seçer. Bu sulh hâkimleri ise bir *arhcpilarch* belirler. Nihayetinde seçilen kişiler de prensi seçer. Her vatandaşın oy hakkı olmasına rağmen herkes kamu görevlisi olamaz. Önemli kamu görevlileri yalnızca üstün yetenekli insanlardan oluşan belirli bir gruptan seçilebilir.

More'un Kendisinden Sonra Gelen Düşünürlere Etkisi

Sosyalizm sözcüğü sosyal reform diline girdiğinde, More'un Ütopya'sını yazmasının üzerinden üç yüz yıldan fazla süre geçmişti. Yine de ilk sosyalistler More'un yazdığı birçok şeye gıptayla bakmışlardır. Bunlar arasında şunlar bulunur:

- Özel mülkün kaldırılması
- Evrensel çalışma zorunluluğu
- Toplumsal zenginlikten eşit pay hakkı
- Kanun önünde eşit hak kavramı
- Devlet yönetimi ve üretimin kontrolü

ÜTOPYA YENİDEN YAZILIYOR

1611-1677 yılları arasında yaşamış olan James Harrington doğuştan bir aristokrattı ve hem İngiliz İç Savaşı'nın öncesinde hem de savaş sırasında "Gentleman of Bedchamber"* olarak Kral I. Charles'ın himayesinde bulundu. Savaşın ardından yazdığı yazılarda tarihteki sebep sonuç ilişkilerini inceleyerek kendine ait felsefi bir sistem kurdu. Bu sayede, Püriten Devrimi olarak da bilinen iç savaşın altında yatan sebebin toprak mülkiyetinin dağıtımındaki eşitsizlik olduğunu sonucuna vardı.

Harrington, güç ile otorite arasında ayrım yapıyordu. "Talihin getirdikleri" olarak adlandırdığı güç, zenginliğe dayanıyordu. Bunların en önemlisi topraktı. Öte yandan otorite bilgelik, sağgörü ve cesaretten oluşan "aklın getirdikleri"ne dayanıyordu. En iyi hükümdarda her ikisi de bulunmalıydı.

Güç ise bilgelikten ziyade zenginliğe bağlı olduğundan mülkiyet devletin temeliydi. Mülkiyetin "bir, birkaç ve birçok kişi" arasında dağılımı hükümetin şeklini yansıtıyordu. Mutlak monarşide mülkiyet dengesi tek adamın, yani kralın elindeydi. Paralı askerler ise hukukun egemenliğini güvence altına almaktaydı.

Commonwealth of Oceana

Harrington, 1656 yılında yazdığı *Commonwealth of Oceana* [Oceana Milletler Topluluğu] adlı kitabında İngiliz İç Savaşı'na yol açan sorunlardan kaçınmak için bir sosyal program tasarlar. Toplumsal adaletten ziyade toplumsal düzen üzerinde durduğu bu programla Harrington, "hiçbir kişinin veya birden fazla kişinin ayaklanma çıkarıp milletler topluluğunun düzenini bozarak çıkar sağlayamayacağı veya çıkarı uğruna düzeni bozmak için kullanabileceği gücünün olmayacağı" bir toplum yaratmayı hedefler.

---

* Önceleri "Lord of Bedchamber" olarak bilinen bir İngiliz kraliyet görevlisi unvanı. Göreve atanan kişi kralın giyinip soyunmasından ve kıyafet dolabıyla yatak odasından sorumluydu. (ed.)

Güç zenginliğe dayandığı için, Harrington'a göre siyasi istikrar sağlamanın yolu mülkiyetin birkaç ailenin elinde toplanmasını önlemektir. İngiltere'de sıklıkla rastlanan ve baba malının büyük bölümünün veya tamamının ailenin en büyük oğluna miras kaldığı "ilk doğan hakkı", sadece zenginlerin mülkiyeti biriktirip aktarmasına değil, siyasi gücün de aktarımına yol açıyordu. *Oceana*'da ise bir adamın malları, öldüğünde çocuklarına eşit dağıtıldığı için güç de geniş çapta bölüşülür.

Kurucu Babaların Harrington'dan Öğrendikleri

Amerika'nın kurucu babaları Harrington'ın fikirlerini incelemiş ve bu fikirlerin birçoğu Amerika Birleşik Devletleri anayasasına dahil edilmiştir. Bunlara iki meclisli Kongre, başkanın iki dereceli yöntemle seçilmesi ve güçler ayrılığı örnek gösterilebilir.

Ayrıca Harrington, hükümetin yasama ve yargı organları arasına kesin bir güç ayrılığı getirerek oligarşinin oluşumunu engeller. Güç, yasama organı içinde de birbirinden farklı sorumlulukları olan iki ayrı meclise dağıtılır. Roma meclisi örnek alınarak "senato" denilen üst meclis politika önermek ve tartışmaktan sorumlu olsa da yasa çıkarma yetkisi yoktur. Alt meclis ise üst meclisin önerdiği politikaları oylamaktan sorumludur ancak onun da politika önerme veya tartışma yetkisi yoktur. Üst meclis temsilcileri "aklın getirdikleri" sayesinde "doğal aristokrasi"den gelir. Alt meclis temsilcileri ise halkın arasından gelmektedir. Her iki meclisin temsilcileri de iki turlu seçimle seçilir ve dönüşümlü olarak belirli süreler için seçildikleri pozisyonlarda görev alırlar. Seçmen kitlesi ve temsilcilerin seçildiği havuz, iki istisna dışında mal varlığı olan tüm erkekleri kapsar.

İNSANIN DOĞAL HAKLARI

İngiliz İç Savaşı sırasında Parlamento'nun yanında savaşan bir avukatın oğlu olan ve 1632-1704 yılları arasında yaşayan John Locke genellikle Aydınlanma çağının ilk düşünürü kabul edilir. Oxford'da Yunan ve Roma klasikleri üzerine eğitim almış olmasına rağmen, on altıncı yüzyıldaki doğa felsefecilerinin bilginin doğasına ve kaynağına dair öne sürdükleri yeni fikirler daha çok ilgisini çekiyordu.

1666 yılında John Locke, kendisini himayesine alacak kişiyle, yani sonradan ilk Shaftesbury kontu olan Lort Anthony Ashley Cooper ile tanıştı. Locke ve Shaftesbury, anayasal monarşi, Protestanlığa geçiş, kişisel özgürlükler, dini hoşgörü ve parlamenter yönetim gibi birçok siyasi konuda aynı görüşleri paylaşıyordu. 1681 yılında Shaftesbury tutuklanıp mahkemeye çıkarıldı ancak vatan hainliği suçundan aklandı. Locke da sürgüne gönderildiği Hollanda'ya onunla birlikte gitti.

John Locke siyasi düşüncelerini anlatmak için 1689 yılında *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* isimli yazılarını kaleme aldı. İlk incelemede kralların Tanrı'dan gelen haklarına karşı çıkan Locke ikinci incelemede ise her insanın hem yaşama hem de yaşamını sürdürebilmek için bazı imkânlara sahip olma gibi belli başlı doğal haklarla doğduğunu savunur. Ancak bu imkânların başkalarına zarar vermek için kullanılamayacağını vurgular. Her toplum sözü geçen bu hakları korumak için bir hükümet oluşturur.

Hükümetler kralın Tanrı'dan gelen haklarıyla değil, yönetilenin rızasıyla var olduğu için, hükümet vatandaşların haklarını koruma görevini yerine getiremezse vatandaşlar rızalarını geri çekebilir.

PİYASANIN GÖRÜNMEZ ELİ

Her ne kadar adı serbest piyasa kapitalizmiyle birlikte anılsa da sosyalist düşüncenin gelişmesinde hakkı yenemeyecek bir isim

vardır: 1723-1790 yılları arasında yaşayan Adam Smith. Modern ekonominin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith İskoçya'daki Aydınlanma döneminin önemli yüzlerindendi. 1776 yılında *Ulusların Zenginliği* adıyla yayımladığı eserin eksiksiz bir toplum kuramının ilk cildi olmasını amaçlıyordu. *Ulusların Zenginliği* siyasi ekonominin ilk büyük eseriydi.

Bu eserde Adam Smith ilk defa piyasa ekonomisini detaylarıyla inceliyordu. Zenginliğin asıl kaynağı olarak altını veya toprağı değil de iş gücünü göstermesi zenginliğe dair görüşleri alaşağı ediyordu. Smith, arz-talep kuralının nasıl belli başlı ürünlerin fiyatlarını düzenlediğini ve sermayenin nasıl biriktirilip kullanıldığını göstermiştir. Ara sıra iğne üretimi, İslam imparatorluğunun önemli hanedanlarından Abbasi Halifesi'nin ürettirdiği lüks mallar ve Kuzey Atlantik'teki ringa avının istatistikleri gibi büyüleyici örneklere de değinir.

Ulusların Zenginliği'nin kalbinde ise zamanın hâkim ekonomi kuramı olan merkantilizme kafa tutar. Merkantilizmde hükümetler ekonomilerini korumak amacıyla ayrıntılı düzenlemeler, gümrük vergileri ve parasal denetim sistemleri kurarlar. Adam Smith ise piyasanın görünmez elinin hükümet kontrolünün yerini alacağı ve herkese refah sağlayacağı serbest bir piyasa önerir. Bu piyasayı merkantilizmden ayırmak için "kapitalizm" şeklinde bir sözcük türetmiştir.

SOSYALİST DÜŞÜNCENİN TEMELLERİ

On altıncı ve on yedinci yüzyıl siyaset kuramcıları tek, birkaç ve birçok kişi arasındaki ilişkiyi sorgulayarak daha sonraki sosyalist düşüncenin temellerini attılar. Eşitlik ve eşitsizlik, zenginliğin dağılımı, otoritenin temeli ve dar kapsamda insan hakları gibi meseleler kamusal söylemin bir parçası haline geldi.

SANAYİYE DAYALI İŞÇİ SINIFININ YÜKSELİŞİ

Aşağıdan Gelen Devrim

Modern sosyalizmin kökleri Sanayi Devrimi'nin fabrikalarına ve yoksul semtlerine uzanır. İmalatçıların makineleri çeşitli şekillerde kullanarak tek bir kişinin yapabileceği üretimi artırması malların hızla ve ucuz bir şekilde satılıp tüketilmesini sağladı. Birçok kişi, gelişimin göstergesi olarak gördükleri makinelere ve onların getirdiği zenginliğe oldukça sıcak bakıyordu. Başkaları ise yeni oluşan yoksul şehir halkının yaşama ve çalışma koşullarından rahatsızlık duyuyordu. Bu kişilerden bazıları üretimdeki bu artışın meyvelerinin nasıl daha eşit bir şekilde paylaşılabileceğini düşünmeye başladı.

ON SEKİZİNCİ YÜZYILDA NÜFUS PATLAMASI

Bir önceki yüzyıl boyunca nüfusta hemen hemen hiç artış gözlenmezken, 1750-1800 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerinde çarpıcı bir nüfus artışı yaşandı. Birçok ülkenin nüfusu ikiye katlandı. Bazı ülkelerdeki nüfus artışı on dokuzuncu yüzyıl boyunca devam etti. Örneğin, Büyük Britanya'nın nüfusu 1750-1800 arasında iki katına çıkarken 1800-1900 arasında üç kat arttı.

Bu ani artışın altında birtakım sebepler yatıyordu. Tıptaki gelişmeler ve gelişen sağlık koşulları bulaşıcı ve salgın hastalıkların tahribatını azalmıştı. Yeni gıdaların, özellikle de patatesin gelişiyle birlikte yoksullar daha düzgün beslenme imkânına kavuştu ve kıtlık vakalarında düşüş yaşandı. Artan kamusal düzen ve azalan iç savaşlarla birlikte hayat daha güvenli bir hal aldı. En nihayetinde, ölüm oranları düştü, nüfus bir anda arttı.

Tarım Devrimi

Büyük Britanya'da Sanayi Devrimi'ne paralel olarak bir de tarım devrimi yaşandı. Atların çektiği yeni makineler, yeni hayvan yemleri, yaygınlaşan toprak drenajı projeleri ve fenni hayvancılık ile tarımsal üretim arttı. Ancak tarımsal gelişmelerin toplumsal bir bedeli de vardı. 1760-1799 yılları arasında büyük toprak sahipleri, önceden küçük çiftçilerin hayvan otlatmak için kullandığı 2-3 milyon akrelik bir ortak araziyi kendilerine ait çitlerle çevreledi.

Artan nüfus, büyütülmesi geren çocuk ile bakılması gereken yaşlı oranında bir artışı da beraberinde getirerek topluma her yönden baskı yaptı. Pek çok köylü artık çocuklarına toprak veremediğinden bu insanlar hayatlarını sürdürmek için başka yollar aramak zorunda kalıyordu. Şehirlerdeki küçük esnaf da benzer problemlerle karşılaşıyor, kendi dükkânında çocuklarına iş imkânı sağlayamıyorlardı. Nüfus artışı hem yiyeceğe hem de sanayi ürünlerine olan talebi artırarak bu ürünleri üretecek ucuz iş gücü bolluğu yaratmıştı.

DOKUMACILIK MODERN BİR ENDÜSTRİYE DÖNÜŞÜYOR

Sanayi Devrimi esasında İngiltere'nin dokumacılık endüstrisinde başladı. Tekstil ürünleri yüzyıllardır İngiliz ekonomisinin önemli bir kısmını oluşturuyordu. Sanayi Devrimi'nin arifesinde İngiltere'nin ince yünü çok meşhurdu. Keten üretimi de İrlanda ve İskoçya'ya yayılıyordu. Bir tek pamuk endüstrisi kalite ve fiyat konusunda Hint basmaları ve muslin kumaşıyla yarışmayacak kadar küçük çaplıydı ve geride kalmıştı.

Dokumacılık on sekizinci yüzyılın ilk yarısında evlerde gerçekleştiriliyordu. Kendi işi olarak dokumayla uğraşan ve oldukça teşkilatlı ticaret cemiyetlerinde yer alan Manchesterli esnaflar dışında

esnafın çoğu aynı zamanda çiftçiydi. Birçok aile tarlada yapacak pek fazla iş bulamadıkları mevsimlerde dokumacılık yapıyordu. Çoğu zaman bütün aile hep birlikte bu işi yapardı.

İlk değişimler küçük çaplıydı.

- John Kay'in 1730'da çıkardığı ve 1750'ler ve 1760'larda yaygınlaşan uçan mekik dokumacılığa hız kattı.
- Lewis Paul'un 1748 yılında patentini aldığı çırçır makinesi iplik eğirme için liflerin hazırlanmasını kolaylaştırdı.

Her iki icat da halihazırda var olan arz sorununu pekiştirdi. İplik eğirme makineleri sistemin dar boğazıydı. Geleneksel bir dokuma tezgâhıyla çalışan tek bir dokumacıya iplik sağlanabilmesi için üç veya dört iplik eğirme makinesi gerekiyordu. Uçan mekik dokumacının hızını artırınca iplik kıtlığı baş gösterdi.

James Hargreaves'in 1770 yılında patentini aldığı eğirme makinesi bu iplik arzı sorununu çözüme kavuşturdu. Aile boyu çıkrıkların yerini kısa zamanda daha ucuz ve çocukların bile rahatça kullanabildiği ufak eğirme makineleri aldı. İlk çıkan eğirme makinelerinde sekiz teker bulunuyordu. 1784 yılına kadar seksen tekerlekli makineler yaygın hale gelmişti bile. On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru o zamana kadarki en büyük eğirme makineleriyle tek bir kişi, birkaç çocuğunun yardımıyla aynı anda yüz yirmi teker kullanabiliyordu.

Eğirme makineleri büyüdükçe iplik eğirme işi fabrikalara kaymaya başladı. Ancak yeni fabrika sistemi evlerdeki dokuma endüstrisinin yerini hemen dolduramadı. Başlangıçta aileler evlerini genişleterek daha büyük ölçekli dokuma tezgâhları ve eğirme makineleri kullandılar. Fabrikalar ise ev tipi eğirme makinelerine ham pamuk, el tezgâhıyla dokuma yapanlara ise iplik sağlıyordu. Dokumacılar iplik arzının kesilmeyeceğine güvendikleri için tarım yapmak yerine tam zamanlı olarak dokumacılık yapabiliyordu.

FABRİKA SİSTEMİNİN DOĞUŞU

İngiliz dokuma endüstrisindeki ilk gerçek değişim 1769 yılında Richard Arkwright'ın iplik eğirme işinin hem hızını hem de kalitesini artıran sulu eğirme makinesinin patentini almasıyla başladı. Bilinen iplik eğirme makinesinin aksine Arkwright'ın su ile çalışan dokuma tezgâhı bir fabrika makinesi olarak tasarlanmıştı.

Birkaç yıl sonra Samuel Crompton'ın selfaktörü pamuk eğirme ve sulu eğirme makinesinin çalışma ilkelerini bünyesinde birleştirerek daha pürüzsüz ve ince bir iplik üretti. Böylece İngiliz pamuğu kalite bakımından Hint mallarıyla yarışır hale geldi. 1795 yılında Arkwright'ın patenti iptal edilince sulu eğirme makinesi sermaye yatırımına gücü yeten herkese kısıtlama olmaksızın açıldı. Aynı yıl buhar makinesi ilk defa bir iplik fabrikasını çalıştırmak için kullanıldı. Bu durum büyük ölçekli fabrika üretimini mümkün kıldı.

İplik eğirme teknolojisindeki gelişmeler lifleri eğirmeye hazırlama zahmetini ortadan kaldıran taraklama, ditme ve fitilleme makinelerinde de görüldü. Her teknik gelişmeyle birlikte tekstil endüstrisi evdeki sistemlerin bir adım daha ilerisine taşındı. Fabrika sistemi yalnızca işleri düzene sokmanın yeni yolu değil, aynı zamanda yeni bir yaşam biçimiydi. Fabrikalar karanlık, gürültülü ve tehlikeli yerlerdi. Fabrika işçisinin sıkı disiplini ve birbirinin aynısı günleri çiftçilerin veya evde dokumacılık yapanların çalışma gününden çok farklıydı. Hem tarımla hem de dokumacılıkla uğraşanlar çoğu zaman günde on dört saat çalışıyordu ancak tarım işi çok çeşitli ve mevsimlikti. Ayrıca kendi geçimini sağlayan dokumacılar kendi çalışma saatlerini belirleyebiliyordu. Fabrikalarda ise on dört saatlik çalışma, daha az mola ve her gün evden işe, işten eve daha uzun mesafe yol katetmek demekti. Amirler işçilerin zaten gürültüden zar zor duyulan şarkılarını ve sohbetini istemiyordu. Daha fazla kadın ve çocuk fabrikalara alındıkça aile babaları elini ayağını işten iyice çekti.

Çocuk İşçi Kanunları

Birleşik Krallık Parlamentosu'ndan ilk çocuk işçi kanunu 1802 yılında geçti. Bu yasanın amacı, yetimlere pamuk fabrikalarında "çıraklık eğitimi" aldırmak olsa da ne zorlayıcı bir hükmü ne de gerçek anlamda bir etkisi bulunuyordu. 1833 Fabrika Kanunu'na kadar çocuk işçi çalıştırılması büyük ölçüde denetimsizdi. Bu kanunla birlikte yasal çalışma yaşı 9 olarak belirlendi ve 9-13 yaş arası çocukların günde dokuz saatten fazla çalıştırılmaması şartı getirildi.

FABRİKA ŞEHİRLERİNİN BÜYÜMESİ

Yeni Bir Manzara

Suyla çalışan yeni iplik eğirme fabrikaları, Kuzey İngiltere'de şelale gibi yukarıdan akan su kaynakların bulunduğu her yere yayılmıştı. Bu fabrikaların birçoğu o kadar ıssız yerlerdeydi ki fabrika sahipleri işçi bulmakta zorlandıklarından gruplar halinde Londra'dan getirdikleri yetim çocukları "çıraklık eğitimi" adı altında çalıştırıyorlardı. Buhar gücünün kullanılmasıyla birlikte artık her yerde fabrikalar açılmaya başlamıştı. Bu fabrikaların birçoğu kömür ve işgücü kaynaklarının yakınlarına inşa ediliyordu.

Fırsat arayışı içerisinde yerini yurdunu terk eden işçiler, esnaflar ve dükkân sahiplerinin iç göçü sayesinde, en önemli sanayi şehirleri on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında şaşırtıcı oranda büyüdü. En hızlı büyüme fabrika şehirleri olan Manchester, Liverpool ve Birmingham'da görülürken genişleyen denizaşırı ticaretin bir sonucu olarak liman şehirlerinde de büyüme gözlendi. 1850'ye kadar İngiliz nüfusunun yarısından fazlası şehirlerde yaşamaya başlamıştı.

"Karanlık Şeytani Fabrikalar"

Alelacele inşa edilmiş, kömür isinden kararmış bu yeni şehirler on dokuzuncu yüzyıl insanının göz zevkini epeyce bozmuştu. William Blake'in tabiat manzarasını kapatan "karanlık şeytani fabrikaları" aynı dönemde yaşayan insanları da dehşete düşürüyordu. Eleştirmen John Ruskin, İngiltere'nin gelecekte "Liverpool'un rıhtımlarında yükselen gemi direkleri kadar çok bacayla dolup taşacağını; tek bir çimenliğin, tek bir ağacın, tek bir bahçenin bile kalmayacağını" öne sürüyordu. Sosyalist sanatçı William Morris ise "göz zevkinin kalmadığı bir dünyada her şeyin kül yığınının tepesindeki bir muhasebe ofisine" dönüşmesinden korkuyordu. Fabrika şehirlerinin

çirkin görüntüsüyle bu görüntünün o şehirlerde çalışan insanlar üzerindeki etkisini bağdaştırmak ise keskin gözlü bir yabancıya, Alexis de Tocqueville'e düşmüştü. "Dünya bereketlensin diye atık borularından gelmiş geçmiş en büyük beşeri sanayi akıyor," diye yazdı Tocqueville Manchester'a yaptığı bir ziyaretten sonra. "Bu kirli kanalizasyonlardan saf altın akıyor. Burada insanlık dört başı mamur gelişimini tamamlıyor, aynı zamanda en yabanisini de; burada medeniyet mucizeler yaratıyor ve medeni insan bir bakıma eskisi gibi yabanileşiyor."

ELEKTRİKLİ DOKUMA TEZGÂHI VE ÜCRETLERDEKİ DÜŞÜŞ

Dokumacıların aldığı ücretler dokumacı sayısındaki artış sebebiyle halihazırda düşmüşken, 1820'lerde elektrikli dokuma tezgâhlarının büyük ölçüde piyasaya sürülmesiyle ücretler bir darbe daha aldı. El tezgâhlarının kullanımı beceri gerektiriyordu. Elektrikli dokuma tezgâhları ise hiçbir beceri gerektirmiyordu.

Luddistler

1811 ve 1812'de, evlerini geride bırakıp çalışmaya gelmiş tekstil işçilerinden oluşan maskeli gruplar fabrikalara saldırarak geçim kaynaklarını tehdit eden makineleri tahrip ettiler. Kendilerine Luddistler diyen bu grubun ismi Kaptan Ned Ludd isimli, muhtemelen sadece söylentiden ibaret liderlerinden geliyordu. Bu gruplar köylülere saldırmamaya veya başka mülklere zarar vermemeye özen gösteriyordu. Ayrıca sık sık yerel halktan destek görüyorlardı. Hükümet saldırılara karşılık, makineleri tahrip edenleri ölüm cezasına çarptırdı.

Çoğunluğunu kadınların ve çocukların oluşturduğu niteliksiz fabrika işçileri, kendi işinde çalışan kalifiye dokumacıların yerini al-

maya başlamıştı. İş imkânları kısıtlı olduğundan, İngiliz tekstil pazarının yıldızı gittikçe parlarken işçilere düşük ücretler ödenmeye devam ediyordu. 1820-1845 yılları arasında pamuk endüstrisinin üretimi dörde katlanırken ödenen ücretler aynı kaldı.

İkinci Sanayi Dalgası

İngiltere'nin tekstil endüstrisinin sanayileşmesi, araç gereçler ve makineler ile çelik dövme ve kömür madenciliğindeki ilerlemelerin iyice artmasını sağlayan güce bir talep yarattı. Esasen ahşap olan makinelerin yerini yeni yeni gelişen imalat makinesi endüstrisinin ürettiği metal makineler aldı. Bunlar daha hızlı ve özel amaçlar için üretilmiş makinelerdi.

Buhar motorları güvenilir ve kesintisiz enerji sağlıyordu. Başta kömürü madenlerden dışarı çıkarmak için kullanılan bu yeni teknoloji zamanla başka endüstriler tarafından da benimsendi. Çok geçmeden buhar motorları, tahıl fabrikalarında, şeker rafinerilerinde ve büyük İngiliz çömlek imalathanelerinde kullanılmaya başladı. Artan ulaşım ihtiyacı kanal sisteminin genişlemesini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda yolları ve demiryollarını da geliştirdi.

ŞEHİRLİ İŞÇİ SINIFININ YARATILMASI

Nüfusun kırsal kesimden şehre kaymasıyla Sanayi Devrimi yeni bir yoksul şehirli sınıfı yarattı. Şehre taşınan ilk nesil genellikle kırsal köklerini koruyarak hasat zamanlarında veya aile kutlamalarında köylerine dönüyordu. Zaman geçtikçe atadan kalma köylerle bağlar koptu ve şehir sakinleri kendilerini köyde bıraktıkları insanlardan bir hayli farklı görmeye başladı.

Kırsal kesimden şehre geçiş çoğu zaman için zorlu bir süreçti. Şehirdeki yaşam koşulları yoksulları dehşete düşürüyordu. Şehirler ise akın akın gelen göçleri kaldıramıyordu. İşçi sınıfının yaşadığı

bölgelerde kanalizasyonlar açıktan akıyordu ve su temini yetersizdi. On sekizinci yüzyılın ortalarında daha önceden kurulan şehirlerde yollara taş döşenmişti ancak yeni şehirlerde sokaklar toprak patikalar gibiydi. Var olan evler tekrar tekrar bölünerek alan açılmaya çalışılıyor, aileler çoğunlukla ya tek bir odada yaşıyor ya da o tek odayı bir başka aileyle paylaşıyordu. Yeni evler de aynı şekilde daracık, gelişigüzel inşa edilmiş yapılardı.

Küçük İşletme Sahipleri

Sanayi Devrimi aynı zamanda yeni bir zengin imalatçı sınıfı da doğurmuştu. Bunlardan birkaçı esnaflıktan fabrikatörlüğe yükselmiş dokumacılar ve çıkrıkçılardı. Birçoğu küçük toprak sahibi veya iş insanı olarak işe başlamıştı. Aslında bu insanlar değişip dönüşen toplumun uçucu elementleriydi. Kimi zaman zengin toprak sahipleriyle güç ve statü yarışına giriyorlar, kimi zaman ise toplumsal değişimle mücadele için onlarla güçlerini birleştiriyorlardı.

İŞÇİ SINIFINDA RADİKALİZMİN YÜKSELİŞİ

İşçi sınıfı orta sınıfın gelip kendisini kurtarmasını bekleyemedi. Onun yerine, on sekizinci yüzyılın sonunda bir reform çağrısı yaparak asgari ücretler, çıraklık eğitimi düzenlemeleri, çocuk işçi kanunları ve işçiler için diğer koruyucu tedbirler gibi konularda Parlamento'ya başvurdular, işçi sendikaları kurdular ve grevler yaptılar.

Kısa sürede esaslı bir değişimin tek yolunun, Avam Kamarası'ndaki temsilcilerin seçim şeklini yeniden düzenlemekten geçtiğini fark ettiler. Toprak sahibi sınıflar (kira gelirleri veya topraklarındaki üretimle geçimini sağlayan toprak sahipleri) Parlamento'nun iki meclisini de kontrolü altında tuttuğu sürece reform mümkün görünmüyordu.

İşçi sınıfından radikaller ülkedeki tüm reformcuların birbiriyle iletişimde kalabilmesi için "sorumlu topluluklar" dedikleri örgüt-

ler kurdular. Bunların en çok bilineni 1792 yılında bir ayakkabıcı olan radikal Thomas Hardy'nin kurduğu Londra Sorumlu Topluluğu'ydu. Benzer topluluklara Büyük Britanya'nın dört bir yanındaki sanayi şehirlerinde de rastlanıyordu. Sorumlu topluluklar yerel ölçekte kaldıkça hükümet de yanlarında yer almıyordu. 1793 yılında İskoçyalı bir reform grubu birçok reform örgütünün temsilcisini İskoçya'daki bir toplantıda bir araya getirmeye çalıştı. Ancak örgüt liderleri tutuklandı, isyana teşvik suçuyla mahkemeye çıkarıldıktan sonra İngiltere'nin ceza kolonilerinde denizaşırı nakliyecilikte çalıştırılmak üzere on dört yıl cezaya çarptırıldılar. Ulusal bir reform toplantısı gerçekleştirmek için yapılan bir başka girişim ise vatana ihanet suçlamalarına yol açtı.

Fransız Devrimi'ne Tepkiler

Fransız Devrimi reforma giden adımların önünü kesmişti. Fransa örneği ve bu örneğin bazı İngiliz radikaller tarafından sevinçle karşılanması yüzünden telaşa kapılan toprak sahibi sınıflar ve fabrikatörler radikallere karşı birlik oldular. Çıraklık eğitimiyle ilgili var olan düzenlemeler, ücret düzenlemesi ve sanayideki şartlar kaldırıldı. Komplolara karşı var olan kanunlar, 1799 ve 1800 yıllarında çıkarılan Birlik Kanunları'yla sağlamlaştırıldı. Birlik Kanunları'na göre işçilerin "bir araya gelerek" maaşlarda artış veya çalışma saatlerinde düşüş talebinde bulunmaları ya da insanları işlerini bırakmaya teşvik etmeleri kanuna aykırıydı.

BARIŞ VE YOKSULLUK

İngiltere, Napolyon Savaşları'nın sonunda barış dönemi ekonomisine geçilince büyük bir bunalıma düştü. Hükümet harcamalarındaki ani düşüş ve İngiltere'nin savaş zamanında tahıl ve sanayi ürünleri sattığı pazarları kaybetmesiyle birlikte fiyatlar düştü, para birimi istikrarsızlaştı ve işsizlik yaygınlaştı.

Hem Lortlar Kamarası hem de Avam Kamarası'nda toprak sahiplerinin baskın olduğu Parlamento ülkenin ekonomik sıkıntılarını gidermek amacıyla tahıla koruyucu gümrük vergileri getirdi. Yeni Mısır Kanunları toprak sahiplerinin gelirlerini korurken şehirli işçilerin o zor zamanlarda ekmeği daha pahalıya almasına neden oldu.

İşçiler, İngiltere'nin dört bir yanında greve giderek ve ekmek isyanları çıkararak tepki gösterdiler. Ilımlı ve radikal reformcular büyük halk mitinglerinde Mısır Kanunları'nın ve parlamento reformunun yürürlükten kaldırılması çağrısında bulundular. 1817 yılında hükümet, tüm halk mitinglerini geçici olarak yasaklayarak, hükümetin yetkilendirmediği tüm toplulukları baskılayarak ve insanların mahkemeye çıkarılmadan tutuklanmasını sağlamak için İhzar Emri kanununu askıya alarak reform topluluklarını etkisiz hale getirmeye çalıştı.

Ancak bu sert önemler halk gösterilerini yalnızca geçici bir süreliğine dindirebildi. 1819 yılında İngiltere'deki ekonomik sorunlar arttı. Reformcular büyük sanayi şehirlerinde yeniden kitlesel mitingler düzenlemeye başladılar. Bunların en bilineni Peterloo Katliamı'dır. 1819 yılının Ağustos ayında erkek, kadın, çocuk altmış bin kişi Manchester'daki Aziz Peter alanında radikal Henry Hunt'ı dinlemek için toplandılar. Reformcuların içinden büyük bir grubun isyana kalkışmasından korkan yerel sulh hâkimi, Hunt'ı tutuklamaları için sakin kalabalığın içine bir süvari birliği gönderdi. Olayda on bir kişi hayatını kaybetti, birkaç yüz kişi yaralandı.

Olayın ardından hükümet, olası başka gösterileri önlemek için elini çabuk tuttu. Hunt ile birlikte Manchester'daki mitingi organize eden sekiz kişi tutuklanarak "huzursuzluk çıkarmak için kanunsuz ve isyana teşvik edici toplantılar" düzenlemekten suçlu bulundular. Parlamento, yetkisiz mitingleri önlemek, radikal medyayı baskılamak ve popüler liderleri daha kolay caydırabilmek için Altı Yasa'yı çıkararak kesin kısıtlamalar getirdi.

İşçi Sınıfı Hareketi Yeni Bir Yola Giriyor

1820'den sonra hükümetin artan baskıları ve ekonominin kalkınmasıyla birlikte radikal hareket duruldu. Sonraki on yıl boyunca işçi sınıfı hareketi, reform yapmaktan çok işçi sendikaları, hayır kurumları, yardımlaşma dernekleri ve İşçi Birlikleri şeklinde kooperatifler kurmaya odaklandı. Parlamento 1832 yılında orta sınıfın büyük bölümüne oy hakkı tanıyan Reform Yasası'nı çıkarana kadar sağlam ve kendini bilen işçi sınıfı kurumları savaşı göğüslemeye çoktan hazırdı.

KITA AVRUPA'SINDA SANAYİ DEVRİMİ

Başlangıçta Sanayi Devrimi yalnızca İngiltere'nin meselesiydi. İngiltere imalattaki lider konumunu korumaya kararlı olduğu için makine ve imalat teknolojisi ihracatını yasaklanmıştı. Kalifiye işçilerin başka bir ülkeye göç etmesine izin verilmiyordu. Sanayi Devrimi'nin İngiltere dışında Belçika, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri gibi başka ülkelere yayılması için koca bir neslin geçmesi gerekmişti.

Bazı Avrupalı güçler ise çok daha geride kalmıştı. Örneğin, Almanya'nın kimi bölgelerinde 1871'deki birleşmeye dek sanayi açılımı başlamadı.

FOURIER, SAINT-SIMON VE ÜTOPİK SOSYALİZM

Ahlak Davası

Fransa'daki ve yurtdışındaki birçok kişiye göre Fransız Devrimi, aristokrasinin ayakları altında ezilen alt sınıflara daha parlak bir gelecek vaat etmesi açısından Amerikan Devrimi'nin devamı niteliğindeydi. Ancak Fransız Devrimi'nin eşitlikçi hayalleri de kâbusları da uzun sürmedi. Yeni Fransız rejimi devrime karşı olduğu bilinen, asıl düşmanlarının karşısında bir korku imparatorluğu kurdu. O dönemde baş kesmek için giyotin isimli yeni bir alet çıkmıştı. Bu alet binlerce kişinin kara talihi oldu. Ne var ki zamanla rejim kendi kendini yiyip bitirmeye başladı. 1795 yılına gelindiğinde "Rehber" olarak anılan devrim liderleri tutuculaşmış ve muhalefete karşı hoşgörüsüzleşmişti. 1799'da devleti bir siyasinin, Napolyon Bonapart'ın (1769-1821) ellerine bıraktılar.

Bonapart Fransa'yı gittikçe keyfileşen bir şekilde yönetiyordu. 1804 yılında kendisini Fransa imparatoru ilan etti. Bu durum diğer Avrupalı güçleri endişelendirmekle kalmadığı gibi, yeni imparator Fransa'nın gücünü ve topraklarını genişletmek niyetinde olduğunu da açıkça göstermişti. Bu tarihten itibaren on yıl boyunca Napolyon Savaşları Avrupa'yı yıktı geçti. Nihayet 1815 yılında Belçika'daki Waterloo meydanında farklı uluslardan oluşan bir koalisyon Napolyon'u yenerek buna bir son verdi. Napolyon ücra bir yere sürgüne gönderildiğinde Avrupa derin bir nefes aldı. Şişman bir adam olan XVIII. Louis kukla kral olarak tahta çıkarıldı.

Fakat krala ve haleflerine karşı yapılan bir dizi devrimci ayaklanma Fransa'yı kalıcı bir istikrarsızlığın içine sürükledi. Gelmiş geçmiş en etkili iki ütopik sosyalist toplumun yeniden örgütlenmesine dair fikirlerini işte böyle bir geçmişe dayandırmaktadır.

HENRI DE SAINT-SIMON VE BİLİM ELİTİ

Henri de Saint-Simon Fransız bir aristokrattı. Ailesinin soyunun ilk Kutsal Roma İmparatoru Şarlman'a dayandığı söyleniyordu. Kaderinde muhteşem şeyler yazılı olduğu söylenerek büyütülen Saint-Simon gençliğini o büyük fikrin peşinde koşarak geçirdi. Amerikan Devrimi sırasında kolonilerin yanında savaşarak Cincinnati Nişanı'nı kazandı. Savaş bitince Meksika'ya giderek İspanya valisini Nikaragua Gölü üzerinden okuyanus aşırı bir kanalın inşasına ikna etmek için uğraştı. Hollandalıların İngilizleri Hindistan'dan atmak için kurdukları komploya katıldı ancak başarılı olamadılar. Ardından Madrid'i kanalla denize bağlama planları yaparak İspanya'ya gitti.

Fransa'ya döndüğünde ise kendini devrimin içine atıverdi. Unvanından vazgeçti, aristokrat olmayan bir aday için yaşadığı şehrin belediye başkanı olmayı reddetti, devrim mitingleri düzenledi ve kendi bölgesindeki ulusal muhafızların başına geçti. Aynı zamanda da hükümetin Katolik Kilisesi'nden zorla aldığı gayrimenkule başarılı bir yatırım yaptı.

1793 yılında başka biriyle karıştırılarak tutuklandı. Hapishanedeyken gördüğü bir hayalde Şarlman yanına yaklaşıyor ve ona bir gün, kendisi ne denli büyük bir savaşçıysa, onun da öyle büyük bir düşünür olacağını, kaderinde böyle yazdığını söylüyordu.

Saint-Simon hapishaneden çıktığında büyük bir düşünür olma yoluna baş koydu. Kendine çizdiği eğitim yolunun sonuna geldiğinde yazmaya başladı. Kendi kitaplarını bastırarak fikirlerine ilgi gösterirler umuduyla o günlerin nüfuzlu düşünürlerine gönderdi. Parasız kaldığında bir büroda çalışmaya başladı. Rica minnet eskiden hizmetçilik yapan birinin odasına ve sofrasına ortak oldu. Kitaplarını bastırmaya artık gücü yetmeyince tek tek yazarak çoğalttı.

Saint-Simon Toplumun Sorunlarına Parmak Basıyor

Sosyalist düşünce başlangıçta daha çok Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu perişanlığa bir tepki olarak ortaya çıksa da Saint-Simon bilimi ve sanayiyi kucaklayarak bunları insanlığın ilerlemesinde kilit unsurlar olarak gördü. Saint-Simon tarihi inceleyerek toplumsal ilerlemenin genelgeçer kanunlarını keşfedilebileceğine inanıyordu. En sonunda tarihin denge ve dengesizlik dönemleri arasında gidip geldiği sonucuna vardı. Toplumlar üretken olan ve olmayan sınıfların, yani köleyle efendinin, serflerle lortların ve alt sınıfla asilzadelerin süregelen mücadeleleri sonucu değişiyordu. Bir denge dönemi olan ortaçağın ardından Reform ve Devrim hareketlerinin yarattığı toplumsal karmaşa gelmişti. Şimdi ise toplum, bilim ve sanayiye dayalı bir başka denge dönemine girmişti. Bu dönemin yoluna taş koyan tek şey Fransız toplumunu bir türlü terk etmeyen yarı feodal güç ilişkileriydi.

Diğer sosyalist düşünürlerin aksine Saint-Simon sınıfsal mücadeleyi elde olanlar ve olmayanlar açısından düşünmüyordu. Ona göre çatışma, üretken sınıflarla parazitler arasındaydı. Saint-Simon yaşadığı dönemdeki toplumun büyük bir bölümünü üretken olan "sanayi ve bilim odaklı" sınıfın bir parçası olarak görüyordu. Bu sınıfa hem işçileri hem de fabrika sahiplerini katmıştı. Bir tek, feodal sistemin ayrıcalıklarının silinmeye yüz tutmuş temsilcileri olarak gördüğü soylular ve din adamları üretken değildi. Üretken olmayan sınıfların iktidarda bulunması ekonomik ve toplumsal gelişmeye ket vuruyordu. Toplumun değişmesi için çağdaş üretken sınıfların ortak çıkarlarını fark edip bir araya gelmesi gerekiyordu.

Bilim Elitinin Yönetimi

Saint-Simon ideal toplum fikrini geniş çaplı ele alıyordu. Toplumsal dönüşümü ufak gruplar üzerinden ele alan diğer ütopik sosyalistlerden farklı olarak Saint-Simon gelişmiş dünyayı kapsayan evrensel bir birlik hayal ediyordu. Toplumu yoksulun faydasına göre

düzenlemek istiyordu ancak demokrasiye güvenmiyordu. Bunun yerine bilim insanları, sanayi liderleri ve sanatçıların toplumun yöneticileri olarak aristokrasi ve askeriyenin yerini alacağı kooperatif bir milletler topluluğu öneriyordu.

"Herkesten yeteneğine göre..."

Saint-Simon ünlü sözü "Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre," ile tasarladığı toplumdaki zenginlik dağılımını anlatmaktadır. Genellikle Karl Marx'ın söylediği düşünülen bu söz zaman içinde sosyalizm ile komünizmi ayıran önemli noktalardan biri haline gelmiştir.

Saint-Simon sınıfları âlimler, varlıklı olanlar ve varlıklı olmayanlar şeklinde üçe ayırıyordu. Her türden sanatçının ve bilim insanının dahil olduğu âlimler, toplumun ahlaki ve manevi esenliğinden sorumluydu. Bu daha önceleri kilisenin sorumluluğundaki bir konuydu. Asıl yönetim ve idare ise varlıklı sınıflar, özellikle de sanayinin kaptanları tarafından yürütülecekti. Toplumun birincil hedefi hüner kazanıp yükselene dek toplumun en alt tabakasında yer alan, varlıklı olmayan sınıfın maddi ve entelektüel gelişimini sağlamaktı.

Hayatının ilerleyen dönemlerinde Saint-Simon kusursuz toplumun etik bir unsura ihtiyacı olduğuna karar verdi. Bunun için ilk önerisi bilimsel bir din oldu. Daha sonraları, "Yeni Hıristiyanlık" adını verdiği bir dine yöneldi.

FOURIERCİLİK

1772-1837 yılları arasında yaşayan Charles Fourier bir kumaş tüccarının oğluydu. Babasından kalan mirası Fransız Devrimi sırasında yitirdi. Devrim birlikleri Lyon'u kuşatma altına aldığında giyotinden kıl payı kurtuldu. Gezgin bir satıcı olarak ipek endüstrisinde

çalıştığı sıralar, Sanayi Devrimi'nin başlarında ipek işçilerinin ne büyük perişanlıklar yaşadığını ilk elden görme fırsatı yakaladı.

Falanj

Falanj aslen Makedonya Kralı II. Filip'in kurduğu bir piyade sınıfıydı. Bu oluşumda askerler zırhlarını ve kalkanlarını birbirinin üzerine denkleyerek yakın mesafede dururdu. On yedinci yüzyılda ise bu kelime "sıkı sıkıya kenetlenmiş küçük insan toplulukları" için kullanılmaya başladı. Fourier *falanj* sözcüğüyle "manastır" sözcüğünü birleştirerek *falanster* şeklinde yeni bir kelime türetti.

Fourier insanların içinde bulunduğu perişanlığın kaynağında toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin yattığına inanmıyordu. Ona göre sorunların birçoğu insanların "tutkunu olduğu şeylerin" toplum tarafından kötüye kullanılmasından kaynaklanıyordu. Herkesin yapmayı sevdiği şeyler vardı ve her tutku bir işe yarayabilirdi. Eğer insanlar tutkularından gerektiği gibi faydalanılırsa topluma "uyum imparatorluğu" hâkim olurdu.

Fourier falanjlar veya falansterler adı verilen küçük komünlerin kurulması gerektiğini, böylece toplumda insanların tutkuyla yaptığı şeylerden en iyi şekilde faydalanılabileceğini öne sürdü. Var olduğunu düşündüğü kişilik türlerine göre bir hesap yaptığında, her falanjın idealde bin altı yüz kişiden oluşması gerekiyordu. Her insan tutkunu olduğu işi yaptığında tüm işlerin halledilmesini sağlayacak kişi miktarıydı bu. (Örneğin, küçük erkek çocukları kirlenmeyi sevdiğinden onlar topluluğun çöpleriyle ilgilenecekti.)

Falanjların komünal yapısına rağmen Fourier özel mülkü tamamen ortadan kaldırmıyordu. Onun yerine her falanj bir anonim şirket olarak birleşecek ve bireyler yatırım yapacaktı. Falanjdaki herkesin geçimini sağlayacak bir asgari geliri olacak ve herkese yatırımcı olma şansı verilecekti. Asgari gelirlerin yanı sıra üyelere, topluluğa yaptıkları katkı oranında bir para da ödenecekti. Top-

luluğu memnun etmeyen işlerin ücreti, faydasız ancak topluluğu memnun eden işlere oranla daha yüksek olacaktı. Faydalı işlerin ücreti ise lüks üretime göre daha yüksekti. Falanjın elde ettiği her kâr nispi değere bakılarak dağıtılacak, yirmide beşi emeğe, yirmide dördü sermayeye ve yirmide üçü ise beceriye gidecekti.

Brook Çiftliği

Fourierci en ünlü falanj 1841 yılında Boston'ın dışında kurulan Brook Çiftliği'ydi. Çiftliği kuran grupta Nathaniel Hawthorne, Margaret Fuller ve Alcott ailesinin fertlerinden Bronson ve Louisa May Alcott gibi deneyüstücüler, reformcular ve yazarlar bulunuyordu. Deneyimleri üzerine Nathaniel Hawthorne, 1852'de yayınlanan *Blithedale Romance* isimli kitabını kaleme aldı.

Pratikte Fouriercilik

Fourier'in vefatının ardından uyumculuğu ondan daha iyi tanıtan ve savunan iki isim daha geldi: Victor-Proper Considérant ve Albert Brisbane. Considérant'ın Fransa'da kurduğu falanj başarısız olunca, Teksas'ta ikinci bir falanj kurdu. *La Reunion* isimli bu falanj birkaç yıl boyunca gelişme göstermeyi başardı.

Brisbane ise bu işte daha başarılıydı. 1840 yılında Fourierciliği Fransa'dan Amerika'ya getirdi. *New York Tribune*'un kurucusu ve editörü olan Horace Greeley'nin yardımıyla Fourier'in teorilerini kuzey eyaletlerindeki binlerce aileye duyurdu. Yazdığı makaleler Amerika'da kırktan fazla falanj kurulmasını sağladı. Bu toplulukların çoğu Fourierciliği deneyüstücülükle, Swedenborgian hareketiyle, mükemmeliyetçilikle ve spiritüalizmle birleştirdi fakat pek çoğu yalnızca birkaç yıl sürdü. Fourierci toplulukların en uzun süre ayakta kalanı 1843 yılından 1885'e dek süren Kuzey Amerika Falanj'ıdır.

Horace Greeley

1811-1872 yılları arasında yaşayan Horace Greeley *New York Tribune*'un inatçı mı inatçı kurucusu ve editörüydü. Zaman zaman gazetesinde ücretsiz devlet okulları, üretici kooperatifleri, konuşma özgürlüğü, kölelerin azat edilmesi, azat edilen kölelerin vatandaşlık hakları ve batıya doğru genişleme gibi birçok eklektik davayı da desteklemiştir.

MARX VE BİLİMSEL SOSYALİZM

Temel Bilgiler

Karl Marx, Friedrich Engels'le birlikte sosyalizm tarihinin en kayda değer teorisini ortaya koydu. Sosyalist bir devletin ütopyacı bir hayal değil, gerçekleştirilebilir bir hedef olduğunu gösteren ilk sosyalist düşünürler Marx ve Engels'ti. Gelecekteki toplumun detaylı bir tanımını yapmak yerine Alman felsefesinin, Fransız siyasi düşüncesinin ve İngiliz ekonomisinin ilkelerine bakarak kapitalizmin nasıl işlediğini anlamaya çalıştılar. Nihayetinde, kapitalizmin çöküşünün kendi içindeki zıtlıklardan kaynaklanacağı sonucuna vardılar.

SOSYALİZMİN "TUHAF İKİLİSİ"

1844'ten Marx'ın yaşamını yitirdiği 1883 yılına dek Marx ile Engels hem siyasi hem de entelektüel anlamda ortaklık ettiler. Engels'in dile getirdiği üzere Marx fikir babası, Engels ise halka yayandı. Engels hep ikinci planda kalırdı ve "Marx kadar harika bir birinci keman olduğu için çok mutluydu".

Bir hayli verimli ve eşsiz bir ortaklıktı onlarınki. İkisi de çok farklı ailelerden geliyordu ve kişilikleri apayrıydı. Engels çok düzenli, giyimine özen gösteren, yakışıklı bir adamdı. Marx ise dağınık, kılığına kıyafetine hiç bakmayan, genelde suratı asık gezen bir adamdı. Eski ortaklarıyla kanlı bıçaklıydı. Marx yazılarında toplumsal değişiklikleri soyut toplumsal gelişmeler açısından ele alıyordu. Engels ise işçi sınıfının hayatına dair ayrıntılı ve empati uyandıran bir tablo çizmekteydi.

KARL MARX

Karl Marx (1818-1883) Almanya'nın Fransa sınırındaki Trier şehrinde, orta sınıf Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Marx'ın hem annesi hem de babası seçkin haham ailelerinden geliyordu.

Üniversite Yılları

Marx bir yıl Bonn Üniversitesi'nde okudu. Burada okurken o dönemlerde her Alman öğrencinin yaptığı gibi o da çokça bira içip savaş tehditleri savurdu. İçkisi ve isyankâr hareketleri sebebiyle çok geçmeden üniversite yetkilileriyle, düzen bozucu fikirleri yüzünden ise polisle başı derde girdi. 1836 yılının sonbaharında babasının onayıyla parti havası hâkim olan Bonn Üniversitesi'nden daha ağırbaşlı bir üniversite olan Berlin Üniversitesi'ne geçti. Babasını memnun etmek için resmi olarak hukuk okuyan Marx bir süre sonra o günlerin en çok tartışılan meselesi olan felsefe uğruna hukuku bir kenara bıraktı. Bir süreliğine kendilerine "Genç Hegelciler" diyen bir Alman entelektüel grubunun üyesi oldu. Grubun ismi Georg Wilhelm Friedrich Hegel'den (1770-1831) geliyordu. 1841 yılında felsefe bölümünden doktora derecesiyle mezun olduğunda ona neslinin en muktedir felsefe âlimi gözüyle bakılıyordu.

Eski ve Genç Hegelciler

Hegel'in 1831'deki ölümünün ardından onu destekleyenler iki gruba ayrıldı. "Eski Hegelciler" Hegel'in muhafazakâr görüşünü savunuyordu. Bu görüşe göre, Prusya tarihsel gelişimin tepe noktasında bulunuyordu. "Genç Hegelciler" ise Hegel'in diyalektiğinde yer alan devrim ihtimallerini kullanarak dini, devleti ve toplumu eleştiriyordu.

Editör, Eş ve Sosyalist Düşünür Olarak Marx

Siyasi görüşleri yüzünden akademik bir mesleği elinin tersiyle iten Marx Köln'e, yani sanayileşmiş Rhineland'ın merkezine taşınarak *Rheinische Zeitung*'un [Ren Nehri Gazetesi] editörlüğünü yapmaya başladı. Gazetedeki editörlüğü sırasında Hegel'in çözüm getiremediği sorunlarla karşılaşıyordu. Bu sorunların ilki, ormanlarda ağaçlardan dökülen odunları toplama konusunda yüzyıllardır süregelen komünal bir ayrıcalığın kaldırılmasına ilişkin yasa tasarısıydı. Marx'ın yeni bir görevi vardı artık: Alman felsefi düşüncesini o günkü Almanya'nın gerçekliklerine uygulamak.

1843 yılında *Reinische Zeitung* hükümet sansürü ile kapanınca, Marx başka bir radikal gazete olan *Deutsch-Französische Jahrbücher*'in [Alman-Fransız Yıllığı] editörlüğünü yapmayı kabul ederek eşiyle birlikte Paris'e taşındı.

1840'lı yıllarda Paris hem devrimci siyasetin hem de sosyalist düşüncenin merkeziydi. Marx burada bir grup eleştirel sosyalist düşünür ile tanıştı. Ancak bu düşünürlerin birçoğuyla fikir çatışması yaşadı. Ayrıca burada iki farklı akademik projeye daha başladı: Fransız Devrimi'nin tarihini anlatacak ve Hegel'in hukuk ve devlet felsefesinin genişletilmiş bir kritiğini çıkaracaktı. 1843 yılı bitmeden, tarihi iki sınıf arasındaki çatışmanın sebep olduğu bir dönüşüm süreci olarak gören yeni bir anlayış yaratmak için Hegel'in diyalektiğini Fransız Devrimi'nin tarihsel modeliyle harmanlamıştı bile. Kapitalist bir toplumda değişimin katalizörü ücrete tabii çalışan *proletarya* (işçi sınıfı) olacaktı.

Marx Paris'te uzun süre kalmadı. 1844 yılında Prusya hükümeti hem onun hem de çalıştığı radikal gazetenin diğer editörleri hakkında tutuklama kararı çıkardı. Paris'ten sınır dışı edilen Marx ve ailesi oradan 1848 yılına dek yaşayacakları Brüksel'e taşındılar.

FRIEDRICH ENGELS

Marx'ın aksine Friedrich Engels (1820-1895) hem kapitalizmin hem de Sanayi Devrimi'nin işçi sınıfının yaşamı üzerindeki etkileri konusunda deneyime sahipti. Başarılı Alman tekstil imalatçılarının oğlu ve torunu olan Engels Almanya'daki ilk eğirme makinelerine ev sahipliği yapan sanayi şehri Barmen'de doğdu. Friedrich'in babası oğluna tekstil işini öğretip ile onu aile şirketine katmaya kararlıydı.

Eğitiminin Devamı

Engels'in babası 1838 yılında oğlunu okuldan alarak onu on dokuzuncu yüzyılda bugünün MBA'ine* denk gelecek bir eğitim alması için Bremen'e, bir ihracat bürosunda kâtip olarak çalışmaya gönderdi. Babasının Protestan köktenciliğinden kurtulan Engels kendini eğitmek için kanatlarını açtı. Okumaya doymuyordu. Felsefe, tarih, bilim ve evde saçmalık olarak görüldüğünden okumasına izin verilmeyen romanları okuyordu. Şiir ve tiyatro yazıyor, müzik besteliyordu. Franz Liszt'in konserlerine gitmişti. Ayrıca Amerika'ya yelken açan bir gemiyi ziyaret ederek birinci sınıf kabin ile ekonomi sınıfı arasındaki farkı görmüş ve dehşete düşmüştü. Birinci sınıf kabin "bir aristokratın salonu gibi şık ve rahat biçimde, altın yaldızla işlenmiş maun ağacı mobilyalarla döşenmişti". Ekonomi sınıfındaysa insanlar "sokaklardaki kaldırım taşları gibi üst üsteydi".

1841 yılında Engels Berlin'de bir yıllığına askerlik görevi yapmak için Bremen'den ayrıldı. Hâlâ kendini eğitme isteğiyle dolup taşan Engels bu görev için Berlin'i seçmişti çünkü bir yandan askerlik görevini yapıp diğer yandan da üniversitede derslere katılmayı umuyordu. Tıpkı Marx gibi o da kısa sürede Genç Hegelcilere

* *Master of Business Administration*; İşletme Yönetimi Yüksek Lisans Programı. (çev.)

rastladı. Aynı zamanda burada kendisini komünizmin Hegel diyalektiğinden geldiğine ikna eden Moses Hess'le tanıştı.

Manchester, İngiltere

Bir sonraki yıl babası maddi çıkarlarını gözetmesi için Engels'i büyük bir tekstil fabrikasının bulunduğu Manchester'a yolladı. Engels fabrikada yaklaşık iki yıl kâtiplik yaptı, ancak bu süreçte akşamlarını ilgilendiği konulara ayırarak geçirdi. İngiliz işçi sınıfının yaşama ve çalışma koşullarından dolayı hayrete düşen Engels şehri keşfetmeye başladı. Çok geçmeden Ermen&Engels şirketinde çalışan Mary Burns isimli İrlandalı genç bir kadına rastladı. (İki yıl sonra evlendiler.) Mary ve kız kardeşi Engels'e rehberlik ederek Alman bir fabrikatörün oğlunun tek başına şehrin asla keşfedemeyeceği yerlerini gösterdiler. Birlikte sendikacılarla, sosyalistlerle ve diğer radikallerle tanıştılar. Gününün kalan kısımlarında ise Engels, David Richards gibi İngiliz siyasi iktisatçıları okuyup inceliyordu.

Engels topladığı materyal ile Manchester'ın toplumsal ve ekonomik koşularına dair iki makale yazdı. Bunlar Marx'ın *Deutsch Französiche Jahrbücher*'inde çıktı. (Daha sonra Sanayi Devrimi sırasında şehrin koşullarını işleyen *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* isimli klasik çalışmasındaki konuya geri döndü.) Bu makaleler *Kapital*'in tam kalbinde yer alan Marksist klasik ekonomi eleştirisinin ilk örneği sayılırdı.

Klasik Ekonomi

Karl Marx, Adam Smith ile başlayan ve David Ricardo ile John Stuart Mill'in "klasik ekonomi" yazılarıyla olgunlaşan İngiliz siyasi ekonomisi ekolüne ses veren kişi oldu. Aslına bakılırsa Marx, kapitalizm eleştirisini bu isimlerin ekonomik büyüme, serbest ticaret ve emek değer teorisiyle ilgili fikirleri üzerine inşa eder ve onlarla aynı model geliştirme yöntemlerini kullanır.

Marx'la Dostluğu

Engels 1844 yılında Barmen'e dönerken Köln'de tanıştığı Marx'ı görmek için Paris'e uğradı. Bu kısa mola on gün boyunca bitmek bilmeyen bir sohbete dönüştü. Engels sonradan şöyle yazmıştır: "Marx'ı 1844 yılının yazında Paris'te ziyaret ettiğimde teorik meselelerde tamamen aynı görüşlerde olduğumuzu fark ettik ve işbirliğimiz o zamanlar başladı."

DİYALEKTİK MATERYALİZM

Bilimsel Sosyalizm Felsefesi

Engels ve Marx 1844 yılında tanışmadan önce de aynı fikirler doğrultusunda ilerliyorlardı. İlk ortak çalışmaları daha sonradan *1844 El Yazmaları* adıyla yayımlanan bir dizi denemeydi. Marx da Engels de felsefi yaklaşımlarında Georg Hegel'in felsefesinden bir hayli etkilenmişti.

Hegelci felsefe 1830'lu ve 1840'lı yıllar arasında Alman felsefi sistemine hâkim olmuştur. Hegelci düşüncenin merkezinde genellikle *tez, antitez* ve *sentez* olarak özetlenen diyalektik fikri yatar. Kısaca açıklamak gerekirse, iki görüş arasındaki çatışma (*tez* ve *antitez*) bir değişime (*sentez*) sebep olur. Diyalektik dinamik bir süreçtir: Sentez üretilip teze dönüşür, bu da kaçınılmaz olarak kendi *antitez*ini beraberinde getirir.

Engels *Lectures on the Philosophy of World History* [Dünya Tarihi Felsefesi Üzerine Dersler] (1822-1823) isimli eserinde Hegel'in diyalektik kavramını tarihin gelişimine uygulayarak çatışan düşünsel güçlerin nasıl eski toplumları yeni toplumlara dönüştüğünü gösterdi. Engels'in görüşüne göre tarih insanlığın ilerleme hikâyesiydi. Bu hikâyede insanlık vahşilik düzeyinden Hegel'in "dünya ruhu" dediği nihai akıl ve özgürlük hedeflerine ulaşmaktaydı. Tarihin en büyük isimleri, kendi dönemlerinin diyalektik hareketiyle kişisel hedefleri örtüşen kişilerdi.

TARİHSEL MATERYALİZM

Marx tarihin diyalektik bir süreç olduğu ve değişimin kaçınılmazlığı hususlarında Hegel'e katılıyordu ancak bu değişimin arkasındaki gücün Hegel'in dediği gibi soyut bir "dünya ruhu" olduğuna

inanmıyordu. Marx'a göre medeniyet tarihi aynı zamanda sınıf çatışmalarının tarihiydi. Bu sürecin sonucu ise komünizmdi.

Marx'a göre tarihteki ekonomik gelişme beş aşamalıdır. Bu aşamalar primitif komünizm, kölelik, feodalizm, kapitalizm ve komünizme dönüşecek olan sosyalizmdir. Sosyalizm/komünizm haricinde bu aşamaların her birinin özünde devrimi zorunlu kılan zıtlıklar bulunur. Gelişimin her aşamasında bir noktada topluma hâkim üretim şekli (tez) toplumda halihazırda var olan ilişkilerle çatışmaya (antitez) başlar. Aslında bu ilişkiler de temelinde üretim şeklinin bir ürünüdür. Yani zamanla, üretken olan engele dönüşür. Ardından toplumsal bir devrim gelir. Bu devrim eskisinden farklı bir üretim şekline dayanan [yeni] bir toplum sistemi (sentez) yaratır.

Bu çatışmalar zinciri sosyalizmle son bulur. Sosyalizmde üretim araçlarının özel mülkiyeti kalmayacağından sınıf çatışmalarından doğan ve tarihin diyalektik akışını tetikleyen gerginlik ve zıtlıklar da yoktur. Kapitalizm çöktükten sonra bu yeni topluma geçişte "proletaryanın diktatörlüğü" adı verilen bir dönem yaşanacaktır. Bu dönemin ardından ise komünizmin ilk aşaması olan sosyalizm gelir.

1848 DEVRİMLERİ

Avrupa Yanıyor

12 Ocak 1848'de Palermo, Sicilya'da halk, hükümdarları II. Ferdinand'a karşı ayaklandı. Bu 1848'in ilk dört ayı içinde Avrupa'yı yerinden oynatan elli devrimin ilkiydi. Fransa, Avusturya, Prusya ve Almanya ile İtalya'nın küçük devletinde silahlı ayaklanmalar yaşandı. Ancak tek bir devrimci örgüt veya hareket, yani devletin sınırları dışına taşan bir birlik çabası yoktu. Yine de bu devrimler orta sınıfların, proletaryanın ve köylünün mutlakıyetçilik ve feodal imtiyazlar karşısında birleşmesine bir hayli benziyordu.

"AÇ KIRKLAR"

Avrupa'nın ekonomik durumu 1840'lı yıllarda iyice kötüleşti. Tüm Avrupa'da gitgide daha fazla tahıl ürünü zayi olduğundan yiyecek kıtlığı yaşanıyordu. Bu da yetmezmiş gibi 1845-1849 yılları arasında patates mildiyösü hastalığı görüldü. İki yıl içerisinde tahıl ürünlerinin fiyatları yüzde 100-150 arttığı için gelirlerinin yüzde 70'ini yiyeceğe harcayan köylülerin ve şehirlerde yaşayan işçilerin yaşam standartları bu durumdan büyük ölçüde etkilendi. Sık sık yerel lortları, vergi tahsildarlarını ve fabrika sahiplerini hedef alan yiyecek isyanları yaşanıyor, bu isyanların sonu şiddete varıyordu.

Tarımsal krize sanayide ve ekonomide çöküş eşlik etti. Aşırı üretim sanayi ürünlerinin fiyatlarında düşüşe sebep olduğu için dükkân sahipleri ve toptancılar batıyor, işsizlik yaygınlaşıyordu. İflaslar artmıştı, bankalar bir bir kapanıyordu.

İrlanda Patates Kıtlığı [Büyük Kıtlık]

İrlanda, Avrupa'da patates mildiyösü hastalığı görülen tek ülke olmamasına karşın en çok etkilenen ülke olmuştu. On yedinci yüzyılda Oliver Cromwell'in askerleri İrlanda yerlilerini zorla İrlanda'nın batısına gönderdi. Topraklar tahıl yetiştiremeyecek kadar ıslak olduğu için neredeyse tüm besin kaynakları patatesti. 1845'te mahsulleri zayi olunca ellerindeki yiyecek stokları tükendi.

Avrupa Ayaklanıyor

Palermo'daki isyandan bir hafta sonra Paris'in ayaktakımı Louis-Philippe'in anayasal monarşisini devirdi. Fransa'daki Şubat Devrimi, Orta Avrupa'daki isyanları tetikledi. Alman devletlerinde isyanlar ilk olarak Avusturya İmparatorluğu'nda başladı. Ardından ikinci derece Alman devletlerinde ve en sonunda Prusya'da benzer isyanlar yaşandı. Aynı zamanda isyanlar tüm İtalyan yarımadasına yayıldı. Palermo'dan başlayarak Sardinya, Toskana, papalık devletleri ve nihayetinde Avusturya kontrolü altındaki İtalya toprakları da isyanlardan payını aldı.

İsyanların kökleri "Aç Kırklar"daki ekonomik felaketlere uzansa da kısa sürede Napolyon sonrası dönemde Avrupa siyasetine damgasını vuran liberalizm, meşrutiyet ve ulusalcılığın baskılarına karşı bir tepkiye dönüştü. Sosyalistler zaman zaman "entelektüellerin devrimi" de denilen bu hareketin içinde yer alabilmek için Alman devletlerine akın ettiler.

Gözleri korkan krallar, Louis-Phillipe'in hatalarından ders çıkararak anayasa, temsil meclisleri ve kişisel hakların artırılması yönündeki devrimci taleplere boyun eğdiler. Bir tek talihsiz Louis-Phillipe tahtını kaybetti. Gerçi halkın desteklemediği bazı bakanlar da sürgüne gönderildi.

1848 yılının Nisan ayı gelmeden Rus çarı I. Nikolay Kraliçe Victoria'ya hiç de abartı sayılmayacak şu sözleri yazdı: "Avrupa'da

ayakta kalan ne var ki? Bir Büyük Britanya bir de Rusya." Kısa bir süreliğine devrimciler kazanmış gibiydi.

Devrimin Atladığı Bölgeler

Rus çarı Nikolay çok da isabetli bir tespit yapamamıştı. Büyük Britanya, devrimleri Çartist uyanışa benzer şekilde daha hafif sıyrıklarla atlatsa da İspanya ve İskandinav ülkelerinin kılına dahi dokunulmamıştı.1848'deki Avrupalı devrimcilerin talep ettiği birçok özgürlüğü kapsayan altı maddelik bir dilekçe olan Halk Bildirgesi bu tarihten önce 1832 ve 1842 yılında da Parlamento'ya sunulmuş ancak başarısız olmuştu.

FRANSA'DAKİ ŞUBAT DEVRİMİ

1830'daki devrimle birlikte tahta çıkan "vatandaş kral" Louis-Philippe, 1848 yılında hâlâ Fransa'nın başındaydı. Hükümdarlığının "Temmuz Monarşisi" olarak bilinen ilk yılları halk egemenliğinin mutlak monarşiye karşı açık bir zaferiydi. Toplumsal ve siyasi güç, geleneksel aristokrasiden Louis-Philippe'in zevkler ve alışkanlıklar açısından benzediği zengin burjuvaziye geçmişti. Sansür yasaklanmış ve Ulusal Meclis yeniden göreve başlamıştı. Katoliklik artık resmi din değildi. Oy verme yaşının düşürülmesi ve oy hakkı sağlayan mülk sahipliğinde aranan özelliklerinin azaltılmasıyla seçmen sayısı iki katına çıkmıştı.

Yine de tehlike çanları çalıyordu. Yiyecek kıtlığı, yaşam masraflarının giderek artması ve yaygın işsizlik 1847-1848 kışında işçi sınıfından daha fazla insanın gösterilere katılmasına yol açtı.

1847 yılında olağan yasama araçlarından istedikleri değişiklikleri bir türlü geçirememenin kızgınlığıyla ve siyasi miting düzenlemeleri kanunen yasaklandığı için muhalefet liderleri reform davasını tanıtmak amacıyla akşam yemekleri düzenlemeye başladılar. Kış boyunca anayasal monarşinin kurulmasını kabul eden parla-

mento muhaliflerinin ve cumhuriyetçilerin katıldığı yetmiş ziyafet düzenlendi. Kampanya bomba bir olayla bitirilmek isteniyordu. 22 Şubat'ta Paris'te bir tören alayının arından büyük bir ziyafet verilecekti. Tam da o akşamki yemekten önce şiddet olaylarından korkan François Guizot hükümeti hem ziyafeti hem de tören alayına yasak kararı çıkardı.

İsyan

Ertesi gün yığın yığın öğrenci ve işçi sokaklardan toplandı. Başlangıçta polis kalabalığı kolayca dağıttı. Ancak günün ilerleyen saatlerinde kalabalık yeniden ayaklandı.

İsyan yalnızca dört gün sürdü. İlk başta Louis-Philippe isyanları ciddiye almadı. İkinci gün Ulusal Muhafızlar da göstericilere katıldı. Kalabalık sokaklara barikatlar çektiler. Gün bitmeden işler kralın göz ardı edemeyeceği kadar kızışmıştı. Kralın iki seçeneği vardı: Ya kan dökülecek ya da taviz verilecekti. Louis-Philippe 1789 ve 1830 devrimlerinde ayaktakımının neler yapabileceğini görmüştü. Taviz vermeyi seçerek başbakanını azletti. Ancak bu hem yetersiz bir hareketti hem de geç kalınmıştı. 24 Şubat'a kadar başkentte olaylar öyle bir çığırından çıktı ki kral tahtını Paris kontu olan dokuz yaşındaki torununa bırakarak İngiltere'ye kaçtı.

Yeni Bir Hükümet

Devrimciler Paris'i ele geçirmiş, kral ise kaçmıştı. Temsilciler Meclisi, kralın gelini Orléans düşesinin kendisini Paris kontunun vekili ilan etme girişimini feshetti. Onun yerine Temsilciler Meclisi yeni doğan İkinci Fransız Cumhuriyeti için ılımlı cumhuriyetçilerden oluşan geçici bir hükümet belirledi. Aynı zamanda radikal cumhuriyetçiler de kendi geçici hükümetlerini oluşturdular. Bir dizi görüşmenin ardından iki taraf uzlaşmaya vararak radikal gruptan üç kişiyi ılımlı hükümete kattılar. Bu üç isimden birisi sosyalist siyaset felsefecisi Louis Blanc'tı (1811-1882).

L'Organisation du travail

Louis Blanc işçilerin çalışma ve iyi yaşama konularında temel hakları olduğuna inanıyordu. Tam anlamıyla işbirliği yapan bir toplum için "toplum atölyeleri" düzenlenmeyi önerdi. *L'Organisation du travail* [İşçi Örgütü] (1839) isimli eseri Parisli işçilerin 1848 Devrimlerindeki taleplerini etkilemiştir.

Dört aylık süre zarfında geçici hükümetlerdeki ılımlı ve radikal cumhuriyetçilerin görüş ayrılığı iyice derinleşti. Fransız halkının çoğunluğunca desteklenen ılımlı cumhuriyetçiler Louis-Philippe ve bakanlarının göz ardı ettiği meselelere öncelik vermişlerdi. Parisli işçi sınıfının desteklediği radikaller ise özellikle işçilerin çalışma şartlarını iyileştiren toplumsal reformlar istiyordu.

Çalışma Hakkı

Paris ayaktakımının Şubat Devrimi'ndeki başlıca taleplerinden biri çalışma hakkıydı. Yeni bir hükümetin kurulmasına yardımı dokunan bu insanlar çalışmak isteyen herkese iş imkânı sağlanmasını bekliyordu.

Geçici hükümet, Blanc'in *L'Organisation du travail*'ünde [İşçi Örgütü] geçen "ulusal atölyeler"i kuracağını açıkladı. Blanc bu eserde özerk işbirlikçi atölyeler kurulmasını ve toplumun sosyalist dönüşümünün ilk adımı olarak bu atölyelerin işçiler tarafından yönetilmesini önermişti. Muhafazakâr bayındırlık bakanı Alexandre-François Vivien'in yönetimindeki ulusal atölyeler, Paris ayaktakımının tekrar isyan etmesini engelleyen bir rahatlama projesi haline geldi. Ulusal atölyelere başvuru sayısı mart ayında 10 bin kişiyken Haziran ayında yaklaşık 120 bin kişiye çıktı. Birçok işsiz yol yapım çalışmalarına alındı. Elbette yapılacak yol sayısı işsiz sayısından az olduğu için fazladan işe alınanlara cep harçlığı niteliğinde bir ücret ödeniyordu.

Ulusal Seçimler

Paris ile Fransa'nın geri kalanı arasındaki görüş ayrılığı, 23 Nisan'da yeni cumhuriyetin Ulusal Meclis'e anayasayı kuracak temsilciler seçmek için sandığa gitmesiyle ortaya çıktı. Dokuz yüz sandalyeden beş yüzü ılımlı cumhuriyetçilere giderken yalnızca yüz sandalyeye radikaller oturabilmişti. İşin ilgin tarafı, kalan üç yüz sandalyenin açıkça monarşi yanlısı adaylara gitmesiydi. Radikal görüşlerin özel mülkiyeti tehdit etmesiyle endişeye kapılan köylüler ve burjuvazi, radikal cumhuriyetçilere ve Paris proletaryasına karşı birlik olmuştu.

Haziran Günleri

Parisli işçiler 15 Mayıs'ta bir kez daha sokaklara döküldü. Başta olaylar Şubat Devrimi'nin bir tekrarı gibi görünüyordu. Kalabalık bağırıp çağırarak milletvekillerinin toplandığı salona girdi. İki devrimci cemiyetlerin liderleri tarafından yapılan konuşmaları dinledikten sonra Hôtel de Ville'e giderek geçici bir hükümet seçtiler.

Louis Philippe'in aksine İkinci Cumhuriyet'in yeni seçilen icra komitesi kararlı bir duruş sergiledi. Ulusal Muhafızlar meclis salonunu boşaltarak Hôtel de Ville'i ele geçirdiler. Liderlerin birkaçı hapse atıldı ve devrimci cemiyetler kapatıldı.

22 Haziran günü sol kanadın daha fazla şiddete kalkışmasını önlemek umuduyla hükümet, lider arayışındaki bir proletarya ordusu olan ulusal atölyeleri de kapattı. Ancak kararları ters tepti. Bir anda maaştan kesilen binlerce işçi silahlara sarıldı.

İşçilerle ikinci derece burjuvazinin ittifakı kısa sürmüştü. Meclis başkentte sıkıyönetim ilan ederek General Louis-Eugéne Cavaignac'a protestoları sona erdirmek için tam yetki verdi. Cavaignac önce kavgaların yayılmasına izin verdi, ardından da barikatları hedef alan ağır toplarla işe koyuldu. Üç günün sonunda 10 bin gösterici yaralanmış veya hayatını kaybetmiş, 11 bin gösterici ise tutuklanmıştı. Cavaignac ayaklanmanın şüpheli liderlerine karşı olağanüstü durum güçlerini kullanarak ağır misillemeler yaptı. Tutuklanan 11 bin kişinin büyük çoğunluğu Cezayir'e sürgün edildi.

ALMAN DEVLETLERİNDE DEVRİM

Marx'ın Anavatanında Ayaklanma

Fransa'da yapılan başarılı devrimin haberlerinin yayılmasıyla Alman Konfederasyonu'ndaki otuz sekiz devlette de daha küçük çaplı ayaklanmalar patlak verdi. Fransa'da olduğu gibi devrimciler yine kafaları karışık, karma bir gruptu. Bu gurubun içinde hükümete katılma yolu arayan orta sınıflar, şehirli işçiler, geçimlerini etkileyen sanayileşmeye öfkeli esnaflar ve topraklardan yetersiz pay verilen, feodal vergilerin ve taahhütlerin kırıntılarıyla yetinmek zorunda kalan köylüler bulunuyordu. Louis-Philippe'in hatalarından ders çıkarmaya istekli olan Alman yöneticilerin birçoğu daha devrimciler birlik olma fırsatı bulamadan anayasa kurmaya ve reform yapmaya söz verdiler.

Alman Konfederasyonu

1815 yılında bağımsız Alman Devletleri nihai bir birleşme yolunda ilk adımları attılar. Alman Konfederasyonu karşılıklı savunma amaçlı kurulmuş üstünkörü kurulmuş bir ittifaktı. Konferasyon'un idari veya adli bir merkezi bulunmuyordu. Ayrıca üyeleri arasında işbirliğini sağlayacak bir yöntemi yoktu. Bu eksikliği Konfederasyon'un iki büyük üyesi olan Prusya ve Avusturya kendi lehlerine çevirmeyi başarmıştı.

FRANKFURT MECLİSİ

1848 yılında Almanya'nın dört bir yanındaki liberaller Alman devletlerini tek bir siyasi çatı altında birleştirmek üzere ortak çaba gösterdiler. Almanya'daki Mart İsyanlarından ilham alan bir grup orta sınıf liberal Alman, Frankfurt Meclisi'ni kurdu. Öncelikle ön

meclise katılım davetinde bulundular. Ardından bu meclis, Pancermen Ulusal Meclisi için tüm Alman devletlerinden seçilecek temsilcileri belirledi.

Gazete Editörleri

Prusya'daki ayaklanmanın başlarında Karl Marx ve Friedrich Engels bir Prusya şehri olan Köln'e taşındılar. Burada liberal bir gazete olan *Neue Rheinische Zeitung*'u [Yeni Ren Nehri Gazetesi] kurarak editörlüğünü yapmaya başladılar. Marx daha önce Prusya vatandaşlığından çıktığı için hemen sınır dışı edildi. Engels ise Prusya'da kalarak ayaklanmada aktif rol aldı.

Temsilciler özgür Frankfurt'ta ilk defa 18 Mayıs 1848'de bir araya toplandı. Açılış törenleri için Avrupa'nın her yerinden gazeteciler gelmişti. Temsilciler ve seyirciler yeni bir ulusun, Germania'nın doğuşuna şahitlik edeceklerini düşünüyorlardı. Temsilciler işe koyulur koyulmaz ortak amaçlarının birleşmiş bir Alman devleti olduğu konusunda anlaşıldığını ancak hükümet biçimi veya sınırlar konusunda aynı fikrin paylaşılmadığını keşfettiler. "Küçük Almanya" destekçileri yalnızca Prusya'yı ve daha ufak Alman devletlerini içine alan birleşmiş bir devlet isterken "Büyük Almanya"yı destekleyenler Avusturya'nın Alman vilayetlerini de işin içine katmak istiyorlardı.

Temsilcilerin başka bir sorunu daha vardı. Frankfurt Meclisi tüm Alman halkı adına konuşan bir hükümet olduğunu iddia ediyordu. Ancak var olan Alman hükümetleri veya prensleri bunu tanımıyordu. Devrimciler tarafından başkentleri kuşatma altına alınan Prusya ve Avusturya hükümetlerinin bir anlık güçsüzlüğüne bakarak aldanan temsilciler, bu iki devletin Meclis'in önderliğini sayarak devletlerini yeni Alman ulusuna katmayı kabul edeceklerini sanmışlardı. Ancak çok yanılıyorlardı.

Yeni Avusturya imparatoru I. Franz Joseph, yeni Alman devletine katılmak gibi müphem bir ayrıcalık uğruna imparatorluğu-

nun Alman olmayan bölgelerinden elini çekme niyeti olmadığını açıkça belirtti. Bunun üzerine temsilciler Prusya kralı IV. Friedrich Wilhelm'e "Almanların imparatoru" olmayı teklif ettiler. Friedrich Wilhelm başta tereddüt etti. Diğer Alman devletlerinin prenslerinin rızasını almadan tahtı kabul edemezdi. Yirmi sekiz prens Wilhelm'in kendilerini bir anayasaya göre yönetmesini kabul edince Prusya kralı kendi deyimiyle "bataklıktan çıkma bu tacı" reddederek Prusya temsilcilerine Meclis'ten istifa etmelerini emretti.

Prusyalı temsilcilerin ardından Avusturya temsilcileri ve daha küçük devletlerin temsilcileri de meclisten çıktı. Frankfurt Meclisi'nde sadece Alman halkını savaşmaya yüreklendiren radikal üyeler kalmıştı. 1849 yılının Mayıs ayında birkaç küçük devlette ayaklanmalar görülse de bunlar kısa sürede, çoğunlukla da Prusya birlikleri tarafından bastırıldı.

AVUSTURYA İMPARATORLUĞU'NDA DEVRİM

Avusturya İmparatorluğu'ndaki 1848 ayaklanmaları Prusya'dakilerden ve diğer küçük Alman devletlerinde görülenlerden farklı bir karaktere sahipti; çünkü Avusturya tam olarak bir Alman devleti değildi. Viyana'da ve diğer büyük şehirlerde sanayileşmenin başlaması toplumsal değişime olağan bir yol çizdi. Burjuvazi büyüdü, küçük çaplı bir şehirli proletarya oluştu. Nüfusun büyük kısmını oluşturan köylüler, toprak ağalarının köylüleri kölelere yakışır işleri yapmaya zorladığı bir sistem olan *robota*nın taleplerini hiçe saymaya başladılar. Ancak Avusturya İmparatorluğu'nun karşısındaki asıl tehdit çok etnikli yapısıydı.

Avusturya'nın Habsburg Hanedanı on ayrı milleti içerisinde barındıran bir imparatorluğu yönetiyordu. Bu milletler Hırvatlar, Çekler, Almanlar, Macarlar, İtalyanlar, Polonyalılar, Romanyalılar, Sırplar, Slovaklar ve Slovenlerdi. 1840'lı yıllarda, Macaristan Macarları başta olmak üzere bu azınlıklar imparatorluk içerisinde milli özerkliklerini edinme isteğiyle yanıp tutuşmaya başladılar.

İsyanın Başlangıcı

Fransa'daki Şubat Devrimi'nin haberleri başta çok hafif bir yankı uyandırmıştı. Viyana'daki öğrenciler imparatora bir dilekçe göndererek konuşma özgürlüğü ve sansürün kaldırılmasını talep ettiler. Macar milliyetçisi Lajos Kossuth "Macar Diyeti" denilen yasama organına seslenerek Macaristan'a gerçek anlamda özerklik tanıyacak bir imparatorluk anayasası çağrısında bulundu. Viyana'daki öğrenciler de kısa süre sonra dilekçelerini yenileyerek anayasa taleplerini eklediler.

13 Mart'ta orduyla öğrencilerden oluşan bir gösteri grubunun çarpışması kanlı bitti. İmparator I. Ferdinand birliklerini geri çağırarak öğrencilerin dilekçesindeki taleplere rıza gösterdiğini açıkladı.

Ferdinand'ın ılımlı reformları kabul etmesi daha büyük bir mesele olan etnik özerkliğe çözüm getirmedi. İmparator kısa sürede tüm imparatorlukta savunmaya geçti. Viyana'daki ayaklanmalar hızla Prag'a, Venedik'e, Milano'ya ve Budapeşte'ye sıçradı. İmparatorluğun İtalyan mülklerinde de bir özgürlük savaşı çıktı. Budapeşte'de Macar Diyeti "Mart Kanunları" olarak bilinen kararları çıkardı. Bu durum yalnızca imparatora bağlılığı sebebiyle imparatorlukla birleşen bağımsız bir Macar devleti yarattı. Prag'da Macarlardan ilham alan Çek milliyetçileri de kendi anayasalarını ve tam özerkliklerini istediler. Haziran ayında ilk Prag Slav Kongresi Prag'da toplanarak Avusturya İmparatorluğu'nun bir milletler federasyonuna dönüşmesi gerektiğini öne sürdüler. (Panslavizm Orta ve Doğu Avrupa'daki çeşitli Slav devletleri arasında resmi ve gayriresmi bağlar kurmayı öneren bir hareketti.)

İkinci ve Üçüncü Ayaklanmalar

Viyana'da ise Ferdinand anayasal meclis kurma sözünden dönmüş ve kendine ait bir anayasa çıkarmıştı. Ancak bu anayasa şehrin liberal ruhunu doyurabilecek nitelikte değildi. Bunun üzerine im-

parator Ulusal Muhafızları ve radikal öğrenci örgütünü dağıtmaya yeltenince Viyana'da öğrenciler, işçiler ve Ulusal Muhafızlar ikinci bir ayaklanma çıkardı. İmparator ailesi başkenti terk etmek zorunda kaldı.

Mayıstan ekime kadar Viyana devrimcilerin eline geçti ancak imparatorluk ordusu Habsburg Hanedanı'na sadık kaldı. İmparator kurucu meclisin anayasa oluşturma çabalarına ortaklık edermiş gibi görünse de devlet adamları ve askeri liderler Prag'daki General Alfred Windischgrätz'in başkenti geri almak için birliklerini hazırlamasına destek veriyorlardı.

Savaşın Kökleri

Avusturya'da çok etnikli yapının yol açtığı sorunların bir türlü çözülememesi 1914 yılında Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand'ın ve eşinin bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesine sebep oldu. Arşidükün ölümü Avrupa'yı Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyen karmaşık ittifakları harekete geçirdi.

Prag'daki radikal bir gösteri, Windischgrätz'ın takviye kuvvetleri çağırarak Çek devrim hareketini acımazsızca bastırması için bahane oldu. General Budapeşte'ye doğru yola koyulduğunda Viyanalı radikaller bir ayaklanma daha çıkardı. Windischgrätz Viyana'yı ağır silahlarla bombalamak için şiddeti gerekçe gösterdi. Şehir ekim ayının başında ellerine geçti, birçok radikal idam edilirken kurucu meclis üyeleri Moravya'ya sürüldü.

Viyana yeniden hükümetin eline geçtikten sonra önü alınamayan bir tek Macar isyanı kalmıştı. Macarların galibiyetinin Polonyalıları da etkileyeceğinden korkan Çar Nikolay'ın yardımıyla Avusturya, nihayet 1849 Ağustos'unda Macar isyancıları da yendi.

1848 DEVRİMLERİNİN SOSYALİZM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1849 yılına kadar isyanlar sona ermişti. Pek çok radikal devrimci hiçbir şey kazanamadığını düşünüyordu. Birçok ülkedeki siyasi durum aslında isyanların öncesine göre çok daha baskıcı bir hal almıştı. Kabul edilen anayasalar ya askıya alınmış ya da seyreltile seyreltile bir değerleri kalmamıştı. Devrim liderleri hapse atılmış veya sürgün edilmişti. Uğruna savaştıkları özgürlükler kılıfına uydurularak reddedilmişti. Birkaç istisna dışında, hükümdarlar ayaklanmaların başında da oturdukları tahttan hâlâ kalkmamışlardı. Fransa'da Louis-Philippe'in burjuva monarşisi devrilmiş ve Fransa onun yerine geçecek yeni imparator Louis-Napolyon'a oy vermişti. Alman devletleri ayaklamalardan ne bir birlik ne de demokrasi elde edebildi. Avusturya İmparatorluğu'nun etnik azınlıkları milli özerklik hayallerine kavuşamadı. İtalya parçalara bölünmüştü. Fransız anarşist Pierre-Joseph Proudhon pek çok kişinin hislerini şu sözlerle özetledi: "Hırpalandık, aşağılandık... Dört bir yana dağıtıldık, hapse atıldık, silahlarımız alındı ve dilimiz bağlandı. Avrupa demokrasisinin kaderi ellerimizden kayıp gitti."

Devrimlerin gerici güçler tarafından mağlup edilmesi Avrupa sosyalizminin ve işçi sınıfı hareketinin karakterini değiştirdi. 1848 yılından önce işçi sınıfı radikalleri geleneksel yönetici sınıflara karşı genelde orta sınıfla ittifak kuruyordu. Ayaklanmaların başında birçok yerde omuz omuza mücadele etmişlerdi. Ancak devrimler ilerledikçe ayaktakımının aşırılığından korkan ve özel mülkün tehlikeye gireceğini anlayan burjuvazi eski düzenle işbirliği yapmaya başladı.

MARX VE ENGELS MANİFESTO YAZIYOR

"Bir Hayalet Musallat Oldu Avrupa'ya"

On dokuzuncu yüzyılın ortasında, gök gürültüsü gibi gürleyen devrimlerin arasında, pek çok sosyalist ve komünist örgüt sesini duyurmaya çalışıyordu. Bunların çoğu ufak çaplı örgütlerdi ancak kendilerini o dönemki siyasi kargaşanın kalbinde gören siyaset eleştirmenlerinin gözünde devleşmişlerdi.

1847 yılında bu örgütlerden ikisi, "Adalet İçin Birlik" ile Komünist Mutabakat Komitesi birleşerek Komünist Birlik haline geldiler. İlkelerini belirlemek için üyeleri olan Karl Marx ve Friedrich Engels'ten sosyalist fikirlere dair kısa bir giriş yazısı yazmalarını istediler. Sonuçta ortaya tarihteki en ünlü siyasi yayınlardan biri olan *Komünist Manifesto* çıktı.

Sosyalizm mi Komünizm mi?

Sosyalizm komünizmle aynı mıdır? Cevap, soruyu sorduğunuz kişiye göre değişir. Marksistler genellikle sosyalizmle komünizmin aynı şeyin, yani üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayalı bir toplumun iki ayrı yüzü olduğunu söyler. *Devlet ve Devrim* [1917] kitabında Lenin sosyalizmi komünizme giden yolun ilk aşaması olarak tanımlar. Lenin'e göre, komünizm idaresindeki devlet "solup gider" çünkü tüm mülkler halkın ortak malı olduğunda devlete gerek kalmaz.

Komünist Manifesto o günkü siyasi güçlerin komünist fikirlerden duyduğu endişeye dikkat çekerek başlamaktadır:

> Bir hayalet musallat oldu Avrupa'ya; komünizm hayaleti. Papayla çardan ve Metternich'le Guizot'dan tutun, Fransız radikallerle Alman polis-ajanlara kadar eski Avrupa'nın tüm güçleri bu hayaleti defetmek için kutsal bir ittifak kurdu.

Okurları kendilerine bağlamayı başaran Marx ve Engels siyasete ve tarihe dair görüşlerini en temel haliyle şöyle açıklar: "Şimdiye dek var olmuş toplumun tarihi, sınıf çatışmaları tarihidir."

Marx ve Engels kapitalizmin yükselişini de bu noktadan yola çıkarak değerlendirdiler. Her ikisi de kapitalizme son derece karşı olmalarına rağmen kapitalizmin şehirli bir tüccar sınıfı suretiyle feodal toplumun en içinden doğduğunu kabul ediyorlardı. Ekonomik, siyasi ve askeri çatışmalarla birlikte bu sınıf giderek köklerinden koptu ve feodal toplum ilişkilerini ele geçirerek yok etti. Böylece kölelerden ve köylülerden oluşan bir sınıfın yerini maaş karşılığında emeğini kapitalistlere satan bir işçi sınıfı aldı. Kapitalizm aynı zamanda üretkenliğin günden güne artmasını sağladı.

Marx ve Engels'e göre, içinden geldiği feodal sistemi dönüştüren kapitalizm gibi, kapitalizmi eninde sonunda yok edecek olan işçi sınıfı da kapitalistlerin kendisi tarafından yaratıldı.

Manifestonun ikinci kısmında ise Marx ve Engels Komünist Birlik için nesnel bir yol haritası çizmektedir. Bu yolda diğer siyasi partilerle neler yapılacağından (yani bu partilerle işbirliğinin yanı sıra Komünist Birlik'in işçilerin daha kapsamlı çıkarlarına sözcülük edeceğinden) ve demiryollarının millileştirilmesi, artan oranlı gelir vergisi ve ücretsiz eğitim gibi konularda ne gibi nesnel siyasi taleplerde bulunacağından bahsederler.

Coşkulu olduğu kadar akla yatkın kırk sayfanın ardından Marx ve Engels okuyucularına o ünlü eylem çağrısını yaparlar: "İşçinin kendisini bağlayan zincirlerden başka kaybedecek hiçbir şeyi yok ama kazanacağı koskoca bir dünya var. Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!"

Manifestonun son hali 1848 yılının Şubat ayında Fransa'daki devrimlerin hemen öncesinde Londra'da yayımlandı. Birlik üyelerine birkaç yüz kopya dağıtıldı ancak örgüt asla bu manifestoyu satışa çıkarma zahmetinde bulunmadı. 1872 yılına kadar manifesto Rusça ve Fransızcaya çevrildi, Amerika Birleşik Devletleri'nde üç, Almanya'da ise on iki kez yeniden basıldı.

Burjuvazi ve Proletarya

Hemen hemen kendileriyle aynı zamanda yaşamış tüm sosyalistler gibi Marx ve Engels de ilhamı Fransız Devrimi'nden aldı. Bu sebeple yazılarında birtakım Fransızca terimler kullandılar. Kapitalist sınıfa *burjuvazi*, işçi sınıfına ise *proletarya* dediler. Bu terimlerin kullanımı sosyalist devrim boyunca sürdü, hatta zaman zaman günümüzde de kullanıldığı oldu.

Marx, Engels ve diğer pek çok sosyalist liderin yazdığı birçok şey olayların bir eleştirisi veya yorumu niteliğindeydi. Marx hiçbir kitapta "İşte, sosyalizmle bunu kastediyorum, biz o noktaya şöyle geldik," demez. Marx'ın fikirlerine en çok yaklaşabildiğimiz eser *Komünist Manfiesto*'dur ve bu eser Marx'ı anlamak için önemli bir başlangıç noktasıdır.

MARX'IN YÖNTEMİ

Komünist Manifesto aynı zamanda Marx'ın diğer sosyalistlere karşı bakışını gösteren bir penceredir. Burada Marx, Fourier ve Saint-Simon gibileri "ütopik sosyalistler" olarak niteler ve toplumsal değişimi iyi niyetli üst sınıflar tarafından topluma benimsetilebilecek bir olgu olarak gördükleri için ciddiye almaz. *Komünist Manifesto* ayrıca Marx ve Engels'in Hegel'in diyalektiğini tarihe nasıl uyguladıklarını gösteren apaçık bir örnektir. Hatırlasanız Hegel fikrin her aşamasının içinde kendi yıkımı hazırlayan tohumlar olduğunu öne sürüyordu. Böylece tez antitezle çarpışıyor ve zaman içinde her ikisin de yerini bir sentez alıyordu. Hegel düşüncesinin yalnızca fikir üzerine uygulanabileceğine inanıyordu ancak Marx onun düşüncesini tarihe ve siyasete uyguladı.

Marx Feuerbach'a Karşı

Marx bu yönde ilerlemeye birkaç yıl önce başlamıştı. 1845 yılında Engels'le birlikle daha sonradan *Alman İdeolojisi* [1932] adıyla kitap olarak yayımlanacak bir dizi kısa not kaleme aldı. Notlara "Feurbach Üzerine Tezler" deniyordu; çünkü bunlar Alman düşünür Ludwig Feuerbach'ın (1804-1872) yazdıklarına bir eleştiri niteliğindeydi. Marx gibi Feuerbach da Hegel'in öğrencisiydi. Ancak Marx ve Engels işi çok daha ileriye taşımışlardı. On birinci tezlerinde şu yazıyordu: "Şimdiye kadar düşünürler dünyayı yalnızca *yorumladılar*; ancak asıl mesele onu *değiştirebilmektedir*."

Böylece feodal toplum yeni bir kapitalist sınıf doğurmuş oldu. Bu sınıf ebeveynlerini tahtından ederek endüstriyel işçi sınıfını yaratana kadar büyüdü. Buna karşılık da Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da öne sürdüğü gibi işçi sınıfının alnına kapitalizmi tahtından indirmek yazıldı.

1848 DEVRİMİNDE MARX VE ENGELS

Komünist Manifesto yayımlandıktan kısa bir süre sonra Fransa'da büyük bir toplumsal soruna dönüştü. Var olan devrim havasında Belçikalı yetkililer Marx'ın istenmeyen bir yabancı olduğuna karar verip ülkeyi terk etmesini istediler. Ancak bir kapı kapanıp diğeri açıldı. Marx Fransa'daki yeni cumhuriyetçi hükümetin davetiyle Fransa'ya döndü.

Prusya'daki Mart İsyanları sürerken Marx'la Engels Köln yollarındaydı. Marx'ın geçici bir Fransız pasaportuyla seyahat etmesi gerekiyordu çünkü birkaç yıl önce Prusya vatandaşlığından ayrılmıştı. (Prusya vatandaşlığından ayrıldığı için İngiliz vatandaşlığı talebi de reddedilmişti.) Nihayet Büyük Britanya'da mülteci hayatı yaşamaya karar verdi. Londra Marx'ın geri kalan ömründe onun evi oldu.

Marx gidince Engels gazeteyi kapattı. Prusya'da kalarak ayaklanmanın son aşamalarında aktif rol aldı. Devrim sona yaklaşırken Engels İsviçre'ye kaçtı ancak daha sonra geri İngiltere'ye döndü.

Devrimin Ardından

1849 yılı bitmeden Avrupa'daki devrimler bitti. Hem Marx hem de Engels İngiltere'ye yerleşmişti. Engels tekrar babasının fabrikasında çalışmaya başladı. Başta kâtiplik yapmış, ardından ortak olmuştu. Sonraki yirmi yıl boyunca Manchester'da gündüzleri elit bir iş insanı, geceleri ise bir devrimci hayatı yaşadı.

Marx ise ailesiyle birlikte Londra'ya yerleşti. Çalışma günlerini British Museum'un okuma salonunda bolca yazarak ve hem koyu mavi kapaklı kitapların hem de Engels'in İngiliz sanayisiyle ilgili ilk ağızdan verdiği bilgiler sayesinde kendini ekonomi alanında eğiterek geçiriyordu. Tek düzenli geliri Avrupa'daki siyasi durum hakkında Horace Greeley'nin *New York Tribune* gazetesine yazdığı, tanesine bir sterlin aldığı makalelerdi. Maddi anlamda Engels'e bir hayli bağlıydı. Engels sık sık yazdığı makaleleri kendi adıyla yayınlatması için ona para veriyor, bunu yaparken de bir hayli cömert davranıyordu. Aslında Engels'in Manchester'daki aile fabrikasının Marx'ın kapitalizmin çöküşü hakkındaki çalışmalarını ve yazılarını desteklemesi tarihin tuhaf tesadüflerinden biri sayılabilir.

İngiltere'deki sürgün yıllarında Marx dur durak bilmeden kapitalizm teorisi üzerinde çalıştı. Kapitalizmin nasıl işlediğini ve eninde sonunda nasıl tarihin güçlerine yenik düşeceğini açıklamak için uğraştı. 1867 yılında başyapıtı *Kapital*'in ilk cildini yayımladı. Bu eseri yazma amacını, "modern toplumun ekonomik devinim kanununu" gözler önüne sermek olarak tanımladı. Bu ciltte Marx klasik iktisatçıların modellerini kendi sınıf çatışması teorisi açısından inceledi. Sonuç olarak, kapitalist sistemdeki ekonomik adaletsizliklerin ve sistemdeki nihai çöküşe sebep olacak zıtlıkların analizini yapmış oldu.

Rusya'da *Kapital*

"Rusya'da şüphesiz çok az insanın bu kitabı okuyacağı ve ancak daha da azının anlayabileceği" gerekçesiyle Rusya'daki imparatorluk sansürlerinden geçen *Kapital*'in 1872 yılında Rusça çevirisi yayımladı.

MARX'IN KAPİTALİZM ELEŞTİRİSİ

Marx'a göre kapitalizmi sonlandıracak olan sınıf çatışması, burjuvazi ve proletaryanın birbirine zıt düşen ekonomik çıkarlarında, özellikle de işgücünün değeri konusunda yatıyordu. David Ricardo'nun deyimiyle, bir ürünün emek değer teorisini onu üretmek için gerekli olan işgücü miktarı belirliyordu. Kapitalizmden önce ekonomiler faydalı ürünlerin değiştokuş edilmesine dayanıyordu. Kapitalizmle birlikte ürünler kâr amacıyla alınıp satılan mallara dönüşmüştü. İşgücü de bir mal haline gelmişti ancak işgücünün fi-

yatı yarattığı ürün kadar yüksek değildi. Marx aradaki bu farkı "artı değer" olarak isimlendirdi.

ARTI DEĞER

Kapitalizmde fabrika sahipleri gibi üretim araçlarını elinde bulunduranlar kâr elde etmek için piyasada satılacak mallar üretir. Bunun için iki tür sermayeye ihtiyaç duyarlar:

- Değişmeyen sermaye, yani üretim sırasında değeri değişmeyen sermaye türü (örneğin ham maddeler, makineler ve yapılar).
- Değişen sermaye, yani üretim sırasında değeri değişen sermaye türü (örneğin işgücü).

Kâr, işgücünün değişen değerinden gelir. Bir işçinin temel fiyatı maaşıdır. Eğer bir işçi günde sekiz saat çalıştığı halde ilk dört saat içinde maaşının ederi kadar mal üretirse geri kalan dört saatte ürettiği mallar artı değere girer. Artı değer kapitalistin kâr kaynağıdır ve yeni makinelerle teknolojilere yatırım yapmasını sağlar.

Kadınların Çalışması

Bu feminen zamirler bir siyasi doğruculuk girişimi olarak görülemez; çünkü artı değer erkeklerden çok kadınları ilgilendiren bir meseleydi. 1830'larla 1840'larda Avrupa'daki fabrika işçilerinin ve madencilerin yarısından fazlası kadındı. Gerek kız gerekse erkek çocukları aşağı yukarı aynı maaşı alıyorlardı. Ancak on altı yaşının üstündeki kız çocukları ve kadınlar bir erkeğin maaşının neredeyse üçte birini kazanıyordu.

İşgücü ve kapitalist arasındaki en temel ekonomik sürtüşme Marx'ın deyimiyle "artı değerin oranı" veya daha olumsuz bir bakış açısıyla "sömürü oranı"ndan kaynaklanıyordu. İşverenler daha

uzun çalışma saatleri ve daha düşük maaşlar ile bu oranı yükseltmek istiyordu. İşgücü ise daha düşük çalışma saatleri ve daha yüksek maaşlar ile bu oranı düşürmek istiyordu.

Marx'a göre artı değer oranları konusundaki çatışma kapitalizmin özündeki kusuru ortaya çıkarır. Rekabeti sürdürebilmek için kapitalistlerin makinelerini yenilemesi gerekiyordu. Bu durumda, işgücünün artı değerden alacağı pay pahasına değişmeyen sermayeye daha fazla yatırım yapmaları lazımdı. Daha verimli üretim piyasaya daha çok mal ulaşması anlamına geliyordu ancak düşen maaşlar yüzünden işçiler daha az mal alabildiği için bu durum aşırı üretim krizine sebep oluyordu. Her aşırı üretim krizinde güçlü işletmeler güçsüz işletmeleri iflasa zorluyordu. Daha az faal şirket olduğundaysa işsizlik artıyor, maaşlar düşüyor ve sonuç olarak proletarya daha da yoksullaşıyordu. Düşük maaşlar ayakta kalabilen işletmelerin kârını artırarak artı değerden daha büyük pay alması anlamına geliyordu. En nihayetinde ekonomi işletme sahiplerinin biriktirdiği yeni sermaye sayesinde kendini toparlayacak ve döngü kaldığı yerden devam edecekti. Her kriz bir öncekinden daha tehlikeliydi. Bu durum kapitalizmin nihai çöküşüne ve komünizmin yükselerek onun yerini almasına sebep olacaktı.

Bir Malın Analizi

Kapital çok geniş kapsamlı olmasına rağmen birinci cildin ilk bölümü Marx'ın tek bir malı incelemesiyle başlar. Böylece Marx argümanının temelini oluşturmaktadır: Bir malın değeri onu yaratmak için harcanan işgücü tarafından belirlenir ve yalnızca insan emeği değer yaratabilir.

SINIF BİLİNCİ

Marx'a göre kapitalist toplum üretim araçlarını kontrol edenler ve işgüçlerini satanlar şeklindeki sınıfa ayrılıyordu. Tarih boyunca sı-

nıflar arasındaki ilişki hep sömürü ve hâkimiyet üzerine kurulmuştu. "Hür adam ve köle, *patrici** ve *pleb***, lort ve serf, usta ve kalfa; özetle baskıcı ve ezilen birbiriyle sürekli bir zıtlık halindeydi." Daha önceki tarihi aşamalarda kapitalizm, bünyesindeki iki temel sınıf, burjuvazi ve proletarya arasında asli bir uzlaşmazlık yaratıyordu. Sınıf çatışması kapitalizmin yok olmasıyla sona erecekti çünkü komünizm sınıfsız bir toplum getirecekti.

ENGELS MARX'IN ESERİNİ TAMAMLIYOR

Marx eserinin diğer iki cildi için de birçok not biriktirmişti. Fakat eserini tamamlamaya ömrü yetmedi. Çalışmaktan ve yoksulluk sınırında yaşamaktan harap olan Marx 14 Mart 1883 yılında hayatını kaybetti. Notlarını derleyip toparlamak ve eserinin son iki cildini yazmak yoldaşı Engels'e düştü.

1883 yılında Marx'ın mezarı başında konuşma yapan Engels, Marx'ın tarihteki yerini şöyle anlattı:

> Darwin'in doğanın evrim kanununu keşfetmesi gibi Marx da insanlık tarihinin evrim kanununu keşfetmiştir. ... İnsanoğlu her şeyden önce kendisine yiyecek içecek, barınak ve giyecek sağlamalıdır. Ancak bunların ardından dikkatini siyasete, bilime, sanata ve dine verebilir.

Otuz yılını Marx ailesinin yiyecek içecek, barınak ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamakla geçiren Engels, hayatının geri kalanını düzeltiye adayarak *Kapital*'in diğer iki cildini de yayımladı. Aynı zamanda siyasete devam ederek nihayetinde İkinci Enternasyonal olarak bilinen örgütü kurdu. Dünyanın dört bir yanındaki sosyalist partiler bu birlik bünyesinde toplandı.

---

* Antik Roma'daki seçkin ailelerden oluşan bir gruba verilen ad. (çev.)

** Antik Roma'da ayrıcalıklı *patrici* sınıfından ayrı olarak Roma vatandaşlarının genel bütününü oluştururlar. (çev.)

Marx'ın Kızları

Marx'ın üç kızından ikisi, Laura ve Elanor da sosyalist harekette önemli roller oynamışlardır. Maura Marx Lafargue (1845-1911) babasının eserlerini Fransızcaya çevirdi. Eşi Paul Lafargue'yle birlikte Fransız sosyalist siyasetinde aktif rol aldı ve Marksizmin İspanya'ya yayılmasına yardımcı oldu. Elanor Marx Avelin (1855-1898) İngiliz Sosyal Demokratik Federasyonu'nun ve daha sonraları Sosyalist Birlik'in ilk liderlerindendi. Sayısız grevi ve pek çok sosyalist etkinliği destekleyen çalışmalar yaptı. Kız kardeşi gibi o da bir çevirmendir. Özellikle tiyatro çevirisiyle uğraşmıştır. Norveçli oyun yazarı Henrik İbsen'in bazı eserlerini İngilizceye çevirmiştir.

FRANSA'DA İÇ SAVAŞ

Paris Komünü

1871 Fransa-Prusya Savaşı'yla birlikte İkinci Fransız İmparatorluğu onur kırıcı bir çöküş yaşadı. En sonuncu Ulusal Meclis bir kez daha monarşiyi kurmak için hazırlanmış bekliyordu. İki olaya da öfkelenen Parisli işçiler protesto için sokaklara dökülerek şehrin kontrolünü ele geçirdiler ve kendi kısa ömürlü hükümetlerini kurdular. Paris Komünü'nün yükseliş ve çöküşünü Londra'dan izleyen Marx, bu durumu proletaryanın ilk devrimi olarak tanımladı. Marx'ın ardından tarihçiler de yaşananları 1789 Fransız Devrimi'nin son sarsıntıları olarak değerlendirdiler.

İKİNCİ İMPARATORLUK

1848 Devrimi öncesinde Napolyon Bonapart'ın yeğeni Louis-Napolyon Bonapart (1808-1873) iki defa zorla Fransa tahtını ele geçirmeye çalıştı. Her defasında kral olamadan durdurularak sürgüne gönderildi.

1871 yılında devrim yapılınca Bonapart hak iddia etmek için aceleyle Paris'e gitti. Geçici hükümet tıpkı 1836 ve 1840'ta olduğu gibi onu görmekten pek memnun olmamıştı. Yine de Bonapart'ı destekleyenler vardı. Zamanı geldiğinde, Bonapartçı küçük parti Ulusal Meclis'e onu aday gösterdi. Paris'te ve üç başka bölgede temsilci olarak seçilmesine rağmen durumlar karışık olduğu için meclisteki sandalyesini reddetti. Eylül ayında bu sefer beş bölgede olmak üzere yeniden seçildi.

Bonapart mecliste yerini almak için Paris'e varır varmaz başkanlık kampanyaları yürütmeye başladı. Napolyon efsanesinin şanlı günlerini hatırlatarak oy veren tüm grupların çıkarlarını ayrım gözetmeksizin koruyacağına söz verdi. Aralık 1848'de ezici bir

çoğunluk tarafından İkinci Cumhuriyet'in dört yıllık başkanı seçildi; nüfusun tüm sınıflarından oy almayı başarabilen tek adaydı.

Aslında Bonapart'ın gözü başkanlıkta değil, amcasının eski mevkisi olan imparatorluktaydı. Görevinin ilk yılını milletvekilleriyle bir güç savaşı vererek geçirdi. Bu üyelerin birçoğu Bourbon veya Orléans gibi monarşilere dönmeyi yeğliyordu. Meclis Bonapart'ın yeniden seçilmesi için anayasa değişikliğine gitmeyi reddedince, 2 Aralık 1851 tarihinde bir darbe girişimi düzenledi. Bir yıl sonra İmparator III. Napolyon unvanını alan Bonapart'ın bu hareketi, oy veren halk tarafından da onaylanmıştı.

"Küçük Napolyon"*

Fransa, Napolyon'un şanını yeniden canlandırmak ümidiyle imparatorluğun restorasyon döneminde III. Napolyon'u büyük bir hevesle destekledi. Eski şanlı günlere geri dönseler de rahata ermemişlerdi. III. Napolyon yönetimindeki Fransa'nın orta ve üst sınıfları yirmi yıl boyunca refah içinde yaşadılar. Etrafı Saint-Simoncu danışmanlarla çevrili olan imparator, sanayinin gelişmesi için devletin kaynaklarını adeta etrafa saçıyordu. Böylece sanayileşme arttı, milli demiryolu sistemi kuruldu, ülke toprakları Asya ile Afrika'ya uzandı ve Baron Haussman Paris'i, yazar Rupert Christiansen'in tabiriyle "tüm bedensel zevklerin ve dünyevi ihtişamın cirit attığı allı pullu bir sirke" çevirdi. İmparator gıda maddelerindeki gümrük vergisini düşürerek işçi sınıfının önüne kemik atmayı da ihmal etmemişti.

Ülke içindeki başarısıyla yetinmeyen III. Napolyon Fransa'yı yeniden Avrupa'daki önemli oyunculardan biri yapmak istedi. Ancak hem Rusya ve Avusturya'yla ilişkilerin bozulmasına hem de zayıf komşularının yerini yeni kurulan güçlü Almanya ve İtalya'nın almasına sebep oldu.

---

* *Napoleón le Petit* [Küçük Napolyon] Victor Hugo'nun 1852 yılında yayımlanan, III. Napolyon yönetimini ve İkinci İmparatorluk politikalarını eleştirdiği, kendi döneminde büyük etki yaratmış siyasi kitapçık. (çev.)

FRANSA-PRUSYA SAVAŞI

Ulusal Meclis üyelerinden Adolphe Thiers, III. Napolyon'un politik geçmişine bakarak şu sonuca varmıştı: "Yapılacak başka hata kalmamış." Ancak yanılıyordu. 19 Temmuz 1870'te imparator Avrupa'daki diplomatik yanlışlarını Prusya'ya savaş açarak taçlandırdı.

30 Temmuz'a kadar Prusya Şansölyesi Otto von Bismarck savaş alanına hem Prusya ordusundan hem de küçük Alman devletlerinden topladığı yaklaşık 500 bin asker getirmişti. Fransa ise bu sayının yarısı kadar bile asker toplayamamıştı. Gerek teşkilatlanması gerek ekipmanları kötüydü. Amcası kadar iyi bir askeri lider olmayan III. Napolyon orduyu gereğince yönetemiyordu. Çok geçmeden Almanlar Fransız ordusunun bir kısmını Lorraine'deki Alman sınırlarına yakın Metz'de durdurmayı başardı. Ordunun bir başka kısmı ise batı tarafındaki Sedan'da köşeye sıkışmıştı. 1 Eylül'de Fransızlar Sedan Muharebesi'nde kesin olarak yenilince Almanlar III. Napolyon'u ve Fransız ordusunun büyük bir bölümünü esir aldı.

Paris Kuşatması

Üç gün sonra haberler Paris'e ulaştığında meclisteki cumhuriyetçi üyeler yeni bir cumhuriyet kurulacağını ilan ederek olağanüstü bir milli savunma hükümeti kurdular. 19 Eylül'de Alman kuvvetleri Paris'i kuşatma altına aldı. Kuşatmanın ilk altı haftasında Paris'te adeta bir şölen havası hâkimdi. Şehir sıcak hava balonları ve posta güvercinleri sayesinde dış dünyayla bağlantıyı koruyordu.

Direniş

Parisli avukat, yeni savaş ve içişleri bakanı Leon Gambetta 7 Ekim'de kuşatma altındaki şehirden kaçarak taşrada bir direniş hareketi düzenledi. Gambetta'nın liderliğini ettiği eğitimsiz ve ekipmansız gerilla kuvvetleri Alman ikmal hatlarını bezdirmeyi başarsa da Paris'e yardım kuvvetlerini sokamadılar.

Soğuk havalar yaklaşırken durumlar daha da zorlaştı, şölen havası uçup gitti. 1870 yılı, on dokuzuncu yüzyılın en soğuk kışlarından biri oldu. Öylesine soğuktu ki Seine nehri üç hafta buz tuttu. Akaryakıt fiyatları üçe katlandı. Çiçek hastalığı, tifo ve zatürre tüm nüfusu kırdı geçirdi. Hava çok soğuyup posta güvercinleri uçamayınca dış dünyayla iletişim koptu. Alman birliklerinin önüne katıp getirdiği 200 binden fazla mülteci, geldikleri şehirde de ne bir ev ne de bir geçim kaynağı bulabildi. İşler durma noktasına geldi. Bu durum büyük bir işsizliğe yol açtı ve orta sınıfın küçük işletmelerini iflasa sürükledi.

En kötüsü de yiyecek kıtlığıydı. Kuşatmanın başlarında sol görüşlü sosyalist eylemci Auguste Blanqui gibi isimler yiyecek karnesinin kaçınılmaz olduğunu dile getirmişti. Kuşatmanın çok süremeyeceği, ekim ayında biteceğini zanneden hükümet ete karne getirmesine rağmen tahıl ürünlerine karne uygulaması getirmedi. Bu nedenle şehir serbest piyasanın insafına kaldı.

Parası ve biraz öngörüsü olanlar kuşatmanın ilk günlerinde yiyecek stoku yaptılar. Ancak birçok kişi yiyecek bulmak için adeta birbirini yedi. Belediye yetkilileri ellerinden geleni yapıyordu. İşçi sınıfının yaşadığı bölgelerdeki belediye başkanları aşevleri açtı, kadınları istihdam ederek milislerin üniformalarını diktirdi.

Zengin Yoksula Karşı

Açlık tehdidi herkesi eşit ölçüde etkilemedi. Zenginler önce at eti alıyordu. Paris'teki hayvanat bahçesi hayvanlarını besleyemez hale geldiğinde ise fil, kanguru ve sığır eti almaya başladılar. Fare salamının tadına doyulmuyor, kasaplar kedi etini "dere tavşanı" diye satıyorlardı. Ortalama bir işçi ailesinin gücü fare etine bile yetmiyordu.

Ocak ayının başlarında Almanlar şehri bombalayarak baskıları artırdı. Hükümetin Paris'i çevreleyen hisarlarda yiyecek depoladığı

söylentileri yayılıyordu. Şehirdeki radikal siyasi örgütlerin sayısı artıyor, devrimci sosyalizm gitgide canlanıyordu. Devrimci örgütler şehrin her yanına hükümetin savaşta yaptıklarını anlatan posterler asarak yetkiyi halka bırakmalarını istiyorlardı.

Paris açlıkla boğuşuyordu. Ne Gambetta'nın gerillalarından ne de diğer Avrupalı güçlerden yardım geleceği vardı. Durum böyleyken Fransız hükümeti 28 Ocak 1871'de III. Napolyon'u görevden alarak bir ateşkes imzaladı.

İŞÇİLERİN AYAKLANMASI

Parisli vatandaşlar durumlarından memnun değillerdi. Dört ay süren kuşatma boyunca savaşın yükünü omuzlarında taşımışlardı. Almanların Zafer Takı'na yürüdüğünü görmüşlerdi. Büyütülecek bir aşağılanma değildi bu; ne de olsa barış anlaşması imzalanmıştı. Ama hükümetin Paris'e değil Versay'a devredilmesine epey bir içerlemişlerdi. Sembolik olarak bu durum monarşinin cumhuriyete yeğlendiğini gösteriyordu.

Şubat ayında meclisteki muhafazakâr çoğunluktan üç yasa geçti. Yasaların hiçbiri Paris'teki olumsuz durumu düzeltmeye yönelik değildi.

- Borçların daha geç ödenmesine olanak veren savaş moratoryumunu* durdurdular.
- Savaş sırasında ödenmeyen tüm kiraların ivedilikle ödenmesini talep ettiler.
- Paris'in kuşatma altındayken şehri savunan işçilerin oluşturduğu Ulusal Muhafızlara verilen ödeneği iptal ettiler.

Son karar, o dönemde hükümet idaresindeki düzenli ordudan sayıca üstün olan Ulusal Muhafızların seferberliğini kaldırmak

* Zorunlu durumlarda borcun ödemesini erteleme. (çev.)

amacıyla alınmıştı. Böylece işçi sınıfından birçok ailenin tek geliri de kesilmiş oldu.

Ulusal Muhafızlar direniş için ilk adımı atarak cumhuriyeti koruma konusunda geniş yetkilere sahip bir merkez komitenin çatısı altında yönetici federasyonları kurdular. Birkaç gün içerisinde Ulusal Muhafızlar federasyonun merkez komitesi gayriresmi iktidar haline geldi. Şiddette dayalı bir devrim amacı gütmüyorlardı ancak şehrin ana cephaneliklerine ve düzenli ordunun bırakıp gittiği 400 topa el koyarak önlemlerini almayı ihmal etmediler.

Hükümet başkanı Adolphe Thiers ortamı sakinleştirmek yerine kara kuvvetlerine bağlı altı bin birliği 18 Mart sabahı erkenden şehre gönderdi. Amacı işçi sınıfının yaşadığı Montmartre bölgesindeki topları yeniden ele geçirmek ve şehri kontrolü altına almaktı. Thiers'in birlikleri rahatlıkla Muhafız kuvvetlerini geçerek topları almayı başardı. Tam da o anda topları geri götürmek için hiç at getirmediklerini fark ettiler. Ordu at aramak için dağıldığında öfkeli bir kalabalık toplandı. Her zamanki gibi Parisli ayaktakımı ve ordunun karşı karşıya gelmesi şiddetle sonlandı. Askerler dost vatandaşlara ateş etmeyi reddediyordu. Ne var ki iki general yakalanıp birliklerin de dahil olduğu bir kalabalık tarafından linç edildi.

Şehri silahsızlandırmak için başlayan direniş hareketi tam anlamıyla bir isyana dönüştü. Şiddet şehrin tamamına yayılınca Thiers tüm birliklerini ve hükümet yetkililerini Paris'ten Versay'a çekti.

KOMÜNAL KONSEYİN SEÇİLMESİ

Parisliler 26 Mart'ta Ulusal Meclis'i tanımayarak kendi hükümetlerini kurdular. Bu hükümete 1793'teki devrim hükümetinin anısında "Paris Komünü" denildi. Yeni hükümetin liderleri ruhban karşıtları, çok yönlü sosyalistler ve siyasi fırsatçıları gibi yıllardır işin içindeki Jakobenlerin oluşturduğu karma bir gruptu. (On sekizinci yüzyıldaki Fransız Devrimi sırasında Jacobenler meclisteki aşırı solu temsil etmişti.)

"Proletaryanın İlk Diktatörlüğü"

Paris'i kontrol etmek tüm Fransa'yı kontrol etmek anlamına gelmiyordu ancak görünüşe göre Paris Komünü'nün liderleri bu durumdan bihaberdi.

Komün, devletle kilisenin ayrılması, düzenli ordunun yerini vatandaşların yönettiği Ulusal Muhafızların alması ve merkezi olmayan bir hükümetin kurulması yönünde çağrılarda bulunuyordu. Oysa gücü Paris'le sınırlı kaldığından bu şartların hiçbiri gerçekleşmiyordu. Yalnızca kiralar ve borçları kapsayan savaş moratoryumunun yenilenmesi, günlük çalışma süresinin on saat olarak belirlenmesi ve fırınlardaki gece işinin kaldırılmasını öngören yasalar uygulanabilmişti. Zaten en sonuncusu da Komün meclisinde en az bir tane yorgun fırıncı olduğunu gösteriyordu.

Diğer Komünler

22 Mart'ta Lyon'daki Ulusal Muhafızlar taburu, Paris'in izinden giderek şehir hükümetinin kontrolünü ele geçirip bir taşra komünü kurdu. Benzer ayaklanmalar Saint-Étienne, Marsilya, Toulouse, Limoges, Narbonne ve Le Creusot'da da yaşanmasına rağmen bunlar çabucak bastırıldı. 4 Nisan'a kadar Paris Komünü tek başına Versay'daki hükümete karşı durdu.

"Kanlı Hafta"

Paris'teki liderler vakitlerini işe yaramayan yasalar çıkarmakla geçirirken Thiers de Versay'daki hükümetin askeri gücünü artırıyordu. Hazırlık sürecinde Bismarck'a yaptığı çağrı başarılı oldu. Devrimi hiçbir zaman desteklememiş olan Bismarck, Thiers'in başkenti geri alabilmesi için Fransız savaş esirlerinin büyük bölümünü serbest bıraktı.

Thiers'in kuvvetleri nisan başında Paris'i kuşatma altına aldı. Şehri birkaç hafta bombaladıktan sonra hükümet birlikleri 21

Mayıs'ta Paris'in korunaksız bir bölgesine girmeyi başardı. "Kanlı Hafta" olarak anılan sokak çatışmaları Almanlara karşı kısa süre önce verilen savaştan bile daha şiddetliydi. Komünardlar denilen Komün yandaşları barikatlar kurarak sokak sokak ordunun ilerleyişini durdurmak için mücadele ettiler. Çatışmanın son günlerinde Komün askerleri davalarını kaybettiklerini anlayarak ellerindeki esir ve tutsakları vurdular. Bunların arasında Paris başpiskoposu da bulunuyordu. Ayrıca şehirdeki kamu binalarını ateşe verdiler. 28 Mart'ta Komün'ün teşkilatlı son savunucuları Père-Lachaise mezarlığında nihai bir savunma gösterdiler fakat Ulusal Meclis birlikleri tarafından bir çırpıda infaz edildiler. Şehrin dört bir yanında Komün için mücadele ettiği düşünülen erkekleri toplayıp mahkeme bile düzenlemeden kurşuna dizdiler.

Yaklaşık 20 bin Komünard ve 750 asker o "kanlı hafta"da hayatını kaybetti. Tutuklanan yaklaşık 38 bin kişiden 7000'e yakını Melanezya'daki Yeni Kaledonya'da bulunan ceza kolonilerine gönderildi. Diğerleri ise sürgünle yakayı kurtardı.

BİR DEVRİMİN SONU MU YOKSA BİR DİĞERİNİN BAŞLANGICI MI?

Pek çok sosyalist kuramcı Paris Komünü'nü kendine mal etti. Paris Komünü'nün Père-Lachaise mezarlığında yitip gitmesinin üzerinden henüz iki gün geçmişti ki, 30 Mayıs 1871'de Karl Marx, Uluslararası Emekçiler Birliği'nin Genel Konsey'inde [Birinci Enternasyonal] daha sonradan *Fransa'da İç Savaş* olarak yayımlanacak raporu okudu. Marx Komün'ün "ilk proletarya diktatörlüğü" olduğunu belirterek sembolik değerinin asıl başarılarının önüne geçtiğini söylüyordu. Daha sonraki devrimciler de tarihi gerçekleri az ya da çok değiştirerek Komün örneğini kendi amaçları için kullandılar. Hem Vladimir Lenin hem de Lev Troçki Komün'ün bitişini örnek olarak gösteriyor ve devrimci sınıflar arasında köprü kurmaya çalı-

şırsa başlarına bunların geleceğini söylüyordu. Sovyetler Birliği ise Komün'ü şanlı atalarından biri olarak görüyordu.

Anarşist Pyotr Kropotkin konuya dair elkitabında sosyalist devrim mitolojisinde Paris Komünü'nün cazibesini şu sözlerle açıklıyordu:

> Neden Paris Komünü'nün temsil ettiği düşünce her ülkeden, hatta her milletten işçiye bu kadar cazip gelmiştir? Cevabı çok basit. 1871 Devrimi her şeyden önce halkı içine alan bir devrimdi. Halkın kendisi tarafından yapılmış ve bir anda kitleye, hem de en büyüklerinden birine yayılarak ne müdafiler, ne kahramanlar, ne şehitler görmüştü. Ancak bu kitle toplumun öyle "alt tabakalarından" geliyordu ki orta sınıf bu durumu hazmedemedi. Üstelik arkasındaki itici güç bir sosyal devrim fikriydi; elbette belli belirsiz, muhtemelen bilinçsiz, yine de yılların mücadelesinden sonra nihayetinde tüm insanların gerçek anlamda özgürlüğünü ve eşitliğini kazanma çabasıydı. Bu devrim, toplumun en alt tabakasından insanların haklarını fethetmek için yüce adımlarla yola çıktığı devrimdi.

ANARŞİZM MARKSİZME KARŞI

Bakunin ve Marx

Paris Komünü'nün ardından Marx ve Engels siyasi görüşlerinin kendilerininkiyle taban tabana zıt düştüğüne inandıkları kişilerle zıtlaşmaya başladılar. Yenilgisine rağmen Komün sosyalist teorinin çözüldüğü somut bir ortam sağlamıştı. Marx ve Engels siyasi rakiplerinin arasında yalnızca diğer sosyalistlerin değil anarşistlerin de olduğunu fark etmişti. Bu nedenle on dokuzuncu yüzyılın en devrimci isimlerinden anarşi kuramcısı Mikhail Bakunin'le karşı karşıya geldiler.

Mikhail Bakunin (1814-1876) Rusya'nın muhafazakâr soylu ailelerinden birinde dünyaya geldi. Moskova ve Piramukhino'daki entelektüel hayata kendini kaptırmadan önce kısa bir süre Rusya'nın Polonya cephesinde görev aldı. Moskova ve Piremukhino'da romantik Hegelcilik çalışırken İvan Turgenyev ile arkadaş oldu.

Bakunin 1840 yılında Berlin'e gitti. Kendinden öncekiler gibi o da devrimcilerin anaokulu sayılabilecek Genç Hegelcilerin arasına düştü. Burada Hegel'in diğer yüzüyle tanışmış oldu. Berlin'de ve İsviçre'de kısa süre kaldıktan sonra Paris'in yolunu tuttu. Paris'te, ulusal kurtuluş mücadelesinin sosyal devrimle harmanlanabileceğine kendisini inandıran Polonyalı göçmenlerle tanıştı.

SEYAHATLER VE KAÇIŞLAR

Her zaman teoriden çok eylemle ilgilenen Bakunin 1848 Devrimlerinde de aktif rol aldı. Sahte pasaportlarla Paris'ten Prag'a, oradan da Dresden'e devrimleri takip ediyor, her zaman polisten kıl payı kaçmayı başarıyordu. Dresden'deki devrim başarısız olunca yetkililer Bakunin'i yakalamayı başardı. Tutuklanarak ölüm cezasına çarptırıldı. Dresdenli yetkililer onu seve seve Prag'daki devrim-

ci aktivitelerinden dolayı hakkında yakalama kararı çıkarmış olan Avusturyalılara teslim etti. Avusturyalılar onu idama mahkûm ettikten sonra sınıra götürüp kelepçelerini çıkararak Ruslara teslim ettiler.

St. Petersburg'daki Petro ve Pavel Kalesi'nde altı yıl kalan Bakunin ardından annesinin kuzenlerinden birinin yönettiği bir Sibirya hapishanesine sürgüne gönderildi. 1861 yılında kaçmayı başardı. Bir Amerikan gemisiyle Japonya, San Francisco ve New York üzerinden on dokuzuncu yüzyılda hem sağ hem de sol görüşlü mültecilerin sığındığı bir liman olan Londra'ya vardı.

Birkaç yıl boyunca Avrupa'nın neresinde bir devrim varsa oraya koşturdu. Yavaş yavaş milli kurtuluş mücadelesi veren devrimcilerin çoğunlukla daha geniş anlamda bir toplumda değişimle ilgilenmediklerini fark ediyordu. Toplumsal devrimin başarı kazanması için uluslararası nitelikte olması gerektiği sonucuna varınca İtalya'ya yerleşip gizli topluluklar arasında karmaşık bir ağ kurmaya başladı. Bu toplulukların kimisi gerçek kimisiyse kurguydu. Kurduğu bu ağa Uluslararası Sosyal Demokratik Birlik ismini verdi.

ANARŞİST KOMÜNİZM

Bakunin daha sonradan "anarşist komünizm" olarak bilinecek doktrinini oluştururken Pierre-Joseph Proudhon'un öğretilerini uyarladı. Marx'ın komünizmi sınıfsız bir toplum olarak niteleyen görüşüne katılmasına rağmen merkezi hükümet fikrine karşı çıktı. Bunun yerine toprağın, doğal kaynakların ve üretim araçlarının ortak amaçları için diğer topluluklarla esnek bir federasyon kurabilecek yerel topluluklara ait olması gerektiğini düşünüyordu.

Bakunin korku ve şiddet kullanımını teşkilatlı hükümeti yok etmenin silahı olarak görüyor ve "yok etme tutkusunun aynı zamanda yaratıcı bir dürtü" olduğunu iddia ediyordu. Devletin özel mülkiyeti, özel mülkiyetinse devleti koruduğunu öne sürüyordu.

Bu nedenle, mülkiyetin komüne ait olabilmesi ve eşitçe dağıtılabilmesi için öncelikle devletin yok edilmesi gerekiyordu. Çelişkili bir şekilde, özgür ve huzurlu bir toplum yaratmanın tek yolu şiddete dayalı bir devrim yapmaktı.

Proletarya mı Köylü mü?

Marx ve Engels'e göre devrim, sermaye ve işgücü arasındaki en şiddetli çatışmaların yaşandığı en gelişmiş kapitalist toplumlardaki endüstriyel işçi sınıflarında başlayacaktı. Bakunin ise bu görüşü desteklemiyordu. Ona göre devrimci değişimin ekonomik olarak en az gelişmiş ülkelerde görülmesi daha olasıydı; çünkü bu ülkelerdeki işçiler daha az ayrıcalığa sahipti. Manchester'daki bir fabrika işçisinin hayatı da güllük gülistanlık değildi ancak daha az gelişmiş ülkelerdeki işçiler daha kötü bir hayat yaşıyordu. Bakunin devrime Rus köylülerin öncülük edeceğine inanıyordu. Rus serfler 1861 yılındaki Köylü Serflerin Azat Edilmesine kadar topraklarına bağlıydılar. Üstelik sosyalizmin büyük ölçüde temellerini oluşturacak geleneksel köy komünlerinde yaşıyorlardı.

BİRİNCİ ENTERNASYONAL

1864 yılında Marx daha sonra Birinci Enternasyonal olarak anılacak olan Uluslararası Emekçiler Birliği'nin kuruluş bildirgesini yazdı. Bakunin'in yandaşları komünizmin desteğini kazanmak için resmi bir örgüt yaratma fikrine hemen karşı çıkarak şu soruyu sordular: "Otoriter bir örgütten nasıl eşitlikçi ve özgür bir toplum çıkmasını beklersiniz?"

1872 yılında Marx ile Engels'in Bakunin ve yandaşlarını Birinci Enternasyonal'den attırmak için düzen kurmasıyla birlikte örgütün hâkimiyeti konusunda Marx ve Bakunin arasındaki savaş zirveye ulaştı.

Bakunin'in Tahmini

Bakunin yirminci yüzyıldaki Marksist diktatörlükler konusunda isabetli bir tahminde bulunarak şöyle dedi: "Sözüm ona bu halk devleti, yaşananlardan gerçek anlamda ders çıkardığını iddia eden üç beş yeni soylunun kitleleri zorbalıkla yönetmesinden ibaret olacaktır."

ANARŞİST PRENS

Pyotr Kropotkin (1842-1921) bir Rus prensinin oğluydu. Elit bir askeri okulda eğitim aldıktan sonra birkaç yıl Sibirya'da subaylık yaptı. 1867 yılında görevinden istifa ederek St. Petersburg'da matematik eğitimi aldı, profesyonel bir coğrafyacı oldu ve Asya'daki sıradağlar ve buzullar konusunda uzmanlaştı.

1871 yılında gelecek vaat eden bilim kariyerini noktaladı. Rus Coğrafya Derneği'nin sekreterlik teklifini geri çevirdi, prenslik unvanını reddetti ve St. Petersburg'daki devrimci harekete katıldı. Birkaç yıl boyunca Rus işçi ve köylülere devrimci propagandayı yayan Çaykovski Topluluğu'nun bir parçası olarak çalıştı.

1874 yılında St. Petersburg'da tutuklanan Kropotkin o dönemki birçok reformcu gibi defalarca tutuklandı, ihraç edildi ve kaçtı. Mahkemeye çıkarılmadan hapse atıldığında hapishane hastanesinden kaçarak Batı Avrupa'ya gitmeyi başardı. Rus hükümetinin talebiyle 1881 yılında İsviçre'den kovuldu, 1883 yılında Fransa'da tutuklandı. Mülteci olarak sığındığı İngiltere'de saygın bir bilim gazetecisi olarak hayatını kazanmayı başardı.

Kropotkin anarşist teorisyenler içinde en çok okunan isimdi. 1883-1917 yılları arasında Rusya'ya döndüğünde öncü liberal dergilerde, radikal gazetelerde ve *Encyclopædia Britannica*'nın on birinci baskısında anarşizm üzerine makaleleri çıktı. Anarşist haberleri dünya çapında çevrilerek yayınlandı. Kitaplarından birkaçı tefrika şeklinde dergilerde yayınlandı.

Kropotkin anarşizmi bilimsel bir temele oturtmaya çalışıyordu. En etkili eserinin *Karşılıklı Yardımlaşma* (1902) olduğu söylenebilir. Bu kitapta Kropotkin popüler bir teori olan ve serbest piyasa ekonomisinde güçlü olanın ayakta kalacağını söyleyerek rekabeti haklı çıkaran sosyal Darvinciliği reddetti. Hem hayvan topluluklarına hem de insan toplumlarına dair gözlemlerine dayanarak hayatta kalabilmek için bir tür içerisindeki rekabetin işbirliğinden daha az önemli olduğunu gösterdi.

Senet Propagandası

1870'lerde Fransız ve İtalyan anarşistler en görünür ve tartışmalı anarşist doktrinlerden biri haline gelecek olan bir tabir kullanmaya başladılar. Bu tabir "senet propagandası"ydı. Esas düşünce, şiddete dayalı eylemin devrim davası açısından en etkili propaganda şekli olduğu yönündeydi.

Senet propagandası başlangıçta İtalyan köylüleri isyana kışkırtan kırsal ayaklanmacıları ifade ediyordu. Daha sonraları bu doktrin bireysel protestocuların kamuya açık yerlerde gerçekleştirdiği katliamlar ve bombalı eylemleri aklamak için kullanılmaya başladı. Kimi zaman tek başına kimi zaman ise bir komplo içerisinde çalışan anarşistler Kayzer I. Wilhelm'e suikast girişimiyle başlayarak önemli siyasi figürlere bir dizi saldırı düzenledi.

Suikastlar Yaygınlaşıyor

Önemli siyasi isimlere düzenlenen suikastlar dinamitin daha ulaşılabilir bir hal almasıyla yaygınlaştı. Hatta bazı devrimciler dinamite "proletaryanın cephanesi" diyerek baş üstünde tutuyordu. 1867 yılında Alfred Nobel tarafından patenti alınan bu patlayıcı 1875 yılında bolca üretildi. Hatta Anarşist Johann Most *The Science of Revolutionary Welfare*'da [Devrimci Refahın Bilimi] (1885) evde nasıl hızlıca bir kazan dolusu dinamit yapılacağını anlatıyordu.

Anarşist hareketin önemli isimleri bütün bu yöntemleri işe yaramaz bularak reddetti. Kropotkin, "Tarihte yüzlerce yıla sığan bir yapıyı birkaç kilo dinamitle yıkamazsınız," dedi. Ancak tüm bu itirazlar faydasızdı. Yalnız bombacı, halkın gözünde anarşizmin simgesi haline gelmişti.

SOSYAL DEMOKRASİNİN YÜKSELİŞİ

Sosyalizm Bir Kitle Hareketine Dönüşüyor

1860'larda Avrupa, Sanayi Devrimi'nin ilk travmalarını yeni yeni atlatıyordu. Marx'ın proletarya devriminin eli kulağında olduğunu gösteren hiçbir belirti yoktu. Kapitalizm hızla büyüyordu. Ekonomik ve siyasi adaletsizlikler sürmesine rağmen hükümetler iş kanunları çıkarıyor, sendikaların üzerindeki kısıtlamaları kaldırıyor ve siyasi süreci başlatıyordu. Bu durum daha çok sosyalist ve işçi hareketinin baskılarından kaynaklanıyordu. Bazı Alman sosyalistler Marksist devrimin kaçınılmazlığını bir kez daha durup düşünmeye ve siyasi eylem ihtimali üzerinde durmaya başlamışlardı.

SOSYAL DEMOKRASİ NEDİR?

On dokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyıl başlarında çok sayıda sosyalist kendilerini şiddet yanlısı sosyalistlerden ayırmak için "sosyal demokrat" ifadesini benimsedi. Sosyal demokrasinin temel prensibi, sosyalist temsilciler seçerek demokratik bir şekilde sosyalist reformlar yapılabileceği inancıydı. Sosyalist demokratlar var olan siyasi sürecin kullanılmasıyla kapitalizmden sosyalizme barışçıl, evrimsel bir dönüşümü gerçekleştirilebileceğini savunuyorlardı.

Sosyal demokrasinin ilk destekçileri yalnızca Marksizmi elden geçirdiklerini iddia ediyordu. Onlara karşı çıkan ortodoks Marksistler ise sosyal demokratların Marksizm yerine tamamen farklı bir şey getirdiklerini fark etmişlerdi. On dokuzuncu yüzyıl bitmeden sosyalizm ikiye ayrıldı: reform ihtimaline inanan sosyal demokratlar ve hâlâ devrime inanan komünistler.

ALMANYA'DA SOSYAL DEMOKRASİNİN İLK ZAMANLARI

1848 Devrimlerinin ardından IV. Friedrich Wilhelm anayasayı ilan etti. Bu anayasa İngiliz parlamentosunu andıran bir yasama organını da içinde barındırıyordu. Üst meclis üyelerinin meclisteki koltukları ya miras yoluyla geçiyor ya da kral tarafından atanıyordu. Alt meclis üyelerinin seçimi ise sadece erkek vatandaşlara tanınan oy hakkının biraz dışına çıkıyordu. Seçmenler ödedikleri vergiye göre üçe ayrılıyordu. Zenginin oyu yoksulun oyundan daha ağır basıyordu. Maksat muhafazakâr toprak sahiplerini iktidarda tutmak olsa da bu plan geri tepti. 1850'lerin sonlarına doğru oylar zengin fabrikatörlerin, tüccarların, bankerlerin ve uzmanların lehine sonuçlanmaya başladı.

Kral I. Wilhelm'in ve şansölyesi Otto von Bismarck'ın gücünün artmasıyla Prusya ve hükmü altındaki daha küçük Alman devletleri 1860'larda bir siyasi dönüşüm sürecine girdiler. Aslında ılımlı birer muhafazakâr olan Bismarck ve kral kendilerini yeni yeni güçlenen liberallerle bir mücadele içinde buldular. İşçi sınıfı, en azından temsili oy hakkı olduğu için sık sık liberal hareketin radikal kanadıyla ittifak kuruyorlardı.

İşçi Sınıfı Örgütleri

İşçi sınıfı örgütlerinin imkânları oldukça kısıtlıydı. Tüm Alman devletlerinde işçi sendikaları yasadışı kabul ediliyordu, siyasi parti kurmanın şartları ise bir hayli ağırdı.

Bu örgütlerin ilk örneği 1840'lardan itibaren düşük seviyelerdeki ilkokul eğitimini desteklemek amacıyla liberaller tarafından kurulan yerel işçi eğitim dernekleriydi. 1860'lı yıllarda işçiler bu derneklerin yönetimini üstlenerek kendi adlarına yürütmeye başladılar. Çoğu dernek özel bir konuyu öğretmeye yönelik dersler ve sistematik kurslar veriyordu. 1864'te yalnızca Prusya'daki eğitim

derneklerinin otuz üçünde binden fazla kişiye açık ders veriliyordu. 1866 yılında bu derneklerin birçoğu Alman İşçi Birliği'ni kurmak için bir araya geldi.

Bu gruplar sosyal demokrat işçi partilerinin ilk ikisinin temeliydi. Bunlardan biri 1863'te Ferdinand Lassalle tarafından kurulan Alman Genel İşçi Sendikası, diğeri ise 1869 yılında Wilhelm Liebknecht ve August Bebel tarafından kurulan Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ydi.

FERDINAND LASSALLE

Ferdinand Lassalle (1825-1864) Breslau'lu [şimdiki Wrocław] Yahudi bir ipek tüccarının oğluydu. Leipzig'deki ticaret okulunda mutsuz bir şekilde on sekiz ay geçirdikten sonra kendini üniversiteye yollaması için babasını ikna etmeyi başardı. İki yıl Breslau'da felsefe, tarih, dilbilim ve arkeoloji okudu. Ardından Berlin'e geçerek Hegel'i ve Fransız ütopik sosyalistleri keşfetti. Tıpkı Marx gibi o da Almanya'nın toplumsal koşullarını değiştirme umuduyla felsefeci olmayı hedefliyordu. Fakat Marx gibi çok geçmeden onun da akademik kariyeri raydan çıktı.

Lassalle ve Kontes

Lassalle 1846 yılında Kontes Sophie Hatzfeldt ile tanıştı. Kontes hem kocasından boşanmaya hem de servetini ve çocuklarını geri almaya çalışıyordu. Sekiz yıl boyunca Lassalle farklı mahkemelerde onun adına otuz beş ayrı dava dosyası açtı. Kontes 1854 yılında nihayet boşanınca Lassalle'e aylık bağlayarak maddi açıdan bağımsız olmasını sağladı.

1848 yılının mart ayında Alman devletlerinde devrim başlayınca Lassalle, Hatzfeldt davasındaki emekleri yüzünden Düsseldorf'da hapse atıldı. Düsseldorf sanayileşmiş Renanya'daki

devrimci mücadelenin önemli merkezlerinden biriydi. Lassalle hapisten çıkar çıkmaz kendisini davanın içinde buldu. Ancak bu durum uzun sürmedi. Kasım ayında yerel askeriyeyi isyana teşvik eden bir konuşması sırasında Düsseldorf yetkilileri tarafından tutuklandı. Altı ay hapiste kaldı.

Lassalle Siyasi Parti Kuruyor

Lassalle nerdeyse kazara işçi sınıfının lideri oldu. 1848-1857 yılları arasında Düsseldorf'ta yaşadı. Bu dönemde düzenli olarak Marx'la görüştü, kontes adına verdiği savaşı sürdürdü ve sosyalizme göz kırpan felsefi konularda yazılar yazdı. Demokrasi savaşının işçi sınıfı örgütlerindeki işçiler tarafından verilmesi gerektiği sonucuna vardı.

1859 yılında Lassalle Düsseldorf'tan ayrılıp Berlin'e giderek siyasi gazetecilik yapmaya başladı. Ara sıra eğitim derneklerinden birinde dersler veriyordu. 1862 yılındaki iki konuşmasıyla dinleyicilerin hayal gücünü ateşledi.

Lassalle kısa sürede daha büyük, daha geniş bir dinleyiciye hitap etme fırsatı yakaladı. Alman işçilerin 1862'deki Uluslararası Londra Fuarı'na yaptığı ziyaretin ardından Berlin ve Leipzig'deki eğitim dernekleri Alman işçileri genel kongreye çağırdı. Program komitesi Lassalle'den işçi sorununa dair görüşlerini paylaşmasını istedi. Esas olarak Lassalle'in Hermann Schulze-Delitzsch'in kredi kooperatif birliklerine dair görüşleri hakkında ne düşündüğünü merak ediyorlardı.

Komite beklediğinden fazlasını aldı. Lassalle yanıtını bir "Açık Cevap Mektubu"yla verdi. Bu mektupta genel oy hakkının işçi sınıfının maddi durumunu düzeltebilecek tek yol olduğunu söylüyordu. Kredi kooperatif birliklerinin veya tüketici kooperatiflerinin çok başarılı olamayacağına çünkü David Ricardo'nun öne sürdüğü "ücretlerin tunç kanunu"nun öyle ya da böyle işçilerin kapitalist toplumdaki konumunu belirlediğine inanıyordu.

Asgari Geçim Düzeyi

Ricardo'ya göre "serbest piyasa işçilerin ücretlerini her zaman için asgari geçim düzeyinde tutar. Ücretler yiyecek fiyatlarına göre artar veya düşer. Ancak sermaye asla yaşam masraflarındaki artıştan fazlasını karşılamaz; çünkü gerçek ücret artışı direkt olarak kârdan götürür".

Lassalle işçilerin tüketici kooperatifleri yerine üretici kooperatifleri kurarak daha çok kazanacağını düşünüyordu. İşçilerin toptan fiyatına mal almak için birleşmektense, üretici kooperatifleri kurarak kendilerinin patronu olmaları gerekiyordu. Böylece kâr sistemini yıkmak için ilk adımı atmış ve nihayetinde ücretlerin tunç kanununu bitirmiş olacaklardı. İşçiler toplumda elle tutulur bir değişim gerçekleştirmek istiyorsa ufak atölyeler değil, devletin verdiği sermayeyle modern fabrikalar kurmalıydı. Fakat işçiler ilk ve en önemli değişim için görüşmelere başlamadıkça bu değişimlerin hiçbiri gerçekleşemezdi. Devletin bir reform aracına dönüşebilmesi için işçi sınıfının oy hakkı olmalıydı.

Lassalle'i dinleyenler "Açık Mektup"u bir eylem çağrısı olarak gördüler. İlk siyasi işçi örgütü Alman Genel İşçi Sendikası 1863 yılının mayıs ayında kuruldu ve Lassalle neredeyse parmağını bile kıpırdatmadan sendikanın başkanı oldu.

ALMANYA SOSYAL DEMOKRAT PARTİSİ (SPD)

Lassalle'in ölümünden birkaç yıl sonra August Bebel (1840-1913) ile Wilhelm Liebknecht (1826-1900) Almanya'da ikinci işçi sınıfı partisini, yani Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ni kurdular. Bebel Prusya ordusunda resmi görevi olmayan bir subayın oğluydu. Küçük yaşta yetim kalınca yoksulluk içinde büyüdü. Usta doğramacı olarak birkaç yıl dolaştıktan sonra Leipzig'e yerleşerek burada yerel işçi eğitim derneğine katıldı.

Liebknecht ise kulağı kesik bir radikaldi. 1848 Devrimlerinin ardından Londra'da mülteci olarak yaşamaya başlayarak Komünist Birlik'e katıldı. Orada Marx ve Engels'le birlikte çalışıyor ve *Augsburg Gazette* isimli gazetede muhabirlik yaparak geçimini sağlıyordu. 1862 yılında Prusya hükümeti 1848 Devrimlerine karışanlar için genel af çıkarınca Berlin'e döndü.

Liebknecht kısa süre içinde Berlinli işçi sınıfından radikal yandaşlar edindi. Bismarck da aynı hızla onu Prusya'dan ihraç ettirdi. Bu defa çok uzaklara değil, Leipzig'e giden Liebknecht burada Lassalle'in Alman Genel İşçi Sendikası'na katıldı ve August Bebel'le tanıştı.

1867 yılında Liebknecht ve Bebel yeni oluşturulan Kuzey Almanya Konfederasyonu'nun kurucu meclisine seçildiler. Her ikisi de koyu Marksist olmalarına rağmen meclisteki sandalyeleri daha çok orta sınıf radikallerin yer aldığı Alman Halk Partisi'ndendi.

Kuzey Almanya Konfederasyonu

Main Nehri'nin kuzeyindeki Alman devletlerinin 1867'de kurduğu bir birlik olan Kuzey Almanya Konfederasyonu'nun başkenti Berlin, başkanı Kral I. Wilhelm, şansölyesi ise Bismarck'tı. 1871 yılında Kuzey Almanya Konfederasyonu Alman İmparatorluğu'na dönüştü.

Çok geçmeden Bebel ve Liebknecht Alman Genel İşçi Sendikası'yla kıyaslanabilir bir Marksist örgütü temsil etseler yasama katında daha çok saygı göreceklerini anladılar. Lassalle'in izinden giderek işçi eğitim sendikalarına yöneldiler. Bebel daha önce Leipzig işçi eğitim sendikasının başkanlığını yapmıştı. 1868 yılında da İşçi Örgütleri Federasyonu'nun başkanı seçildi. Onun başkanlığında, federasyonu Birinci Enternasyonal'in programına adayan bir yasa tasarısı geçirildi. Ertesi yıl Bebel ile Liebknecht Eisenach'taki Almanya Sosyal Demokrat İşçi Kongresi'nin davetini kabul etti.

Bu davet Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin oluşmasına vesile olurken, partinin başkanlığına Bebel geldi.

ALMAN SOSYALİSTLER TEPKİ ÇEKİYOR

1871 Paris Komünü'nün şiddet eğilimi, sosyalizmin tüm Avrupa'da tepki çekmesine sebep oldu. Herkesçe bilinen iki siyasi partinin sosyalist ve demokrat ilkelerle hareket ettiği yeni Alman İmparatorluğu'nda bu durum daha da belirgindi. 1873'te Avrupa'da şiddetli bir ekonomik kriz patlak verince yönetici sınıfının sosyalizm korkusu daha da arttı. Bu ekonomik kriz kısmen Fransa-Prusya Savaşı'nın maddi sonuçlarından biriydi. Bir kez daha işletmeler iflas etti, yurtiçinde ürün fiyatları yükseldi ancak ücretler düştü ve işsizlik arttı. 1848'in tekrarlanmasından korkan polis ve mahkemeler sosyalist örgütlerin üzerine gitmeye başladılar.

1873 Ekonomik Krizi

Uzun Bunalım, 9 Mayıs 1873'te Viyana borsasının çöküşüyle başladı. Kriz 20 yıl sürecek bir ekonomik durgunluk yarattı. Ancak yavaşlayan büyüme ve artan işsizliğe rağmen, yiyecek ve sanayi ürünlerinin fiyatları devamlı düştüğü için işçi sınıfından birçok kişinin yaşam standartları yükseldi.

Hükümetin artan zulmü ve işsiz üyelerin çektiği maddi sıkıntılar 1875 yılına doğru Almanya'daki sosyalist partilerin ayakta kalmasını iyice zorlaştırdı. Teşkilat ve politikaları çok farklı olmasına karşın partiler birleşme kararı aldı. Parti liderleri Gotha'da buluşarak yeni örgütün "Gotha Programı" adı verilen tüzüğünü oluşturdular. Bu yeni örgüt, yani Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) 1914 öncesindeki partilerin en büyüğü oldu. 1912'ye kadar SPD Alman parlamentosu *Reichstag*'da temsil edilen en büyük tek partiydi. 397 sandalyenin 110'u partiye aitti.

Marx ölümünden sonra 1891 yılında Engels'in yayımlattığı *Gotha Programı'nın Eleştirisi* isimli kitabında bu birleşmeyi sert bir dille kınadı. Ona göre Lassalle yalnızca Almanya'yı sosyalist yapmaya odaklanarak "işçi hareketini olabilecek en dar bakış açısıyla ele almıştı". Marx ise sosyalizmin başarılı olabilmesi için uluslararası hale gelmesi gerektiğine inanıyordu. Daha da kötüsü, Marx'ın gözünde Lassalle ve yandaşları seçimlerle devletin kontrolünü ele geçirerek kapitalizmi işçi ortaklıkları sayesinde dönüştürmeyi umuyordu. Ancak Marx sosyalizme giden tek yolun devrim olduğuna inanıyordu.

Evrim mi Devrim mi?

1917 Rus Devrimi Sosyal Demokrat Parti'yle Komünist Parti'yi kesin olarak ayırana dek proletaryanın sosyalist devleti kurarken evrimsel reformlara mı yoksa şiddet yanlısı devrime mi yönelmesi gerektiği sosyalistler arasında sıkça tartışılan konulardan biriydi.

BISMARCK'IN ANTİSOSYALİST YASALARI

1878 yılında Bismarck antisosyalist bir yasayı *Reichstag*'da zorla onaylattırdı. Sosyalist örgütler, eğitim programları ve yayınlar yasaklandı, sosyalist liderlerle ilgili tutuklama kararı çıkarıldı.

Bebel, *Reichstag*'daki temsilci dostlarına böyle bir yasanın hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini, "mücadeleye karşı atılan mızrakların taşa çakılan cam gibi bin bir parçaya ayrılacağını" söylüyordu. Uzun vadede haklıydı da. Yasanın 1890 yılında süresi dolunca SPD halk oyunun yüzde 20'sini almayı başararak Bebel'i hükümetin en önemli rakiplerinden biri yaptı.

SPD kısa sürede çeşitli yerel cemiyetlerle kendini maskeleyerek faaliyetlerini el altından yürütmeye başladı. Cemiyetler arasındaki iletişim *Sosyal Demokrat* dergisiyle sağlanıyordu. İsviçre'de yayın-

lanan bu derginin binlerce kopyası her hafta Almanya'ya sızdırılıyordu. Her bir kopya, parti örgütlenmesinin geçici olarak yerini alan bir okuyucu kitlesinin çekirdeğini oluşturuyordu.

ERFURT PROGRAMI

1891'de SPD "Erfurt Programı" denilen yeni bir mevzuatı benimsedi. Gotha Programı ideolojileri birbiriyle çakışan iki partinin uzlaşısıydı. Erfurt Programı ise parti içindeki revizyonizm ve ortodoks Marksizm arasındaki gerginliğin bir göstergesiydi.

Ortodoks Marksizmin savunucularından Karl Kautsky, programın teorik olan ilk bölümünü hazırladı. Kautsky bu bölümde toplumun iki muhalif kanada ayrıldığına dikkat çekerek birkaç büyük ölçekli kapitalist girişimin tüm ekonomik sistemi ele geçirdiği umutsuz bir gelecek tablosu çiziyordu.

Sosyal demokratik revizyonizmin öncü kuramcılarından Eduard Bernstein ise programın uygulamaya yönelik ikinci kısmını hazırladı. Bu bölümde sistemin kendisini değiştirerek yapılabilecek reformlardan bahsediliyordu. Bu değişiklikler hep konuşulan erkeklere evrensel oy hakkı gibi konulardan tutun, okulların laikleştirilmesi, seçimle gelen devlet görevlilerine maaş bağlanması ve iş kanunlarının daha da liberalleştirilmesi gibi birçok konuyu içeriyordu.

Resmi görüş, Erfurt Programı'nın hem reformcu hem de devrimci olduğu yönündeydi. Program kısa vadede proletaryaya fayda sağlarken uzun vadede de kapitalizmi alaşağı etmeyi hedefliyordu.

BERNSTEIN VE MARKSİST REVİZYONİZM

Bir Tanrıtanımaz Başını Kaldırıyor

Sosyal demokrasi Eduard Berstein (1850-1932) ile kuramcısını bulmuş oldu. "Revizyonizmin babası" denilen Berstein, Lassalle'in fikirlerinden yola çıkarak sosyal demokrasinin temel ideolojisini yarattı.

"Revizyonizm" ve Ortodoksluk

Bolşevik Devrimi'nin ardından, komünistler "revizyonizm" kelimesini Sovyet normlarına ters düşen her şeye saldırmak için kullanmaya başladılar. Örneğin, Sovyetler Birliği komünist Yugoslavya'daki Josip Broz Tito'nun politikalarını "modern revizyonizm" diye niteleyerek eleştiriyordu. (İşin garip yanı, Komünist Çin de aynı ifadeyi Sovyet Rusya için kullanıyordu.)

Bebel gibi Bernstein da bir işçi ailesinde dünyaya gelmiş, yoksulluğu ilk elden yaşamıştı. Babası hayatta kalan on çocuğunun karnını doyurmaya yetecek kadar para kazanamayan bir makinistti. Amcası ise ilerici işçi sınıfının çokça okuduğu *Berlin People's Times* gazetesinin editörüydü.

Bernstein on altı yaşına kadar mahalle okuluna gittikten sonra banka memuru olarak staja başladı. 1872 yılında Bebel ve Liebknecht'in herkesçe duyulan siyasi mahkemesiyle birlikte sosyalist fikirlerle tanıştı. Bebel ve Liebknecht, Kuzey Almanya Konfederasyonu parlamentosunda Fransa-Prusya Savaşı'na milli savunma tahvillerinden para sağlanması için oy vermeyen tek üyelerdi. Almanya Sosyal Demokrat Partisi liderleri sosyalist İncil'den vaazlar vererek savunma yapmış ve en azından bir kişinin, Bernstein'ın inancını değiştirmeyi başarmışlardı.

İSVİÇRE'DEN LONDRA'YA

1878 yılında Bismarck'ın antisosyalist kanunlarıyla suçlanan liderlerden biri de Bernstein'dı. Hakkında tutuklama kararı çıkarılan Bernstein İsviçre'ye giderek *Sosyal Demokrat*'ın editörlüğünü yapmaya başladı. 1888'de Bismarck'ın ısrarları üzerine İsviçre'den ihraç edildikten sonra Londra'ya taşınarak Friedrich Engels'in sağ kolu haline geldi. Marx'ın yarım yamalak düzenlendiği notlarından *Kapital*'in dördüncü cildini yazacak ve Engels'in edebi mirasının vasisi olacaktı.

Bernstein Londra'dayken yeni kurulan Fabian Derneği'nin liderleri Sidney ve Beatrice Webb'le de tanışma fırsatı buldu. Webb'lerin etkisiyle artık Marx'ın argümanlarının pek çoğuna inanmadığını fark etti.

Fabian Derneği

Fabian Derneği 1884 yılında, Büyük Britanya'da bir demokratik sosyalist devlet tesis etmek amacıyla Londra'da kuruldu. Eğitime ve parlamenter siyasete katılım üzerine odaklanan Fabianlar toplumsal değişimin aşamalı reformlarla gerçekleştirilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Fabian Derneği'nin üyeleri İşçi Partisi'nin kurulmasına aracı olmuşlardır.

EVRİMSEL SOSYALİZM

SPD'nin resmi ideolojisi olan Marksist sınıf çatışması ve bunun gerçekte parlamentodaki yeri arasındaki giderek büyüyen uçuruma karşılık 1899 yılında Bernstein sosyalizmin gelmiş geçmiş en kapsamlı Ortodoks Marksizm eleştirisi olan *Evrimsel Sosyalizm*'i yayımladı. Bernstein bu kitapta Ortodoks Marksizmin iki temel unsuru olan tarihsel materyalizme ve sınıf çatışmasına karşı çıkıyordu. Kapitalizmin çökmesini beklemek yerine sosyalistlere par-

lamenter demokrasinin araçlarını kendilerine göre uyarlamaları ve sosyalist hedefleri gerçekleştirmek için hükümete katılmaları çağrısında bulunuyordu. Sınıf çatışması yerine, kapitalizmin adaletsizliğinden çok çeken işçileri, köylüleri ve orta sınıfın halinden hoşnut olmayan üyelerini siyasi işbirliği yapmaya teşvik ediyordu.

Yavaş Bir İlerleme

Bernstein'ın şu yorumu oldukça ünlüdür: "Sosyalizmin nihai hedefi dedikleri şey benim için önemsiz, asıl önemli olan hareketin kendisi." Bernstein, kalıcı bir toplumsal devrimin "şiddet yanlısı ayaklanmalar yerine bıkmadan usanmadan, adım adım da olsa mesafe kat edilmesiyle", yani istikrarlı ilerlemelerle geleceğini söylüyordu.

Bernstein şu sonuca vardı: Sosyalizm kapitalizme karşı çıkan isyanın kaçınılmaz sonucu değil, "olması gerekendi". Sosyalizmin başarısı işçi sınıfının bitmek bilmeyen ve giderek artan sefaletine değil, bu sefaleti gidermeye bağlıydı. Sosyalizmin görevi çoğu insanın yaşam koşullarını iyileştirecek bir reform için önerilerde bulunmaktı. Lassalle'in de otuz beş yıl önce belirttiği gibi bunun ilk adımı erkeklere genel oy hakkı tanınmasıydı. Oy hakkı sayesinde işçi sınıfı demokratik hükümete sosyalist temsilciler seçerek bir sosyalist devlet yaratabilecek ve demokrasiyi hem araç hem de amaç haline getirecekti.

SENDİKACILIK VE İŞÇİ SENDİKALARI

Grev! Grev!

Ortodoks Marksizmi kabul etmeyen tek sosyalistler sosyal demokratlar değildi. Sendikacılık ve anarşizmin kesişimindeki sendikacılar, Marksizmin sadece fabrika sahiplerinin yerine devlet bürokratlarını koyduğuna inanıyorlardı. Ayrıca sosyal demokratların sistemi içten değiştirme çabalarını kabul etmiyorlardı. Devletin baskısıyla siyasetin beyhudeliği arasına sıkışıp kalan sendikacılar, toplumun ancak doğrudan eylemle işçilerin yanında yer alarak değişip dönüşebileceğini düşünüyorlardı. Bunun için sendikalar ve genel grev araç olarak kullanılmalıydı.

SENDİKACILIK NEDİR?

Sendikacılık, "sendikalizm"in kavgacı haliydi. Toplu işçi eylemi yöntemiyle Marx, Proudhon ve Bakunin gibi isimlerin fikirlerini bünyesinde toplamıştı. Sendikacılar üretim araçlarını ele geçiren işçileri destekliyor, bunu devleti ortadan kaldırmanın ilk adımı olarak görüyorlardı. Temel teşkilatlanması yerel işçi sendikası olan yeni bir sosyal düzen hem devletin hem de kapitalist sistemin yerini alacaktı. Bu dönüşümü gerçekleştirmek için tercih edilen yöntem ise genel grevdi.

Sosyal demokrasinin reform politikası parlamenter siyaset ve Marksist devrim sonrası kurulacak merkezi devlet aracılığıyla yürütülüyordu. Fakat sendikacılar bu reform politikasını reddediyorlardı. Siyasi partiler gerçek anlamda bir değişim yaratmakta yetersiz kalıyordu. Devlet ise doğası gereği kapitalist baskıya alet oluyordu.

Sendikacılar, reform veya devlet sosyalizmi yerine işçilerin doğrudan eylemiyle yapılacak bir devrim istiyordu. Sendikalar grevi göze alamıyorsa, sendika üyeleri işverenlere boykotlar ve sabo-

tajlarla saldıracaktı. Doğrudan eylemin doruk noktası genel grev olacaktı.

Devrimin ardından devletin yerine işçi sendikaları ve işçi bulma kurumlarından oluşan bir federasyon gelecekti.

İşçi Sendikası mı Devrimci Hareket mi?

Sendikacılık kelimesi Fransızca "işçi birliği" anlamındaki *syndicate* kelimesinden gelir. (İngilizcede tamamen farklı bir anlama gelen *syndicate* [şirketleştirmek] kelimesiyle karıştırılmamalıdır.) Hareketin doğduğu yer olan Fransa'da sendikacılık apaçık sendikalizm anlamına gelmektedir. Fransa'da sendikaya dayalı sosyalist harekete "devrimci sendikacılık" veya "anarşist sendikacılık" denilmektedir.

SENDİKACILIK VE SENDİKALİZM

Sendikacılık on dokuzuncu yüzyılda Fransız işçi sendikası hareketinin içinde ortaya çıktı. Endüstriyel işçi sendikaları sosyalizmle gelişiyordu. Ortak vasıfları olan işçileri temsil eden önceki meslek sendikalarının aksine endüstriyel sendikalar belirli bir endüstri veya bölgedeki, vasıflı-vasıfsız, çalışan-çalışmayan çok sayıda işçiyi temsil etmek için örgütlenmişti. Sosyalist partiler gibi bu birlikleri de harekete geçiren açık bir sınıf bilinci ya da Marksist açıdan, işçilerin hayatlarını düzeltme isteğiydi.

Bazı benzerliklerine rağmen işçi sendikaları ve sosyalist partiler değişime yönelik çalışmaları bakımından farklılık gösteriyorlardı. Sendikaların maaşların artması, çalışma saatlerinin kısalması, günlük sekiz saat çalışma ve daha iyi çalışma şartları gibi çabuk ve uygulamaya yönelik hedefleri vardı. İşçi sendikaları siyasi yöntemlerden ziyade ekonomik yöntemlere güveniyordu. Hep birlikte pazarlık etmek, üyelerine yardım sağlamak ve son çare olarak greve gitmek en temel araçlarıydı.

Sınıf Bilinci

Sendikacıların "bilinçli azınlık" fikri sosyalistlerin "yanlış bilinci" ile alakalıydı. Bilinçli azınlık, çıkarlarına ters düşen bir sistemi destekleyen bilinçsiz çoğunluk için çalışıyordu. Aslında sendikacı düşünce de özünde, bilinçli azınlıkla genel grevin asli rolü arasında bir çelişki yatıyordu.

Anarşist sendikalar, üyelerinin menfaatlerini kısa sürede elde etmek için diğer işçi sendikaları gibi kolektif pazarlık ve sınırlı grev taktiklerini kulandılar. Ana akım işçi sendikalarının aksine anarşist işçi sendikalarının temel işlevi üyelerine maddi kazanç sağlamak değil, "bilinçli azınlığın" yürüttüğü doğrudan eylem sayesinde siyasi düzeni baltalamaktı.

Sendikacılık ve Anarşizm

Fransız işçi sendikaları en başından beri anarşizme yayılacak alan hazırlıyordu. Fransız devrim geleneğinden gurur duyan işçiler hem hükümete hem de sanayiye şüpheyle yaklaşıyordu. Birçoğu yozlaşmış, faydasız ve Alman kaynaklı olduğu gerekçesiyle sosyal demokrasiyi kabul etmiyordu. 1884 yılında işçi sendikaları Fransa'da yasal hale geldiğinde, üyelerinin çoğunluğunu Proudhon geleneğinden anarşistler oluşturdu.

Özünde anarşizm sadece devlete değil her tür hiyerarşi ve otoriteye de karşıdır. Anarşistler devrimci hücrelerden üretici kooperatiflerine kadar, birbirleriyle merkezi olmayan bir federasyonla bağlı ufak grupları tercih ederler.

İşçi sendikalarıyla anarşizmin evliliği oldukça sıkıntılıydı. Anarşistlerin tercih ettiği küçük gruplar etkisiz işçi sendikaları oluşturdular. Kimi anarşistler daha büyük çaplı işçi sendikalarının yeni bir toplumda güçlü çıkar grupları yaratmasından korkuyordu.

Anarşistler gibi sendikacılar da teşkilatlı hükümeti ve devlet baskını kabul etmiyordu. Gücün siyasi partilerin veya devletin de-

ğil, yalnızca ama yalnızca işçilerin elinde olması gerektiğine inanıyorlardı. Anarşistlerin aksine sendikacılar ideal toplumun temel yapıtaşının küçük yerel topluluklar yerine işçi sendikaları olduğunu düşünüyorlardı.

İŞÇİ BORSASI FEDERASYONU

1884 yılında Fransa'da işçi sendikalarının yasal hale gelmesinin hemen ardından Léon Gambetta hükümeti iş arayan işçileri işverenlerle buluşturan bir kurum, yani işçi bulma kurumunu (*bourses du travail*) kurdu. İlki 1887 yılında Paris'te yerel belediye meclisinin bağışladığı bir binada açıldı. 1907 yılına dek Fransa'nın dört bir yanındaki şehirlerde 150 işçi bulma kurumu bulunuyordu.

Bu kurumların pek çoğu yerel belediyelerin yardımıyla kuruluyordu. Başta iş bulmak isteyen işçilerin başvurduğu yerlerdi bunlar. İşçi sendikalarının kontrolüne geçtiklerinde ise işçi cemiyeti, yerleştirme hizmeti ve karşılıklı yardım derneği gibi işlevleri bünyesinde toplayarak eskisinde çok daha fazlası oldular. Sendikalar iş bulma kurumlarını kullanarak işçileri iş uyuşmazlıklarından uzaklaştırıyor ve böylece grev kırıcılığı* önlüyorlardı. İşçi bulma kurumları aslında şehirdeki tüm iş kollarından sendikaları kendi bünyesinde toplayan yerel işçi konseyleriydi. Birçok işçi bulma kurumu işçi sınıfını eğiten kurumlara dönüşmüştü. Bunlar sayesinde kütüphaneler, işçi tarihi müzeleri, teknik okullar ve işçilerin çocuklarının eğitildiği okullar kuruluyordu.

1892 yılında Fransa'daki belediyelere ait işçi bulma kurumları bir araya gelerek İşçi Borsası Federasyonu'nu oluşturdular. Böylece tüm örgütler için ortak bir pazarlık birimi yarattılar. Fernand

* Grev kırıcı, devam eden greve rağmen çalışan kişidir. Grev kırıcılar genellikle sendika anlaşmazlığından önce şirket tarafından istihdam edilmeyen, ancak grevden sonra veya organizasyonun devam etmesi için işe alınan kişilerdir. (çev.)

Pelloutier'nin liderliğindeki federasyon sendikacılığın inkübatörü haline geldi.

FERNAND PELLOUTIER VE İŞÇİ BORSASI FEDERASYONU

Sendikacılığın kesin bir önderi yoktu ancak Fernand Pelloutier (1867-1901) sendikacı fikirleri açıkça dile getiren ilk isimdi. Pelloutier 1895 yılında İşçi Borsası Federasyonu'nun sekreterliğine gelmeden önce birkaç yıl anarşist harekete katılmıştı. Pelloutier'nin liderliğinde işçi borsaları iş bulma, sendikalara ve kooperatiflere katılma ve greve gitme konularında bilgi sağlamak gibi ek işlevler edindiler. Hatta işçi borsaları mümkünse kendi gazetelerini çıkarma ve ilgili proletarya örgütlerine iş piyasasıyla ilgili bilgi aktarma konusunda da teşvik ediliyordu. Üye sayıları 250 bini geçmişti.

Proudhon gibi Pelloutier de işçilerin yalnızca doğrudan eylemlerle özgür kalacağına inanıyordu. Proudhon'dan bir adım öteye giderek, proletaryanın devlet ve sosyalist siyasi partiler çerçevesinde çıkarlarını korumaya çalışması durumunda doğal olarak ortaya çıkacak uzlaşıya varma eğiliminin proletaryanın ahlaki yapısını bozacağına inanıyordu. Onun yerine işçi sınıfının kendi kurumları olan işçi sendikaları ve işçi borsalarıyla devrime gitmesi gerektiğini düşünüyordu.

Yeni Bir Eğitim Sistemi

Pelloutier işçi borsalarının okullarında eğitim gören işçilerin, teknik beceri ve disiplinin zenginlik, rahatlık ve dinlenceden daha çok kıymet gördüğü yeni bir değer sistemi kuracaklarını umuyordu. Saint-Simon gibi o da üreten sınıfın yeni liderlerinden yeni bir teknik elit kesim çıkacağına inanıyordu.

Pelloutier işçi borsalarını işçi sendikalarını merkeze alan yeni bir proletarya medeniyetinin başlangıcı olarak görüyordu. İşçiler

bir kez üretim yöntemlerinin kontrolünü ele geçirdi mi sendikalar ve işçi borsaları toplumda farklı işlevlere sahip olacaktı.

Yerel işçi sendikası mal ve hizmet üretimiyle toplumun temel birimini oluşturacaktı. Ekonomideki bölgesel veya endüstriyel sektörlerin her birindeki üretimi münferit sendikalar ayarlayacaktı. Sendikalar Proudhon'un hayalinde canlandırdığı gibi çok sıkı olmayan bir federasyonla birleşecekti.

Sendikalar işçi borsalarına temsilciler yollayacak, bu temsilciler farklı üretim sektörlerindeki çalışmaları düzenlemekten sorumlu olacaktı. İşçi borsaları merkezi olmayan planlama kurumları gibi çalışacaktı. Ürünlerle ilgili meseleler veya tüketici faizleri konusunda bilgi toplayıp duyuracak, böylece üretim süreciyle ilgili sendikalara kapsayıcı bir fikir sunacaktı.

Pelloutier'nin 1901 yılında vefat etmesinin ardından İşçi Borsaları Federasyonu, İşçi Sendikaları Federasyonu'yla birleşerek Genel Emek Konfederasyonu'nu (CGT) oluşturdu. Bu konfederasyona 1921 yılına dek sendikacılık hâkim oldu.

GENEL GREVLER

Genel grev fikri, endüstriyel ekonominin temel hizmetlerde oluşacak en ufak bir aksamayı bile kaldıramayacağı inancından geliyordu. (Çöp toplayıcılarının grev yaptığı dönemde büyük bir şehre yolu düşmüş herkes bu düşünceyi anlayacaktır.)

Bir aylık grev fikri ilk defa 1831 yılında İngiliz radikal William Benbow tarafından ortaya atıldı. Benbow buna üstü kapalı şekilde "büyük milli bayram" diyordu. Bakuninciler ise topluca iş bırakılan bir "kutsal ay"dan bahsetmekteydi.

1890'larda Fransız sendikacılar genel grev fikrini daha da açtılar. Kendilerinden önceki sosyalistler genel grevi hükümetten veya işletmeden imtiyaz koparmaya yönelik bir direniş hareketi olarak düşünmüşlerdi. Sendikacı düşüncede ise genel grev "kolla-

rını önünde bağlayanların devrimi", yani ekonomiyi durma noktasına getirerek hükümeti devrime taktiği haline gelmişti.

Bazı sendikacılar küçük de olsa her grevin sınıf çatışmasında bir payı bulunduğunu öne sürüyordu. En azından teoride, maaşların artması veya çalışma saatinin sekiz saate çekilmesi için yapılan "kısmi" grevlerin başarılı olup olmaması önemli değildi. Önemli olan grevin kendisiydi çünkü her grev kapitalist sisteme indirilen bir darbeydi.

Sendikacılığın parlak dönemleri olan 1900-1914 yılları arasında sendikacı gruplar İtalya, Belçika, Hollanda ve İsveç'te hükümetlerin sert tepkileri pahasına genel grevler düzenlediler.

Sendikacılık Test Ediliyor

1906'da Genel Emek Konfederasyonu 1 Mayıs'ta ülke çapında bir grev düzenleme kararı aldı. Pek çok kişi bunun hükümeti devirecek bir genel grev olmasını umuyordu.

10 Mayıs'ta Courrières'deki bir maden faciası grevi zamanından önce tetikledi. Bir gaz patlamasında 1060 ile 1300 arasında madenci hayatını kaybetti. Halihazırda yavaş yürüyen kurtarma operasyonları mevsimsiz bir kâr fırtınasından dolayı iyice güçleşmişti. (Patlamadan hayatta kalan son on üç kişi patlamadan yirmi gün sonra kurtarılabildi.) 15 binden fazla insanın ilk cenazelere katılmasıyla başka türden bir patlama daha yaşandı. 13 Mart'a kadar 61 bin madenci greve başladı.

Madenciler Fonu

Madenciler için toplanan para yardımları patlamanın ilk dört gününde çıkarılan kanun sayesinde devlet fonuna dahil edildi. Farklı girişimlerle birlikte 750 bin frank toplanmış oldu. (Madencilerin günlük ücretleri 6 franktan azdı.) Toplanan miktarın yarısından fazlasını ise maden ocağı sahipleri bağışlamıştı.

Courrières patlaması Fransız basınında duyurulan ilk facialardan biriydi. Ülkenin dört bir yanından haberciler madendeki haberleri aktarabilmek için yarıştı. Mağdurlar ve aileleri için insani yardım çağrıları yayınladılar. Gazeteler fotoğraf veremiyordu. Fakat felaketin ve hayatta kalanların görüntüleri kartpostalların üzerinde ülkenin her yanına yayıldı. Hazır halkın gözü yaşlıyken Genel Emek Konfederasyonu planlanan grevin 18 Mart'ta başlaması için çağrıda bulundu. Yüz binlerce grevci Pas-de-Calais ve Nord'da madencilerin düzenlediği gösterilere katıldı.

İçişleri bakanı Georges Clemenceau grevleri bastırmak için hemen harekete geçerek bölgeye akın akın birlikler gönderdi ve yedi yüz sendika liderini tutuklattı.

Amiens Şartı

Hükümetin acımasız tepkisi birçok sendika üyesini derinden sarstı. Aynı yıl Amiens'te toplanan Genel Emek Konfederasyonu Kongresi'nde bazı üyeler sendikaların doğrudan eylem fikrini bir kenara bırakarak demokrat sosyalistlerin izinden gitmesi gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca değişim için siyasi arenada lobicilik yapılmalıydı. Ancak bu öneriler reddedildi. Kongre'deki temsilciler sendikacı düşünceleri oylarıyla sonuna kadar destekliyordu. "Amiens Şartı" olarak bilinen kapsamlı kararda sendikacıların fikirler şimdiye kadarki en açık ve etkili haliyle ifade edilmiştir:

> Her günkü mücadelesiyle sendikacılık, işçilerin sıkıntılarıyla artan refah seviyelerini çalışma saatlerinin düşürülmesi, maaşların artırılması gibi kısa sürede gerçekleştirilen reformlarla dengelemeyi hedefler. Ancak bu görev sendikacılığın yalnızca bir yönünü oluşturur. Sendikacılığın bu yönü eksiksiz bir özgürleşmeye de zemin hazırlamaktadır. Bu, ancak genel grevler yoluyla kapitalistlerin malına el koyarak gerçekleştirilebilir. Bugün bir savunma kuruluşu olan işçi sendikası gelecekte toplumdaki üretimin, dağıtımın ve teşkilatlanmanın temelini oluşturacaktır.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA SOSYALİSTLER

İkinci Enternasyonal'in Sonu

1914 yazında sosyalizmin gücünün doruk notasına ulaştığı söylenebilir. Fransa ve Almanya'da milletvekili olan sosyalistler meclisteki oyların büyük bir kısmını ellerinde tutuyorlardı. Büyük Britanya'daki sosyalist hareket gitgide güçleniyordu. Sosyalist ideolojiden büyük ölçüde etkilenmiş sendikacı bir örgüt olan Dünya Endüstriyel İşçileri gibi ABD'li örgütler bile içlerine binlerce işçi almışlardı.

Birçok eleştirmen 1914 yazını o zamana kadarki en harika yaz olarak nitelendiriyordu.

Ancak haziran ayında bir Sırp milliyetçisi Arşidük Franz Ferdinand'a ve eşine Sırp şehri Saraybosna'yı ziyaret ettikleri sırada suikast düzenledi. Franz Ferdinand Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun vârisiydi. İmparatorluğun yöneticileri Sırbistan topraklarını ilhak etmek istedi. Sırbistan Rusya'ya yardım çağrısında bulunarak koruyucu bir antlaşma imzaladı. İngiltere ve Fransa Rusya'nın yanında yer alırken Almanya Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu desteklediğini duyurdu. 1914'ün ağustos ayı gelmeden Avrupa'nın her yerinde silah sesleri yükseliyordu. Birinci Dünya Savaşı başlamıştı.

ALMAN KRİZİ

Savaş gittikçe kızışırken *Reichstag*'daki Sosyal Demokrat Parti milletvekilleri savaş kredilerini onaylamayacaklarını ve hükümetin hiçbir savaş hamlesine oy vermeyeceklerini duyurdular. Ancak savaş çıkınca fikir değiştirerek hükümetin savaş kredisi talebine kabul oyu verdiler.

Karl Liebknecht

Karl Liebknecht (1871-1919) Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) kurucu ortaklarından Wilhelm Liebknecht'in oğlu ve *Reichstag*'daki sosyalist vekillerden biriydi. Karl savaş kredilerine ret oyu veren tek isimdi. (O dönemde *Reichstag*'da 110 SPD'li bulunuyordu.) Savaşın ardından Liebknecht, Rosa Luxemburg (1871-1919) gibi diğer sol eğilimli sosyalistlerle Spartaküs Birliği'ni kurdu. Savaşın bitmesiyle oluşan kargaşa ortamında bu isimler yeni Alman hükümetine karşı bir ayaklanma çıkarmaya çalıştılar. Ayaklanma *Freikorps* denilen sağ eğilimli militanların yardımıyla bastırıldı. Liebknecht ve Luxemburg *Freikorps* üyelerince yakalanarak hemen infaz edildi.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin milliyetçiliğe geçişi Fransa'daki Enternasyonal taraftarlarını yansıtıyordu aslında. Tüm ortak niyet ve amaçları bir kenara bırakan üyeler Fransa'nın bir ucundan öteki ucuna uzanan siperlerin arkasına sığınmış, birbirlerini vuruyordu. İkinci Enternasyonal ölmüştü. 1915 yılında, tarafsız İsviçre'deki Zimmerwald'da yapılan konferansla İkinci Enternasyonal'in ruhunu yeniden canlandırmaya çalışsalar da pek başarılı olamadılar.

ZIMMERWALD HAREKETİ

1915 Zimmerwald Konferansı Avrupa'daki farklı sosyalist partilerden uluslararasıcılığa hâlâ inanan ve Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıkan üyeleri bir araya getirme çabalarının yalnızca ilkiydi. Başarısız olmasına rağmen bu konferans, Enternasyonal'deki devrimci ve aşamalı reformu savunan eğilimler arasındaki farkları açıkça göstermiştir.

İlk konferansa katılan isimler arasında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ndeki Bolşevikler adına Grigoriy Zinovyev de yer alıyordu. Ayrıca temsilciler arasında Menşevikler, İtalyan Sosyalist Partisi'nden temsilciler ve Polonyalı sosyalistler de bulunuyordu. Lenin konferanslara katılamamasına rağmen birkaç karar taslağı

sunmuştur. Bolşeviklerle Menşeviklerin arasında bir tutum sergileyen Troçki ise konferansa katılmıştır.

Troçki: Yarım ve Arada

Troçki'nin Menşeviklerle Bolşevikler arasında orta yolu bulma çabası Lenin'in bir hayli canını sıkıyordu. Ne var ki Troçki pes etmiyordu. Zimmerwald'da olduğu gibi çoğunlukla sola yakın olmasına rağmen, Troçki asla tam anlamıyla Lenin'in tarafına geçmiyordu. Bu gidip gelme süreci, Rusya'ya dönerek Bolşeviklere katıldığı 1917 yılına kadar sürdü.

Konferans kısa sürede savaşı desteklemeyenler, destekleyip oy verenler ve daha ılımlı bir duruş sergilemek isteyenler arasında üçe bölündü. En sonunda konferansta, savaşı desteklemeyen İkinci Enternasyonal üyeleri için bir takas merkezi işlevi gören Uluslararası Sosyalist Komite kuruldu. Komitenin onayladığı son karar zaman o kadar hafifletilmişti ki anlamını yitirdi.

Lenin'in Görüşü

Lenin'e göre Zimmerwald hareketi eski sosyal demokrat yapının öldüğünü ve yerine başka bir yapı getirilmesi gerektiğini gösteriyordu. Yeni bir uluslararası örgüte ihtiyaç vardı. Zinovyev'le birlikte 1919 yılında bu konuda bir adım atarak Üçüncü (Komünist) Enternasyonal'i [Komintern] kurdular.

Bir Yığın Enternasyonal

Daha sonra da bahsedeceğimiz gibi Komintern İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam etti. Savaşla birlikte *Kominform* (Komünist Bilgi Bürosu) olarak yeniden örgütlendi. Troçki yandaşları 1938 yılında Dördüncü Enternasyonal'i kurdular. Ancak pek büyüyemeyen bu örgüt birçok kez dağıldı.

RUS DEVRİMİ'NİN BAŞLANGICI

1905 ve Şubat 1917

Marx kapitalizmin çöküşünün olgun sanayi toplumlarında başlayacağını düşünüyordu. Sermaye ve işgücünün amansız diyalektiği, kapitalizmin sebep olduğu uluslararası çatışmaları kırılma noktasına getirecek ve öfkeli işgücü sefaletine isyan edecekti. Ne var ki gerçek anlamda ilk Marksist devrim Çarlık Rusya'sında gerçekleşti. Çarlık Rusya'sından proletarya nüfusun çok küçük bir kısmını oluşturmasına rağmen perişanlık diz boyuydu.

1900'DE RUSYA NE DURUMDAYDI?

1900 yılı Rusya'sı dışarıdan bakıldığında rahatsız edici şekilde 1789 Fransa'sına benzer. O dönemde Çar II. Nikolay (1894-1917) ve Ortodoks Kilisesi hâlâ kralların Tanrı'dan gelen hakları olduğuna inanıyordu. Nikolay Avrupa'nın anayasal kısıtlamalar veya parlamenter kurumlardan bağımsız son mutlak kralıydı. Nüfus zengin aristokratlar ve yaşam mücadelesi veren köylüler olarak ikiye ayrılmıştı. Şehirlerde ise ufak bir orta sınıfa rastlanıyordu. Zenginle yoksul arasında devasa bir uçurum vardı. Ancak değişim yavaş yavaş başlıyordu.

Rusya'da Sanayi Devrimi Başlıyor

Rusya Kırım Savaşı'nda modern savaşların demiryolları ve endüstriyel kapasiteyle kazanıldığını açıkça gördükten sonra, 1856 yılında sanayileşmeye yönelik ilk adımı attı. Başlangıçta süreç yavaş ilerliyordu. Ancak 1880'lere doğru kendine özgü birkaç değişiklikle Sanayi Devrimi'ni yakalamayı başardı.

Batı Avrupa'da Sanayi Devrimi ufak çaplı atölyelerle başladı. Oluşan yeni sanayi sınıfının ekonomik ilerlemeyi sağlayacak sermayeyi ve bilgiyi biriktirmesiyle girişimler zaman içinde büyüdü.

Rusya oyuna dahil olana kadar küçük çaplı atölyelerin devri çoktan kapanmıştı. Yurtiçi temelli bir sermaye veya uzmanlık olmadığından Sanayi Devrimi tepeden başladı. Çarlık hükümeti kendi çapında büyük bir girişimciydi. Ülke genelindeki demiryollarının inşasından sorumluydu. Kömür ve demir endüstrilerinin ilerlemesinde önemli bir oyuncuydu. Toprak sahibi aristokratlar sanayiye pek fazla yatırım yapmıyordu. Bu nedenle sermayenin büyük kısmı yurtdışından geliyordu. 1900 yılına kadar Rus imalat şirketlerinin sermayelerinin yüzde 50'sinden fazlası yabancı kaynaklıydı. Demir endüstrisi gibi önemli endüstrilerde ise bu yüzde çok daha yüksekti.

Köylüler ve Proletarya

Rusya ancak 1900'e gelindiğinde şehirli bir proletarya hayali kurabilmeye başladı. Çarın büyükbabası II. Aleksandr (1818-1881) 1861 yılında köylü serflere özgürlüklerini bağışladı. Bunu biraz da köylülerin şehirlere göçerek sanayi işçisi olabilmeleri için yapmıştı. Özgürlük, köleleri eskisinden farklı şekilde toprağa bağlamıştı. Köylülerin toprak sahibi olma sürecinde toprağın kırk dokuz yıllık sahiplerine "kefaret" ödemesi gerekmişti. Mülkiyet meselesi *mir* adı verilen geleneksel köy komünlerinin işin içine girmesiyle daha da karmaşık bir hal aldı. Özerk gruplar toprağı ortak kullanıyordu ve arsa payları belirli ekonomik eşitlik sağmak amacıyla aralıklarla yeniden belirleniyordu. Serflerin azadından önce *mir* toprak sahibine karşı yükümlülüklerden ve verilecek vergilerden sorumluyken köleler özgürleştikten sonra toprak sahiplerine ödenen vergilerden ve kefaretten sorumlu oldu. Şehre taşınmak isteyen bir köylüyse, ya toprağı üzerindeki tüm haklarından vazgeçmek ya da hasat zamanı işbaşı yapmak zorundaydı.

Serfliğin Kaldırılması

Köylü serfliğinin kaldırılmasına dair 1861 yılındaki manifestodan önce Rus köylüler yasal olarak doğdukları topraklara bağlıydılar. Bu köylülere tam olarak ne köylü ne de özgür denilebilirdi. Manifestoyla birlikte yaklaşık 23 milyon kişi tam vatandaşlık hakkı kazandı. Bunlar arasında toprak sahiplerinin rızasını almadan evlenebilme, toprağı terk edebilme ve işletme veya mülkiyet sahibi olma gibi haklar bulunuyordu.

Rus proletaryasının şikâyetçi olduğu birçok konu vardı. Proletaryanın hasat zamanı memleketlerine dönmesi, birçoğunun ne işi olursa yapan, vasıfsız dönemlik işçiler olduğunu gösteriyordu. Ücretler başka işçilerinkinden bile düşüktü. Öyle ki, 1880 yılında Moskova'daki bir fabrika işçisi İngiltere'deki bir işçinin dörtte biri kadar kazanabiliyordu. Bireysel özgürlük alışıldık bir kavram olmadığından birçok işçiye sanayi serfleri gibi davranılıyordu. Bu işçiler barakalarda yatıp kalkıyor, her gün işle bu barakalar arasında mekik dokuyorlardı.

Siyasi partiler ve işçi sendikaları yasadışıydı. Meslek örgütleri bile sıkı düzenlemelere tabiydi, mitingleri sık sık denetleniyordu. Yasal kabul edilen birkaç örgütten biri *zemstvo*'ydu. Bu II. Aleksandr tarafından kurulmuş, seçimle iş başına gelen bir konseydi. Soyluların kontrolündeki *zemstvo*ların yasal görevi yerel meseleler ve yardım konularıyla sınırlıydı. Gerçi bazı liberal aristokratlar konseyin görev kapsamına siyasi meseleleri de dahil etmeye çalışıyordu.

Gazeteler, dergiler ve hem Rusya'da basılan hem de yurtdışından gelen kitaplar katı kurallarla sansürleniyordu. Siyasi edebiyat el altından basılıp dağıtılıyordu. Bunlar genellikle siyasi göçmenler tarafından basılıp ülkeye kaçak yollarla sokuluyordu.

Tüm muhalefet partilerinin yanı sıra reformcular ve devrimciler de çalışmalarını hapse atılma, Sibirya'ya sürülme veya idam edilme tehdidinin gölgesinde, yer altında sürdürüyordu. Muhalif

görüşleri dile getirmenin başka yolunu bulmadıklarından kraliyet ailesine ve yüksek devlet görevlilerine sık sık suikast girişiminde bulunuyorlardı. Gizli polisler muhalif gruplardan bilgi sızdırıyor, devrimciler polislerin planlarını öğrenmek için kendilerini polis olarak gösteriyordu.

BİRİNCİ RUS DEVRİMİ

1904 yılının sonunda Rusya Japonya'ya teslim oldu. İlk bakışta Rus-Japon savaşı Davut ve Golyat'ın mücadelesine benzese de aslında Avrupalı devletler arasında en az sanayileşmiş devlet olan Rusya'nın yeni saniyeleşmiş Japonya karşısında en ufak şansı yoktu.

Rus-Japon Savaşı

Rus-Japon Savaşı 9 Şubat 1904'te, Japonya'nın Mançurya'daki Arthur Limanı'nda bulunan Rus deniz üssüne saldırmasıyla başladı. Savaş 27 Mayıs 1905'te Tsushima Boğazı'nda Rus filosunun alaşağı edilmesiyle sona erdi. Resmi olarak savaşın sebebi, Rusya'yla Japonya'nın Mançurya ve Kore'yi yönetme mücadelesiydi. Gayriresmi olarak ise savaş Japonya'nın uluslararası bir güç haline gelmesinden kaynaklanıyordu.

Küçük düşürülmenin acısı bir yana, savaş Rusya'nın halihazırda kırılgan olan altyapısını iyice dara soktu. Hükümet Asya'daki silahlı kuvvetlerinin ihtiyacını karşılamak gibi zorlu bir göreve odaklandığından, Rusya'nın büyük şehirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş olan sistem çöktü. Temel ürünlerin fiyatı bir anda artınca reel ücretlerde yaklaşık yüzde 20 düşüş yaşandı.

İşçi Protestoları

St. Petersburg'daki Putilov Fabrikası işçilerini işten çıkarmaya başlayınca, 1904 yılının aralık ayında işçilerin memnuniyetsizliği kont-

rolden çıktı. Greve giden Putilov işçilerine çok geçmeden şehrin diğer bölgelerinde binlerce işçi de katıldı. Hükümet bunun karşılığında şehrin elektriğini kesti, gazeteleri ve şehirdeki halka açık alanları kapattı.

"Kanlı Pazar"

22 Ocak'ta çoğunluğunu kadınların ve çocukların oluşturduğu 150 binden fazla işçi olay çıkarmadan St. Petersburg'taki Kış Sarayı'na yürüdüler. Zor zamanlarda yardımına sığındıkları "Küçük Baba"yı, yani Çar II. Nikolay'ı ziyaret ederek bazı taleplerde bulunmaya çalıştılar. Bu talepler arasında halk tarafından seçilmiş bir meclis, iyileştirilmiş çalışma koşulları, daha iyi maaşlar, çalışma saatlerinin azaltılması, erkeklere genel oy hakkı ve Japonya'yla yapılan savaşın sona erdirilmesi gibi siyasi ve ekonomik reformlar bulunuyordu. Fakat imparatorluk muhafızları kalabalığın yolunu keserek ilerlemelerini önlemek için üzerlerine ateş açtı. Kurşunların ve panikleyen kalabalığın arasına sıkışan yüzden fazla insan yaralandı veya hayatını kaybetti.

Tahmin edildiği üzere "Kanlı Pazar" denilen bu olayın haberleri hızla yayılarak toplumun her kesiminde ayaklanmalara ve aktivist hareketlere sebep oldu. Orta sınıf meslek örgütleri ve aristokratların kontrolündeki *zemstvo*lar bir kurucu meclis kurulmasını istiyordu. Öğrenciler medeni haklarının ellerinden alınmasını protesto etmek için bir bir üniversiteleri bırakıyordu. Köy *mir*leri toprak sahiplerine karşı ayaklanmalar düzenlerken sanayi işçileri de greve başlamıştı.

Ayaklanmalar Artıyor

Haziran ayında Japonların Rus filosunu alaşağı etmesinin üzerinden çok geçmemişti ki orduda da bir ayaklanma baş gösterdi. *Potemkin* zırhlısındaki gemiciler kendilerine bozuk et verilmesini protesto etmeye başladı. Kaptan elebaşlarının vurulmasını emre-

dince idam mangası kaptanın emirlerini yerine getirmeyi reddetti ve subayları denize attılar. Ordunun ve donanmanın geri kalanı da *Potemkin*'in peşinden gitti.

Ekim'de demiryolu işçilerinin greve başlaması ulaşımı felç etti. Bununla birlikte Menşevikler ve diğer partiler devrimci hareketleri koordine edebilmek için St. Petersburg'da "Sovyet" olarak bilinen bir işçi konseyi kurdular. Haftalar içinde Rusya'nın dört bir yanındaki kasaba ve şehirlerde elliden fazla Sovyet kuruldu. Nihayetinde Lev Troçki Petrograd sovyetinin başına geldi.

Sovyet

Sovyet terimi başta her tür konseyi anlatmak için kullanılıyordu. 1905'te kurulan işçi Sovyetleri bir kasabanın fabrikasındaki işçilerin veya atölye üyelerinin arasından seçilmiş temsilcilerden oluşuyordu. Sovyetler zaman içinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yerel ve ulusal tüm seviyelerindeki temel hükümet birimleri haline geldi.

Çar'ın Tepkisi

Genel bir huzursuzlukla karşılaşan çara, başbakan halkı yatıştırmak için seçimle iş başına gelmiş bir yasama meclisi kurmasını önerdi. Çar istemese de bu öneriyi kabul etti. 17 Ekim'de Ekim Manifestosu'nu yayınladı. Bu manifestoyla Rusya'da sınırlı bir anayasal monarşi kuruldu; temel haklar garanti altına alındı. Manifestonun en önemli hükmü *Duma* isimli yeni bir danışma konseyinin uygulamaya konulmasıydı. Bu konsey halk tarafından seçilecek ve tüm yasaları kabul veya reddetme hakkı olacaktı.

Radikaller *Duma*'nın gerçek anlamda bir yasama organı değil de sadece bir danışma kurumu olmasını bir türlü kabullenemedi. St. Petersburg Sovyeti'nin liderleri tasarıya karşı çıktıkları için tutuklandılar.

Ters Etki

Ekim Manifestosu muhafazakâr çevrede ters etki yarattı. 1906-1914 yılları arasında Karayüzler olarak bilinen silahlı gruplar planlı katliamlar düzenledi. Ayaklanmalara katılan köylüleri kendi yöntemleriyle cezalandırdılar. Öğrenci ve aktivistlere saldırdılar. Karayüzler'in içinde eski sisteme yatırım yapanlar, yani toprak sahipleri, zengin köylüler, bürokratlar, tüccarlar, polisler ve Ortodoks din adamları yer alıyordu.

Radikallerin *Duma* hakkındaki şüpheleri sebepsiz değildi. Yeni reformların yapısını ayrıntılarıyla belirleyen Temel Yasalar 1906 yılının Nisan ayında yayınlanınca *Duma*'nın mahiyeti temelinden değiştirildi. Oy hakkı büyük ölçüde kısıtlandı. Halkın seçtiği *Duma* iki meclisli yapının alt meclisi haline geldi ve yasama üzerindeki yetkileri bir hayli kısıtlandı. Üst meclis üyeleriniyse çar seçiyordu. *Duma* görev döneminde değilse çarın kararname ile yönetme hakkı bulunuyordu.

1906-1907 yılları arasında dört ayrı *Duma* toplandı. İlk iki *Duma*'ya hâkim olan liberaller ve sosyalistler erkeklere genel oy hakkı verilmesi, işçi sendikalarına getirilen kısıtlamaların kaldırılması ve toprak reformu gibi bir dizi reform yapılmasını önerdi. *Duma*ların dördü de Çar Nikolay'ın müdahalesiyle kapanmadan önce yalnızca birkaç ay faaliyette kalabildi.

Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Rus halkı Çar hükümetine inancını tümüyle kaybetti. Yeterli donanımı olmayan ve kötü yönetilen Rus ordusu özellikle de Almanlara karşı yenilgi üzerine yenilgi aldı. 1915 bitmeden 1 milyondan fazla Rus askeri hayatını kaybetti, 1 milyon asker ise esir düştü.

Hükümet sivil cepheyi organize etmeyi de başaramadı. En büyük başarısızlığını ise yiyecek dağıtımı konusunda yaşadı. Fiyatların yükselmesiyle şehirlerde suni kıtlıklar baş gösterdi.

1917 ŞUBAT DEVRİMİ

2 Şubat 1917'de o zamanki adı Petrograd olan St. Petersburg genel grevle kasıp kavruluyordu. Ulaşım sistemi çökmüştü, şehrin depolarında bekleyen yiyecekler dağıtılamıyordu. Sokaklar acı soğukta yiyecek sırası bekleyen insanlarla doluydu.

Ekmek isyanının çıkması kaçınılmazdı elbette. Ayaklanma sırasında polis kalabalığın üzerine ateş açtı. Her şey olağan seyrinde ilerlerken polis kuvvetlerine yardım amaçlı gönderilen ordu birlikleri işin rengini değiştirdi. Polisleri silahsızlandıran ordu ayaklanmacılara katıldı. Ekmek isyanı bir anda tüm halka yayılıverdi.

Petersburg mu Petrograd mı Yoksa Leningrad mı?

Bu, cevabı zamana göre değişecek bir sorudur. Büyük Petro şehri 1703'te kurarak koruyucu azizinin ismini verdi. Ruslar St. Petersburg ismini çok Almanvari bulduklarından 1914 yılında şehrin ismi Petrograd olarak değiştirildi. 1924 yılında şehir Lenin'in şerefine Leningrad ismini aldı. 1991 yılında ise şehir sakinlerinin oyuyla şehrin ismi yeniden St. Petersburg yapıldı.

Haberler birkaç gün içerisinde Çar Nikolay'a ulaştı. Çar Nikolay ordunun en önünde yer almakta ısrarcı oldu. Bunun yeni bir ekmek isyanı olduğunu anlaması birkaç günden de uzun sürdü. Nihayetinde hem *Duma*'nın hem de kıdemli subaylarının baskılarıyla Çar Nikolay tahtı kardeşi Grandük Mihail Nikolayeviç'e bıraktı. Görünüşe bakılırsa kardeşinden daha keskin zekâlı olan Grandük tahta geçmeyi reddetti.

Duma kısa sürede burjuva partilerinin liderlerinden oluşan geçici bir hükümet kurdu. Aynı zamanda Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin liderleri, şehirdeki fabrikalardan ve askeri birimlerden seçilmiş 2500 temsilci ile Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'ni oluşturdu.

LENİN VE RUS DEVRİMİ

Bolşevikler Harekete Geçiyor

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Patisi 1898 yılında, Rus Marksistleri tek bir çatı altında toplamak amacıyla kuruldu. Ancak bu birleşme uzun sürmedi. Örgütün 1903 yılında Brüksel ve Londra'da düzenlenen ikinci kongresinde parti üyeleri iki soru karşısında fikir ayrılığına düştüler.

- Parti sadece aktif devrimcilerle mi sınırlı kalmalı?
- Henüz kapitalizmin ilk aşamalarındaki bir ülkede sosyalist devrim gerçekleştirilebilir mi?

Tartışma partiyi iki gruba ayırdı: Gruplardan biri çoğunluğu oluşturan, Vladimir Lenin'in liderliğindeki Bolşevikler; diğeriyse azınlığı oluşturan, Georgiy Plehanov ve Pavel Akselrod'un lideri olduğu Menşeviklerdi.

Çoğunluğa Denk Azınlık

Grupların çok karmaşık bir ilişkisi vardı. Bunun bir örneği de Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni asıl temsil edenin Menşevikler olmasıydı. "Menşevik" ve "Bolşevik" isimleri 1903'te yapılan şüpheli oylamadan geliyordu. Bu oylamayla Lenin kısa süreliğine partinin kontrolünü eline almıştı. Menşevikler kısa sürede hâkimiyeti yeniden kazanmalarına rağmen isimleri ilk haliyle kaldı.

Her iki grup da Marksist olduğunu iddia ediyordu ancak devrime yaklaşımları arasında önemli farklar vardı. Menşevikler yarı revizyonist yarı ortodoks Marksist bir yaklaşım benimsemişti. Ancak ve ancak proletaryanın ezildiği bir burjuvazi toplumunun ardından Rusya'ya sosyalizmin gelebileceğini düşünüyorlardı. O dö-

nemlerde yeni yeni tomurcuklanan proletarya tamamen gelişip devrime hazır hale gelene dek Menşevikler reformları uygulamak için sosyalist olmayan liberallerle işbirliği yapmaya razıydı. Bolşevikler ise Marksizmi Rus siyasi gerçekliğine uyarlamaya hazırdı. Menşeviklerin aksine Bolşevikler köylülerin de şehirli proletarya kadar ezildiğini düşünüyor, onları da potansiyel bir devrim kuvveti olarak görüyorlardı.

SOSYALİST DEVRİMCİ PARTİ

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi potansiyel Rus devrimcilerinin başvurabileceği tek adres sayılmazdı. 1901 yılında kurulan Sosyalist Devrimci Parti de kırsal kesimde çalışmalar yürütüyordu. Marksist temelli bu sosyal demokratlar, sanayileşmiş bir işçi sınıfına dayalı bir sosyalist devlet istiyordu. Sosyalist devrimciler Rusya'nın kapitalizm aşamasını atlamasını ya da en azından kapsamını sınırlı tutmasını umuyorlardı. Geleneksel *mir* köylerinden oluşan sosyalist bir ülke kurmayı öneriyorlardı. Toprak milletin ortak malı olacak, yine de köylüler toprağı "işgücü mülkiyeti" prensibine dayanarak işleyebilecekti. Bu prensip, toprak işgalcileri ile alın teriyle edinilmiş sermaye arasındaki sınırı belirliyordu.

VLADİMİR LENİN: BOLŞEVİK DEVRİMİ'NİN MİMARI

Vladimir Lenin (1870-1924) Moskova'ya yakın küçük bir şehirde eğitimci bir orta sınıf ailede dünyaya geldi. Lenin daha delikanlıyken abisi, Çar III. Aleksandr'a suikastla suçlanarak idam edildi. Abisinin ölümünden sonra Lenin devrimci fikirleri öğrenmeye koyuldu. Daha on yedi yaşına gelmeden yasa dışı bir öğrenci toplantısına katıldığı için Rus yetkilerle başı belaya girdi. Üniversiteden

atılarak ablasının ev hapsinde tutulduğu yere, yani dedesinin arazisine sürgüne gönderildi.

Mahlaslar

Lenin'in asıl adı Vladimir Ulyanov'du. Sibirya'dan döndükten sonra gizli kapaklı siyasi işlerini yürütmek için birtakım başka isimler kullandı. 1902 yılında mahlas olarak "Lenin"i seçti. Seçtiği bu isim Sibirya'daki Lena Nehri'nden geliyordu.

1893 yılında Lenin hukuk sınavlarına girerek baroya kabul edildikten sonra kamu avukatlığı yapmak için St. Petersburg'a taşındı. Şehrin çeşitli Marksist gruplarını İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği olarak bilinen örgütün çatısı altında bir araya toplamaya çalıştı. Birlik işçilerin davasını anlatan broşürler bastırıyor, grevleri destekliyor ve işçi eğitim dernekleriyle işbirliği yapıyordu.

Mutlakıyetçi yöneticiler bu gibi işleri hiçbir zaman hazmedemedi. 1895 yılının aralık ayında birliğin liderleri tutuklandı. 15 ayı St. Petersburg'da hapishanede geçtikten sonra Lenin üç yıllığına Sibirya'ya sürgüne gönderildi.

Sibirya'daki hapis döneminin ardından Lenin Rus göçmenler topluluğuna katıldı. Bu toplulukla birlikte Münih'te, Londra'da ve Cenevre'de yaşadı. O dönemde bir ortakla beraber *Iskra* (Kıvılcım) gazetesini kurdu, devrimci siyasetle ilgili kitaplar ve el ilanları çıkardı.

Ne Yapmalı?

1903 yılındaki Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi kongresinde tartışmaların çoğu Lenin'in en önemli kitaplarından biri olan *Ne Yapmalı?* (1902) ile ilgiliydi. Bu kitapta Lenin, savaştaki öncü birlikler gibi partinin de sınıf savaşında "proletaryanın öncü birliği" olması gerektiğini savunuyordu.

Bolşevizm ve Sendikacılık

Lenin'in öne sürdüğü "proletaryanın öncü birliği" fikri sendikacıların "bilinçli azınlık" düşüncesiyle benzerlik gösterir. Her iki fikir de proletaryadan daha aydın bir gurubun proletaryayı devrime götürmesi gerektiğini söyler. Lenin'in önerdiği "proletaryanın öncü birliğinde" "burjuva aydınları" yer alırken sendikacıların "bilinçli azınlığında" emek aristokrasisinin fertleri bulunmaktadır.

Marx ve Engels'e göre işçi sınıfı kendi kendini özgürleştirmeliydi. Lenin ise işçi sınıfının kendi haline bırakılması durumunda "devrim bilinci" değil "işçi sendikası bilinci" edineceğini düşünüyordu. Lenin'in deyimiyle nasıl "burjuva aydınlarından" oluşan bir öncü birliğin devrim yolunda proletaryaya liderlik etmesi gerekiyorsa, sıkı disipline tabi, hiyerarşik bir partinin de aydınlara öncülük etmesi lazımdı. Böyle bir partiye Lenin'in liderlik edeceğinden kimsenin şüphesi yoktu.

LENİN VE BOLŞEVİK HÂKİMİYETİ

Lenin çarın tahtan çekilmesinden bir ay sonra, 3 Nisan 1917 tarihinde sürgünden dönerek kısa süre içinde Bolşevik Partisi'nde sözü dinlenen biri haline geldi. (Bolşevikler ve Menşevikler artık iki ayrı parti sayılırdı.) Bolşeviklerin birçoğu hâlâ Sanayi Devrimi'nin başındaki bir ülkede sosyalist devrim gerçekleştirilemeyeceğini düşünüyorlardı. Lenin ise Rus proletaryasının temel sorunlarının devrimle çözülemeyeceği kanaatindeydi. Lenin'e göre yapılması gereken, burjuvazi devrimini bir proletarya devrimine dönüştürmekti.

Mayıs ayında Rus sosyalizminin öncü isimlerinden Lev Troçki'nin ABD sürgününden dönerek Bolşevik Partisi'ne katılmasıyla Lenin bir müttefik kazandı. Hazirana kadar Lenin ile Troçki çoktan ittifak kurmuş, geçici hükümeti devirme planları yapmaya başlamışlardı.

24 Ekim 1917'de Bolşevikler nispeten daha az kan akıtarak bir darbe gerçekleştirdiler. Sovyet'in içinden askerler tüm Petrograd'daki stratejik noktaları ele geçirmişti. Ertesi gün tüm Rus Sovyetler Kongresi devrimci bir Bolşevik hükümetinin kurulmasına karar verdi. Hükümetin lideriyse Lenin olacaktı.

SOSYALİZM İKTİDARDA

Yenilik ve Mücadele

Yeni Bolşevik rejimi güzel başlamıştı. 26 Ekim'de geçici yönetim konseyi bir dizi kararname çıkardı. Bu kararnameler toprak dağıtımı, ekonomik eşitlik ve yeni hükümetin şekli gibi halkı ilgilendiren meseleleri içeriyordu. Büyük araziler önceki sahiplerine tazminat verilerek bölündü ve köylü komünleri arasında pay edildi. Fabrikaların kontrolü işçilere verildi. Bankalar kamulaştırıldı. Geçici konseyin yerini alacak bir kurucu meclis seçilmesi planlanıyordu. Uzun süredir beklenen sosyalist devrim yoldaydı.

27 Ekim'de yönetim konseyi basınla ilgili bir kararname çıkarınca devrim yolundan saptı. Bu kararname Rusya'daki tüm yayınlara sansür uygulanmasını öngörüyordu. İlerleyen haftalarda konsey daha da kısıtlayıcı tedbirler getirdi.

Aralık ayında devrim karşıtı herhangi bir girişimi tespit etmek ve bastırmak amacıyla *Çeka* (gizli polis) kuruldu. Ocak 1918'de önerdikleri kurucu meclis için oyları sayan Bolşevikler oyların yalnızca yüzde 21'ini alabildiklerini gördüler. Lenin, II. Nikolay'ın izinden giderek meclisi kapattı. Ya Bolşevik yönetimini kabul edeceklerini ya da aşırı sağa geri dönüleceğini söylüyordu.

Gücün kapsamının genişletilmesi geçici bir tedbir olarak gösteriliyordu. Ne de olsa Rusya savaş halindeydi. Lenin partisinin iktidarda kalabilmesi için savaştan çekilmeleri gerektiğini anlamıştı.

Atanmış dışişleri bakanı Troçki, Almanya'yla kendi lehlerinde bir anlaşma imzalamak için görüşmelere başladı. Bir taraftan Almanya'nın diğer taraftan Lenin'in baskılarıyla en sonunda 3 Mart 1918'de Brest Litovks Barış Antlaşması'nı imzaladı. Antlaşma Almanya'ya büyük imtiyazlar veriyordu:

- Rusya Baltık ülkeleri Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya üzerinde hak iddia etmeyecekti.

- Batı Rusya'nın büyük kısmını Alman ve Avusturya-Macaristan birlikleri işgal etmişti.
- Kafkasya'nın güneyi Almanya'ya bırakılmıştı.

Lenin bu konularda boyun eğmeye hazırdı. Hem ne pahasına olursa olsun barış istiyordu hem de o ve Troçki savaşın ardından Almanya'da sosyalist bir devrimin patlak vereceğine, böylece karasal imtiyazların bir anlamı kalmayacağına inanıyorlardı.

İşlerin Bayrağı Kan Kırmızı

1871 Paris Komünü'nün bayrağıyla beraber sosyalistlere "kızıllar" denmeye başlamıştı. Komün yüz yıllık devrim boyunca Fransız işçilerin dökülen kanlarını yâd etmek için kırmızı rengi seçmişti. Bu renk herkesin damarlarında akan kanın kırmızı olduğu düşüncesine dayanarak eşitliği de simgeliyordu.

Ne var ki Lenin Almanya'yla antlaşmayı imzalar imzalamaz yeni kurulan Sovyetler Birliği, kendini devrim karşıtı Beyazlarla bir iç savaşta buldu. Rusya'nın eski müttefiklerinin para sağladığı Beyazların içinde milliyetçiler, aristokratlar ve çarın ordusundan kalanlar yer alıyordu.

Sovyet hükümeti Beyazların saldırılarına karşılık vermesi için Lev Troçki'yi bir ordu kurmakla görevlendirdi. Çar birlikleri, komutanları ve gönüllü işçilerle köylüleri bir araya getiren Troçki yavaş yavaş Kızıl Ordu'yu kurdu. Ordusuyla birlikte özel zırhlı bir trenle yolculuk ediyordu. Yeni devlet çok büyük paralar harcamasına rağmen, 1921 yılı gelmeden Troçki'nin önderliğinde Beyazları yendi. Açlık almış başını gitmiş, savaş boyunca savaşan iki taraf da her türlü barbarlığı sergilemişti.

Sovyetler Birliği'nde Yabancı Askeri Birlikler

İç savaşa Beyaz orduların yanı sıra sınırlı sayıda da olsa yabancı birlikler de katıldı. Fransız, İtalyan, Büyük Britanya ve Amerikan birlikleri 1921 yılına kadar komünistlerle savaştı.

1918 yılında Sosyalist Devrimci Parti'nin bir üyesi Lenin'e suikast düzenledi. Kıl payı başarılı olamayan bu suikastın ardından devrim karşıtlarına karşı savaş "Kızıl Terör" şeklinde tüm halkı kasıp kavurdu. Lenin'in emriyle *Çeka* binlerce "devlet düşmanını" mahkemeye bile çıkarmadan infaz etti.

SAVAŞ KOMÜNİZMİ

İç savaş sırasında Lenin'in ve Troçki'nin desteğiyle Sovyetler Birliği savaş komünizmi denilen bir sistemi uygulamayı denedi. Amaç, gerekirse köylü ailelerin elinden zorla yiyeceğini alarak Bolşevikler için siyasi gücün kaynağı olan şehirlerin gıda ihtiyacı karşılamaktı. Ayrıca hükümet kısa süre içerisinde bir dizi sosyalist politikayı gerçekleştirmeye çalıştı.

- Tüm endüstriler kamulaştırıldı.
- Savaş döneminde grev zararlı görülerek yasaklandı.
- Yiyecek karneyle dağıtılıyordu.
- İşçilerin ve köylülerin çalışması gerekiyordu. Lenin İncil'den bir ayeti kendine göre değiştirmiş ve "Çalışmayan yemek yemeyecektir," demiştir.

Savaşın ardından Bolşevikler uyguladıkları sistemin bir facia olduğunu kabul ettiler. Köylünün öfkesini kabartan bu sistem şehir ve kırsal kesim arasındaki uçurumu iyice derinleştirdi. Ayrıca iç savaşın da etkisiyle üretimde büyük düşüşe sebep oldu. Bu duruma ülkenin çeşitli bölgelerindeki yetersiz beslenme eşlik etti.

Olağan mı Olağanüstü mü?

Lenin savaş komünizmini savaşa yardımcı geçici bir tedbir olarak görürken, Troçki ve parti lideri Nikolay Buharin (1888-1938) gibi isimler ülkenin savaş komünizmiyle sosyalist üretiminin temel yapılarına geçebileceğini, hem de bunun bir an önce gerçekleşeceğini düşünüyorlardı.

YENİ EKONOMİ POLİTİKASI

1921 yılında durumun iyiye gitmediğini anlayan Lenin, Yeni Ekonomi Politikası'nı önerdi. Yeni Ekonomi Politikası ile birlikte küçük işletmelerin kurulmasına izin verilecek ancak bu oldukça sınırlı ölçüde ve sıkı devlet denetimiyle gerçekleşecekti. Sovyet hükümeti bu politika sayesinde yabancı yatırımı ülkeye çekmeyi umuyordu fakat pek başarılı olamadı.

Tarım alanlarına gelindiğinde ise artık köylülerin arazileri ortak kullanılmıyordu, özel toprak mülkiyetine izin verilmişti. Ancak Sovyet hükümeti bu konuda bir hayli ihtiyatlıydı. Toprakların önemli bölümüne sahip köylülere *kulak*lar deniyordu. Devlete meydan okuyacak toplumsal bir güce dönüşmelerini önlemek için sürekli gözetim altında tutuluyorlardı.

*Kulak*lar

Kökeni Rus imparatorluğuna dayanan *kulak* teriminin zaman içinde anlamı bir hayli değişmiştir. Yeni Ekonomi Politikası'nda hoşgörüyle yaklaşılan *kulak*lar, Bolşevik döneminde "sınıf düşmanı" olarak nitelendirildi. Josef Stalin 1930'arda toprağın ortak kullanımı için kampanya başlattığında *kulak* ifadesi uğursuz bir anlam kazandı, binlerce kişi çalışma kamplarına gönderidi veya canından oldu.

Stalin'le Troçki arasındaki mücadele 1920'lerdeki siyasi yaşamın büyük bölümünü kaplar. Bu mücadele sırasında Troçki ve Bolşevik Partisi'nin içindeki "Sol Muhalefet" adıyla bilinen grup Yeni Ekonomi Politikası'na saldırgan bir tavırla yaklaştı. Onlara göre bu politika Sovyet yönetimine karşı kapitalist bir muhalefet yaratacak güce sahipti. Stalin genel anlamda, çok daha hevesli olan Buharin'le birlikte Yeni Ekonomi Politikası'nı destekliyordu. Ne var ki Stalin 1920'lerin sonuna doğru Troçki'nin yenilmesi ve sürgüne gönderilmesinden sonra bu politikaya bir anda yüz çevirdi. 1928 yılında oldukça merkezileştirilmiş bir ekonominin sinyallerini veren ilk Beş Yıllık Plan'ı hayata geçirmesiyle Yeni Ekonomi Politikası sona erdi.

ÜÇÜNCÜ ENTERNASYONAL

Komintern'in Kuruluşu

Rus Devrimi sosyalist toplumu ikiye böldü. Birçok Avrupalı sosyalist Bolşevik Devrimi'nin gerçekten sosyalist olup olmadığını sorguluyordu. Lenin ise demokrat sosyalistlerin vatan haini ve dönek olduğunu söylüyordu. Ocak 1918'de Bolşevik tarafı Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin ismini Rusya Komünist Partisi şeklinde değiştirerek sosyal demokratlarla komünistleri kesin olarak ayırdı.

Enternasyonal'in Lideri Zinovyev

Komintern'in kuruluşunda Lenin ve Troçki gibi diğer Bolşevik liderlerin de önemli payları olmasına rağmen, örgütün işlerini yürütme sorumluluğu büyük ölçüde Grigoriy Zinovyev'in omuzlarındaydı. Zinovyev Ekim 1917 Bolşevik Devrimi'ne şiddetle karşı çıksa da partinin en önemli liderlerinden biriydi. Troçki'yle Stalin arasında işlerin kızıştığı dönemde başta Stalin'in yanında yer aldı ancak Stalin Troçki'yi yendikten sonra gözden düşerek partiden atıldı. 1936 yılında çıkarıldığı mahkeme tarafından vatan hainliğiyle suçlanarak vuruldu.

1919 yılında Lenin İkinci Enternasyonal'i canlandırma hevesindeki ılımlı sosyalistlerden önce davranarak kendi enternasyonal örgütünü kurdu. Mayıs 1919'da Moskova'da Komünist Enternasyonal'in, yani Komintern'in ilk toplantısı yapıldı. Birinci ve İkinci Enternasyonal'in aksine Komintern sosyalist düşüncenin farklı çeşitlerini kabul etmiyordu. Örgütün amacı sanayileşmiş dünyada sosyalist devrimin yayılmasını teşvik etmekti. Komintern'e girmek isteyen sosyalist partilerin Bolşevik parti yapısını örnek almaları ve ılımlı sosyalistler barış yanlılarını üyelikten çıkarmaları gerekiyordu.

Kurucu konferansa yaklaşık otuz yedi örgüt davet edilmişti. Bazı durumlarda aynı örgütün içinde aynı ülkeden birkaç örgüt bulunuyordu. Örneğin, ABD'li temsilciler Sosyalist İşçi Partisi'ni, Sosyalist Parti'nin (kısa süre sonra SP'den ayrılıp ABD Komünist Partisi'ni kuran) sol eğilimli üyelerini, Dünya Endüstriyel İşçileri'ni ve İşçilerin Uluslararası Endüstri Birliği'ni temsil ediyorlardı.

Bolşevik Liderliği

Bolşevikler Enternasyonal üzerinde büyük bir ahlaki otoriteye sahip, başarılı bir devrimci partiydi. Rusya'da edindikleri deneyimi temsilcileri yönlendirmek için kullandılar. Örneğin, az gelişmiş ülkelerde tıpkı Rusya'daki gibi köylüyle ittifak kurmanın önemini vurguladılar.

Devrimi fitillemek için çeşitli ülkelere Komintern ajanları gönderilmesine rağmen bu ajanlar genel anlamda pek başarılı olamadı.

Béla Kun

En bilinen Komintern ajanlarından biri de Macar devrimci Béla Kun'du (1886-1938). Kun 1919 yılında kurulan Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin önemli isimlerindendi. Ancak cumhuriyet hiçbir zaman Macaristan topraklarının üçte birlik kısmından fazlasını kontrolü altına alamadı ve beş aydan kısa bir süre içerisinde yıkıldı. Kun daha sonra Kırım yönetiminde yer aldı. Stalin'in 1930'lardaki büyük temizliği sırasında mahkeme tarafından vatan hainliğiyle suçlanarak vuruldu.

Stalin'le Troçki arasındaki savaş Stalin lehine sonuçlandıktan sonra Sovyetler Birliği yabancı komünist partileri kendi çizgisine uydurmak için Komintern'i bir araç olarak kullanmaya başladı. Stalin'e göre sosyal demokratlar Nazilerden kat kat tehlikeliydi. (Naziler sosyal demokratları aşağılamak için onlara "sosyal faşist-

ler" diyordu.) Stalin'in düşüncesi 1930'ların başında Almanya'daki felakete zemin hazırladı.

Başlangıçta komünistlere Batılı Müttefik Devletler ile Hitler arasındaki savaşa karışmama çağrısı yapan Komintern, İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1941 yılının haziran ayında Almanların Sovyetler Birliği'ni işgal etmesiyle bir gecede fikir değiştirdi. Müttefik Devletlere katılan Stalin iyi niyet göstergesi olarak 1943 yılında Komintern'i dağıttı. Komintern'in ardından Komünist Bilgi Bürosu (Kominform) kuruldu.

STALİN TROÇKİ'YE KARŞI

Sol Muhalefetin Yenilgisi

1923 yılından önce birçok Sovyet vatandaşı Lev Troçki'yi Sovyetler Birliği'nin en önemli liderlerinden biri olarak görüyordu. Troçki 1917'de geçici hükümete karşı Bolşevik ayaklanmasını çıkaran Askeri Devrim Komitesi'ne liderlik etmişti. Brest Litovks Antlaşması'nın görüşmelerin yürütmüş, iç savaşta Kızıl Ordu'yu kurup yönetmişti. Ayrıca dahili ve harici meseleler konusunda Sovyet hükümetinde sözü geçen bir isimdi. Pek çok kişiye göre 1923'te sağlığı bir anda kötüleşen Lenin'in vârisi o olmalıydı.

BOLŞEVİKLERDEN UZAK BİR GEÇMİŞ

Ne var ki parti içindeki Troçki düşmanları onun "şüphe uyandıran" geçmişine dikkat çekiyorlardı:

- Troçki Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1903 yılındaki kongresinde Lenin'e karşı çıkmış, "Sibirya Temsilciliği Raporu" ile sert bir tartışma yaratmıştı. Lenin de kısasa kısas bir tutumla karşılık verince 1917 yılının yazına dek araları düzelmemişti.
- Birçok parti üyesi Troçki'yi burnu havada görüyor, sıradan işçilerle köylüleri göz ardı ettiğini düşünüyordu.
- Troçki Yahudi'ydi ve hem parti içinde hem de Sovyet işçileri ve köylüleri arasında –çoğunlukla gizliden gizliye ama bazen de açıkça– bir Yahudi karşıtlığı görülüyordu.

Troçki Stalin'i bir siyasi tehdit olarak görmüyordu aslında. Ona göre Stalin yalnızca vasat istihbarat örgütünün bir memuruydu. Troçki'nin aklı daha çok Buharin ve Zinoyvey gibi düşmanlarındaydı.

Lenin'in Vasiyeti

1922'nin sonu, 1923'ün başında sağlığının kötüye gittiğini fark eden Lenin parti liderliğine başta gizli tutulan bir not yazdı. Bu notta Troçki ve Stalin de dahil olmak üzere partinin baş liderlerinin kişiliklerini değerlendirdi:

> Yoldaş Stalin genel sekreter olduktan sonra eline sınırsız güç geçmiştir, bu gücü her zaman gereken dikkatle kullanacağına emin olamıyorum. Diğer yandan Yoldaş Troçki iletişim bakanlığının şüphelerine binaen merkez komiteye karşı verdiği mücadeleyle kanıtladığı üzere yalnızca çok maharetli değildir. Kendisi muhtemelen mevcut merkez komitenin en kabiliyetli adamıdır fakat kendine fazla güvenmekte ve yalnızca işin yönetim kısmıyla meşgul olmaktadır.
>
> Mevcut merkez komitenin bu iki üstün liderinin sözü geçen iki özelliği de, dikkat edilmezse bölünmeye sebep olabilir. Eğer parti bunu önlemek için harekete geçmezse, beklenmedik bir anda partimiz bölünebilir.

Felç geçirmeden önce yazdığı son bir notta Lenin, Stalin'in partinin genel sekreterliğinden alınmasını önerdi.

Bu not Lenin'in 1924'teki vefatının ardından Komünist Parti'nin merkez yönetim otoritesi olan Siyasi Komite'ye okundu fakat partinin birlik ve bütünlüğü için Troçki ve Stalin de dahil olmak üzere mevcut üyeler bu notu bir sır olarak saklamaya karar verdiler.

1925 yılına kadar parti Troçki ve kendilerini "Sol Muhalif" olarak tanıtan yandaşlarıyla Stalin, Zinovyev ve bir diğer önemli parti lideri Lev Kamenev'in (1883-1936) oluşturduğu Üçler Erki'nin arasındaki çatışmalarla çalkalandı. Troçki elinden geleni yapmasına rağmen parti düzeneğini tümüyle ele geçiren Stalin'e karşı üstünlük sağlayamadı. Aralarında her tür tartışma dönüyordu. Özellikle ilk başlarda tartışmanın ana konusu Yeni Ekonomi Politikası'nın nereye kadar devam edeceğiyle ilgiliydi. Sol Muhalefet politikanın

dizginlerini ele almak gerektiğini düşünürken Üçler Erki süresiz olarak devam etmesi gerektiğini savunuyordu.

1926 yılı gelmeden Üçler Erki dağıldı, Zinovyev ve Kamenev Troçki'yle birleşerek Birleşik Muhalefet'i oluşturdu. Troçki özellikle de Çin'deki durumla ilgili tutumunda dolayı Stalin'i açıkça suçluyordu. Stalin'in ısrarları üzerine Çin Komünist Partisi, Çan Kay Şek'e birlikte bir burjuvazi partisi kurmayı teklif etti. 1927'de Çan Kay Şek bir zamanlar müttefiki olanlara düşman kesilerek Şanghay'daki komünistleri katletti.

İHRAÇ VE SÜRGÜN

1927'nin sonunda Troçki'yle Zinovyev partiden ihraç edildi. Troçki ilk önce Kazakistan'a, ardında da Türkiye'ye sürgün edildi. Başında lideri kalmayan Sol Muhalefet ayakta kalamadı, üyelerinin birçoğu yeni rejime boyun eğdi.

Stalin gücünü pekiştirmekte gecikmedi. 1930'larda bir dizi göstermelik duruşma düzenleyerek önemli parti üyelerini vatan hainliği ve sürgündeki Troçki'yle işbirliği yapmakla suçladı. 1937 yılına kadar Bolşevik merkez komitesinin Stalin dışındaki hemen hemen tüm devrimci üyeleri ya ölmüş, ya sürgüne gönderilmiş ya da infaz edilmişti.

Troçki Sürgünde

SSCB'den ihraç edilmesine rağmen Troçki, Stalin'i ve Komünist Parti'nin politikalarını eleştiren kitaplar ve makaleler yayımlamaya devam etti. Türkiye'den Fransa'ya, Fransa'dan Norveç'e ve en sonunda 1937'de Meksika'ya kadar sürekli takip edildi. Eşi Natalya Sedova'yla birlikte 1940 yılına dek Meksika'da yaşayan Troçki, bu tarihte Stalin'in emri üzerine düzenlenen bir suikastla hayatını kaybetti.

STALİN YÖNETİMİNDE SOVYETLER BİRLİĞİ

Tek Ülkede Sosyalizm

Devam etmeden önce 1930'ların sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin en büyük liderinin geçmişine bir göz atmamız gerekir. Josef Stalin (1878-1953) alkolik bir ayakkabı tamircisinin oğluydu. Rahip olmasını isteyen annesinin gönlü olsun diye Ortodoks ruhban okuluna kaydoldu. Devrimci faaliyetlerinden dolayı kısa sürede okuldan atıldı ve Kafkasya'daki bir yeraltı örgütüne katıldı. Burada idareciden çok şiddet eylemlerini kışkırtmakla meşgul oldu. "Burjuva aydınlarının" ağır bastığı bir partide devrim konusundaki iş bitirici yaklaşımı sayesinde kısa sürede saygınlık kazandı. (Hatta Lenin, Stalin'in faydalı bir eşkıya olduğunu düşünmüştür.) Bolşevikler iktidara geldiğinde, parti ve devlet yönetiminin boğucu detaylarıyla uğraşan kişi de Stalin'di.

Çelik Adam

Stalin Rus değildi. Kafkasya vilayeti Gürcistan'da dünyaya gelmişti. Asıl adı Iosif Dzhugashvili'ydi. Lenin gibi o da yeraltında faaliyetler yürütürken başka isimler kullandı. *Stalin* Rusçada "çelik" anlamına geliyordu. Bu isim, işinin ustası yapılı bir adam için iyi bir seçimdi.

Siyasi mekanizma üzerinde kontrol sahibi olmak Lenin'in 1924 yılındaki ölümünün ardından Stalin'in rakipleriyle giriştiği güç mücadelesinde galip gelmesini sağladı. Dört yıl içinde Sovyetler'in en büyük lideri Stalin oldu.

STALİNCİLİK

"Stalincilik" terimi ideolojiden ziyade birtakım politikaları ve hükümet şeklini anlatmak için kullanılır. Stalin kendi ağzıyla kuram-

larla arası olmadığını söylemiştir. Marksist-Leninist ilkelere sadık kalmasıyla övünmüştür. Tüm itirazlarına rağmen komünist siyaset teorisine Sovyet devletinin ve uydularının çehresini değiştirecek iki katkıda bulunmuştur. Bunlar sınıf çatışmasının devrimden sonra da devam ettiğine dair teorisi ve sosyalist devrimlerin illaki uluslararası olması gerekmediğini öne süren düşüncesiydi.

"Sosyalizmin Gelişmesiyle Şiddetlenen Sınıf Çatışması"

Stalin sınıf çatışmasının devrimle bitmeyeceğine inanır. Aslında bir toplum sosyalist bir devlet kurmaya ne kadar yaklaşırsa, kapitalist sistemden kalan kader mahkûmları da çatışmanın dozunu o kadar artırır. 1930'lardan itibaren Stalin, devrim karşıtı saydığı siyasi düşmanlarına yaptığı baskıları haklı göstermek için bu teoriyi kullanmıştır.

Kirov Suikastı

Aralık 1934'te suikasta uğrayan parti lideri Sergey Kirov gibi pek çok kişi Stalin'in yöntemlerine karşı çıkıyordu. Kirov'un öldürülmesinden sonra Stalin partiyi sözde ajanlardan ve devrim karşıtlarından temizlemek adına otoritesini tehdit eden herkesi ortadan kaldırdı. 500 bin kişinin infaz edildiği ve 12 milyon kişinin çalışma kamplarına yollandığı tahmin edilir. Kimi tarihçiler sırf bir rakibinden kurtulmak ve temizleme operasyonuna bahane yaratmak için Kirov'un öldürülmesi emrini verenin Stalin olduğundan şüphelenmektedirler.

YETERLİ DEĞİL

Lenin tek bir ülkede devrim yapılmasının yeterli olmadığını düşünüyordu. Aslına bakılırsa, sanayileşmiş dünyadaki en zayıf halka olan Rusya'da yapılacak bir devrimin tüm kapitalist-emperyalist yapıyı çökerteceğini öne sürüyordu. Sosyalist devrimin Batı Avru-

pa'ya yayılmayacağı açıkça görülünce, Lenin'in görüşlerini tersyüz ederek "proletaryanın sosyalist toplumu tek bir ülkede kurabileceğini ve kurması gerektiğini" söyledi.

Sovyet Blokunun Büyümesi

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar SSCB dünyadaki tek komünist ülkeydi. Savaş bitince Sovyetler Birliği Kızıl Ordu'nun Almanlardan kurtardığı Doğu Avrupa ülkelerinde sol görüşlü hükümetler kurmaya başladı. Bu hükümetler Sovyetler'in tek partili sistem yapısını benimsemişti. Bu yapı içerisinde ekonominin önemli bölümünün devlete ait olması, Marksizme dayalı resmi bir ideolojiye bağılılık ve iktidarın demokratik olmayan yollarla korunması yer alıyordu.

ÇİN KOMÜNİZMİ

Doğu Kırmızıdır

Mao Zedong'un köylüye dayalı bir sosyalist devrim yapma fikri, devrimin yoksul şehirlilerden çıkacağını öne süren Marksist düşünceye yeni bir soluk getirdi. Ne var ki köylüye dayalı bir devrim fikri, hanedanların sık sık köylü ayaklanmalarıyla tahttan indirilip tahta çıkartıldığı Çin için o kadar da şaşırtıcı sayılmazdı. Aslında köylünün su gibi olduğu siyaseten bilenen bir gerçekti: Köylü isterse kayık yüzer, istemezse batardı.

MAOCULUK

Çin anayasasına göre Çin'de "Mao Zedong felsefesi" denilen Maoculuk, aslında "Çin bağlamında Marksizm-Leninizm'in yeniden adlandırılmış halidir". Mao'nun Marksizme yaptığı en özgün katkı Çinli köylüleri Çin'deki devrimin temel gücü olarak görmesidir. 1925 gibi eski bir tarihte, "Hunan'da Köylü Hareketi Araştırma Raporu"nda Mao ısrarla Çin Komünist Partisi'nin taşraya yoğunlaşması gerektiğini söyler. Proletaryacılığın yalnızca ekonomik bir durum değil, bir düşünce biçimi olduğunu ileri sürerek Çinli köylülerin "devrimin öncü birlikleri" olacağını belirtir.

Mao'nun *Küçük Kırmızı Kitabı*

Marx'ın *Kapital*'ini çok az insan, Mao'nun siyaset felsefesinin sadeleştirilmiş haliniyse milyonlarca insan okumuştur. Batı'da *Küçük Kırmızı Kitap* olarak bilinen *Başkan Mao'dan Seçme Sözler*'in yazılmasını 1964 yılında General Lin Biao istedi. Mao'nun seçme yazılarından oluşan bu kitap, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'ndaki eğitimsiz sayılabilecek askerler için Maocu düşünceyi sadeleştirmeyi

hedefliyordu. Lin her askere kitabın ücretsiz birer nüshasını dağıttı. Kitap kısa sürede hem Maocu düşüncenin yayılmasını hem de okuryazarlığın artmasını sağladı.

1960'lar ve 1970'lerdeki kötü şöhretli Çin Kültür Devrimi sırasında kitap ilk defa halka ulaştı. Çok geçmeden Çin'deki herkesin elinde bir nüshası bulunan bu kitap Kızıl Muhafızların da uğuru olmuştu.

ÇİN DEVRİMİ BAŞLIYOR

1912 yılında Dr. Sun Yat-sen'in milliyetçi Devrim İttifakı 1644'ten beri Çin'e hükmeden Çing Hanedanı'nı devirdi. Sun, Çin Cumhuriyeti'nin geçici başkanı oldu.

Sun Yat-sen

Hem Çin Halk Cumhuriyeti hem de Tayvan, devrimci lider Sun Yat-sen'in (1866-1925) kendi kurucu babaları olduğunu iddia eder. Hawaii'de tıp eğitimi alan Sun, Çin'in "geri kalmışlığının" sebebi olarak gördüğü Çing Hanedanı'na karşı savaşmak için Çin'e geri döndü. Başlangıçta anayasal bir monarşi kurmayı düşünse de çok geçmeden tam demokrasiyi hedefine koydu.

İşi daha da karmaşıklaştırmak istercesine Sun ve Çan Kay Şek aynı ailenin, yani Soongların kızlarıyla evlendiler. Sun Yat-sen Soong Qingling (1893-1981) ile, Çan Kay Şek ise Soong Mei-ling (1897-2003) ile evlendi. Mei-ling eşini desteleyerek ABD'deki Çin lobinsin sözü geçen isimlerinden biri olurken Qingling parti üyesi olmamasına rağmen genel anlamda komünistlerin yolundan gitti.

Cumhuriyet uzun sürmedi. 1916'da Çin'in ikinci başkanı Yuan Shikai parlamentoyu dağıtarak kendini imparator ilan etmek istedi. Derhal itirazlar yükseldi; vilayetlerde siyasi protestolar ve askeri ayaklanmalar yaşandı. Yuan gücünü sağlamlaştıramadan hayatını kaybetti. Arkasında Çin'in tamamını yönetme hakkı olduğunu id-

dia eden muhafazakâr bir hükümet bıraktı. Öyle ki, ülke yarı bağımsız savaş beyleri ve silahlı siyasi partilerle karman çorman bir haldeydi. Bu partilerin en önemlilerinden biriyse Sun Yat-sen'in Kuomintang (Milliyetçi) Partisi'ydi.

ÇİN KOMÜNİZMİNİN BAŞLANGICI

Eğitim reformlarının yapılması ve yüzyıllardır süregelen tarih, şiir ve kaligrafi gibi konuların sorulduğu kamu hizmet sınavının kaldırılmasıyla birlikte Çing Hanedanı'ndan sonra yeni bir aydın grubu oluşmaya başladı. Binlerce Çinli genç klasik Çin müfredatlarında yer almayan konuları öğrenmek için Japonya'ya, Avrupa'ya ve ABD'ye gitti. Bunlar arasında bilim, mühendislik, tıp, ekonomi, hukuk ve askeri bilim gibi konular bulunuyordu. Çinli gençler edindikleri yeni akademik bilgiler ve devrimci fikirlerle Çin'e döndüler.

Yeni Kültür Hareketi

Çin Rönesans'ı da denilen Yeni Kültür Hareketi'nin öğrenci liderleri Konfüçyüsçü değerleri ve kurumları Batı fikirlerinin ışığında sorguluyor, bu sorgulamayla birlikte "yeni düşünceler" ve "yeni bir edebiyat" istiyorlardı. Hepsi de milli bağımsızlığın, kişisel özgürlüklerin ve Çin toplumuyla kültürünü çağdaş temellerle yeniden yaratmanın peşindeydi.

4 Mayıs Hareketi

4 Mayıs 1919'da Versay'daki arabulucuların Şantung bölgesine verilen eski Alman imtiyazlarını Çin kontrolü altında bırakmaktansa Japonya'ya aktaracağı haberleri Pekin'e ulaştı. 3000'den fazla öğrenci Pekin'in Tiananmen Meydanı'nda anlaşma koşullarını protesto etti. İlerleyen haftalarda yapılan protestolar öğrencilerden halkın geneline yayıldı. Tüccarlar dükkânlarını kapattı, işçiler greve gitti, bankalar işleri askıya aldı.

Serbest Limanlar

On dokuzuncu yüzyılda Çing Hanedanı ile çeşitli Avrupalı hükümetler arasında yapılan sözde "eşitsiz anlaşmalar" ile "serbest limanlar" yabancıların ticaretine veya ikametine açıldı. Anlaşma limanlarında kendi yerleşkelerinde oturan yabancılara "imtiyaz sahipleri" deniyordu. Bunların Çin'e vergi vermesi gerekmediği gibi Çin kanunlarından da muaftılar.

Japon karşıtı gösterilerin yaygınlaşmasıyla Çin hükümeti barış antlaşmasını imzalamayı reddetti.

Çin Komünist Partisi

Çin Komünist Partisi 4 Mayıs Hareketi'nden doğdu. Partinin ilk liderleri Çin'de toplumsal bir devrim yapılması gerektiğine inanan profesörler ve öğrencilerdi.

1905 yılından önce Çinli sosyalistler arasında, Paris ve Tokyo'da okurken Proudhon, Bakunin ve Kropotkin'i keşfetmiş çok az sayıda Çinli öğrenci bulunuyordu. 1905'te gerçekleştirilmeye çalışılan Rus Devrimi reforma istekli Çinlilerin bir hayli ilgisini çekmişti. Bu insanlar Çing Hanedanı'yla Rus çarlığının büyük benzerlik gösterdiğini düşünüyordu. 1906 yılında *Komünist Manifesto* Çinceye çevrildi. Çevirinin sonunda orijinalindekinden daha yumuşak bir tonda silahlanma çağrısı yapılıyordu. "İşte o zaman dünya ayaktakımının olacak, mutluluk sesleri çağlayıp akacak. Kalkın! Hadi! Tüm insanlar, nasıl olur da uyanmazsınız?"

Köylü Sınıfının Önemi

Çinli çevirmen Mao'nun Çinli köylüleri Çin Devrimi'nin merkezine koyacağına önceden tahmin etmişti. Bir notunda "ayaktakımı" kelimesini "proletarya" sözcüğüne karşılık kullandığını; çünkü "işçi" anlamına gelen Çince kelimenin köylüleri kapsamadığını belirtmişti.

İlk heyecan dalgasının ardından Çinli radikaller Marksizmi bir kenara bıraktılar. Ne de olsa Marx kendi ağzıyla tarihsel gelişim döngüsünün Çin'i kapsamadığını söylemişti.

1917 Rus Devrimi'yle bazı Çinli entelektüeller Marx'ı daha derinlemesine incelemeye yöneldi. Bu entelektüeller arasında öne çıkan isimlerden biri Pekin Üniversitesi baş kütüphanecisi Li Dazhao'ydu (1889-1927). Rusların yolundan gitmenin heyecanıyla Li gayriresmi bir öğrenci grubu oluşturdu. Bu grup Li'nin ofisinde toplanıp siyasi gelişmelerden ve *Kapital*'den bahsediyordu. Altı ay sonra Pekin Üniversitesi edebiyat fakültesi dekanı Chen Duxiu, Li Dazhao'nun genel editörü olduğu *Yeni Gençlik* dergisinin özel sayısını Marksizme ayırdı. Çok geçmeden altı şehirden radikal çalışma grupları toplanmaya başladı.

Mayıs 1920'de Chen Duxiu ve Li Dazhao Marksizmi incelemekten düzenlemeye geçtiler. Komintern'den iki ajanın yardımıyla Sovyet Gençlik Birliği'ni kurdular. Komünist partiyi tasarladılar ve adam toplamaya başladılar. Kısa sürede Çin'in ve Japonya'nın her yerinden 50 üye topladılar.

Temmuz 1921'de Chen ve Li Şanghay'da Çin Komünist Partisi'nin kurucu toplantısını düzenlediler. Mao Zedong dahil olmak üzere on üç komünist ve iki Komintern ajanı bu toplantıya katıldı. Chen partinin ilk genel sekreteri seçildi.

Çin Komünist Partisi sonraki iki yıl boyunca yeni üyeler edindi, Marksist ideolojiyi ve yabancı emperyalizmine karşı milli devrimin gerekliliğini halka duyurdu, Çin'deki bir avuç demiryolu ve sanayi işçisini sendika çatısı altında toplamaya çalıştı.

Daha 1923'e gelinmeden partinin neredeyse 300 üyesi vardı. Komünist olarak bilinmek ise tehlikeliydi. Komintern'in baskısıyla, Çin Komünist Partisi Kuomintang'ın bir parçası haline geldi.

MAO VE ÇİN DEVRİMİ

Büyük Yönetici

Mao Zedong (1893-1976) Hunan eyaletindeki varlıklı bir köylünün oğluydu. Çiftçi olmasını isteyen babası on üç yaşındayken onu mahalle mektebinden aldı. Ama Mao'nun gözü çiftçilikten fazlasındaydı. Dört yıl sonra evi terk ederek Hunan eyaletinin başkentindeki öğretmen okuluna gitti. Burada Çing Hanedanı'na karşı 1911'de yapılan devrime katıldı.

1918 yılında Mao en sonunda öğretmenlik sertifikasını alarak mezun oldu ve üniversite okumak için Pekin'e gitti. Diğer mezunlar gibi onun da parası azdı. Li Dazhao'nun kütüphane asistanı olarak işe başlayınca Dazhao onu Marksizmle tanıştırdı. Mao Çin Komünist Partisi'nin hakiki üyelerinden olmasına karşın parti liderliğine 1930'larda yükseldi.

İÇ SAVAŞ

1925'te Sun Yat-sen'in ölümünün ardından Çan Kay Şek Kuomintang'ın başına geçti. Kısa sürede Kuzey Çin'deki askeri diktatörlere karşı büyük bir seferberlik başlattı. Parti içindeki gücünü pekiştirmeyi ve ülkeyi kendi liderliğinde birleştirmeyi planlıyordu. 1927'de Çin Komünist Partisi'nin Kuomintang'ın üyeleri üzerinde etkisini artırmasından endişelenen Çan, yüzlerce komünist ve solcunun tutuklanmasını ve infaz edilmesini emretti.

Çan Kay Şek

Birçok Çinli devrimcinin aksine Çan Kay Şek (1887-1975) subaylık eğitimi aldı. 1909'dan 1911 yılına dek Japon ordusunda görev yaptı. Tokyo'dayken tanıştığı Çinli devrimciler onu cumhuriyetçili-

ğe yöneltti. Çing Hanedanı'na karşı çıkan isyanda mücadele etti ve 1918 yılında Kuomintang'a katıldı.

Çan Kay Şek 1928'de Pekin'i işgal ettikten sonra uluslararası camia Çan'ın hükümetini resmi olarak tanıdı. Ancak Çan ülkede çok tutunamadı. Kuzeydeki savaş beyleri otoritesine karşı çıkıyordu. Japonlar 1931 yılında Mançurya'yı işgal ederek Çin'in kuzey sınırından büyük bir parça aldılar. 1927 temizliğinden sağ kurtulan komünistler bunu kendilerine yediremeyerek Jiangxi eyaletinde kendi ordusu ve hükümeti olan Sovyet tarzı bir cumhuriyet kurdular. Toprağı halka yeniden dağıtarak para sağlayan Jiangxi Sovyeti 1930 yılına kadar birkaç milyon kişiyi yönetti.

Çan ilk olarak komünizm tehdidini ortadan kaldırmaya karar verdi. 1930-1934 yılları arasında Jiangxi Sovyeti'ne karşı beş ayrı harekât düzenledi. Komünistler Mao'nun tasarladığı gerilla tekniklerini kullanarak ilk dört saldırıyı başarıyla savuşturdu.

Çan beşinci saldırı için daha çok askeri kuvvet topladı. 1934 yılında komünist mevkilerin etrafını 700 binden fazla askerin olduğu beton koruganlarla çevirdi. Komünistler Mao'nun gerilla taktiklerini kullanmaya devam etselerdi beşinci saldırıyı da başlarından savuşturabilirlerdi. Maalesef Çin Komünist Partisi'nin merkez komitesi o yılın başlarında Jiangxi'ye taşınınca komünist kuvvetlerin kuvvetini ele aldı. Bu nedenle gerilla harekâtı yürütmek yerine kendilerinden askeri ve ekipman yönünden güçlü olan Kuomintang kuvvetlerin karşısına geleneksel askeri taktiklerle çıktılar.

Uzun Yürüyüş

1934 yılının ekim ayında Çan'ın askeri kuvvetlerine yenilen Kızıl Ordu'nun iki seçeneği vardı: Ya teslim olacaklardı ya da geri çekileceklerdi. Geri çekilmeyi seçtiler.

16 Ekim'de yönetici personel ve otuz kadın da dahil olmak üzere Kızıl Ordu'nun kalan 86 bin üyesi Kuomintang sınırından geçe-

rek Çin'in güneyindeki üslerinden kuzeybatıdaki Şansi eyaletine doğru 10 bin kilometreye yakın bir mesafede yürüyüş başlattılar. "Uzun Yürüyüş" 368 gün sürdü. İlk üç ay havadan ve karadan gelen Kuomintang saldırılarına maruz kaldılar. Pirinçleri kısa sürede tükendi; başta atlarını, ardından deri kemerlerini yemek zorunda kaldılar. En sonunda yürüyüşlerine aç midelerle devam ettiler. Yalnızca 8000 kişi yürüyüşü sağ salim tamamlayabildi.

Onlar Şansi'ye ulaşana kadar Mao çoktan Çin Komünist Partisi'nin tartışılmaz lideri olmuştu. Lider arayışındaki diğer komünist birimler de kısa süre sonra aralarına katılarak sayılarını 30 bine çıkardı.

Birleşik Cephe

1937 yılında Japonya Çin'i istila etti. Tıpkı başkası sataşınca tüm didişmelerini unutan iki kardeş gibi Çin Komünist Partisi ve Kuomintang düşmanlıklarını bir kenara bırakıp Japonlara karşı omuz omuza mücadeleye girişti.

Çin-Japon Savaşı, Çin Komünist Partisi'ne kendini yeniden canlandırma fırsatı verdi. Şansi'deki üslerinde faaliyet gösteren komünistler Japonları bezdirmek için gerilla savaş taktikleri kullanıyor, sık sık yerel direnişe can vermek için düşman hatlarının arkasından ufak gruplar yolluyorlardı. Kırsal kesimlerde komünist savaşçılar genellikle Japonların zalimliğine karşı örgütlenmiş tek muhalefetti. Aynı zamanda gerillalara yiyecek ve saklanacak yer sağlamak isteyen halkı örgütlüyorlar ve yeni parti üyeleri topluyorlardı.

Japonya 1945 yılında teslim olana dek kamuoyu çoktan komünistleri desteklemeye başlamıştı. Durumdan hoşnut olmayan çok sayıda Kuomintang birliği Mao'nun ordusuna katılıyor, Japonlardan ele geçirilen silahları kuşanıyorlardı.

ÇİN HALK CUMHURİYETİ

Amerika'nın iki tarafın ortak katılacağı bir koalisyon hükümeti kurma çabaları sonuçsuz kaldı. Haziran 1946'da tüm ülkeyi etkisi altına alan bir iç savaş patlak verdi.

Amerika'nın yardımına rağmen 1948'in sonlarında Çan'ın birlikleri geri çekilmeye başladı. 31 Ocak 1949'ta Pekin en ufak bir çatışma çıkmadan düştü. 23 Nisan'da komünist ordu Kuomintang'ın başkenti Nankin'i ele geçirdi. Çan Kay Şek ve yandaşları Tayvan adasına çekildiler. 1 Ekim'de Başkan Mao Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etti. Bu cumhuriyetin "halkın demokratik diktatörlüğü" olacağını söylüyordu.

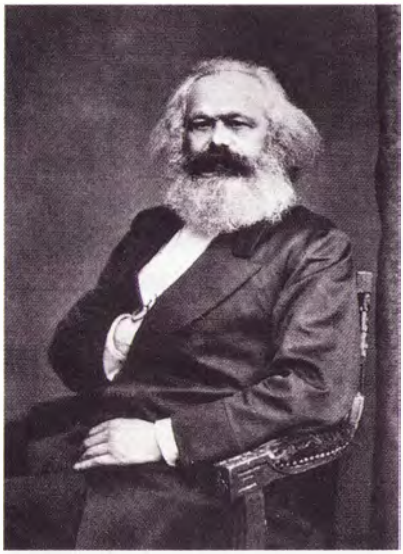
Çin Komünist Partisi büyük bir sıkıntıyla karşı karşıyaydı. Çin otuz yıldır iç savaştan bitap düşmüştü. Jiangxi Sovyetindeki kısa tecrübenin dışında hükümet deneyimleri yoktu. Komünist politikalar ilk başta, Mao'nun da sonradan dediği gibi "Sovyetler'i kopyalayarak" oluşturuldu. Mao "şehirlerin kırsaldan itibaren çizilmesi" gerektiğine dair kendi ürettiği politikayı görmezden gelerek, beş yıllık bir plan kurdu. Bu plan Sovyetler'in teknik yardımını alarak şehirleri sanayileştirmeye yoğunlaşıyordu.

Sir Thomas More (1478-1535) yeni bir topluma dair ilk öngörülerden birini kaleme alarak kendinden sonraki birçok sosyalist düşünüre ilham kaynağı oldu. *Ütopya* isimli eserinde, bir dizi tarıma dayalı toplulukta herkesin eşit koşullarda çalıştığı bir toplum tasavvur edilir. Mülkiyetin tamamı ortaklaşa paylaşılmaktadır. Üstelik hiçbir iş diğerinden üstün tutulmaz.

On sekizinci yüzyıl sonları ile on dokuzuncu yüzyıl başlarında gerçekleşen Sanayi Devrimi üretimin artmasını sağladı. Ne var ki bu durum aynı zamanda, endüstriyel işçi sınıfının şehirlerdeki gecekondu mahallelerinde toplanmasına yol açarak hastalıklar ve yetersiz beslenme gibi sıkıntıları da beraberinde getirdi. Ancak on dokuzuncu yüzyıl başlarında şehrin yoksulları, daha çok sosyalist eylemciler sayesinde, kapitalist girişimcilerden kayda değer imtiyazlar kazanabildiler.

Alman düşünür Karl Marx (1818-1883) meslektaşı ve arkadaşı Friedrich Engels'le (1820-1895) birlikte modern bilimsel sosyalizmi kurdu. (Bu sosyalizme önceki yazarların "ütopik" sosyalizminden ayrılması için "bilimsel" denilmiştir. Marx'a göre kendi sosyalizmi kapitalizme karşı çıkan ahlaki itirazlara değil, ekonomik güçlerin kaçınılmaz devinimine dayanmaktadır.) 1848 yılında Marx ve Engels, Avrupalı sanayi işçilerini harekete geçirmeyi hedefleyen fikirlerin dolup taştığı *Komünist Manifesto*'yu yazdılar. Marx kalan hayatının büyük bir kısmını başyapıtı sayılan *Kapital*'i kaleme aldığı Londra'da geçirdi.

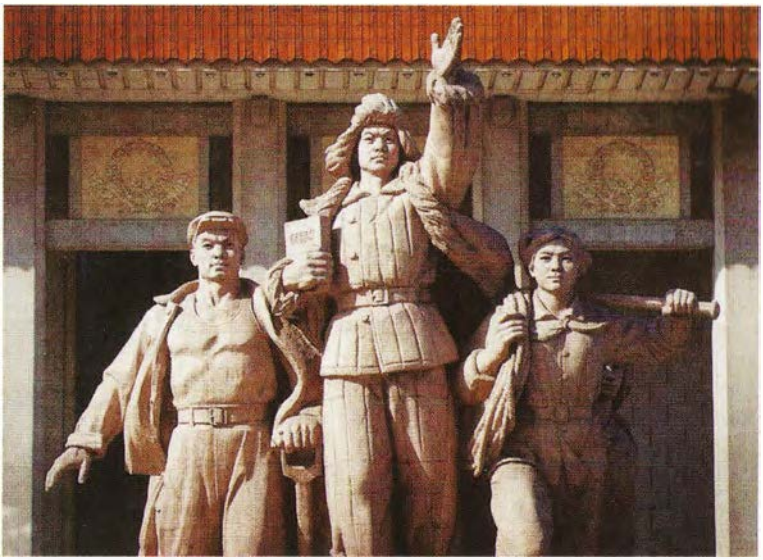
1871 yılında, Fransa'nın Fransa-Prusya Savaşı'nda yenilmesinin ardından askerler ve işçiler Paris sokaklarına bariyerler kurarak şehrin kontrolünü ele geçirmek için Ulusal Muhafızlara karşı meydan savaşı verdiler. Kısa bir süreliğine halkın yönettiği ve zenginlerin ellerindeki imtiyazları kaybettiği bir sosyalist komün kurmayı başardılar. En sonunda çok fazla kan dökülerek mağlup edilmesine rağmen, Paris Komünü sosyalistler için devrimci ayaklanmanın gücünü gösteren önemli bir örnekti.

Bir önceki sayfa, alt kısım: 1848 yılında Avrupa, işçi ve köylü ayaklanmalarıyla kasıp kavruluyordu. Genç devrimcilerin idealizmi Eugene Delacroix'nın *Halka Yol Gösteren Özgürlük* isimli başyapıtında açıkça görülmektedir. Bu gençler, yenilmelerine karşın şehirli işçi sınıfının büyüyen gücünü göstererek Marx ve Engels gibi sosyalist düşünürlere ilham kaynağı oldular.

Açıkgözlü, ağzı sıkı bir insan olan Josef Stalin (1878-1953) en büyük rakibi Lev Troçki'yi (1879-1940) yenerek Sovyetler Birliği'nin başına geçti. Tarımı zorla kolektif hale getirerek büyük bir kıtlığa yol açtı ve totaliter bir devlet kurdu. Ne var ki Stalin, Sovyet halkının İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkmasını da sağladı.

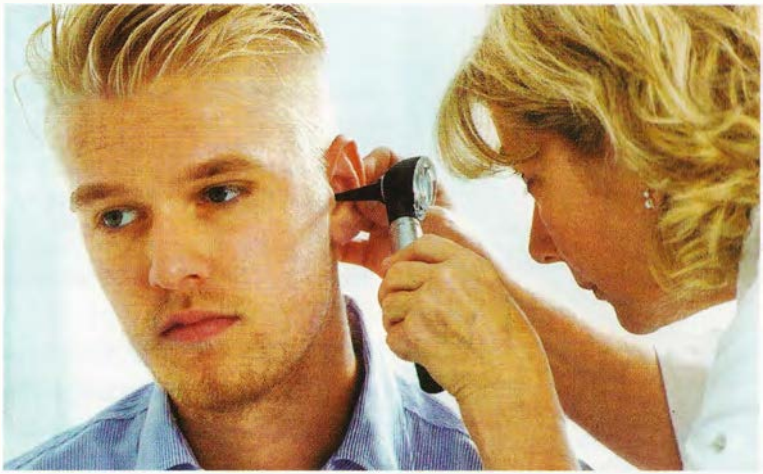
Burada işçilere ve köylülere liderlik ederken görülen Mao Zedong (1893-1976) 1945-1949 yılları arasında yaşanan iç savaşta Çan Kay Şek'i (1887-1975) yenerek Çin'in lideri ve diktatörü oldu. Uygulamaya koyduğu çeşitli sosyalist tedbirlerin birçoğu Çin'deki işçi sınıfının hayat kalitesini artırdı. Bununla birlikte, Çin'in kırsal kesimlerini kendi sanayisini oluşturmaya zorlayan Büyük İleri Atılım gibi bazı uygulamalar felaketle sonuçlandı. Bu program yıllarca tarımsal ilerlemenin önünü kesmiş, köylüye elle tutulur bir fayda sağlamamıştır.

Bir önceki sayfa, alt kısım: Vladimir Lenin (1870-1924) Rusya'da gerçekleşen Ekim 1917 Bolşevik Devrimi'ne liderlik etti. Bu devrim Rusya Geçici Hükümeti'ni yerinden etti. Söz konusu hükümet Şubat 1917'de çarlık rejiminin yıkılmasından sonra yönetimi eline aldı ancak halkın barış, toprak ve ekmek taleplerini karşılamakta yetersiz kaldı. Lenin ve Bolşevikler ise bu konuları ele almaya hazırdı.

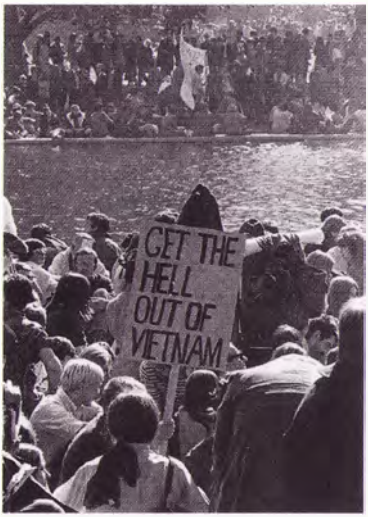
İkinci Dünya Savaşı'na gidilen dönemde sosyalist örgütler bir dizi yenilgiye uğrarken, en kötü bozgun Almanya'da yaşandı. Milliyetçiliğin aşırı ve baskıcı şekli olan faşizmin yükselişiyle Almanya Komünist Partisi ve Almanya Sosyal Demokrat Partisi gibi sosyalist gruplar saldırıların hedefi haline geldi ve üyelerinin birçoğu toplama kamplarında hapsedildi.

Bir sonraki sayfa, alt kısım: Amerikalı Eugene V. Debs (1855-1926) sendika faaliyetlerinden dolayı hapse girdiği 1890'lı yıllarda sosyalist oldu. Hırslı bir konuşmacıydı ve bir sosyalist olarak ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasına kesinlikle karşıydı. Haziran 1918'de Canton, Ohio'daki (görseli verilen) konuşmasından dolayı tutuklanarak hükümetin devrilmesini savunmakla suçlandı.

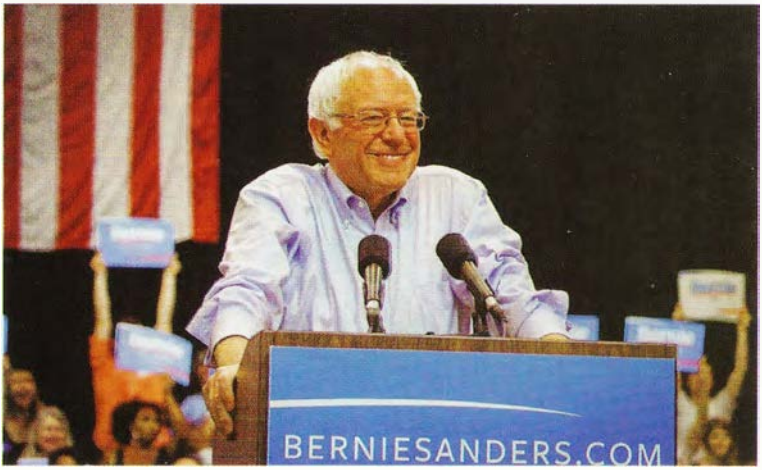
Bugün İskandinavya başta olmak üzere pek çok ülkede, dişçiden göz doktoruna ve genel sağlık bakımına kadar birçok sosyalist sağlık hizmeti yaygın bir şekilde verilmektedir. Bu ülkelerde sağlık hizmeti masrafları vergilerden karşılanır; muayeneler için katkı payı veya doktor ücreti ödenmesi gerekmez.

1950'lerde ABD'de Senatör Joseph McCarthy tarafından "huzur bozuculara" karşı yürütülen cadı avının sonucunda sosyalist düşünceye destek azalsa da, 1960'larda destek konusunda bir canlanma görüldü. Bu durum kısmen sivil haklar hareketinden ve (görseli verildiği üzere) Amerikan hükümetinin Vietnam Savaşı'ndaki rolüne karşı gençler arasında gittikçe artan muhalefetten kaynaklanıyordu. Bunun sonucunda, Demokratik Toplum İçin Öğrenciler gibi örgütlerde sosyalizme verilen her türlü destek arttı.

Son yıllarda ABD'de sosyalizmin yeniden canlandığı görülmektedir. Demokratik sosyalist olduğunu açıkça belirten Bernie Sanders 2016 ve 2018 yıllarında demokratik başkanlık adaylığı için yarıştı. Bu güne dek sosyalistler ülkenin dört bir yanındaki belediye meclislerinde ve Kongre'de seçimle işbaşına gelmiştir. Bunun yanı sıra, Demokrat Parti içerisinde aktif bir örgüt olan Amerika Demokratik Sosyalistleri 50 binden fazla üyesi olduğunu açıklamıştır.

BÜYÜK İLERİ ATILIM VE ÇİN KÜLTÜR DEVRİMİ

Mali Kriz ve Kalkınma

1956 yılında Mao önemli parti üyelerinin tavsiyelerini görmezden gelerek "yüz çiçek" kampanyasını başlattı. Entelektüeller parti içerisindeki suiistimalleri söylemeye teşvik ediliyordu.

Mao'yu asıl şaşırtan, teşviklerin işe yaramasıydı. 1 Mayıs'tan 7 Haziran'a kadar beş hafta boyunca insanlar kapalı parti toplantılarında, kamu toplantılarında, basında ve şehir duvarlarına asılan posterlerle içlerini döktüler. Devrim karşıtlarına karşı yürütülen ağır kampanyalardan, düşük hayat standartlarından, Sovyet geliştirme modellerinden, yabancı dile uygulanan sansürden ve Çin Komünist Partisi üyelerine tanınan imtiyazlardan yakındılar. Pekin'deki üniversite öğrencileri Çin Komünist Partisi'ni eleştiren posterler astıkları bir "demokrasi duvarı" oluşturdular. Öğrenciler şehrin dört bir yanında protesto ayaklanmaları çıkarıyordu.

Eğitimli elitlere tepki haziran ayında başladı. Yıl bitmeden 300 bin entelektüel "komünizm karşıtı, devrim karşıtı sağcı" olarak yaftalandı. Birçoğu çalışma kamplarına gönderildi, hapse atıldı veya kırsal bölgeye sürüldü. Fakat bu kampanya Mao'nun parti içindeki itibarını sarstı. Telafi etmek için bir şeyler yapması gerekiyordu.

BÜYÜK İLERİ ATILIM

1958 yılında Mao "Büyük İleri Atılım" olarak bilinen üç yıllık bir program duyurdu. Bu program makine ve sermaye harcamaları yerine işgücünü kullanarak üretimi artırmayı amaçlıyordu. Kapitalist sanayileşme modelini ideolojik sebeplerle kabul etmiyordu. Sovyet modelinin öngördüğü tarımsal ürünlerin satışından kaza-

nılan sermayenin ağır iş makinelerine dönüştürülmesi fikri uygulanamıyordu; çünkü Çin'in halihazırda fazla olan nüfusu yüzünden satılacak tarımsal ürün kalmıyordu. Mao yavaş yavaş sermaye biriktirmek yerine, sanayileşmeyi kolektifleştirmeyle harmanlayarak atılım yapmaya karar verdi.

Köylüler geniş komünlere yerleştirildirildiler. Kadınları tarım işinden kurtarmak için komün mutfakları inşa edildi. Her köyde ve kırsal mahallede küçük "arka bahçe fırınları" kuruldu. Komünlere akıl almaz üretim hedefleri yükleniyordu, bu hedefleri gerçekleştirme noktasında ise yeterince yol gösterilmiyordu. Neredeyse tek gecede verimli tarım sona erdi, çiftlik işçiliği küçük ölçekli sanayiye indirgendi.

Uygulamadaki hatalar doğal afetlerle daha beter bir hal alarak büyük ölçekli kıtlığa yol açtı. Tahminlere göre 1959-1961 yılları arasında program durdurulduğunda yaklaşık 20 milyon kişi açlıktan hayatını kaybetti.

BÜYÜK PROLETER KÜLTÜR DEVRİMİ

Büyük İleri Atılım'ın başarısız olmasının ardından Mao parti içinde büyüyen "yeni burjuva elementlerini" ve Sovyetler Birliği'yle Çin'de ilerleyen teknik elitleri kabul etmiyordu. Sosyalizmin son aşamasına gelinene dek, devrimin sosyalist devleti barış içinde inşa edecekleri bir zaman dilimi değil "sürüncemeli, karmaşık ve hatta şiddetle sonuçlanan sınıf çatışmasının" yaşandığı bir dönem olacağını öne sürüyordu.

1966 yılında Mao resmi olarak Çin komünizminin temel değerlerini pekiştirmeyi ve parti bürokrasisinin yerinde sayan burjuvazi eğilimlerine saldırmayı hedefleyen bir program ilan etti. Adı "Büyük Proleter Kültür Devrimi" [ya da "Çin Kültür Devrimi"] olan bu programın gayriresmi amacıysa Mao'ya muhalefet eden herkesi parti liderliğinden tasfiye etmekti.

Mao okulları kapatarak öğrencilere paramiliter Kızıl Muhafızlar'a katılma çağrısı yaptı. "Bencillikle savaş, revizyonizmi eleştir" sloganıyla ilerleyen Kızıl Muhafızlar kitapları yakıyor, Konfüçyüsçü ve Budist tapınakları harap ediyor ve "devrim karşıtlarını" bir bir yakalıyordu. Revizyoncular, entelektüeller ve (Mao'yla sürtüşenleri belirten) "ideolojik zayıflığı" olan herkes hedef tahtasına oturtulmuştu. Kimilerinin cezası herkesin içinde koni şapka giyip hatalarını itiraf etmekten öteye gitmezken bazıları da dövülüyor, işkence görüyor, öldürülüyor veya intihara zorlanıyordu. Şehir sakinleri, entelektüeller ve hükümet yetkilileri "köylülerden bilgi almaları" için şehrin dört bir yanına dağıtılmıştı. Çin Kültür Devrimi'nin en kötü kısmı 1976'da Mao'nun ölümüyle sona erdi.

Çin Kültür Devrimi'nin Mirası

Çin hâlâ Çin Kültür Devrimi'nin toplum üzerindeki etkileriyle pençeleşmeye devam ediyor. Bu dönemdeki sanatsal tahribatın büyük çoğunluğu Pekin'nde ve civar bölgelerde gerçekleşmesine rağmen pek çok insan kendini bu tehlikeli "başkasını ve özünü eleştirme" kampanyasına kaptırmıştı. Öldürülmeyenler veya kalıcı sakatlık yaşamayanların birçoğu da ömür boyu sürecek psikolojik yaralar almıştı.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

SSCB Ölüm Kalım Mücadelesi Veriyor

1930'ların başlarında insanlar İtalya ve Almanya'da faşizmin yükselişini korkuyla seyrediyorlardı. Adolf Hitler (1889-1945) Avrupa'yı kasıp kavuran asker zihniyeti ve hoşgörüsüzlük ruhunun vücut bulmuş haliydi. Hitler hükümetinin ilk mağdurları arasında Alman Sosyalist Partisi ve Almanya Komünist Partisi üyeleri bulunuyordu. Bu üyeler sendika başkanları ve diğer muhaliflerle birlikte göz açıp kapancıya dek toplama kamplarına gönderildiler.

Hitler emellerini gizlemiyordu. Alman halkının yaşam alanını özellikle doğuya doğru genişletmek ve Almanya'nın başına gelen tüm kötülüklerden sorumlu tuttuğu Yahudileri yok etmek istiyordu.

Sovyet hükümetinin sınır komşusu Almanya'ya karşı tutumu daha belirsizdi. Almanya'nın komşu ülkelerden talepleri artınca Stalin İngiltere ve Fransa'yla geçici bir ittifak kurmaya çalıştı. İki devlet de buna yanaşmayınca, 1939'un ağustos ayında Stalin tüm dünyadaki yandaşlarını şaşırtacak bir hamle yaparak Nazi rejimiyle saldırmazlık paktı imzalamayı kabul etti.

Saldırmazlık paktına rağmen Hitler'in uzun mesafeye göz diken planları değişmemişti. 1941'in baharında Fransa işgal edilmişti, İngiltere'nin ise görünürde eli kolu bağlıydı. Böylece Hitler Sovyetler Birliği'ni ele geçirme planları yapmaya başladı.

22 Haziran 1941'de Alman kuvvetleri sınırı geçerek SSCB'nin içlerine kadar girdi. İngiliz hükümeti ve Sovyet istihbaratı gibi pek çok kaynak Stalin'i yaklaşan saldırı konusunda uyarmıştı uyarmasına ancak Stalin onlara inanmadı. Bu nedenle Sovyet kuvvetleri ne yazık ki hazırlıksız yakalandı ve Nazi orduları hızla Moskova'ya, Leningrad'a (St. Petersburg'a) ve diğer şehirlere doğru ilerledi. SSCB'nin şansına, Hitler kendinden fazla emindi ve savaşın göz

açıp kapayıncaya kadar biteceğine inanıyordu. Bu nedenle komutanların askerlere yanlarında kışlık kıyafet getirmelerini emretmelerine izin vermemişti. Alman orduları Moskova ve Leningrad'ın kapısına dayandığı sırada kış da şiddetini artırdı. Soğukla başa çıkamayan Alman birlikleri Sovyet saldırıları karşısında geri çekilmek zorunda kaldı.

Bir Gecede Çark Etiler

Almanya ve Sovyetler Birliği arasındaki görüşmelerin büyük kısmı gizli yürütüldüğünden saldırmazlık paktı haberini alan SSCB dışındaki komünist partiler büyük şaşkınlığa uğradı. Pakttan önce Alman faşizmini yerden yere vuran bu partiler bir gecede çark ettiler. *1984* adlı romanında George Orwell bu durumu hicveder: Okyanusya Doğu Asya'yla ittifak kurmuş, Avrasya'yla savaşmaktadır. Fakat siyasi bir mitingin tam ortasında her şey değişir ve Okyanusya Avrasya'yla ittifak kurarak Doğu Asya'yla savaşmaya başlar. Olaylardaki tüm tutarsızlıklar adı geçmeyen "sabotajcıların" üzerine yıkılır.

Savaşın dönüm noktası 1942 yılında Stalingrad'da yaşandı. Hitler bu şehri askeri planlarının kilit noktası olarak görüyordu; çünkü Almanya Stalingrad'ı alırsa Naziler Kafkasya'daki geniş petrol kuyularına erişebilecekti. Fakat Almanlar şehri kuşatmayla alamadılar. Bir kez daha Rus kışı ülkeyi savunanların imdadına yetişti. 1943'te Almanların etrafı Sovyet ordusu tarafından çevrildi. Ocak ayında Alman kumandan teslim oldu ve Sovyetler Alman ordularını geri püskürtmeye başladı.

1954 yılının nisan ayına kadar Sovyet orduları Berlin'e girmişti bile. 30 Nisan'da Hitler'in intihar etmesinden bir hafta sonra Almanya teslim oldu.

OLAYIN AKIBETİ

Savaştaki galibiyetine rağmen Sovyetler büyük sıkıntılar çekti. Yaklaşık 27 milyon Sovyet vatandaşı hayatını kaybetti. Bunların 19 milyonunu siviller oluşturuyordu. Sanayi ve tarım tarumar olmuştu; yeninden inşası onlarca yıl sürdü. Moskova'da ve Leningrad'da yaşayanlar uzun süreli kuşatma sırasında açlıkla boğuşmuş, hatta bazıları işi yamyamlığa kadar götürmüştü.

Savaş Esirlerinin İadesi

Savaşın sonuna doğru Stalin'in paranoyaklığı zıvanadan çıkmıştı. Savaş sırasında Alman kuvvetlerine teslim olan Sovyet birliklerini vatan haini olarak görüyordu. Almanlar korkunç kamplarda tuttukları savaş esirlerini serbest bıraktıktan sonra bu insanlar Sibirya'daki diğer kamplara gönderildi. Buralarda birçoğu öldü.

Savaşın tüm yıkıcılığına rağmen Sovyetler Birliği sıkı denetim altında tutulan ekonomisi sayesinde nispeten kısa sürede toparlandı. Stalin savaşı fırsata çevirerek Sovyetler'in nüfuzunu bazı Doğu Avrupa ülkelerine yaydı. Bu ülkeler de ekonomilerinin büyük bölümünü kamusallaştırıp yeni oluşan Sovyet blokuna katıldılar. Yeni bir savaş için ortam hazırdı artık. Bu savaşta daha az bomba ve kurşun, daha fazla propaganda ve casusluk kullanılacaktı; çünkü bu seferki Soğuk Savaş'tı.

SOĞUK SAVAŞ

Demir Perde Çöküyor

Mart 1946'da İngiltere'nin eski başbakanı Winston Churchill Fulton, Missouri'deki konuşmasında şunları söyledi:

> Baltık Denizi'ndeki Stettin'den Adriyatik Denizi'ndeki Trieste'ye kadar kıta boyunca uzanan demir perde yıkıldı. O sınırın arkasında Orta ve Doğu Avrupa'nın antik devletlerinin başkentleri yer alıyordu. Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Budapeşte, Belgrat, Bükreş ve Sofya; tüm bu ünlü şehirler ve nüfusları Sovyet alanında kalıyordu ve öyle ya da böyle, yalnızca Sovyet etkisine değil, Moskova'nın sıkı ve hatta bazı durumlarda daha da sıkı hale gelen denetimine maruz kalıyordu.

Pek çok tarihçiye göre Churchill'in "demir perde" konuşması Soğuk Savaş'ın başlangıcıydı. Bu dönem İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1989'a, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar sürdü.

BERLİN

Perde bir sürü ülkeyi birbirinden ayırıyordu fakat hiçbir yerde Berlin'de olduğu kadar kendini hissettirmiyordu.

Savaş sona erdikten sonra, Müttefikler tarumar olmuş şehri Sovyet, Amerikan, İngiliz ve Fransız bölgesi olarak dörde ayırmaya karar verdi. Stalin'in amacı önce Berlin'i ardından Almanya'nın tamamını sosyalist bir devlete dönüştürmekti. Ancak 1947 yılına kadar ABD, İngiltere ve Fransa kendi etki alanlarını Batı Almanya denilen ayrı bir oluşumla sağlamlaştırmaya başladı. Stalin ve Alman komünistler buna karşılık Sovyet bölgesinde kalan Berlin'deki baskılarını artırdı. Batılı kuvvetler bu baskılara Berlin'in Sovyet bölgesi dışındaki kısımlarına havadan erzak yardımı yaparak cevap verdi.

Bu havadan yardım 1948'in ortalarından 1949'ün eylül ayına kadar yaklaşık bir yıl sürdü. (Sovyetler mayısta ablukayı kaldırdı.) Bu sırada şehre erzak ulaştırmak için başka güzergâhlar kuruluyordu. Ne var ki hava yardımlarından anlaşılacağı üzere yakın gelecekte de Berlin bölünmüş bir şehir olarak kalmaya devam edecekti.

Berlin Duvarı

1950'ler boyunca Doğu Almanya nüfus hareketlerini kontrol altında tutmak, özellikle de Batı Almanya'ya göçleri sınırlamak için çok çaba sarf etti. Bu çabalar sonuç vermeyince 1961'de Doğu Almanya hükümeti Doğu Almanya'yı Batı'ya kapatacak bir duvar inşa etmeye başladı. 155 kilometreden uzun bu duvar ayakta kaldığı süre boyunca uzatıldı ve birkaç defa tadilata girdi.

"Ich bin ein Berliner!"

John F. Kennedy başkanlık döneminin en ünlü konuşmalarından birini 1963 yılında Berlin'e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında yaptı:

> 2000 yıl önce insanların en büyük övünç şekli *romanus sum*, yani "Ben bir Roma vatandaşıyım" idi. Günümüz özgürlük dünyasında ise en büyük övünç şekli *Ich bin ein Berliner*, yani "Ben bir Berlin vatandaşıyım"dır.

Duvar Soğuk Savaş'ın sembolü haline geldi. Doğu Almanlar ağır silahlı gardiyanlar ve gözetleme kulelerine rağmen pek çok kez duvarı aşmaya çalıştılar. Resmi geçiş noktaları bulunuyordu ve Batı Berlinliler büyük sınırlamalarla şehrin doğu tarafına geçebiliyordu.

Yaklaşık 5000 kişinin duvardan başarıyla ve yasal olmayan şekillerde geçtiği düşünülüyor. Duvardan geçmeye çalışırken kaç kişinin öldüğü bilinmiyor ancak ölenlerin sayısı 2000'i bile bulmuş olabilir.

Duvar Yıkılıyor

Sovyet devletinin ve Sovyet blokunun gücü 1989 yılında ufalanmaya başlayınca Doğu Almanya hükümetinin Batı'ya geçişleri artırması yönündeki baskılar da arttı. Birçok kişi Doğu Almanya'dan ayrılarak Batı Berlin'e ve Batı Almanya'nın diğer yerlerine gitti. İnsanlar duvarın önünde toplanarak hükümetten geçiş izni istiyordu. Nihayetinde, 9 Kasım 1989 akşamı insanlar ellerine geçirdikleri her şeyle; kazmalarla, küreklerle duvarı yıkmaya başladılar. Yıkım sürerken askerler kalabalığın üzerine ateş açmayı reddediyordu.

Herkesin nefret ettiği duvarın yıkılması sosyalist Doğu ve kapitalist Batı arasındaki Soğuk Savaş'ın sonunu simgeliyordu.

Günümüzde Duvar

Duvarın büyük bölümü yıkıldı, Almanya'nın iki yarısı yeniden tek millet oldu. Fakat Soğuk Savaş'ın abideleri olarak duvarın bazı bölümleri hâlâ ayaktadır. Kalan bölümlerin büyük kısmı serbest geçişin önünü kestiği dönemlerde yapılan grafitilerle bezenmiştir.

STALİNCİLİĞE ALTERNATİFLER

Üçüncü Yol

Stalin'e ve Stalinciliğin komünist dünyayı sarmalayan demir pençesine rağmen Stalin'in görüşlerinden büyük kopmalar gözleniyordu. Bu kopmaların en önemlisi Yugoslav Lider Josip Broz Tito'yla (1892-1980) yaşandı. Sovyet mevkidaşına göre genellikle daha liberal olan iç ve dışişlere dair görüşleri çoğu zaman "üçüncü yol" olarak nitelendiriliyordu. Yani onunki pek çok komünizm karşıtı sosyalist liderden farklı bir sosyalizm olsa da Sovyetler Birliği'ni yöneten baskıcı kuvvetten farklıydı.

TİTO

Josip Broz Tito 1892 yılında şimdiki Hırvatistan'da dünyaya geldi. Oldukça genç yaşta sosyalizmle ilgilenmeye başlayarak Hırvatistan ve Slavonya Sosyal Demokrat Partisi'nde aktif görev aldı. Yugoslavya Birinci Dünya Savaşı'na Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında katılmıştı. Tito da orduya yazılarak birçok savaşta savaştı. Yaralanarak Ruslar tarafından esir alınan Tito nihayet 1917 yılında St. Petersburg'daki emek görevine nakledildi.

Yoldaşlar ve Âşıklar

Sibirya'da savaştığı sırada Tito on dört yaşında bir kızla tanıştı. Bu kız onun Beyazlardan saklanmasına ve sağlına kavuşmasına yardımcı oldu. Ertesi yıl Tito bu kızla evlendi ve birlikte Yugoslavya'ya gittiler.

Bu olay Tito'nun hayatını değiştirdi. Temmuzda Yugoslavya'ya vardığında her gün yeni bir Bolşevik gösterisi, mitingi düzenleni-

yordu. Tito bunların bazılarına katıldıktan sonra geçici hükümet tarafından tutuklandı. Sürgün yolunda kaçmayı başaran Tito yetkilileri atlatmak için Sibirya'ya gitti.

Sibirya'da Beyaz ordulara karşı yeni yeni alevlenen iç savaşa yardım etmek için Kızıl Muhafızlara katıldı. Bu yardımın ardından 1920'de kendini davasına adamış bir komünist olarak Yugoslavya'ya döndü.

1930'lara kadar birçok işte çalışan Tito aynı zamanda tam zamanlı profesyonel bir devrimciydi. Faaliyetlerinden dolayı hapis yatması onu yıldırmadı. 1939 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin sekreter vekilliğine geldi. Etrafında uçuşan Trokçi arılarına rağmen Moskova'da yaşarken bile tutuklanmamayı başardı.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TİTO

1941 yılında Alman orduları Yugoslavya'yı ele geçirdi ve Yugoslavya hükümeti firar etti. Tito SSCB'nin emriyle ülkesine dönerek bir partizan savaşçı grubu kurdu. Bu grup Müttefik devletler tarafından resmi olarak tanıyordu. 1944 yılında sürgündeki kral Petar tüm Yugoslavlara bu grubu destekleme çağrısı yaptı. 1945'te Mihver devletlerin çöküşüyle Tito yeni bir hükümet kurarak başına geçti.

Yugoslavya Neden Farklıydı?

Diğer SSCB devletlerinin aksine Yugoslavya kendi askeri çabalarıyla Nazi yönetiminden kurtulmuştur. Bu durum Tito'nun bir nebze de olsa Stalin'den bağımsız olmasını sağlamış ve kopma için zemin hazırlamıştır.

En başından Yugoslavya'nın SSCB'den daha farklı bir sosyalizm güdeceği belliydi. Tito şöyle yazmıştı: "Bizler Sovyet sistemini inceliyor ve örnek alıyoruz fakat kendi ülkemizde daha farklı bir sos-

yalizm geliştirmekteyiz." Bu sözlerle galeyana gelen Stalin Kominform'dan atılan Yugoslavya'nın tamamını ele geçirmek için planlar yapmaya başladı. "Küçük parmağımı sallasam ortada Tito kalmaz," diyordu Stalin. Ne var ki planlanan işgal asla gerçekleştirilemedi.

Bunun yerine, Kominform'dan atılan Tito hükümeti ABD'den para yardımları almaya başladı. Tito bu para yardımlarını herhangi bir şarta bağlamamak için elinden geleni yapmasına rağmen Stalinci rejimden tamamen kopamadı. Olaylar Stalin'in 1953 yılında hayatını kaybetmesiyle rayına girdi. Bu tarihten sonra Yugoslavya hükümeti Kominform'dan da para yardımı almaya başladı.

Bu sayede Tito Soğuk Savaş'ta Sovyet bloku ile Batı arasında bir konuma oturmayı başardı. 1950 yılında hükümet devlet işletmelerin üzerinden elini biraz çekerek rahatlamalarını sağladı ve işyerlerinde bir nebze de olsa demokrasi ve kâr paylaşımına izin verdi.

Bağlantısızlar Hareketi

1961'de Tito, Mısır, Hindistan, Endonezya ve Gana başkanlarıyla birlikte Bağlantısızlar Hareketi'ni oluşturdu. Bu grup aynı anda iki süper gücü de idare ederken az gelişmiş ülkelerle de bağlarını kuvvetlendirmeye çalışıyordu. Bu hareketin sonucunda Yugoslavya Sovyet blokundaki ülkelere nazaran daha liberal bir geçiş politikası benimsedi. Bu durum kayda değer biçimde bilimsel, kültürel ve ekonomik bilgi alışverişi sağladı. Böylece 1950'ler ve 1960'larda Yugoslavya "üçüncü yol"un önemli bir uluslararası örneği oldu. Dönemin Yugoslavyası Stalinciliğin katı sosyalist doktriniyle kapitalist Batı arasında orta yolu bulmayı başardı.

FRANKFURT OKULU VE ANTONIO GRAMSCI

"Kültürel Marksizm"

Sosyalizm, siyasi ve ekonomik yönlerinin yanı sıra, modern düşünce üzerinde kültürel bir etkiye de sahiptir. Pek çok muhafazakâr yorumcuya göre "kültürel Marksizm" ABD'de ve başka ülkelerde yüksek öğrenimin iliklerine işlemiştir. Bu yorumcular daha çok tek bir kişiyi ve tek bir kurumu, yani İtalyan komünist Antonio Gramsci'yi ve genellikle Frankfurt Okulu denilen araştırma enstitüsünü suçlamaktadır.

ANTONIO GRAMSCI

Antonio Gramsci (1891-1937) İtalyan Komünist Partisi'nin başkanıydı. Ancak en önemli eserini parmaklıklar arkasında yazdı. Birkaç yıl Torino'da sendika mücadelesi verdikten sonra İtalyan Komünist Partisi'nin kurucusu ve başkanı oldu. Fakat 1926 yılında Mussolini hükümeti tarafından tutuklanarak on yıl hapis yattı. Çocukluktan beri yaşadığı sağlık sorunlarından dolayı epey zorlu bir süreç yaşadı. Muhtemelen çocuklukta yaşadığı bir kazadan dolayı kamburdu. Kalbi güçsüzdü, sürekli vereme yakalanıyordu. Hapiste sağlık problemleri şiddetlendi; hapishane kliniğinden tahliye edildiğinde yalnızca birkaç günlük ömrü kalmıştı.

Beyni Durdurmak

Gramsci'nin tutuklanmasını emreden yetkililer onun İtalya'daki sosyalist hareket için ne kadar önemli olduğunu anlamıştı. Gramsci mahkemeye çıkarıldığında savcının son sözleri şunlar olmuştu: "Bu beyni yirmi yıl durdurmalıyız!" Ne yazık ki Gramsci'nin o kadar ömrü kalmamıştı.

Hapishane Defterleri

Hapishanedeyken Gramsci kapsamlı bir Marksizm ve kültür teorisi kurmaya uğraştı. Konu hakkında yazılan çok az şey olduğundan oldukça zorlu bir görevdi. Gramsci yazdığı notlarla, düşünceleriyle ve denemeleriyle defter ardına defter bitiriyordu. Sonuçta ortaya karmaşık ve kimi zaman da kafa karıştırıcı bir fikirler dizisi çıktı.

Şifreli Dil

Defterlerinin sürekli hapishane denetiminden ve sansüründen geçmesi Gramsci'nin fikirlerini anlamayı zorlaştırmıştır. Gramsci bu denetimler ve sansürler yüzünden çeşitli konseptleri anlatmak için şifreli sözcükler kullanmak zorunda kalmıştır. Neyse ki defterlerin düzeltilmiş ve açıklamalar eklenmiş hallerinin yayımlanmasıyla çalışma yapmak kolaylaşmıştır.

Kültürel Hegemonya

Gramsci'nin temel düşüncelerinden biri, kapitalizm gibi sosyal sistemlerin gücü yalnızca devletin zoruyla değil, zamanla normalleşen birtakım fikirler ve kültürel pratikler sayesinde elde ettiğidir. Bu nedenle Gramsci "siyasi toplum" ile "sivil toplumu" birbirinden ayırır. Siyasi toplum ayaktakımına fiziksel kontrol uygulayan kesim (silahlı kuvvetler, polis vs.), sivil toplum ise herkesçe toplumun temeli olarak kabul edilen ideolojiyi üreten özellikle de eğitim kurumları gibi kurumlardır. Bu durumda Gramsci'ye göre entelektüellere önemli görevler düşmektedir. Kapitalizmin kendi varlığını haklı çıkaran birtakım entelektüeller yarattığını öne sürer. Sosyalist toplum kurma çabası da bu nedenle iki seviyede gerçekleşir: siyasi ve entelektüel. Sosyalistlerin zaman içinde kapitalizmin kültürel hegemonyasını zapt edecek ve yerine geçecek kültürel normlar oluşturması gerekir.

Ekonomik Determinizm

Kültürel hegemonya ve toplumsal çatışmada fikirlerin önemiyle ilgili görüşleri düşünüldüğünde Gramsci'nin geleneksel Marksizmin ekonomik determinizmine [belirlenimcilik] karşı çıkması şaşırtıcı değildir. Sadece ekonomi odaklı olmak ve toplumu ekonomik bir anlayışla ele almak, aynı derecede önemli olan kültürel faktörlerin gözden kaçırılmasına sebep olur. Gramsci Sovyetler Birliği'ndeki Komünist Parti'nin Marksizmi üstünkörü bulduğunu görmüştü. Fakat kendi defterlerinde bu eleştiriyi yumuşatarak vermiştir.

Yeniden Keşif

Gramsci 1970'lere kadar gözlerden uzak bir düşünür olarak kaldı. 1970'lere doğru hapishane notlarından alıntılar yayımlanarak birçok dile çevrildi. Ayrıca hapishane mektuplarını, hapse girmeden önceki siyasi yazılarını ve birtakım biyografi ve yorumlarını içeren kitaplar da yayımlandı. Bu sayede günümüzde Gramsci çalışmaları oldukça canlıdır ve Gramsci yirminci yüzyıl sosyalizminin en önemli düşünürlerinden biri sayılır.

FRANKFURT OKULU

Frankfurt Okulu, Frankfurt'taki Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'ne bağlı Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'yle ilişkili bir grup entelektüelden oluşur. Birçok üyesi İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'dan sürülmüş olmasına rağmen, Frankfurt Okulu özellikle birçok üyesinin kaçtığı Amerika'da faaliyetlerine devam etti.

Frankfurt Okulu'nun bir parçası olan hemen hemen tüm üyeler aralarındaki farklara karşın kendilerini sosyalist olarak görüyordu. Birçoğu kendini Marksist, hem de ortodoks Marksist olarak görüyordu. Genellikle bu üyeler siyasi partilerle bağlantılı değillerdi ve tamamen teori alanında ilerlemeyi tercih ediyorlardı. Belli bir nok-

tada sosyalist meselelere yaklaştıklarından, Marx, Freud ve modernizmin diğer öğeleri arasında bir sentez yakalamaya çalıştılar. Sonuçta ortaya parametreleri kısmen belirsiz "eleştirel teori" çıktı.

Adorno ve Horkheimer

Enstitünün ilk yirmi yıldan fazla süre ana liderleri müzik eleştirmeni Theodor Adorno (1903-1969) ve sosyolog Max Horkheimer'dı (1895-1973). Birlikte Frankfurt Okulu'nun zihniyetini en iyi şekilde açıklayan *Aydınlanmanın Diyalektiği* dahil birtakım çalışmalar yaptılar.

Özünde teorileri karamsardı. Aslında Hitler'in iktidara geldiği dönem yazıldıkları için bu durum şaşırtıcı sayılmazdı. Aydınlanmanın siyasi ilerlemenin kaynağı olamayacağı yönündeki teorileri yirminci yüzyıl totalitarizminin temel teorisi haline geldi. Modern kültürün toptan kültürel mallar üreten bir "sanayi" haline geldiğine, böylece kitleleri uyuşturarak rehavete düşürdüğüne inanıyorlardı.

Radyo

Adorno ve Horkheimer kitle iletişiminin yalnızca radyoyla gerçekleştiği bir çağda yaşıyordu. ABD'de Roosevelt ve Almanya'da Hitler dahil, diğerleri bu durumdan istifade ederek avantaja çevirmeyi başardı. Elbette, ardından televizyon, daha sonra da internet çağında sosyal medya ile kitle iletişimi yaygınlaştı.

OKULUN GENİŞ KAPSAMLI ETKİLERİ

Frankfurt Okulu'nun diğer üyeleri modern kültür düşüncesini bir hayli etkiledi. Bu isimler arasında çalışmaları psikoloji üzerine olan Erich Fromm, Almanya'daki faşizm çalışmalarının en önemli eserlerinden *Behemoth*'u kaleme alan Franz Neumann ve planlı bir

sosyalist ekonomi oluşturmak için SSCB'nin girişimlerini inceleyen Friedrich Pollock bulunuyordu.

Herbert Marcuse

Frankfurt Okulu'nun en etkili üyelerinden biri Herbert Marcuse'du (1898-1979). Marcuse Hitler'in yükselişinden sonra ABD'ye gitti. Farklı okullarda çalışan Marcuse en sonunda Kaliforniya Üniversitesi'ne geçti. Hayatının son on yılında ABD'de Yeni Sol'un en etkili isimlerindendi. Bu, büyük ölçüde *Tek-Boyutlu İnsan* [1964] kitabı sayesinde olmuştu. Bu kitapta Marcuse Batı işçi sınıfının büyük ölçüde devrim potansiyelini kaybettiğini ve bu potansiyelin artık öğrenciler başta olmak üzere gençlerin içinde yattığını söylüyordu. Marcuse'un bakış açısı öğrenci bazlı Yeni Sol'un liderlerini epey cezbetti. Hatta özelikle Kaliforniya'daki bazı solcu çevrelerde devrimcilerin üç M'yi, yani Marx, Mao ve Marcuse okuması şarttı.

Marcuse'un Önemli Eserleri

Frankfurt Okulu'nun Freud üzerine en sistematik çalışmayı yapan üyesi, *Eros ve Uygarlık*'ta [1955] Freud'la Marx'ı aynı potada eritmeye kalkan Marcuse'du. Ayrıca Hegel'in Marx'la bağlantısını incelediği *Us ve Devrim* [1941] adlı önemli bir çalışmayı da kaleme almıştır.

Savaşın sonunda enstitü liderleri Almanya'ya dönüp çalışmalarına devam ettiler. Jürgen Habermas sosyalist yönelimin yakın zamandaki en önemli lideridir; birçok kişi Habermas'ın fikirlerinin Frankfurt Okulu'nun ilk liderlerinden bir hayli uzaklaştığını düşünür.

Walter Benjamin

Frankfurt Okulu'na bağlı en ilginç ve anlaşılması güç isimlerden biri Walter Benjamin'dir (1892-1940). Okulla ilgili hiçbir katego-

riye sığdırılamayan Benjamin yine de okulun bir parçasıydı. Birçok konu hakkında yazmasına rağmen başyapıtı olan *Pasajlar* ölümüyle yarım kaldı. Benjamin, on dokuzuncu yüzyıl Paris'inde yaşamı araştırarak sosyalist kültürel eleştiriyi destekleyecek bir konu bulduğuna inanıyordu. Naziler iktidara geldiklerinde Almanya'dan Fransa'ya kaçtı; Alman birlikleri Fransa'ya girdiğinde başkalarıyla birlikte Pireneler üzerinden tarafsız İspanya'ya geçmeye çalıştı. İspanya sınırında yolu kesilen Benjamin umutsuzluğa kapılarak intihar etti.

İNGİLTERE'DE ÜTOPİK SOSYALİST HAREKET

Luddistler ve Çartizm

Karl Marx en verimli yıllarını Britanya Kütüphanesi'nde çalışarak geçirmiş olmasına karşın İngiliz sosyalizminin gelişmesinde çok az etkili olmuştur. Avrupalı meslektaşlarının aksine İngiliz sosyalistler kendi geliştirdikleri dini uyumsuzluk, İngiliz özgürlük kavramı ve Robert Owen'ın Kooperatif Hareketi üzerine kurulu radikal gelenekten ilham aldılar. İster iş gücüne ve ekonomiye ister serseme dönmüş bir güzellik algısına dayansın, İngiliz sosyalizmi devrimden ziyade reform yapmaya yöneldi.

ÇARTİZM: İLK İŞÇİ SINIFI KİTLE HAREKETİ

Çartizm, Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu ekonomik adaletsizliklere karşı işçi sınıfının protestolarından çıkan bir parlamenter reform hareketiydi. 1815 yılında Mısır Kanunları'nın çıkması işçi sınıfı radikallerinin, parlamentoyu kontrol edenlerin ilk önce kendi çıkarlarını düşündüklerini açıkça görmelerini sağladı. Durum tam bir paradoks zinciriydi. İşçi sınıfının çalışma koşullarının iyileştirmesinin tek yolu oy hakkıydı; böylece kendi temsilcilerini parlamentoya gönderebileceklerdi. Oy hakkına sahip olmak için kanunları değiştirmeleri gerekiyordu.

Çartist hareketin ismi Halk Bildirgesi'nden (*People's Charter*) gelir. Halk Bildirgesi Londralı radikal William Lovett tarafından mayıs 1838'de planlanmıştır. Bildirgede altı siyasi değişim talebi bulunmaktadır:

1. Erkeklere evrensel oy hakkı
2. Eşit nüfuslu seçim bölgeleri

3. Gizli oylama
4. Parlamentoların yıllık seçilmesi
5. Parlamento üyelerine aylık ödenmesi
6. Parlamento üyelerine getirilen mülkiyet yeterliliğinin kaldırılması

Bildirge ilk defa tartışma için halktan gruplara dağıtıldığında pek çok radikal bildirgeyi çok ılımlı bularak dikkate almadı fakat bildirgenin halkın hayal gücünü fişeklediği su götürmezdi. Ülkenin dört bir yanında her tür işçi kurumları, işçi sendikaları, eğitim dernekleri ve radikal birlikler Çartist merkezlere dönüştüler.

Seçim Bölgelerinde Eşit Nüfus

Nüfus artışı, içgöç ve yeni sanayi şehirleri parlamenter temsilin artık nüfus dağılımını yansıtmadığı anlamına geliyordu. Manchester gibi gittikçe büyüyen şehirlerin tek bir temsilcisi bile yokken nüfusu azalan kentlerin iki temsilcisi bulunuyordu. "Çürüyen kentlerin" en kötü anılanı ise ortada kent yokken temsilcisi olan Old Sarum'du.

Sloganı "Siyasi güç aracımız, toplumun mutluluğu amacımız" olan ilk Çartist kongre, parlamentoya sunulacak bir dilekçe hazırlamak için Şubat 1839'da Londra'da toplandı. Kongrenin başkanları derhal tutuklandı ve başkanlık hareketin daha radikal koluna geçti. Kasım ayında "fiziksel kuvvet" Çartistlerinden oluşan bir grup Newport'ta silahlı bir ayaklanma gerçekleştirdi. Ayaklanma kısa sürede bastırıldı. Çartistlerin büyük bölümü Newport başkanlarını dilekçeyle hapisten çıkarmaya uğraşırken diğerleri Sheffield, Doğu Londra ve Bradford'da ufak çaplı ayaklanmalar çıkarmakla meşguldü. Ana başkanlar Avustralya'daki ceza kolonilerine nakledilirken diğer Çartistler tutuklanarak kısa süre hapis yattılar.

Manevi Gücün Kudreti

Çartist hareketin ilk liderleri şiddet yanlısı değildi. Parlamentoya bildirgeyi kabul ettirmek için "manevi gücün" yeteceğine inanıyorlardı. "Fiziksel güç" Çartisleri olarak bilinenler ise şiddet kullanımını bir diğer ikna yöntemi olarak görüyorlardı.

Çartist hareketin ilk aşaması ortak amaçla bir araya gelen işçi sınıfı örgütlerinden oluşan bir federasyondu. Asıl liderler hapiste olduğu için ikinci nesil liderler ortaya çıktı. Bu yeni nesil etkili teşkilatlanma ve ılımlı taktikleri vurguluyordu. İşçi sendikası hareketinde öğrenilen becerileri kullanarak bu yeni liderler Büyük Britanya Ulusal Bildirge Birliği'ni kurdular. Bu birlik anayasasıyla, üç aylık vergileriyle ve üyelik kartlarıyla eskizsiz bir birlikti. Yeni başkanların önderliğinde Çartistler ikinci dilekçe için 3 milyondan fazla imzayı 1842'de parlamentoya sundular. Fakat parlamento ikinci dilekçeyle de ilkinden fazla ilgilenmedi.

1848 yılında İngiltere'nin "Aç Kırklar"a verdiği tepkiyle Çartizmin son büyük patlaması yaşandı. 10 Nisan'da yeni bir Çartist oluşum Kennington Common'da bir kitle miting düzenledi. Toplanan bu insanlar parlamentoya yeni bir dilekçe sunmak için yürüyüş yapacaklardı. Ordu kafilenin Thames nehrini geçmesine izin vermedi. Başkanların dilekçeyi bir fayton arabasına koyup çekilmesi için baskı yaptı. Dilekçede yalnızca 1,9 milyon imza vardı. Muhtemelen bunların arasında, Punch and Judy isimli popüler bir kukla oyunundaki Kraliçe Viktorya ve Bay Punch'ın sahte imzaları bulunuyordu. Fakat kraliçenin imzası bile yeterli gelmedi ve parlamento üçüncü kez bildirgeyi görmezden geldi.

Bildirgeler Yaşamaya Devam Eder

Çartist hareket ölse de arkasında bıraktığı fikirler yaşamaya devam etti. 1858-1918 yılları arasında parlamento bildirgedeki altı

maddenin beşini benimsedi. Asla kabul edilmeyen tek madde parlamentonun yıllık olarak seçilmesiydi. Muhtemelen bu madde de parlamento üyelerinin her yıl kampanya yapmayı gözleri kesmediği için kabul edilmedi.

HIRİSTİYAN SOSYALİZM

Hıristiyan sosyalizm hareketi, son Çartist çabaların Nisan 1848'de sonuçsuz kalmasından kısa süre sonra başladı. Birçok yönden Hıristiyan sosyalizmi Çartizmin diğer yüzüydü. Hıristiyanlığın toplumsal ilkelerini sanayileşmiş modern hayata uygulayarak Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu problemleri gidermeye çalışan, büyük ölçüde orta sınıfın oluşturduğu bir hareketti.

Hareketin ardındaki ana güç Anglikan teolog Frederick Denison Maurice'ti (1805-1872). 1838 yılında Maurice *The Kingdom of Christ* [İsa'nın Krallığı] isimli eserinde Hıristiyan sosyalizminin temel ilkelerini belirledi. "Sosyalizmin gerçek karakterinin on dokuzuncu yüzyıldaki büyük Hıristiyan devrimi" olduğunu söylüyordu. Kapitalizmin kalbinde yatan rekabet fikrinin temelde Hıristiyanlık dışı ve toplumdaki kötülüğün başı olduğunu öne sürüyordu. Bu sorunun çözümü rekabetin yerine işbirliğini koymaktan geçiyordu.

Uygulamada Hıristiyan sosyalizm Owenci kooperatif toplumlar yaratmak demekti. Maurice bunu eski Hıristiyanlıktaki komün geleneğinin modern bir uygulaması olarak görüyordu. Hıristiyan sosyalistler kooperatif hareketle güçlerini birleştirerek sanayide ortaklığı ve kâr paylaşımını teşvik eden küçük kooperatif dernekler kurdular. Hareketin en uzun süreli toplumsal deneyi 1854 yılında Londra'da kurulan Çalışan Erkekler Koleji olmuştur.

Halkın Uyuşturucusu

Hıristiyan sosyalistler ara sıra kendilerinden daha muhafazakâr Hıristiyanları rahatsız eden bir duruş sergiliyordu. Marx'ın dini halkın uyuşturucusu olarak görmesinden dört yıl sonra tanınmış bir Hıristiyan sosyalist olan romancı Charles Kingsley *Politics for the People* [Halk İçin Siyaset] adlı eserinde okuyucularını İncil'in "hayvanlara aşırı yük yüklendiğinde verilen uyuşturucu" niyetiyle kullanıldığı konusunda uyarıyordu.

Hıristiyan sosyalizminin ilk taraftarları 1850'lerin sonralarına doğru hareketten iyice uzaklaştı. 1880'ler bu hareketin daha resmi yollarla uyanışına şahit oldu. Bu dönemde farklı zümreler resmi olarak onaylanmış Hıristiyan sosyalist gruplar kurmaya başladı.

WILLIAM MORRIS

Şair ve zanaatkâr William Morris (1834-1896) bugün en çok duvar kâğıdı tasarımlarıyla ve bir insanın evinde "kullanmadığı, inanmadığı veya güzel görmediği" hiçbir şeyi barındırmaması gerektiğine dair sıkça alıntılanan sözüyle tanınır. Yolu sosyalizme düşmeden çok önce Morris "çağa ayak diretme kampanyasını" başlatarak ticari, endüstriyel ve bilimsel toplumu reddetmişti. Çünkü bu toplum göz zevkini bozuyor, toplumsal kayıtsızlığa sebep oluyordu. Ortaçağa romantik bir özlem duyan ve Rafael öncesi sanat görüşünü benimseyen Morris duvar kâğıdı, kumaş, kilim ve mobilya tasarlıyordu. Morris'in tasarım şirketi, esasında uluslararası tasarım uyanışı olarak bilinen "Arts and Crafts" hareketinin öncülerinden yedi kişiyle kurulmuş bir sanat kooperatifiydi. Şirket Morris'in toplumun iktisadi temeli olarak gördüğü küçük zanaatkâr stüdyoları hayaline bir model oluşturmuştu.

Morris olgun, yaratıcı eserler olmadan insanların hayattan kopacağına inandığı için sosyalizme yöneldi. Thomas Carlyle'ın *Past*

and Present [Geçmiş ve Bugün; 1843], John Ruskin'in ise *The Stones of Venice* [Venedik Taşları; 1843] isimli eserlerinden yola çıkan Morris kasvetli sanayi şehirlerinin ve yoksul proletaryanın gerçek anlamda bir gelişme gösterip göstermediğini sorguladı.

Bir sosyalist olarak Morris insanı küçülttükleri ve zanaatkârlığın değerini düşürdükleri için sanayileşme ile kapitalizmi reddediyordu. Atölyeden fabrikalara geçiş insanları çer çöp yapmaya, gereksiz aletler üretmeye yönelmişti. Morris insanların güzel nesneler üreterek yaptıkları işten haz almasını istiyordu. Onun sosyalizmi insanları angarya işlerden kurtararak hayatın güzelliklerini yeniden tattırmayı hedefliyordu.

Morris herkesin eşit eğitim hakkı olduğu alternatif bir toplum tasavvur ediyordu. Fabrika işinin kalbinde yatan işgücü dağılımı kısıtlanacak, böylece sanatçıların ve zanaatkârların işi değerlenecekti. Küçük esnafın üretime dönmesinin önemini ve toplumun tüm fertlerine yaptıkları işten keyif alma, o işlerde kendisini ifade edebilme hakkının verilmesi gerektiğini vurguluyordu.

Morris ve Teşkilatlı Sosyalizm

Morris sonraları teşkilatlı sosyalizme yöneldi. 1870'lerde İngiltere'nin sınıf ayrımı ve sanata karşı ilgisizliğinden kaynaklandığını düşündüğü konulardan rahatsızlık duymaya başladı. Başkalarıyla birlikte "Antik Binaları Koruma Derneği" adlı bir söyleşi grubu kurdu ve bir ülkenin estetik standartlarıyla toplumsal şartları arasındaki bağlantıyı konu alan yüzlerce konferans vererek en başta sanat meselesini ele aldı.

1883 yılında kırk dokuz yaşındaki Morris Sosyal Demokrat Federasyonu'na katıldı. Bu federasyon Marksist kökleri bulunan devrimci bir sosyalist partiydi. Federasyon çok geçmeden parlamenter siyasete katılım meselesi yüzünden bölündü. 1884 yılında Morris gönülsüzce Sosyalist Birlik'in başkanlığına geçti. Bu başka bir gruptan kopmuş, siyasi eyleme karşı çıkan bir oluşumdu.

Morris sağlık durumunun kötüleştiği ve Sosyalist Birlik'in iç çekişmeler yüzünden ayrıldığı 1890'lı yıllara kadar sosyalist hareket-te aktif rol aldı.

The New Age [Yeni Çağ]

Morris'in çalışmaları 1907-1920 yılları arasında ilerici *The New Age* gazetesiyle bağlantılı bir grup mimar, sanatçı ve entelektüeli derinden etkiledi. Alfred Richard Orage'ın başkanlığındaki *The New Age,* alternatif düşünürler için yirminci yüzyıl başlarında çıkarılan bir dergiydi. Fabian sosyalizminden memnun olmayan Orage temelde "değerlerin yeniden değerlendirilmesini" istiyordu. Siyasi ve ekonomik insan hakları talep etmek bu işin ilk adımıydı. Carlyle, Ruskin, Morris ve Marx gibi isimlerin çalışmalarından feyz alan Orage'a göre yeni değerler aramak "kapitalizmin ve onun ilerleme vizyonun etik ve manevi anlamda reddedilmesi" demekti.

Kapitalizmle sosyalizm arasında üçüncü bir yol arayan dergi, modern sanayi toplumuna hem sağ hem de sol görüşten saldıran isimleri yayınlıyordu. Bunlar arasında anarşistler, Jakobitler, ortaçağ uyanışçıları ve toprak reformcuları yer alıyordu. Dergiye katkı sağlayan en bilindik isimler Hilaire Belloc, G. K. Chesterton ve Ezra Pound'du.

FABIAN DERNEĞİ

Ekonomist tarihçi Sidney Webb, Fabian Derneği'nin sosyalizme yaklaşımını "kademeliliğin kaçınılmazlığı" ifadesiyle anlatmıştır. 1884'te kurulan Fabian Derneği, İngiliz toplumunu en rahat şekilde kapitalizmden sosyalizme geçirmek için Sidney Webb'in dediği gibi ulusun düşünsel ve siyasi hayatına "nüfuz edilmesi" gerektiğine inanıyordu. Dönüşümün kaçınılmazlığı konusunda Marx ile hemfikir olmalarına rağmen sürecin işleyişinde anlaşamıyorlardı. Fabianlar toplumsal dönüşümün kademeli ve deneysel olarak

gerçekleşeceğine, devrimden ziyade parlamenter reformlar sonucunda ortaya çıkacağına inanıyorlardı.

Oyalayıcı

Fabian Derneği'nin adı Romalı Komutan Quintus Fabius Maximus Verucosus Cunctator'dan gelmektedir. Pön [Kartaca] Savaşları sırasında meydan muharebelerinden kaçınma taktikleri en nihayetinde daha güçlü olan Kartaca kuvvetlerini yıpratarak kendisine "Oyalayıcı Fabius" lakabını kazandırmıştır.

Beatrice Webb'in "Minority Report of the Poor Law Commission" [Yoksul Kanunu Komisyonu Azınlık Raporu; 1909] adlı raporunda belirttiği gibi toplumun nihai hedefi vatandaşlarına "ulus çapında çağdaş asgari yaşam standardı" taahhüt edebilecek demokratik seçimle iş başına gelmiş, merkezi bir hükümetti. Fabianlar David Ricardo'nun söylediği gibi yerel, bölgesel ve devlet seviyelerinde kira vergileriyle finanse edilecek kamu teşebbüsleri kurmayı tasarlıyorlardı. Bu kamu teşebbüsleri vergilerle finanse edileceği için, özel teşebbüslerin bazı harcamalar yapmalarına gerek kalmayacak, böylece daha iyi maaşlar ve çalışma koşulları sunabileceklerdi. Fabianlar aynı zamanda tekellerin elinde bulunan kamu işletmelerinin, nakliye şirketlerinin ve işletmelerin kamusallaştırılmasını öneriyorlardı.

Sidney ve Beatrice Webb ile oyun yazarı Bernard Shaw'ın liderlik ettiği Fabianların çoğunluğu orta sınıf entelektüellerdi. Derneğin hiçbir zaman çok fazla üyesi olmadı. 1946 yılında en yüksek sayıya ulaştığında yalnızca 8400 üyesi bulunuyordu.

LSE

London School of Economics and Political Science (LSE; Londra Ekonomi Okulu) 1895 yılında Fabian Derneği tarafından kuruldu. Yoksulluk sorunlarını inceleyerek daha iyi bir toplum yaratmayı amaç-

lıyorlardı. Yirminci yüzyılın başında okul az gelişmiş ülkelere lider yetiştiren bir eğitim sahasına dönüştü.

Bir siyasi parti kurmak yerine Fabianlar var olan partileri etkilemeyi tercih etti. 1900'de Fabianlar İşçi Temsil Komitesi'nin kurulmasına yardım etti ve bu komite 1906 yılında İşçi Partisi'ne dönüştü.

İNGİLİZ İŞÇİ PARTİSİ

Kendi Başına Bir Parti

İskoç sosyalist Keir Hardie (1856-1915) imtiyazlı sınıfların giydiği melon şapkanın antitezi olan ünlü kasketiyle Viktorya dönemi İngiltere'sinde işçi sınıfının sembolü haline geldi. Asıl ismi James Kerr olan Hardie, çiftlikte hizmetçilik yapan bir anne ile bir gemi marangozunun gayrimeşru çocuğuydu. Babası ilk işçi sendikacılardandı.

Hardie yedi sekiz yaşlarında çalışmaya başladı. On bir yaşına geldiğinde evin en küçüğü olarak yerel madende çalışmaya başladı. Ardından on bir yıl da madencilik yaptı.

Hardie'nin Eğitimi

Pek çok işçi sınıfı radikali gibi Hardie de daha çok kendi kendini eğitti. Örgün eğitime çok az katılmış olmasına rağmen tarih ve edebiyat alanında kendini yetiştirdi. Hayatının daha sonraki dönemlerinde özellikle Thomas Carlyle'ın ilk 1833-1834 yılları arasında *Fraser's Magazine*'de tefrika edilen hicivsel romanı *Sartor Resartus* adlı kitabından bir hayli etkilendiğini söylemiştir. Çok okumasının yanı sıra Hardie kendi kendine Pitman stenografisini de öğrenmiştir.

1878 yılında Hardie işçi sendikası hareketine aktif olarak katılabilmek için madende çalışmayı bıraktı. Başlangıçta Glasgow'da küçük bir dükkân açarak bir gazeteye makaleler yazdı. 1881 yılından itibaren madenci birliği kurma çalışmalarına katıldı. Ülkeden ülkeye giderek yerel şubeler açtı. Birkaç yıl boyunca parça parça kazandıklarıyla idare etmeye çalışan Hardie farklı yerel şubeler adına yürüttüğü muhabir sekreterlik işinin yanı sıra çeşitli kısmi zamanlı işlerle geçinmeye çalışıyordu.

1886'da Ayrshire Birliği'nden düzenli sayılacak bir maaş almasıyla birlikte, Hardie'nin ilgisi siyasete ve sosyalizme kaymaya başladı. Sendikacılık işinde gösterdiği şevkle kendini siyasete verdi. İki tane aylık dergi buldu. Biri İskoç madenci federasyonunun kurulmasını savunan, kısa ömürlü *The Miner* dergisi, diğeri ise kısa sürede kapanan Glasgow İşçi Partisi'nin işletme memurluğunu yürüten, daha geniş yapıdaki *The Labor Leader*'dı. Hardie ayrıca İkinci Enternasyonal'in 1889 yılındaki açılış kongresindeki Marksist ve Marksist olmayan oturumlara katılarak kendini eğitti.

1888 yılında ilk defa bağımsız bir işçi adayı olarak parlamentoya adaylığını koydu. Yalnızca 617 oy almasına rağmen liberal siyasi sistemin dikkatini üstüne çekmeyi başardı. 1891 yılında Liberal Parti Londra'daki West Ham South adaylığı teklif etti. Burası sendikaların yoğunlukta olduğu bir işçi sınıfı mahallesiydi.

Hardie'nin parlamentodaki ilk dönemi çok başarılı geçmedi. 1895 yılında koltuğunu kaybeden Hardie 1896 ve 1900 yıllarında yeniden adaylığını koymasına rağmen başarılı olamadı.

Parlamenter Seçimler

Büyük Britanya'da parlamenter seçimler düzenli yapılmamaktadır Aynı parlamento beş yıldan fazla süre görevine devam edebilir. Ancak kral veya kraliçe, başbakanın görüşünü aldıktan sonra parlamentoyu istediği zaman dağıtabilir. Parlamentonun dağıtılması Avam Kamarası'nda çalışma koalisyonu kurulamaması gibi pek çok sebepten gerçekleşebilir.

Seçim sandığında kaybeden Hardie yine de geleceği için sağlam bir siyasi temel inşa etmekteydi. Liberal Parti'deki zayıf ortaklıklara güvenmektense 1893 yılında Bağımsız İşçi Partisi'ni (ILP) kurdu. Parti işçi sendikalarıyla sosyalist dernekleri birleştiren temel bir stratejiye dayanıyordu. 1894 yılında her ay yerine her hafta *The Labor Leader*'ı yayınlamaya başladı. Böylece kendi görüşlerini duyuracağı bir platform yaratmış oldu.

YENİ BİR PARTİ

Şubat 1900'de Hardie'nin Bağımsız İşçi Partisi, İşçi Sendikası Kongresi ve Fabian Derneği gibi diğer işçi ve sosyalist gruplarla birlik olarak İş Temsilciliği Komitesi'ni (LRC) kurdu. İşçi Partisi'nin müjdecisi olan İş Temsilciliği Komitesi, parlamento adaylarının seçilmesini teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştu. 1906 yılında komite İşçi Partisi'ne dönüştü ve genel seçimlerde parlamentoda yirmi dokuz koltuk kazandı. Hardie de Güney Galler'deki Merthyr Tydfil kenti adayı olarak seçildi.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru İşçi Partisi'nin üyeleri artık iyice oturmuştu. Bu, siyasi atmosferdeki iki değişim sayesinde gerçekleşmişti:

- İşçi sendikası üyelerinin sayısındaki önemli artış.
- 1918 Halkın Temsili Kanunu ile yirmi bir yaş üstü tüm erkeklere oy hakkı verilmesi ve ilk defa otuz yaş üstü mülkiyet koşullarını sağlayan kadınlara oy hakkı tanınması.

1918 yılında İşçi Partisi resmi olarak sosyalist bir parti olduğunu duyurdu ve "İş ve Yeni Toplum Düzeni" adlı yeni bir reform programı başlattı. Bu program Fabian Derneği başkanları Sidney ve Beatrice Webb tarafından tasarlanmıştı. Partinin yeni hedefleri asgari ücret ve azami haftalık çalışmayla tam istihdam sağlamak, sanayinin kamuya ait olması, artan oranlı vergilendirme ve eğitimle toplumsal hizmetlerin artırılmasıydı.

1922 yılına kadar İşçi Partisi liberallerin yerini alarak resmi muhalefet partisine dönüştü. 1924'te İngiltere'de ilk defa bir işçi hükümeti seçildi.

REFAH DEVLETİNİN KURULMASI

İngiliz Toplum Mühendisleri

Art arda yaşanan Büyük Bunalım ve İkinci Dünya Savaşı, geride değişime hazır bir Batı Avrupa bırakmıştı. Ekonomiler ve toplumların yeniden inşa edilmesi gerekiyordu. Serbest piyasa ekonomisinin büyük çoğunlukla reddedilmesi ve partilerin de bunu desteklemesiyle birlikte Batı Avrupa oyunu soldan yana kullandı. İngiltere, Norveç ve İsveç sosyalist hükümetler seçti. Sosyalist partiler Hollanda, Danimarka, İsviçre, Avusturya, Belçika, İtalya ve Fransa'da koalisyon hükümetlerinin kurulmasına yardımcı oldular. İlk defa sosyalist partiler hemen hemen tüm Batı Avrupa'da iktidara gelmişti.

REFAH DEVLETİNİN KÖKENİ

Rus Devrimi'yle birilikte kendini sosyalist ve komünist olarak tanımlayan partiler arasında büyük bir uçurum açılmıştı. 1945 yılında Batı Avrupalı sosyalist partiler artık Marx'ın ve Lenin'in değil, Edward Bernstein ve Fabianların halefleriydi. Sosyalist devlet kurma fikrine ideolojik anlamda hâlâ bağlı olmalarına rağmen iktidara gelmeden önce reform uğruna devrimden vazgeçmişlerdi. Açık bir değişim talebiyle göreve gelen Avrupalı sosyalist partiler farklı tür "refah sosyalizm"leri ürettiler. Bu refah sosyalizmlerinin her biri, devlet eliyle düzenlenen çeşitli toplumsal refah programları ve reforme edilmiş bir kapitalist yapıyı içinde barındırıyordu.

Aslına bakılırsa sosyal refah programlarını kullananlar savaş sonrası sosyalist partileri değildi. Sosyalistlere uzak duran işçi sınıfının bağlılığını kazanmayı hedefleyen Şansölye Otto von Bismarck 1893'teki sağlık sigortası planı, 1894'teki işçi tazminatı ve 1889'daki yaşlı ve engellilere aylık bağlanması da dahil olmak üze-

re Almanya'nın ilk zorunlu sosyal sigorta programını uygulamaya koydu. Çok geçmeden Avusturya ve Macaristan da Almanya'nın izinden gitti. Hemen yanı başında yeni İşçi Partisi'nin nefesini hisseden liberal Herbert Asquith hükümeti 1911 yılında bir dizi benzer reformu uygulamaya koydu. Bunlar arasında İngiltere'nin ilk sağlık ve işsizlik sigortası planları, yaşlılık maaşları, ulusal iş bulma ağı ve sanayilerin asgari ücretlerini belirleme gücüne sahip ticaret heyetleri bulunuyordu.

Sosyal Piyasa Ekonomisi

Nazilerin eline terk edilmiş olan Almanya Sosyal Demokrat Partisi yeni baştan kurulduktan sonra 1959 yılındaki "Bad Godesberg" programıyla Marksizmden koptu. Parti Marksizm yerine "en çok rekabeti ve planlamayı" içinde barındıran bir "sosyal piyasa ekonomisinin" peşine düştü.

CLEMENT ATTLEE VE İNGİLİZ İŞÇİ PARTİSİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiliz halkı değişime oldukça hevesliydi. 1931 yılından beri iktidarda Muhafazakâr Parti bulunuyordu. Bu yıllar boyunca başbakan olan Winston Churchill (1874-1965) İngiltere'ye zafer kazandırmıştı fakat artık İngiltere'nin bir savaş önderine ihtiyacı yoktu.

Muhafazakâr Parti'nin savaş öncesi geçmişi çok da parlak sayılmazdı. Muhafazakârlar Büyük Bunalım'ın perişanlığını gidermek için yavaş davranmıştı. Chamberlain'ın yatıştırma politikası sadece bir başarısızlık değil, aynı zamanda utanç kaynağıydı. Muhafazakâr Parti'nin yeniden silahlanmada da başarısız olması Nazi saldırıları karşısında ülkeyi zor durumda bırakmıştı.

İşçi Partisi ise tam tersine, savaştan önce böyle başarısızlıklar yaşamamıştı. Ayrıca oldukça görünür olan bu parti savaş döne-

mindeki Churchill hükümetiyle oldukça etkili bir koalisyon yürütmüştü. Aslına bakılırsa, İşçi Partisi milletvekili Clement Attlee Churchill'in başbakan yardımcılığını yapmıştı.

Clement Attlee

Clement Attlee (1883-1967) sıra dışı bir işçi önderiydi. Ufak tefek, sıkılgan bir adamdı, ailesin maddi olanakları elini kısıtlıyordu. Oxford'da geçirdiği üç yılın ardından avukat olan Attlee pek fazla davaya bakmadı. Onun yerine babasından aldığı yıllık parayla geçiniyor, sonraları dediği gibi "zamanının büyük kısmını bilardo oynayarak" geçiriyordu.

1905 yılında kardeşi Laurence onu Doğu Londra'daki Limehouse bölgesinde yer alan bir genç erkekler kulübüne gitmeye ikna etti. Çok geçmeden Attlee kulübün müdavimi oldu. 1906 yılında kulübün yerleşik yöneticisi haline geldi.

Böylece Attlee hayattaki amacını buldu. Her gün karşılaştığı yoksulluk kanına dokunuyordu. "Zalim sokaklarda sıkça karşılaştığı nazik olaylar ve sessizce yapılan kahramanlıklar" sosyalizme kucak açmasını sağladı.

İlk durağı Fabian Derneği oldu. Ama burada gözü korktu, kendini rahat hissedemedi. Asıl evi Keir Hardie'nin Bağımsız İşçi Partisi oldu. Başkalarının vakit ayırmadığı veya elini sürmediği işleri yaparak üst kademelere tırmandı.

Churchill ve Attlee Seçim Kampanyasında

1944 seçimlerinin başlamasıyla Attlee ve Churchill seçim kampanyası için tura çıktılar. Churchill bir otomobil kafilesiyle seyahat ederken Attlee kendi arabasıyla yol alıyordu. Arabayı kullanan eşi nerede isterse orada duruyorlardı. Churchill sosyalizmin tehlikelerinden bahsederken Attlee'nin ılımlı tavırları Churchill'in sözlerini çürütür nitelikteydi.

Attlee'nin savı oldukça basitti:

> Eğer savaşta enerjinin yıkım araçları yaratmaya harcanmasına ve arz kıtlığına rağmen tüm halka yiyecek, giyecek ve istihdam sağlanabildiyse, barış zamanında da hükümetin harekete geçmeye niyeti ve gücü olduğunda aynı şeyi başarmak imkânsız değildir.

Muhafazakârlara nazaran İşçi Partisi'nin daha çok toplumsal reform yapacağından İngiliz halkının neredeyse hiç kuşkusu yoktu. Temmuz 1945'te, Japonya'nın teslim olmasından bir ay önce İngiltere'deki seçmenler Winston Churchill'in savaş hükümetine oy vermeyerek savaşın bitimini kutladılar.

İşçi Partisi değişim getirmesi koşuluyla seçildi. Avam Kamarası'nda 146 koltuk alarak çoğunluğu elde eden Clement Attlee reformlarının kapsamıyla tanınan bir işçi hükümeti kurdu.

"Beveridge Raporu"

1941'de Winston Churchill İngiltere'nin savaştan sonra kendini nasıl yenileyeceği üzerine bir rapor yazması için William Beveridge'i (1879-1963) görevlendirdi. Clement hükümeti Beveridge'in 1942'de yazdığı "Sosyal Sigorta ve Müttefik Hizmetler Raporu"nu ("Beveridge Raporu" olarak da bilinir) İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'de bir refah devleti yaratma projesi olarak benimsediler.

Beatrice Webb'in himayesindeki Beveridge raporu yazabilecek tek kişiydi. Ömrünü adadığı işsizliği çözme konusuna ilgisi 1908 yılında Londra'daki bir evde bekçi yardımcısı olarak çalışmasıyla başladı. *Unemployment: A Problem of Industry Services* [İşsizlik: Sanayi Sorunu; 1909] adlı ilk kitabı sayesinde liberal Asquith hükümeti ulusal sigorta ve aylık kanunuyla ilgili kendisinin tavsiyelerine başvurdu.

Yerleşim Hareketi

1880'lerden 1920'lere kadar popüler olan yerleşim hareketi, zenginle fakirin birbirine bağımlı topluluklar halinde yaşamasıyla yok-

sulluğun azalacağını öne sürüyordu. Hareketle birlikte şehrin yoksul kesimlerinde halk evleri inşa edildi. Buralarda "yerleşim işçileri" olmaya gönüllü orta sınıflar yaşıyor ve komşularına eğitim ve hizmet veriyorlardı. Amerika'nın en bilinen yerleşimi, Şikago'daki Hull House'tur.

"Sosyal Sigorta ve Müttefik Hizmetler Raporu"nda Beveridge üç kılavuz ilkeden bahseder. Bunlar hükümetin "kalkınma yolundaki beş devle", yani yokluk, hastalık, cehalet, sefalet ve miskinlikle mücadele ederken izleyeceği ilkelerdi.

> Geçmişin "kısmi çıkarları" geleceğe yönelik teklifleri kısıtlamamalıdır: "Dünya tarihindeki bu devrim hareketi yamalama değil, devrim yapma zamanıdır."
>
> Sosyal güvenlik, "kapsamlı bir sosyal ilerleme paketinin" yalnızca bir parçasıdır.
>
> Sosyal güvenlik politikaları devletle birey arasında işbirliği sağlanarak gerçekleştirilmelidir. Devlet "teşvikleri, fırsatları ve sorumlulukları kısıtlamamalıdır; ulusal bir asgari düzey belirlerken her bireyin isterse kendisi ve ailesi için belirlenen asgari düzeyden fazlasını kazanabilmesi için yer açmalı ve bireyleri teşvik etmelidir.

Bunları takip eden diğer önerilerin arasında sağlık faturalarının yoksulluğa sebep olmasını önleyecek ücretsiz bir ulusal sağlık servisi kurulması ve devlet yardımlarının maaşlarla desteklenebilmesi için tam istihdamın taahhüt edilmesi de yer alıyordu.

Beveridge maddi duruma dayalı devlet yardımlarına karşı çıkıyor, bu yaklaşımın yardım alanlar açısından bir yoksulluk kapanı yarattığını söylüyordu. Bu durumda yardım alan kişiler güvenlik ağlarını kaybetme korkusuyla durumlarını biraz olsun iyileştirmeye yönelemiyordu. Maddi duruma bakılmasındansa Beveridge herkesin sabit oranda katkı yapmasını ve herkese de sabit oranda devlet yardımı sağlanmasını öneriyordu. Bu evrensellik ilkesi refah sosyalizminin tanımlayıcı özelliklerinden biri haline geldi.

"Beveridge Raporu" beklenmedik şekilde en çok satanlardan biri oldu. Bir kopyasını almak için insanlar satışa çıkacağı günün gecesi yayın ofisinin önünde kuyruğa girmişti bile. Herkes *Harry Potter*'ın son kitabını alacakmış gibi heyecanlıydı. Daha ilk ayda 100 binden fazla kopyası satılan kitap toplamda 800 bin adet sattı. Yirmi iki dile çevrilen kitap İngiliz birliklerine dağıtıldı, uçaklardan Nazi Almanya'sına atıldı. Sıra dışı bir halk kahramanına dönüşen Beveridge "Halkın William'ı" olarak anılmaya başladı.

İNGİLİZ REFAH DEVLETİ

1945-1951 yılları arasında Attlee hükümeti "Beveridge Raporu"-nu kılavuz alarak İngiliz refah sistemini kurdu. Ulusal Sigorta Kanunu'yla emekli maaşları, işsizlik yardımları, hastalık ödenekleri, doğum ve cenaze yardımları sağlanıyordu. Sanayi Yaralanmaları Kanunu iş kazalarına ödeme yapıyordu. İngiliz tıp camiasının düşmanca yaklaşımına rağmen çıkarılan Ulusal Sağlık Hizmeti Kanunu ise İngiltere'de yaşayan herkese eksiksiz sağlık hizmeti verilmesini şart koşuyordu.

Kamusallaştırma

Aynı dönemde hükümet İngiltere Bankası'nı, demiryollarını, uzun yol taşımacılığı, telekomünikasyonu, kömür madenlerini, sivil havacılığı, kanallarla tersaneleri, elektriği, doğalgazı ve demir-çelik endüstrilerini kamusallaştırdı. Bunların tamamı ekonominin ve kamu hizmetlerinin temelini oluşturuyordu. Aslında bakılırsa uzun yol taşımacılığı dışında hiçbirinin kamusallaştırılmadan önce yıldızı parlamamıştı.

Kamusallaştırılan endüstrilerde bir sanayi demokrasisi kurma veya bunları işçilerin denetimine bırakma fikri hiç düşünülmedi. Kamusallaştırılan endüstrileri hükümetin atadığı kurullar yönetiyordu. Rusya'da sahiplerinin elinden zor alınan endüstrilerin aksine İngiltere'de mülk sahiplerine tazminat ödendi.

Attlee'nin programına yalnızca demir ve çelik endüstrilerinden ciddi bir itiraz geldi. Bu endüstriler halihazırda istikrarlıydı ve sendikalarla iyi ilişkileri vardı. Bu kamusallaştırılma kanunu, Lortlar Kamarası'nın İşçi Partisi'nin görevde olduğu dönemde ertelediği tek tedbir önerisiydi. Kanun 1949 yılında kabul edildi ve 1951'de yürürlüğe konuldu.

Kanunun yürürlüğe konulmasından kısa süre sonra İşçi Partisi genel seçimleri kaybetti. Muhafazakâr Parti 1951'de göreve gelir gelmez demir-çelik endüstrilerini yeniden özelleştirdi. 1980'lerde özelleştirilen tek sektör demir-çelikti.

İSKANDİNAV MODELİ

Kuzeyde Sosyalizm

İsveç Sosyal Demokrat Partisi (SAP) karma ekonomilerin öncüsü oldu. Bu ekonomilerde hükümet ekonomi ve önemli refah programlarını yönlendirirken üretim araçlarının çoğunluğu özel mülke aitti. Diğer ülkelerdeki sosyalist partiler de İsveç'in yolundan gittiler.

HJALMAR BRANTING

Hjalmar Branting (1860-1925) 1889 yılında İsveç Sosyal Demokrat Partisi'nin kurulmasındaki itici güçtü. İsveç jimnastik okulunu ilerletenlerden birinin oğlu olan Branting, Stokholm'deki özel Beskow Okulu'nda eğitim aldıktan sonra Uppsala Üniversitesi'nde matematik okudu. Mezun olmasının ardından 1882 yılında Stockholm Rasathanesi başkanının asistanlığını yapmaya başladı.

Ertesi yıl Avrupa'yı bir ucundan öteki ucuna dolaşan Branting nereye gitse sosyalist doktrinlerle karşılaşıyordu. Paris'te devrimci Marksist Paul Lafargue'ın verdiği konferanslara katıldı. Zürih'te Eduard Bernstein'dan sosyal demokrasiyi öğrendi. Rusya'da devrim tartışmalarına katıldı.

1889 yılında Branting işçi sendikası lideri August Palm'la (1849-1922) birlikte İsveç Sosyal Demokrat Partisi'ni kurdu. Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ni model almışlardı. İlk kongrede parti şiddete eğilimli hiçbir devrim hareketini kabul etmediğini beyan eden bir karar çıkardı. Branting 1896'da Riksdag'ın (parlamentonun) Avam Kamarası'na seçildi. 1902'ye kadar parlamentodaki tek sosyalist olarak kalmasına rağmen bu tarihte sosyal demokratlar Avam Kamarası'nda 230 koltuğun 4'ünü kazandı. Bir sonraki seçimde ise 13 koltuk aldılar. 1917'ye kadar sosyal demokratlar iki

partili sistemin dengesini bozacak kadar koltuk edinmişti. Liberallerle kısa ömürlü bir koalisyon hükümeti kurdular, bu hükümetin maliye bakanı Branting oldu.

BÜYÜK BUNALIM VE İSVEÇ'İN İLK SOSYAL DEMOKRAT HÜKÜMETİ

Büyük Bunalım 1932'de İsveç'i iyiden iyiye etkiledi. "Kibrit kralı" Ivar Kreuger'ın iş imparatorluğunun çökmesiyle İsveç bankacılık sistemi çökme noktasına geldi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kreuger İsveç'in kibrit üretimini tek firma çatısı altında toplamıştı. Savaştan sonra tekelini dünyaya yayan Kreuger genellikle İsveç bankalarından kısa vadeli krediler alarak kendisiyle tekel anlaşması yapan döviz kıtlığındaki ülkelere uzun vadeli borçlar veriyordu. 1928 yılı gelmeden Kreuger dünyadaki kibrit üretiminin yarısından fazlasını eline aldı. Küresel bunalımın başlamasıyla Kreuger borç alıp verme işini sürdüremedi. 12 Mart 1932'de intihar etti.

Kreuger'e para vermiş olan bazı İsveç bankalarına devlet destek vermek zorunda kaldı. Kreuger'in başarısızlığı bankacılık sisteminden fazlasını etkiledi. Kreuger'ın diğer İsveçli şirketlerde de büyük hisseleri vardı. Piyasadaki hisselerinin değerleri bir anda düşünce hisse fiyatları da giderek azaldı. Kişisel servetler buhar oldu, yurtdışı satışları düştü. İthalat ülkelerinde üretim yüzde 34, yurtiçi endüstrilerde ise yüzde 13 azaldı. Bunalımdan önce on binlere düşen işsiz sayısı 1933 yılında 189.225'e çıktı.

Wigforss ve Hansson İşsizliği Dizginliyor

1931 yılında, Kreuger'ın kibrit imparatorluğu çökmeden aylar önce ekonomist Ernst Wigforss (1881-1977) işsizlikle mücadele etmek ve ekonomik kalkınmayı canlandırmak amacıyla büyük oranda devlet müdahalesini öngören radikal bir program öne sürdü. Programın temelinde iki fikir yatıyordu:

1. Hükümet destekli kamu işlerinin istihdam sağlamak ve ekonomiyi canlandırmak için sistematik olarak kullanılması.
2. Eksik hükümet finansmanları ve gelirin yeniden dağıtımını sanayi işçileri ve çiftçilere toplumsal hizmetler ve ödenekler halinde kullanarak satın alma gücünü yükseltmeye çalışmak.

İsveç Sosyal Demokrat Partisi 1932 yılı seçimlerinde Wigforss'un bu programını sandığa taşıyarak oyların yüzde 40'ından fazlasını almayı başardı.

1932-1946 arasında dört kez başbakanlık yapan Per Albin Hansson'un (1885-1946) liderliğindeki İsveç Sosyal Demokrat Partisi, Wigforss'un programına dayalı bir reform planını uygulamaya koydu. Ziraat Partisi'nin gayriresmi desteğini alan parti hükümeti var olan yardım sistemini dinamik bir bayındırlık hizmeti programına dönüştürdü. Geleceğe yönelik halihazırda planlama dairesine iletilmiş olan devlet ve belediye bayındırlık hizmetlerini gerçekleştirmeye koyuldu. Bunlar arasında okullar, hastaneler, demiryolları, yollar, liman yapımları ve ormancılık ve tarımın geliştirilmesi gibi işler bulunuyordu. Eski yardım sisteminde işçilere, vasıfsız bir işçinin serbest pazarda kazanabileceği asgari ücretin yüzde 15 daha azı veriliyordu. Yeni bayındırlık hizmetlerinde çalışan erkeklere ise piyasadaki tam ücret ödeniyordu. Hükümet vergilerle para toplayıp ekonominin şevkini kırmak yerine ödünç aldığı parayla bayındırlık hizmeti projelerine maddi yardımda bulunuyordu.

Sosyal Demokrat Yönetim

İsveç Sosyal Demokrat Partisi 1932-1976 yılları arasında aralıksız olarak ülkeyi yönetti. 1976 yılından bu yana ise parti 1976, 1991, 2006 ve 2010 yılları olmak üzere dört defa iktidarı kaybetti. İlk üç hükümet değişikliği İsveç'in sosyal refah programlarını pek fazla etkilemedi.

Aynı zamanda hükümet, yeni sosyal güvenlik tedbirleri getirdi. İssizlik sigortası, artan emekli aylıkları ve geniş ailelere ev kredisinden oluşan bu tedbirlerin amacı hem yoksullara ekonomik bir güvenlik ağı sağlamak hem de alım güçlerini artırmaktı. Ayrıca tarım ürünlerinin fiyatı güvenceye alındı, çiftlik binalarının yeniden inşası için hibeler verildi ve tarım kredisine erişim kolaylaştırıldı. (Ivar Kreuger'e seve seve milyonlar veren bankalar küçük ölçekli çiftçilere aynı şekilde kucak açmamıştı.) İsveç bu hizmetleri artan oranlı gelir vergisiyle karşılıyordu. Böylece Wigforss programı, 1933 yılında 189.225 olan işsiz sayısını 1937 yılında 9600'e düşürmeyi başardı.

FOLKHEMMET

İsveç'teki sosyal demokrasinin ana düşüncesi, toplumu ve devleti halkın yuvası olarak gören *folkhemmet*tir. Per Albin Hansson *folkhemmet* kavramını oldukça sık alıntılanan şu sözlerle açıklar:

> Yuvanın temelinde birliktelik ve ortak hissiyat yatar. İyi bir yuvada kimseye ayrıcalık verilmez, herkesin kıymeti bilinir; pamuklara sarılan bir çocuk da yoktur, üvey evlat da. Kimse kimseyi hor görmez, kimse kimsenin kuyusunu kazmaz, güçlü güçsüzü ezmez. İyi bir yuvada eşitlik, saygı, işbirliği ve yardımseverlik hâkimdir. Büyük halkların ve vatandaşların yuvası söz konusu olduğunda bu durum, vatandaşları ayrıcalıklı ve kadersiz, yöneten ve yönetilen şeklinde ayıran tüm toplumsal ve ekonomik engelleri söküp atmayı gerektirir.

THATCHER VE BİRLEŞİK KRALLIK'TA ÖZELLEŞTİRME

Saatler Geriye Alınıyor

Margaret Thatcher (1925-2013), Margaret Roberts ismiyle doğdu. 3 Mayıs 1979'da İngiltere'nin ilk kadın başbakanı oldu. Muhafazakâr Parti'nin ayrıcalıklı ailelerden gelen birçok liderinin aksine Thatcher, aile bakkallarının üst katında sıcak suyu bile olmayan bir apartman dairesinde büyüdü. Çocukluğunda babası birtakım siyasi görevler yürüttü. Bunların arasında sulh hâkimliği, belediye meclis üyeliği ve belediye başkanlığı da bulunuyordu.

Thatcher küçük yaşlardan itibaren siyasete ilgiliydi. Oxford'da kimya okurken Oxford Üniversitesi Muhafazakârlar Birliği'nin sayılı kadın başkanlarından biri oldu. 1946 yılında mezun olduktan sonra dört yıl hem araştırmacı kimyager olarak çalıştı hem de boş zamanlarında baro için okumalar yaptı. 1954 yılında avukat olarak çalışmaya başlayan Thatcher vergi kanununda uzmanlaştı. Kendi çabalarıyla yükselen birçok başarılı insan gibi Thatcher da kişisel girişimlerin gücüne inanıyor, devlet desteğine değer vermiyordu.

Eğitim Bakanı Thatcher

Thatcher'ın eğitim bakanı olduğu dönem temel siyasi fikirlerini yansıtır. Bakanlık yaptığı sürede Thatcher okullu çocuklara süt verilmesini öngören programı kaldırarak düşmanlarının kendisine "süt kapkaççısı Thatcher" lakabını takmasına sebep oldu. Öte yandan, kendinden önceki bakanlara göre daha kapsamlı okullar kurdu, işçi sınıfı çocuklarına daha sıkı akademik eğitim verilmesini sağladı.

Thatcher ilk defa 1950 yılında, daha yirmili yaşlarındayken parlamentoya adaylığını koydu. Kaybetmesine rağmen katıldığı

bölgede Muhafazakârların oy oranını yaklaşık yüzde 50 artırdı. 1959 yılında Muhafazakârların garanti bölgelerinden biri sayılan Finchley'den milletvekili seçildi. Parlamentoya girdiğinde Avam Kamarası'nın en genç kadın üyesiydi. Kısa süre içinde Muhafazakâr Parti'de yükseldi. Daha 1970 yılı gelmeden Edward Heath'in Muhafazakâr hükümetinin bir üyesi olmuş, eğitim ve bilim bakanı görevine getirilmişti.

Heath 1974 yılında peş peşe iki defa seçimleri kaybedince Thatcher ona Muhafazakâr Parti liderliğinde rakip oldu. Partinin sağ kanadından gördüğü destekle 1975 yılında parti başkanı seçildi. 1976'da komünizme karşı çıkan konuşmasıyla Sovyet basınında "Demir Leydi" lakabını aldı ve bu lakabı açık bir gururla sahiplendi.

İNGİLTERE'NİN "HOŞNUTSUZLUK KIŞI"

Thatcher 1979 yılında, basında İngiltere'nin "hoşnutsuzluk kışı" olarak adlandırılan dönemin ardından Muhafazakâr Parti'ye nihai bir zafer kazandırdı. 1978-79 kışında enflasyon yüzde 25 civarındaydı. İşçi Partisi hükümetinin başbakanı James Callaghan ücret artışını yüzde 5'e sabitleyerek enflasyon oranını kontrol altına almaya çalıştı. Sendikalar ülke çapında grevlerle karşılık verince doğalgaz ve yiyecek kıtlıkları, elektrik kesintileri, çöplerin toplanmaması ve acil servisle sınırlı hastane hizmeti gibi sıkıntılar yaşandı. Mezar kazıcıların Liverpool'da yaptığı gayriresmi bir grevden yansıyan, gömülmemiş tabutların görüntüsü halihazırda kızgın olan halkı iyice öfkelendirdi.

THATCHERİZM

Başbakanlığının 1979'dan 1983 yılına kadarki ilk döneminde Thatcher seçim kampanyasında söz verdiği gibi sendikaların gücünü azaltmaya koyuldu. Altı hafta boyunca sokaklarda kokan çöpler

ve gömülmemiş tabutların görüntüsü akıllardan çıkmamışken, Muhafazakâr Parti hükümeti sendikaların greve gitme gücünü kısıtlayan birtakım tedbirler getirdi. Bunlar arasında yalnız sendika işçilerini çalıştıran işletmeleri yasaklayan, greve gitmeden önce üyeler arasında oylamayı gerektiren ve destek grevlerini yasadışı hale getiren kanunlar da bulunuyordu.

Madencilerin Grevi

1984 yılında Ulusal Madenciler Birliği Thatcher'ın sendikalarla olan ilişkisinin sembolü sayılırdı. Madenciler verim alınamadığı gerekçesiyle hükümetin yirmi adet kömür madenini kapatmasını önlemek için greve gitmişti. Grev yaklaşık bir yıl sürdü. Thatcher sendikanın taleplerini reddediyordu. En sonunda madenciler en ufak bir imtiyaz kazanamadan işlerinin başına döndüler.

Sendikaların ön dişlerini çeken Thatcher "dadı devlet" diyerek eleştiri yağmuruna tuttuğu yönetim şekline yöneldi. Eğitim, Ulusal Sağlık Servisi, sosyal güvenlik sistemi ve sosyal konut projelerine bütçe kesintisi uyguladı. Aynı zamanda hükümet düzenlemelerini ve işletmelerle hükümete ait özelleştirilmiş endüstriler ve servislere verilen ödenekleri düşürdü ya da tamamen kaldırdı. Ayrıca Milton Friedman'ın monetarizm teorisinden yola çıkan Thatcher basılan para miktarını kısıtlayarak enflasyonun üzerine gitti.

Thatcher enflasyonu azaltmakta başarılı olsa da 1979-1981 yılları arasında işsizlik iki katına çıktı. Oyların çoğunluğunu alarak ikinci dönemde de göreve gelen Thatcher bu başarısının bir kısmını 1982'deki Falkland Savaşı'ndaki kararlı liderliğine ve İşçi Partisi'nin kendi içindeki derin bölünmelere borçludur. Bu bölünmeler eleştirmenlerce "tarihin en uzun intihar mektubu" denilen radikal bir zeminde sürmüştür.

İkinci döneminde Thatcher daha önce devlete ait olan şirket hisselerini bir bir satmaya başladı. Böylece 1980'lerin sonuna ka-

dar ülkedeki hisse sahiplerinin sayısı 3 katına çıktı. Ayrıca hükümet, kamuya ait 1,5 milyon evi içindeki kiracılara sattı. Bu iki politika Muhafazakâr Parti'ye yeni yandaşlar kazandırdı. Aynı zamanda zenginlerle işçi sınıfı arasındaki gelir farkı arttı.

1989 yılında Thatcher parlamentodan sabit oranda bir oy kullanma vergisi geçirmeye çalışınca şiddet içerikli ayaklanmalar çıktı. Halkın hoşnutsuzluğu ve Thatcher'ın gitgide yükselen sesiyle galeyana gelen Muhafazakâr Parti milletvekilleri 1990 yılında Thatcher'a karşı harekete geçti. En büyük rakibini yenmeyi başaran Thatcher, buna rağmen parti başkanlığında kalacak oyu toplayamadı. İkinci bir seçim yapılması için itiraz etmek yerine, Thatcher ardında ağır aksak bir işsizlik ve artan refah maliyetlerini bırakarak 22 Kasım 1990 tarihinde Muhafazakâr Parti başkanlığından ve başbakanlıktan istifa etti.

Monetarizm

Ekonomideki monetarizm teorisine göre, bir ekonominin büyüme oranı ekonominin para arzındaki artışa bağlıdır. Monetaristler hükümetin para arzındaki artış oranını kontrol altında tutarak ekonomik istikrarı destekleyeceğine inanırlar.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE SOSYALİZM

_Kibbutz_lardan Nasır'a

Gelişmekte olan milletlerde sosyalizm milliyetçilikte hep iç içe olmuştur. Asya, Afrika ve Ortadoğu'daki Avrupa kolonileri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda bağımsızlıklarını kazanınca, birçoğu sosyalist hükümetler kurdu. Bazıları kendi gelenekleriyle Marksist-Leninist tek partili yönetim modelini harmanladı. Diğerleri ise sosyal demokratların veya Fabian Derneği'nin kademeli politikalarını izledi. Sovyetler Birliği ve/veya Çin Halk Cumhuriyeti, Soğuk Savaş'ın piyonları olarak gördükleri bu yeni sosyalist rejimlerin pek çoğuna para yardımı yapıyordu.

İSRAİL'DEKİ KIBBUTZ HAREKETİ

Kibbutz hareketi siyonizmin dışavurumuydu. Yahudiler uzun süredir İsrail'e dönme hayaliyle yanıp tutuşsalar da siyonizm olarak bilinen bu siyasi hareket on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Orta ve Doğu Avrupa'da şekillendi. Siyonizm aslında milliyetçilikten pek farklı değildi: Sömürgeci bir gücün elinden ülkelerini almak yerine Yahudi diasporasının üyeleri kendi milletleri için bir anavatan inşa etmek istiyorlardı.

Filistin'e Göç

1905 yılında Rus Devrimi'nin başarısız olmasıyla siyonist hareket hız kazandı. Yahudilere yapılan planlı katliamlar Rus Yahudilerinin göçlerini artırdı. Birçoğu Amerika'ya, diğerleri ise siyonizm hayalini gerçekleştirmek için öncü olarak Filistin'e gitti.

İlk *kibbutz* 1909 yılında Yahudi Ulusal Fonu'na ait olan Degania topraklarında kuruldu. Daha sonraki yıllarda başka *kibbutz*lar

da oluşturuldu. 1914 yılına kadar Filistin'de yaklaşık 90 bin Yahudi yaşamaya başlamıştı, bunların 13 bini ise tarımsal yerleşim alanlarında oturuyordu. Yirmi birinci yüzyılın başlarına doğru İsrail'de 100 binden fazla nüfusa ev sahipliği yapan 250'den fazla *kibbutz* bulunuyordu.

Kibbutz Nedir?

İsrail'de iki tür kooperatif yerleşim alanı bulunur: *moşav*lar ve *kibbutz*lar. Moşhavlarda her aile kendi evinde yaşayan ve kendi tarlasında çalışan ayrı bir ekonomik ve toplumsal birimdir. Her çiftçi ailesi birbirinden bağımsız olsa da, köy kooperatifi tüm ihtiyaçları satın alır ve üretilen ürünleri pazara sunar. Kooperatif aynı zamanda çiftçiye kredi ve diğer hizmetler de sunar. Bu tür yerleşim yerleri ilk olarak 1921 yılında Jezreel Vadisi'nde kurulmuştur.

Kibbutz tüm zenginliği elinde tutması ve işgücü ile geliri bir merkezde toplamasıyla tam bir ortak girişimdir. *Kibbutz*ların çoğu tarıma dayalıdır fakat birkaçı endüstriyel üretime de geçmiştir. Birçok üye *kibbutz*larda çalışır. *Kibbutz* tüm üyelerinin ihtiyaçlarını karşıladığından üyeler maaşa veya ücrete gerek duymaz.

Başlangıçta *kibbutz* topluluğu ailenin üstünde tutuluyordu. Yetişkinlerin ayrı evleri vardı. Çocuklar grup halinde yaşıyor ve büyüyordu. Bugün çocukların birçoğu anne babalarının evinde uyumalarına rağmen günlerini yaşıtlarıyla geçiriyor. Yemekler komün halinde pişiriliyordu. Üyelere yiyecek, giyecek, barınak, sosyal ve tıbbi hizmetler sağlandıktan sonra artan kazançla yerleşim yerine yeni yatırımlar yapılıyordu.

NEHRU'NUN HİNDİSTANI

Cevahirlal Nehru (1889-1964), Mahatma Gandi'yle tanışmadan önce Hintliler gibi giyinen bir İngiliz'di. İngiliz öğretmenlerden özel eğitim alan Nehru, on beşinde İngiltere'deki bir okula gön-

derildi. İngiliz arkadaşlarının "Joe Nehru" olarak tanıdığı Cevahirlal Nehru, Harrow ve Cambridge'e giderek doğa bilimleri okudu. Aynı zamanda kadın oyuncularla ve sosyal yaşamla tanıştı. Ardından Londra'daki Inns of Court'ta avukatlık eğitimi aldı. Tatillerini Avrupa'yı dolaşarak geçirdi. 1912 yılında istemeyerek de olsa, çok önemli bir avukat olan babası Motilal Nehru'nun yanında avukatlık yapmak için Hindistan'a döndü.

Motilal Nehru, halihazırda Hindistan'daki milliyetçi harekette aktif görev alıyordu, Hindistan Ulusal Kongresi'nin liderlerinden biriydi. Bu dönemde kongre, İngiliz İmparatorluğu'ndan yönetim hakkı almak için mücadele ediyordu. Cevahirlal Nehru avukatlık konusundaki gönülsüzlüğüyle, 1918'de kongre üyesi olarak babasına katıldı.

Bağımsızlık Hareketine Dahil Olmak

1919'da Cevahirlal Nehru, General R. H. Dyer'ın Jallianwala Bagh'ta yakın zamanda gerçekleştirilen katliamı övünerek anlattığını duydu. Katliamda Dyer, Gurka askerlerine halka açık bir parkta ibadet etmek için toplanan Hintlerin üzerine ateş açma emri vermişti. Duydukları karşısında öfkeden küplere binen Nehru, ciddi anlamda bağımsızlık hareketine katkı sağlamaya başladı. Hindistan'ın kırsal kesimlerini dolaştı, gönüllü milliyetçileri örgütledi ve halka konuşmalar yaptı. Gandhi'den etkilenen Nehru, Batılı yaşam tarzını terk ederek sade bir pamuklu kumaş olan *khadi*den yapılma elbiseler giymeye, *Bhavagad Gita** okumaya ve yoga yapmaya başladı.

Hindistan 1947 yılında Büyük Britanya'dan bağımsızlığını kazanınca, Nehru ülkenin ilk başbakanı ve dışişleri bakanı oldu. 1964'te hayatına kaybedinceye dek ikili görevini sürdürdü.

Nehru Hindistan'ın sorunlarının sosyalist ekonomik teoriyle çözüleceğine inanıyordu, fakat sosyalist görüşlerinin dış politika ka-

* Hint kültürünün en önemli destanı *Mahabharata*'nın bir bölümü. (çev.)

rarlarını etkilemesine izin vermedi. Soğuk Savaş'ta tarafını seçmek yerine "pozitif tarafsızlığı" seçerek Asya ve Afrika'daki bağlantısız ülkelerin sözcüsü konumuna geldi. Kendini ülkesi Hindistan'ı da sanayileşmeye, eyaletler arasında dil birliği sağlamaya ve kast sisteminin olmadığı laik bir devlet yaratmaya adadı.

Indira Gandhi

Nehru'nun kızı Indira, babasının vefatından iki yıl sonra kocasının soy ismiyle başbakan oldu. ("Gandhi" soyadının Mahatma Gandhi'yle herhangi bir bağlantısı bulunmuyordu.) Indira ve oğlu, 1966-1989 yıları arasında, yirmi yıl boyunca başbakanlık görevini dönüşümlü yürüttü.

Nehru ve Gandhi bağımsızlıktan sonra Hindistan'ın en büyük sıkıntısının yoksulluk olduğu konusunda hemfikirdi fakat çözümde anlaşamıyorlardı. On dokuzuncu yüzyıldaki pek çok ütopik sosyalist gibi Gandhi de çözümün köy komünleriyle öz yeterlilik oluşturmaktan geçtiğini düşünüyordu. İşler ve zenginlik bölüşülecek, her kulübede bir çıkrık dönecekti. Nehru ise "traktörlere ve büyük makinelere" dayanarak ulusal bir öz yeterlilik sağlanmasını istiyordu.

Nehru'nun önderliğinde Hindistan talan edilmiş ekonomisini yeniden canlandırmak için Fabian tarzı merkezi planlama ve serbest teşebbüslerini harmanladı. Hükümet, Hindistan'ın üretim kapasitesini oluşturmak ve tarımsal verimi artırmak amacıyla bir dizi beş yıllık planı uygulamaya koydu. Ayrıca kırsal kesimde yoksullukla mücadele edilebilmesi için bazı büyük kampanyalar başlatıldı.

NASIR'IN MISIRI

Babası köy postanesinde memur olan Cemal Abdünnasır (1918-1970) henüz on altı yaşındayken İngiltere'nin Mısır hükümetini ve

ekonomisini etkilemesine karşı çıkan protestolara liderlik etmeye başladı. Liseden mezun olduktan sonra birkaç ay hukuk okumaya çalıştı ancak pes ederek seferberliğe giden en kolay yolu, orduya katılmayı seçti. 1936'da Mısır Kraliyet Ordu Akademisi'ne girerek buradan teğmen rütbesiyle mezun oldu.

Devrim ve Reform

23 Temmuz 1952'de Kahire'de hukukun ve düzenin bozulmasının ardından Nasır kendisi gibi 89 serbest subayla birlikte Kral Faruk'a karşı kan dökmeden darbe yaptı. Kral Faruk hayatının geri kalanını Monako'da sürgünde geçirdi. Bir yıl sonra Nasır sorgusuz sualsiz Mısır'ın yeni lideri oldu.

Yeni hükümetiyle, kendi tabirince "Arap sosyalizmi"ne dayalı bir reform programı başlattı. Bu, sınıf çatışmasından ziyade emperyalizmi reddeden bir programdı. Nasır kamu mülkiyeti veya üretim araçlarının kamuya ait olması ve gelir dağıtımının yeniden düzenlenmesinin Mısır'ı güçlendirmek için gerekli olduğuna inanıyordu.

Arap Sosyalizmine Eleştiri

Nasır'ın Arap sosyalizmi hem dindarların hem de Marksistlerin tepkisini çekti. Aşırı uçtaki Müslüman Kardeşler Nasır'ı İslam dilini kullanarak bir laiklik politikasını gizlemekle suçluyordu. Marksistler ise sınıf çatışmasına dayanmadığı için Arap sosyalizminin sosyalizmle uzaktan yakından alakası olmadığını öne sürüyordu.

Tarım Reformları

Nasır ilk büyük reformlarını tarım alanında gerçekleştirdi. Kral Faruk'un geniş çaplı kişisel mallarından başlayarak büyük arazileri parçalara ayırıp köylü ailelere dağıttı. 1953 yılında çıkan kanun her ailenin sahip olabileceği toprağı 200 feddanla [840.000 m^2]

sınırladı. Peşi sıra gelen yasalarla bu önce 100, ardından da 50 feddana düşürüldü. Toprağın yeniden dağıtılmasının yanı sıra, Nasır hükümeti çiftçilere kredi, gübre, tohum sağlamak için devlet denetiminde tarım kooperatifleri kurdu, çöldeki toprakları ıslah etmek amacıyla bir program başlattı ve iş kanunlarını tarım işçilerini kapsayacak şekilde genişletti.

1956 yılında çok tartışılan Süveyş Kanalı'nın kamusallaştırılması, ekonomiyi merkezi hükümetin kontrolü altına almak için tasarlanan programın ilk aşamasıydı. 1960 ve 1961 yıllarında bankalar ve büyük endüstriler kamusallaştırıldı, ekonominin sigorta ve ulaşım da dahil olmak üzere önemli sektörlerine doğrudan hükümet denetimi getirildi. Yalnızca perakendecilik ve konutlandırma özel sektörün elinde kaldı.

Merkezi ekonominin kurulmasını sosyal reformların uygulanması takip etti. Nasır hükümeti işçiyi koruyacak yeni önlemler sundu, halk sağlığı hizmetlerini ve sigortayla refah hizmetlerine para sağlayan endüstriyel kâr dağıtımı sistemini genişletti.

Ulusal Bildirge

1962 yılında Nasır, kısa ömürlü Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ulusal kongresine "Ulusal Bildirge" isimli bir belge sundu. Kısa kısa yazılmış on bölümde, Arap sosyalizminin ideolojik temeli özetlenmişti. Bildirge 1952 devrimine yol açan altı ilkeyle başlar:

1. Emperyalizmi sona erdirmek
2. Derebeylik sistemini sona erdirmek
3. Sermayenin hükümet üzerindeki egemenliğini sona erdirmek
4. Toplumsal adaletin temelini kurmak
5. Güçlü bir milli ordu kurmak
6. Sağlam bir demokratik sistem inşa etmek

Bildirge Arapların birleşmesi çağrısıyla bitmektedir.

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ÇÖKÜŞÜ

Glasnost* ve *Perestroyka

1980 yılının ağustos ayı başlarında Polonya'nın her tarafında işçiler, artan gıda fiyatlarını protesto etmek için greve gittiler. Gdańsk'taki Lenin Tersanesi'nde 17 bine yakın işçi grev başlatarak kendilerini içeri kilitlediler. Ağustos ortalarına doğru grev güç kaybetmeye başladı. Tersane yöneticisi Klemens Gniech işe dönmeleri koşuluyla grevcilerin taleplerini görüşeceklerine söz veriyordu. Gniech geçmişte de benzer sözler vermiş ama tutmamıştı. Yine de cazip bir teklif yapmıştı.

Elektrikçi Lech Wałęsa'nın tersane duvarına tırmanıp bir buldozerin üzerine atlayarak grevcileri grevi bırakmamaları konusunda kışkırtmasıyla greve can geldi. Yeniden canlanan grevciler yönetimle görüşmesi için Lech Wałęsa'yı grev komitesinin başkanı seçtiler.

Lech Wałęsa

1943 yılında doğan Lech Wałęsa 1967 yılında Lenin Tersanesi'nde elektrikçi olarak çalışmaya başladı. 1976 yılındaki hükümet karşıtı protestolarda sendika aktivistliği yaptı. Bunun sonucunda işini kaybetti. Sonraki dört yıl boyunca geçici işlerde çalışarak geçimini sağlayan Wałęsa komünist olmayan, bağımsız işçi sendikaları kurmak için diğer aktivistlerle çalıştı.

Üç gün sonra grevcilerin talepleri karşılandı. Şehirdeki diğer grevciler dayanışma amacıyla grevini sürdürmesini isteyince Wałęsa bunu kabul etti. Gdańsk'taki sanayi işçilerini tek bir pazarlık biriminin çatısı altında toplayan Fabrikalararası Grev Komitesi'ni kurdu. Bir hafta içinde komite, Polonya hükümetine grev ve serbest sendikalar kurma hakkını da içeren bir talep listesi sunarak genel

grev ilan etti. 31 Ağustos'ta Gdańsk'lı grevciler, Polonya hükümetiyle serbest ve bağımsız sendikalara grev hakkı veren, daha geniş dini ve siyasi ifade özgürlüğü tanıyan bir anlaşma imzaladılar.

BAĞIMSIZ ÖZERK İŞÇİ SENDİKASI DAYANIŞMASI

1981 yılı boyunca bağımsız işçi sendikası dayanışması, komünist Wojciech Jaruzelski hükümetine karşı kontrollü grevler yürüttü. Bu grevlerle birlikte ekonomik reform, serbest seçim ve işçi sendikalarının en üst seviye karar alma süreçlerine katılımını talep ediyordu. Wałęsa'yı saldırgan sendikacılar, Jaruzelski'yi ise Sovyet Birliği aşırı uçlara itmişti. 13 Aralık'ta Jaruzelski sıkıyönetim ilan etti. Dayanışma yasadışı sayılarak Wałęsa da dahil olmak üzere tüm liderler tutuklandı. 8 Ekim 1982'de Polonya meclisi sendikayı resmi olarak dağıttı ancak dayanışma faaliyetlerini yeraltında sürdürmeye devam etti.

Nobel Ödülü

Lech Wałęsa 1983 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. Hâlâ yeraltından faaliyetlerini yürüten dayanışma üyeleri ödülle cesaretlenmişti. Polonya hükümetiyse o kadar sevinmedi. Wałęsa'nın Polonya'dan çıkması halinde bir daha dönemeyeceğinden korkan eşi onun adına ödülü almak için Stockholm'e gitti.

1988 yılında çökmekte olan ekonomi Polonyalı işçiler arasında yeni bir huzursuzluk dalgası yarattı. SSCB'den destek alamayan Jaruzelski hükümeti, dayanışmayı tanıması yönündeki talepleri görüşmek zorunda kaldı. Hükümet Nisan 1989'da dayanışmayı meşrulaştırmayı kabul etti ve seçimlere katılmasına izin verdi. Haziran ayında yapılan serbest seçimlerde dayanışma adayları yeni oluşturan Polonya Senatosu'ndaki 100 koltuğun 99'unu ve muhalefet

üyelerine alt mecliste ayrılan 161 koltuğun tamamını aldı. Ağustos ayında uzun süredir dayanışmayı destekleyen Tadeusz Mazowiecki Doğu Bloku'nun komünist olmayan ilk hükümet başkanı oldu.

MİHAİL GORBAÇOV KAPIYI AÇIYOR

Rusya'nın Stavropol bölgesinde yaşayan köylü bir ailenin çocuğu olan Mihail Gorbaçov (d. 1931), üye olabilecek yaşa gelir gelmez Genç Komünistler Birliği'ne [*Komsomol*] katıldı. Birkaç yıl devlet çiftliklerinde biçerdöver kullandıktan sonra Moskova Üniversitesi'nde hukuk okumaya başladı ve Komünist Parti'ye katıldı. 1955 yılında mezun olan Gorbaçov yüksek rütbeli Sovyet yetkililerinin dikkatini çekti. Bunun sebebi hem Stavropol bölgesi tarım bölümü başkanı olduğu dönemdeki çalışmaları hem de bölgede halkının kullanımına açık olan kaplıcalardı. 1971 yılında Komünist Parti'nin merkez komitesine seçilen Gorbaçov 1980'de Politbüro'nun tam üyeliğine alındı.

Politbüro'nun seksenli yaşlardaki üyeleri arasında, kırk dokuz yaşındaki Gorbaçov en aktif ve göze çarpan üyelerinden biri haline geldi. 1980'lerin ortalarında Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin üç genel sekreteri kısa aralıklarla hayatını kaybetti. 1977-1982 yılları arasında genel sekreterlik yapan Leonid Brejnev'in (1906-1982) ardından on beş aylığına göreve Yuriy Andropov (1914-1984) geldi. Andropov'un peşinden göreve başlayan Konstantin Çernenko (1911-1985) ise yalnızca on bir ay sonra hayatını kaybetti. 11 Mart 1985'te Politbüro bu göreve en genç üyeleri Mihail Gorbaçov'u seçti.

Gorbaçov'un ilk hedefi Sovyet ekonomisini durgunluktan kurtarmak oldu. Başlangıçta eski Sovyet yöntemini deneyerek teknolojiyi hızla modernleştirmeye ve işçi verimliliğini artırmaya çalıştı. Ancak bu çabalar yeterli gelmedi. Gorbaçov sorunu tanımlarken, "Sistemin kendisi ölüyordu, artık o bunamış miskin kanında hayati hiçbir sıvı kalmadı," demiştir.

Rusya Değil SSCB

SSCB sık sık Rusya olarak da anılır. Aslına bakılırsa, Sovyetler Birliği olarak bilinen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 1917 yılında Rus İmparatorluğu'ndan geriye kalan on beş Sovyet cumhuriyetinden kurulmuş bir federasyondu. Rusya ise federasyondaki hâkim cumhuriyetti.

Gorbaçov 1986 yılında yeni bir şeyler yapmak için kolları sıvadı. *Glasnost* (açıklık) ve *perestroyka* (yeniden yapılandırma) adı altında iki önemli ekonomik ve siyasi politika başlattı.

Gorbaçov yeni *glasnost* politikasını uygulamaya koyarak konuşma ve basın özgürlüğüne getirilen daha önceki kısıtlamaları hafifletti. Muhalif fizikçi Andrey Saharov gibi binlerce siyasi mahkûmu serbest bıraktı.

Ayrıca yeni *perestroyka* politikasıyla birlikte hükümetin yasama ve yürütme organlarını Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nden ayrı tutmak için adımlar attı. Gorbaçov, "Hava gibi demokrasiye de ihtiyaç var," diyordu. 1988 yılının aralık ayında "Sovyetler Birliği Halk Vekilleri Kongresi" denilen yeni iki meclisli parlamento, birçok adayın ve gizli oylamanın yer aldığı tartışmalı bir seçimin ardından iş başı yaptı. Her türden muhalif, Rusya Bilimler Akademisi'ne temsilci seçilen Saharov da dahil, uzun süredir partide bulunan yetkililerin yerini aldılar. 1989 yılında yeni kongre çekirdekten yetişen üyeler arasından Yüksek Sovyet üyelerini seçerek başkanlığa Gorbaçov'u getirdi. Sovyet cumhuriyetlerinin her birinde benzer yasama meclisleri kuruldu.

Mart 1990'da Gorbaçov, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin siyasi yetkilerini seçimle iş başına gelmiş hükümet kurumlarına geçirmek için adım atmayı sürdürdü. Gorbaçov'un baskısıyla Sovyetler Birliği Halk Vekilleri Kongresi, onu daha yeni oluşturulan bir görev olan SSCB başkanlığına çekti ve Komünist Parti'nin Sovyetler Birliği anayasasından gelen siyasi güç tekelini ortadan kaldırdı.

SOVYET KOMÜNİZMİNİN ÇÖKÜŞÜ

Gorbaçov bir yandan SSCB'ye siyasi reformlar sunarken diğer yandan da Doğu Avrupa'daki Sovyet bloku ülkelerini reform yapmaları için cesaretlendiriyordu.

Fakat ilginçtir ki, domino teorisi, yani müttefik ülkelerden birinin çökmesiyle diğerlerinin de çökeceği fikri ters tepince, Doğu ve Orta Avrupa'daki komünist devletler bir bir çöktü ve yerlerini komünist olmayan devletler aldı. Eylül 1989'da Polonya'da 1948'den beri ilk defa komünist olmayan bir hükümet toplandı. Bir hafta sonra Macaristan'daki komünist rejim muhalefetle görüşmelere başladı. Berlin Duvarı'nın iki yanındaki büyük çaplı gösteriler ekim ayında Doğu Almanya'nın yıkılmasına sebep oldu. 1990 yılının sonuna kadar Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Arnavutluk ve Macaristan'da komünist olmayan hükümetler başa geldi.

SSCB'de siyasi sistemin merkezsizleşmesi ve Doğu Avrupa'da boy gösteren yeni komünist olmayan hükümetler, Sovyetler Birliği'ne üye devletlerde etnik ve milliyetçi bağımsızlık hareketlerinin artmasına yol açtı. 1991 yılında Gorbaçov, Sovyetler'in birlikteliğine dair bir referandum yapmayı önerdi. On beş cumhuriyetten altısı bu referanduma katılmayı reddetti. Rusya Cumhuriyeti katılmayı kabul etse de referanduma "Rusya kendi başkanlığını kurmalı mı?" şeklinde bir soru daha ekledi. Rus seçmenler her iki teklife de "evet" oyu verdi. Üç ay sonra Boris Yeltsin, Rusya Federasyonu'nun başkanı seçildi ve cumhuriyetler arasında kurulacak yeni birliğin antlaşması için görüşmeler başladı.

SSCB'nin sonunun geldiğini anlayan koyu Komünist Partililer isyan etti. Ağustos 1991'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nden yaşlı bir grup yetkili Gorbaçov'un yazlığını basarak onu ev hapsine aldılar. Olağanüstü hal ilan etmesini istiyorlardı. Gorbaçov bu talebi reddedince "Olağanüstü Hal İçin Devlet Komitesi" adına bir kararname çıkardılar. Ancak partilerin çıkardığı kararnamelere

boyun eğilen günler geride kalmıştı. Yüz binlerce vatandaş hükümeti korumak için Yeltsin'in liderliğinde sokaklara döküldü. Yeltsin bir tankın üzerine çıkarak "sağcı, gerici, anayasaya aykırı *darbe girişimini*" kabul etmediklerini açıkladı. Komünist Parti'de bir ömür geçirdikten sonra kendilerine "sağcı" denmesinin şoku ve karşılaştıkları direniş sonucunda darbeci liderler geri çekildi.

Gorbaçov SSCB'nin ilk ve tek başkanı olarak 25 Kasım 1991'de istifa etti. Böylece 26 Aralık 1917'den beri SSCB'yi yöneten Yüksek Sovyet kendiliğinden dağılmış oldu.

ABD'DE SOSYALİST HAREKETLER

De Leon'dan Debs'e

Daniel De Leon (1852-1914) Hollanda Antileri'ndeki Curaçao'da doğdu. İngiltere'de ve Almanya'da eğitim gördükten sonra 1874 yılında Amerika'ya geldi. Kolombiya Üniversitesi'nde önce öğrencilik sonra öğretmenlik yapan De Leon, Erward Bellamy'nin yazılarıyla sosyalizme yöneldi.

De Leon 1890 yılında, 1877 yılında Birinci Enternasyonal'in yerini alacak olan Sosyalist İşçi Partisi'ne katıldı. Partinin ilk ilkelerini kaleme alan De Leon kapitalist devletin gitmesi, yerine işçi demokrasisi ve sosyalist biçimde yeniden düzenlemiş bir ekonomi gelmesi gerektiğini ifade ediyordu. 1891'de New York valiliğine Sosyalist İşçi Partisi'nden adaylığını koydu fakat yalnızca 13 bin oy alabildi.

De Leon Amerikan işçi hareketindeki en önemli sosyalizm propagandacılarından biriydi. ABD'deki kapitalizmin devrimle alaşağı edilmesi gerektiğini savunuyordu. Ona göre Amerika dünyanın en gelişmiş ülkesi olduğundan, "Marksist devrim taktiklerinin uygulanması için yeterince olgunlaşmış" durumdaydı. Tek bir eksik vardı, o da tam anlamıyla oturmuş bir proletarya sınıf bilinciydi.

Amerikan toplumunun devrime hazır olduğuna inanan De Leon, reformun yalnızca gereksiz değil, amaçlarına da ters olduğunu düşünüyordu. Bunun yerine sosyalist parti Amerika'daki işçi sınıfına "gerekli bilgiyi" sağlayarak onları kendi özgürlüklerini kazanabilecek bir sınıf haline getirmeye odaklanmalıydı. İşçi sendikaları kurmak işçinin kendiliğinden yaptığı bir şey olduğundan, proletaryanın biraz sınıf bilinci edinmesi sonucunda, işçi sınıfı eğitiminin asli aracı işçi sendikalarıydı. Sosyalistler devletin kontrolünü ele geçirdiğinde parti dağılacak ve üretimin idaresi sanayi sendikalarına kalacaktı.

1895 yılında De Leon Sosyalist Ticaret ve İşçi İttifakı'nı kurdu. Örgütün kurucu belgesinde, "İşçi örgütünün yöntem ve ruhu, bir kesimin elinde yoğunlaşan sermayenin gücüne kesinlikle direnemez," denilmişti. Amerikalı işçiler görünüşe göre bu ifadeye katılmıyordu. De Leon'un ittifakı aynı dönemde 1 milyon üyesi bulunan Amerikan İşçi Federasyonu (AFL) ile kıyaslandığında en zirvede olduğu zamanda bile ancak 13 bin üyeye ulaşabilmişti.

EUGENE V. DEBS: BAŞKAN ADAYI SOSYALİST

Terre Haute, Indiana'da doğan, işçi örgütçüsü Eugene V. Debs demiryolunda çalışmak için on dört yaşındayken evden ayrıldı. 1875 yılında Lokomotif İtfaiyecileri Kardeşliği için bir pansiyon kurulmasına yardımcı oldu. Kısa sürede örgütte yükselen Debs 1880 yılında örgütün ulusal kâtip ve veznedarlığına geldi. 1893 yılında yeni kurulan Amerikan Demiryolları Birliği'nin başkanı oldu. Birlik ABD'deki ilk sanayi birliği olarak farklı zanaatlardan demiryolu işçilerini başarıyla bir araya toplamıştı.

Nisan 1894'te büyük kuzey demiryolundaki maaşların artırılması için yaptığı grevin başarısız olmasıyla birlikte Debs ulusal basında "Kral Debs" olarak anılmaya başladı.

Pullman Grevi

"1893 Paniği" olarak bilinen ekonomik bunalım sırasında Pullman Şirketi maaşlarda yüzde 25'lik bir kesintiye gitti. Fakat Şikago yakınlarındaki fabrika şehri Pullman, Illinois'da kiralar düşmemişti. Amerikan Demiryolları Birliği'nin yerel üyeleri Pullman'ın başkanı George M. Pullman'la konuyu görüşmesi için bir temsilciler kurulu göndermek istediyse de Pullman görüşmeyi reddetti. Bunun karşılığında birlik, ulusal konseye Pullman arabalarını taşıyan trenlere ulus çapında boykot yapılması çağrısında bulundu. Dört gün içerisinde yirmi yedi eyaletteki birlik üyeleri destek grevine gidince yirmi dokuz demiryolu bu durumdan etkilendi.

Illinois valisi John P. Altgeld grevcileri destekleyerek milis kuvvetleri çağırmayı reddetti. Bu nedenle demiryolu yönetimi federal hükümetten yardım istedi. 2 Temmuz günü ABD Başsavcısı Richard Olney, birliğin posta hizmetlerini ve eyaletlerarası ticareti engellediği gerekçesiyle yerel mahkemelerden greve karşı ihtiyati tedbir kararı çıkarttı. 4 Temmuz'da Başkan Grover Cleveland 2500 federal birliği Şikago'ya gönderdi. Grev bir hafta içinde sona ererken birlikler 20 Temmuz'da geri çağrıldı. Debs mahkemeye itaatsizlikten ve eyaletlerarası ticarete komplo kurmaktan altı ay hapis cezasına çarptırıldı.

Debs Sosyalizme Yöneliyor

Woodstock, Illinois'daki hapis günlerinde Debs bolca okudu. İlk defa Karl Marx'ın çalışmalarıyla karşılaşan Debs işçi hareketini sınıflararası bir çatışma olarak görmeye başladı.

1897'de sosyalizme geçtiğini ilan eden Debs, gazeteci Victor Berger'le güçlerini birleştirerek 1901'de adı Sosyalist Parti olarak değiştirilecek Sosyal Demokrat Parti'yi kurdu. Debs 1900-1920 yılları arasında beş defa Sosyalist Parti'den başkan adayı oldu. 1920 yılında aldığı 915 bin oy o güne dek aldığı en yüksek oydu. Bu oyu aldığı sırada Debs hükümetin 1917 Casusluk Kanunu ve 1918 Sabotaj Kanunu'nu eleştirdiği için hapis yatıyordu.

DÜNYA ENDÜSTRİYEL İŞÇİLERİNDEN PALMER BASKINLARINA

Amerika'da Sosyalizm Büyüyor

Dünya Endüstriyel İşçileri (IWW) ya da halk arasında bilinen ismiyle "Wobblies", 1905 yılında Samuel Gomper'ın Amerika İşçi Federasyonu'ndaki "saf ve basit" sendikacılığına itiraz eden kırk üç farklı işçi grubunun temsilcileri tarafından kuruldu. Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı öncesi en aşırıcı grubu olan Dünya Endüstriyel İşçileri siyasi eylemi, arabuluculuğu ve bağlayıcı sözleşmeleri reddediyordu. Bunun yerine yalnızca grevden medet umuyorlardı. Avrupa sendikalizminden ilham alan Dünya Endüstriyel İşçileri tüm işçileri bir "büyük birlik" çatısı altından toplamak istiyorlardı. Nihai hedefleri kapitalizmi devirecek ve bir işçi toplumu yaratacak devrimci bir genel grev düzenlemekti.

Dünya Endüstriyel İşçileri'nin kurucuları Sosyalist İşçi Partisi'nden Daniel De Leon, Sosyalist Parti'den Eugene V. Debs ve Batı Madenciler Federasyonu'ndan William D. ("Big Bill") Haywood'du. De Leon ve Debs sosyalist solun sosyal demokrat geleneğinden geliyordu. Haywood'un ideolojik temeli ise Batı Madenciler Federasyonu'nun saldırgan sendikacılığına dayanıyordu. Bu federasyon kaya madencileri ve maden eritme ocaklarında çalışanları sendikalaştırmak için on yıldır maden ocağı sahipleri ve hükümete karşı mücadele veriyordu.

1908 yılında Wobblies iki gruba ayrıldı. De Leon ve Debs liderliğindeki bir grup, sosyalist partiler ve işçi sendikaları aracılığıyla değişim yaratmaktan söz ediyordu. Haywood liderliğindeki diğer grup ise anarşist tarzda doğrudan eylemi, yani genel grevleri, boykotları ve sabotajları tercih ediyordu. Sonunda sendikacılar kazandı ve sosyalistleri örgütten attılar.

Haywood liderliğindeki Wobblies Amerikan tarzı bir sendikacılık, yani doğrudan endüstriyel eyleme dayalı bir sınıf savaşını benimsedi. Wobblies'in eylemleri genellikle tutuklamalar ve sansasyonel propagandalara yol açtı. Haywood'un kendisi de tutuklanmasına ve 1906-1907 yılları arasındaki işçi katliamlarıyla suçlanmasına karşın en sonunda aklandı. Wobblies 1907-1913 yılları arasında doğuda birçok önemli grev gerçekleştirdi. Faaliyetlerini en çok madencilik, kereste işi, nakliye ve tarımla uğraşan batılı işçiler arasında yürütüyordu.

"Bir Sınıf Oluşturun"

"İşçi sınıfıyla işveren sınıfının hiçbir ortak noktası bulunmuyor. ... Bu iki sınıf arasındaki çatışma, dünyadaki tüm işçiler bir sınıf oluşturup üretim araçlarını ele geçirmeden, ücret sistemini feshetmeden ve dünya üzerinde uyum içerisinde yaşamaya başlamadan sona ermeyecektir." (IWW Anayasası, Giriş)

Birinci Dünya Savaşı'nın Amerika'daki Sosyalizme Etkisi

ABD'nin 1917 yılında Birinci Dünya Savaşı'na dahil olması sosyalistlerle işçi hareketinin kalıcı olarak kopuşuna sebep oldu. Savaş başladığında, hem işçi liderleri hem de sosyalistler tarafsızlık çağrısında bulundu. ABD savaşa girer girmez, işçi sendikaları canıgönülden hükümeti desteklemeye başladı. Sosyalistler savaşa karşı çıkmaya devam ediyordu. Birçoğu savaşı baltalamayı yasaklayan 1917 Casusluk Kanunu ve 1918 Sabotaj Kanunu'yla tutuklandı.

Savaşa İtiraz

Dünya Endüstriyel İşçileri ABD'nin savaşa girmesine karşı çıkan tek işçi örgütüydü. Batı eyaletlerinde bakır üretimini sınırlamaya çalışarak savaşı protesto ediyorlardı. Hükümet buna karşılık 1917

Casusluk Kanunu ve 1918 Sabotaj Kanunu'nu gerekçe göstererek örgüt liderlerine kovuşturma açtı.

Ekim 1917 Bolşevik Devrimi sosyalist partide bölünmelere yol açtı. Reformu destekleyen ılımlılar Bolşeviklerin başa geçmesinden hoşlanmamıştı. Daha radikal üyeler ise Bolşevikleri alkışlıyordu. Partinin kontrolünü ellerinde tutan ılımlılar devrimi destekleyenleri partiden attı. Bunun üzerine radikaller de ABD Komünist Partisi'ni kurdular.

İLK KIZIL KORKUSU

Savaşın ardından Başsavcı A. Mitchell Palmer komünist ve sosyalistlerin hükümeti devirme planları yaptığına inanmıştı. Bu durumun sebebi kısmen bir İtalyan anarşistin kendini Palmer'ın Washington'daki evinin önünde patlatmasıydı. Rus Devrimi'nin ikinci yıl dönümünde on binden fazla şüpheli sosyalist, komünist ve anarşist "Palmer baskınları"yla tutuklandı. Hükümeti devirmek için güç ve şiddet kullanımını ve kanunsuz yolara başvurmayı savunmakla suçlanan şüpheli devrimciler mahkemeye dahi çıkarılmadan uzunca bir süre gözaltında tutuldu. Mahkemeler nihayet devrime ilişkin herhangi bir kanıt bulamayınca bu şüphelerinin büyük kısmı serbest bırakıldı. Emma Goldman'ın da dahil olduğu az sayıda kişi huzuru bozan yabancılar oldukları gerekçesiyle sınır dışı edilerek Sovyetler Birliği'ne gönderildi.

BUNALIM'DAN YENİ DÜZEN'E

Kapitalizm Günlerinde Sosyalizm

1932 yılında Amerika Büyük Bunalım'a gömülmüş durumdaydı. Yeni seçilen başkan Franklin D. Roosevelt herkes için "Yeni Düzen" sözü veriyordu. Görevdeki ilk yüz günde Roosevelt var olan mevzuata, Amerikalıları yeniden çalışmaya yöneltecek programlar da dahil olmak üzere on beş önemli madde ekledi. Bu programlar üç temel şekilde yürütülecekti:

1. Kısa vadeli yardım programları sıkıntıları hafifletmeye yönelik tasarlanmıştı.
2. Uzun vadeli yardım programları ekonominin toparlanması için tasarlanmıştı.
3. Kalıcı reform programları gelecekte yaşanabilecek bunalımları önlemek veya etkisini azaltmak amacıyla tasarlanmıştı.

1933-1935 yılları arasında başlatılan programların birçoğu ekonomiyi baştan aşağı yenilemeyi hedefliyordu. Tarımsal Uyum Yasası'yla çiftçilere üretimi azaltmaları için ödeme yapılarak çiftlik fiyatları canlandırılmaya çalışıldı. Ulusal Sanayi Kalkınma Kanunu hem fiyatları hem de ücretleri dengeye oturttu. Ancak her iki program da düşen ücretler ve artan işsizlik yüzünden ortaya çıkan yetersiz tüketici talebi gibi basit bir soruna değinmeden geçiyordu.

1935'ten itibaren Roosevelt'in reformları daha solcu bir duruş sergiledi. Bu durum kısmen sosyalist ve popülist solun baskılarından kaynaklanıyordu. Sosyalist Parti'den başkan adayı olan Norman Thomas 1929 yılında aldığı oyun üç katını 1932 yılındaki seçimde kazanmayı başardı. İleri yaştaki 5 milyondan fazla Amerikalı, düşük tüketici talebine çözüm sunan Dr. Francis Townsend'i

desteklemek için Townsend Kulüpleri'ne katılarak federal hükümetin yaşlılık maaşı vermesi teklifini destekledi. Louisiana senatörü Huey P. Long, herkese bir hane halkı gelirini garanti eden "Serveti Paylaş" planıyla ulus çapında ün kazandı. Söz konusu bu gelirler ise en zengin Amerikalıların vereceği vergilerle ödenecekti. Papaz Charles E. Coughlin kamusallaştırılmış endüstriler ve döviz enflasyonu çağrısında bulunarak şehirli yoksulların desteğini kazanmaya çalıştı.

Papaz Coughlin

Papaz Charles E. Coughlin (1891-1979) her hafta yaptığı radyo programlarıyla on milyonlarca insana ulaşıyordu. 1932 seçimlerinde Herbst Hoover'a karşı Roosevelt'i desteklemesine rağmen zaman içinde Yeni Düzen'e düşman kesildi. Komünistlere, Yahudilere ve Wall Street'e karşı sert sözleri gittikçe daha fazla kulak tırmalamaya başladı. 1942 yılında Roma Katolik Kilisesi Coughlin'in programının yayından kaldırılmasını emretti.

1935 yılından sonra başlatılan Yeni Düzen programları John Maynard Keynes'in teorisine dayanıyordu. Bu teoriye göre bunalımın üzerine gitmek için gelir piramidinin en alt kısmındaki insanların harcama gücü artırılmalıydı.

İş İlerleme İdaresi Projeleri

İş İlerleme İdaresi (WPA) Amerika'nın dört bir yanında yollar, kamu binaları, köprüler, havalimanları ve parklar inşa edilmesi için 8,5 milyon insana iş sağladı. Aynı zamanda kamu binalarında sanat yapılması, devlet rehberlerinin yazılması, Amerika'nın kırsal kesimlerinin folklorunun derlenmesi ve halk tiyatrolarının düzenlenmesi gibi kültürel programlar için de sanatçıları, yazarları ve aktörleri istihdam etti.

İş İlerleme İdaresi (WPA) 1935-1943 arasında 8 milyondan fazla Amerikalıya iş imkânı sağladı. 1935 Sosyal Güvenlik Kanunu'yla işçilerin finanse ettiği, hükümet güvenceli bir emeklilik maaşı sistemi kuruldu. Bu sistem Townsend Kulüpleri'nde talep edilen sisteme benziyordu. Senatör Robert Wagner'in ardından sıklıkla "Wagner Kanunu" da denilen Ulusal İşçi İlişkileri Kanunu işçilerin kolektif pazarlık haklarını güvenceye aldı.

Roosevelt'in Yeni Düzeni'yle İlgili Değerlendirmeler

Roosevelt'in çağdaşı siyasetçiler, siyasi spektrumun hangi tarafında olurlarsa olsunlar Roosevelt'in politikalarını kınıyorlardı. Sağ görüşlü gruplar Yeni Düzen'i komünist diktatörlüğün ilk adımı olarak görüyordu. Amerikalı komünistler ise faşizme doğru bir adım şeklinde damgalamışlardı.

Yeni Düzen'in etkilerine dair akademik değerlendirmelerin de zaman zaman ideoloji koktuğu söylenebilir:

- Muhafazakâr tarihçiler Büyük Bunalım'ın piyasayı ıslah etmekte aşırıya kaçtığını ve Yeni Düzen'in de sosyalist bir refah devletinin başlangıcı olduğunu söylemektedir. Onlara göre sosyalist refah devleti özünde kötüdür, denetim ve özgürlüklerin kaybedilmesine neden olur.
- Liberal tarihçiler Büyük Bunalım'ı *laissez faire* ekonomisinin bir başarısızlığı olarak görür ve Yeni Düzen de demokratik bir refah devletinin başlangıcıdır. Demokratik refah devleti özünde iyidir çünkü hükümet halkın ihtiyaçlarına cevap verir.
- Solcu tarihçiler Büyük Bunalım'ı kapitalizmin başarısızlığı olarak tanımlar, Yeni Düzen de kapitalizmin reforme edilmiş halidir.

Yeni Düzen'in Amerikan Sosyalizmine Etkileri

Yeni Düzen yürürlüğe girince Sosyalist Parti desteğinin büyük kısmını kaybetti. Roosevelt sosyalist programın bir parçası olarak pek

çok programı uygulamaya koydu. Daha da önemlisi, Yeni Düzen programları toplumun esasında sosyalizmi destekleyen kesimlerine fayda sağladı. Çiftçilerin oluşturduğu "Roosevelt Koalisyonu" sendika üyeleri, işçi sınıfından insanlar, kuzeyli siyahiler ve liberaller yüzlerini Sosyalist Parti yerine Demokrat Parti'ye döndü.

SENATÖR JOSEPH MCCARTHY

İkinci Kızıl Tehlike

1950'lerin başlarında komünistlerin Doğu Avrupa ve Çin'de ilerlemeleri birçok Amerikalının gözünü korkutmuştu. Wisconsin Senatörü Joseph McCarthy (1908-1957) bu korkuları resmi bir cadı avına dönüştürdü.

Appleton, Wisconsin'e yakın bir aile çiftliğinde dünyaya gelen McCarthy on dört yaşındayken okulu bıraktı. Tavuk çiftliğinde çalışmaya başlayarak yirmi yaşında liseye geri dönene dek aile bakkallarını idare etti. Liseden sonra Marquette Üniversitesi'ne giderek hukuk okudu.

"Domino Teorisi"

Soğuk Savaş sırasında, ABD'nin dış politikasına "domino teorisi" hâkimdi. Bu teoriye göre eğer komünist olmayan bir devlet komünizme "kapılırsa", bu durum o ülkenin etrafındaki komünist olmayan devletlerin de komünizme kapılacağı anlamına geliyordu. Domino teorisini ilk defa kullanan kişi, 1940'larda Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım gönderilmesini haklı göstermek isteyen Başkan Harry Truman'dı.

1948 yılında Joseph McCarthy o dönemde görev yapan Senatör Robert La Follette Jr.'ı bozguna uğratarak ABD Senatosu'na seçildi. McCarthy çirkin bir seçim kampanyası yürümüştü. Savaş döneminde yaptıkları konusunda yalan söylemiş, esasında masabaşında çalışıp yalnızca talim yapmak için uçmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı sırasında uçakla otuz iki görev gerçekleştirdiğini iddia etmişti. La Folette Pearl Harbor bombalandığında görev yapamayacak kadar yaşlıydı. Fakat McCarthy orduya girmediği için La Folette'in üzerine gitmiş ve onu savaş vurgunculuğu yapmakla suçlamıştı.

Senatör olarak göreve başladığı gün McCarthy pek ses getirmeyen bir basın toplantısı düzenledi. Bu toplantı daha sonraki laf cambazlıklarına ısınma niteliğindeydi. Devam etmekte olan kömür madeni grevine karşı ılımlı bir teklifte bulundu: Sendika lideri John L. Lewis'i ve grevdeki madencileri orduya alacaktı. Eğer greve devam ederlerse itaatsizlik gerekçesiyle askeri mahkemeye çıkarılıp vurulacaklardı.

1950 yılı gelemeden McCarthy'nin senato kariyeri tehlikeye girdi. Halk, seçim kampanyası sırasında savaş geçmişiyle ilgili söylediği yalanları öğrenmişti. Vergi suçları ve savaş döneminde şeker denetimlerinin yapılmamasını desteklemek için Pepsi-Cola Şirketi'nden rüşvet aldığı gerekçesiyle hakkında soruşturma açıldı.

ABD KOMÜNİST PARTİSİ'NE SALDIRILAR

McCarthy kasıtlı olarak dikkatleri kendi başarısızlıklarından başka yöne çekti. 9 Şubat 1950'de Wheeling, West Virginia'da bir grup Cumhuriyetçi kadınla yaptığı konuşma sırasında McCarthy, elinde ABD Komünist Partisi'nin "daimi üyesi" olan 205 dışişleri bakanlığı çalışanının ismi olduğunu açıkladı. Bu üyelerden bazılarının Sovyetler Birliği'ne gizli bilgiler sızdırdığını söylüyordu. Bir anda McCarthy tüm gazetelerin manşetine oturdu. Ancak Senato Dış İlişkiler Komitesi iddialarını kanıtlamasını istediğinde McCarthy herhangi bir departmandaki tek bir "daimi komünist üyenin" bile adını veremedi.

Doğruların yokluğundan da yılmayan McCarthy ulusal medyada komünist karşıtı bir mücadele başlattı. Halkın korkularına oynayan McCarthy düşmanlarının itibarını sarsmak için korku taktikleri uyguluyordu. Başta huzur bozucu komünistlerin Başkan Truman yönetimine sızdığını iddia etti. Demokratlar McCarthy'yi çamur atmakla suçlayınca, onların bu suçlamalarının da komünist komplosunun bir parçası olduğunu öne sürdü. Taktikleri sonu-

cunda, Cumhuriyetçiler 1950 seçimlerinden rüzgâr gibi geçti. Bir zamanlar Senato gazetecileri tarafından "en berbat ABD senatörü" ilan edilen McCarthy artık Senato'daki en nüfuzlu isimdi.

McCarthycilik

1952 seçiminin ardından McCarthy Hükümet Faaliyetleri Senato Komitesi'nin daimi soruşturma alt komitesi başkanlığına geldi. Tıpkı Stalin'in sözde devrim karşıtlarını çıkarıldığı mahkemelerin komik bir yansıması gibi, McCarthy de komünist olmakla suçlanan bireyleri ve bu kişilere yataklık ettiğinden şüphelenilen devlet kurumlarını duruşmaya çıkarıyordu. Bu duruşmaları eleştiren gazetecilere de saldırıyordu. "Amerika karşıtı" kitapların kütüphanelerden çıkarılmasına dair bir kampanya yürüttü. 1952 yılında Cumhuriyetçi Dwight Eisenhower seçimleri kazanınca McCarthy onu komünizme karşı sert bir duruş göstermemekle suçladı.

McCarthy kara kuvvetleri bakanının itibarını zedelemeye kalkınca başı belaya girdi. Ordu McCarthy'ye muhalefet eden gazetecilere bilgi sızdırdı. Bunun sonucunda, Amerika McCarthy'nin zorbalık yöntemlerini, otuz altı gün boyunca televizyonlarda yayınlanan bir duruşmayla ilk elden öğrendiler. Bu duruşma sırasında ordu McCarthy'yi ordu mensuplarını ve sivil memurları zarara uğratmaya çalışmakla suçluyordu.

Cumhuriyetçiler 1954'teki ara seçimlerde Senato'nun kontrolünü kaybettiler. Bu biraz da halkın McCarthy'ye olan güveninin sarsılmasından kaynaklanıyordu. Akabinde Senato altmış yediye yirmi iki oyla McCarthy'ye "senato geleneğine aykırı" davranışları yüzünden kınama cezası verdi.

KÜBA DEVRİMİ

Amerika'nın Kapısında Sosyalizm

1895 yılında Küba İspanya yönetimine başkaldırdı. İsyanlar ve başkaldırılar yaklaşık dört yüz yıldır Küba'da yaşamın bir parçası olsa da bu defa işler farklıydı. İspanya'nın isyanları bastırma çabaları, Küba'nın kuzeyindeki büyük komşu devlette halkın ilgisini çekmişti. 15 Şubat 1898'de ABD zırhlısı *Maine* Havana limanında gizemli bir şekilde boy göstererek İspanya'ya savaş ilan etti. Ancak Amerika'nın müdahalesiyle bağımsızlığın geleceğine inanan Kübalıların umutları çok geçmeden suya düştü. İspanyol-Amerikan Savaşı sona erdiğinde ABD Küba'yı işgal etti. Sanki Küba sömürgeci bir devletten başka bir sömürgeci devlete geçmişti.

1900 yılında Küba Anayasa Kongresi toplandığında, üyeler ABD'nin anayasalarına bir değişiklik eklemeye çalıştığını fark etti. ABD Dışişleri Bakanı Elihu Root'un yazdığı "Platt Değişikliği" ABD'nin Küba'da düzenin bozulması durumunda Küba'nın içişlerine müdahale etmesine izin veriyor, Amerika'nın izni olmadan Küba hükümetinin borç para almasını yasaklıyor ve Küba'yı ABD donanmasına toprak kiralamaya zorluyordu. Küba istemeyerek Platt Değişikliği'ni kabul etti ve 1902 yılında "bağımsızlığını" kazandı.

Daha sonraki elli yıl boyunca Küba siyaseti ekonominin şekere bağımlı olmasıyla, sık sık yaşanan askeri darbelerle ve ABD'nin düzenli olarak içişlerine karışmasıyla şekillendi.

1933 yılından başlayarak Küba hükümetleri bir bir askeri diktatör Fulgencio Batista'nın (1901-1973) desteğine bel bağladı. 1940 yılında Batista tek aday olarak başkan seçildi. Dört yıllık görev süresini tamamladıktan sonra demokratik bir seçimle yenilerek emekli oldu. 1952 yılında Batista yeniden başkanlığa adaylığını koydu. İkinci kez kaybeden Batista anayasal hükümeti devirerek öncekilerden bile daha yozlaşmış ve baskıcı bir rejim kurdu.

Platt Değişikliği Feshediliyor

1934 yılında Franklin D. Roosevelt Latin Amerika'ya uyguladığı "İyi Komşu Politikası"nın bir parçası olarak Platt Değişikliği'ni feshetti. Değişikliğin feshedilmesi pratikte çok az fark yarattı. Amerika'nın hâlâ Guantanamo Körfezi'nde bir donanma üssü bulunuyordu. En büyük ticari ortağı olarak ABD Küba'nın iç meselelerine karışmaya devam ediyordu.

FİDEL CASTRO

Varlıklı bir şekerkamışı üreticisinin oğlu olan Fidel Castro (1926-2016) yirmi yaşına gelmeden kendini siyasi aktivistliğe adamıştı. Havana Üniversitesi'nde hukuk okuduğu sırada Dominik Cumhuriyeti'ndeki General Rafael Trujillo'yu devirmek için yapılan başarısız bir girişimde yer aldı ve Kolombiya'daki sokak ayaklanmalarına katıldı. 1950 yılında diplomasını alan Castro durulmuş gibi görünüyordu. Havana'da bir hukuk bürosu açan Castro ılımlı bir reform partisi olan, "Ortodokslar" olarak da anılan Küba Halk Partisi'ne katıldı. 1952 yılı seçimlerinde Temsilciler Meclisi'nde koltuk alabilmek için partiden aday oldu.

1952 Batista darbesinden sonra Castro eski devrimci taktiklerine geri döndü. Batista'yı yasal yollarla devirmek mümkün olmayınca Castro 26 Temmuz 1953'te 160 kişilik bir grupla Moncada'ki askeri kışlalara saldırarak bir devrim girişiminde bulundu. Girişimi tam bir fiyaskoydu. Saldırı düzenleyenlerin birçoğu öldürüldü. Castro ve erkek kardeşi Raúl tutuklanarak on beş yıl hapis cezasına çarptırıldı. İki yıl sonraki genel aftan yararlanarak serbest kalan kardeşler kendi kendilerine Meksika'ya sürgüne giderek burada küçük bir devrim birliği eğittiler.

1956 yılının sonlarında Castro, Raúl ve 80 bir kişilik bir isyan birliği küçük bir yatla Küba'nın güneydoğu kıyısına ulaştılar. "26 Tem-

muz Hareketi" denilen hareket çoktan gönderilmiş ve Batista'nın güvenlik güçlerince yıkıma uğratılmıştı. Hayatta kalan bir düzine adam Sierra Maestra dağlarına çekilerek Batista diktatörlüğüne karşı bir gerilla savaşı başaltı. Ertesi yıl daha çok isyancı toplayarak muhalif liberal siyasetçiler de dahil olmak üzere diğer devrimci gruplarla ittifak kurdular. 1958 yılına kadar Batista rejiminin başı iyiden iyiye derde girdi. Askeri liderlerinden bazıları devrimcilere katılmıştı. ABD hükümeti desteğini çekmiş, Batista'yla ve ondan öncekilerle yaptığı gibi devrimci kuvvetlerle de mutabakata varmayı umuyordu. Ne de olsa, siyasi darbe Küba için yeni bir şey sayılmazdı.

Aralık 1958'de Batista'nın ülkeden kaçmasıyla Castro devrimin tartışmasız lideri olarak iktidara geldi.

Castro Küba'yı Yeniden İnşa Ediyor

Sonraki birkaç yıl boyunca Castro ve 26 Temmuz Hareketi kıta Amerika'sındaki ilk sosyalist ülkeyi kurdular. Castro'nun ilk planı açıkça sosyalist değildi. En önemli özelliği toprak reformları, yabancı yatırımı hedefleyen vergi politikaları, şeker sanayisi, büyük işletmeler ve Havana'nın turizm endüstrisiydi. Beklendiği üzere Castro kısa sürede köylüleri, şehirli işçileri ve her tür solcuyu kendine bağladı. Varlıklı sınıflar ise Castro'ya o kadar ısınamamıştı. Birçoğu Küba'yı terk ederek ABD'ye gitti.

1959 ve 1960 yılları boyunca Castro yabancı işletmeleri kamusallaştırarak merkezi planlı bir ekonomi kurdu, yoksul ve kırsal kesimlere temel sosyal hizmetler sundu. Şubat 1960'ta Sovyetler Birliği'yle bir ticaret antlaşması imzaladı. Kamusallaştırılan mülkün kaybıyla halihazırda öfkeli olan ABD, Castro'nun Rusya'yla olan yeni ilişkilerine misilleme yapmak için Küba'ya ticaret ambargosu getirdi, Castro'ya suikast düzenlendi ve Domuzlar Körfezi'nde sürgünde bulunan Kübalılara başarısız bir sadırı girişiminde bulundu. Amerika'nın bu katı tutumu Castro'yu Küba'da daha popüler hale getirmekle kalmayıp Castro'nun Sovyet ticari politikalarına gittikçe daha fazla bel bağlamasına sebep oldu.

VİETNAM

Bir Neslin Radikalleşmesi

Bir nesil için "Vietnam", 1960'lar ve 1970'lerde ABD'nin ikiye ayrılmasına neden olan ve gittikçe artan çatışmaları simgeliyordu. Bazılarına göreyse ABD'nin küçük devletleri komünist tehdidinden koruma görevini yerine getirdiği anlamına geliyordu. Kimileri de bu kelimeyi, özgürlüğü için mücadele eden insanlara karşı yürütülen zalim bir savaşın ifadesi olarak görüyordu. Oysa Vietnam'ın bağımsızlık arayışına beli bükülmüş, ufak tefek ama çelik yürekli bir adam, Ho Chi Mihn önderlik edecekti.

HO CHİ MİNH VE BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

Nguyen Sihn Cung adıyla doğan ve Ho Chi Minh (1890-1969) Fransız hâkimiyetindeki Hindiçin'de büyüdü. 1887 yılında kurulan Fransız Hindiçin'i, başlangıçta Kamboçya ve Vietnam'ın Annam, Tonkin ve Cochinchina bölgelerini kapsıyordu; 1893 yılında bunlara Laos eklendi. Ho'nun babası siyasi görüşleri nedeniyle görevini kaybeden bir akademisyendi. Okuma yazma bilmeyen köylülerin mektuplarını yazarak kıt kanaat geçiniyordu.

Ho Fransız tarzı bir eğitim aldı ve birkaç yıl öğretmenlik yaptı. 1911 yılında yirmi bir yaşındayken donanmaya katılarak dünyayı görmeye karar verdi. Bir Fransız buharlı gemisinde üç yıl aşçılık yaptı. Bir süre Londra'da yaşadıktan sonra Fransa'ya taşınarak burada aktif bir sosyalist ve sömürgecilik karşıtı aktivist haline geldi. *Nguyen Ai Quoc* (Vatansever Nguyen) adıyla çalışıyordu. Bir grup göçmen Vietnamlıyı örgütleyerek Fransız Komünist Partisi'nin kurucularından biri oldu. 1919 yılında Paris Barış Konferansı'nda okuduğu dilekçede Çinhindililere eşit haklar vermeleri için Fransızlara çağrıda bulundu. Konferans üyeleri talebini görmezden gelseler

de siyasi bilince sahip Vietnamlıların gözünde Ho izlenecek biri haline geldi.

Ho 1923'te Fransa'dan ayrıldı. Sonraki on yılını komünist kalelerinde gezerek ve Vietnamlı milliyetçi göçmenleri örgütleyerek geçirdi. 1924 yılında Fransız Komünist Partisi'ne koloniciliğe canla başla karşı çıkmadıkları için fırça atarak Komünist Enternasyonal'ın Beşinci Kongresi'nde aktif rol oynadı. Aynı yıl Ly Thuy takma adıyla Çin'in Kanton kentine giderek Hindiçin'den siyasi görüşleri yüzünden sürgün edilen Vietnamlı milliyetçileri "Viet Nam Thanh Nien Cach Menh Dong Chi Hoi" (Vietnam Devrimci Gençlik Birliği), yani bilinen ismiyle Thanh Nien'in çatısı altından örgütledi. Çan Kay Şek 1927 yılında komünistleri Kanton'dan kovunca Ho yeniden yollara düşerek Moskova, Brüksel ve Paris'e gitti. Ardından Komintern'in Güneydoğu Asya'daki temsilcisi olarak Siam'a (şimdi Tayland) yerleşti.

1930 yılında Ho Chi Minh, Hindiçin Komünist Partisi'ne başkanlık etmek için Vietnam'a döndü. Parti, Thanh Nien üyeleri ve aktivist Hanoi, Hue ve Saigon tarafından kurulmuştu.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE VİETNAM'IN KURULUŞU

1940 yılında Fransa Almanya'yla bir ateşkes antlaşması imzalayarak Vichy hükümetini kurdu ve Japonya ilk kez Hindiçin'i işgal etti. Fırsattan istifade Ho Chi Minh de Ocak 1941'de önce gizlice Hindiçin'e, oradan da halkın "Viet Minh" olarak bildiği "Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi", yani Vietnam Bağımsızlık Birliği'ni kurmak için Güney Çin'e döndü.

"Hapishane Defteri"

Çan Kay Şek tarafından 1941-1942 yılları arasında on sekiz ay hapiste tutulan Ho, geleneksel Vietnam şiir biçimini kullanarak Çin-

ceyle yazdığı kısa şiirlerden oluşan "Hapishane Defteri"ni kaleme aldı. "Senin bedenin hapis / Aklın değil," dizesinden başlayarak bu şiir koleksiyonunda hapishane yaşamını anlatmış ve devrim çağrısı yapmıştır.

1945 yılında Japonlar Hindiçin'i istila ederek tüm Fransız yetkilileri ya hapse attılar ya da infaz ettiler. Ho ABD kuvvetleriyle bağlantı kurarak Japonlara karşı Stratejik Hizmetler Ofisi'yle işbirliği yapmaya başladı. Bu sırada, Viet Minh gerillaları Güney Çin dağlarında Japonlarla savaşırken komando grupları da Vietnam'ın başkenti Hanoi'ye doğru harekete geçti.

Japonya 14 Ağustos 1945'te Müttefik Devletlere teslim oldu. Viet Minh 19 Ağustos'ta Hanoi'ye girdi. İki hafta sonra Ho Chi Minh, Ba Dinh Meydanı'nda devasa bir kalabalığa Vietnam'ın bağımsızlığını duyuruyordu.

Bağımsızlık kolay değildi. Çan Kay Şek ile yapılan bir müttefiklik anlaşması Çinli milliyetçilere Japonya'nın kuzeyindeki on altıncı paralele geçme hakkı tanımıştı. Elbette, General Charles de Gaulle'ün liderlik ettiği bağımsız Fransa'nın savaşmadan Hindiçin'den çekilmeye hiç niyeti yoktu.

Fransızlar kısa sürede Vietnam'ın güneyini yeniden ele geçirdiler ve Ho Chi Minh ile görüşme masasına oturdular. Nihai anlaşmada Vietnam bağımsız bir ülke olarak tanınacak, kendi hükümeti, ordusu, para kaynağı olacak ve Paris'in yönettiği Fransız birliğine entegre edilecekti. Fakat iki taraf da bu anlaşmadan memnun kalmadı.

Bu huzursuz barış Kasım 1946'da Fransız ve Vietnamlı askerler arasında çıkan arbededen sonra bir Fransız kruvazöründen Haiphong şehrine ateş açılmasıyla savaşa dönüştü. 1953 yılı bitmeden kırsal kesimin büyük bölümüne Viet Minh hâkim olurken, ülkenin büyük şehirleri kuşatma altındaydı. 1954 yılında Fransızların Dien Bien Phu'da aldığı yenilgi Fransa'nın Güneydoğu Asya imparatorluğunun sonu oldu.

Ho ve Amerika'nın Bağımsızlığı

Acaba Ho Chi Minh Bağımsızlık Bildirgesi'nden haberdar mıydı? Büyük ihtimalle evet. Vietnam'ın bağımsızlığını ilan ederken Ho'nun kullandığı sözler Thomas Jefferson'ın sözlerine bir hayli benziyordu: "Her insan eşit doğar: Yaratıcı bizlere çiğnenemez haklar tanımıştır: yaşam, özgürlük ve mutluluk."

VİETNAM BÖLÜNÜYOR

21 Temmuz 1954'te Cenevre Konferansı'nda imzalanan antlaşmalarla Vietnam on yedinci paralelden bölündü. Kuzeyde Ho Chi Minh'in liderliğinde bir komünist devlet, güneyde ide Ngo Dinh Diem'in önderliğinde bir anti-komünist devlet kuruldu. Vietnam'ın bölünmesi Amerika'nın Ngo Dinh Diem'i, Sovyetler Birliği'nin ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ise Ho Chi Minh'e para yardımı sağladığı iki Soğuk Savaş cephesi yarattı.

Antlaşmalara göre 1956'da bir seçim yapılacak ve bu seçimle Vietnam yeniden birleşecekti. Seçim zamanı geldiğinde Güney Vietnam oyunu bozarak ABD'nin Vietnam Savaşı'na girmesine zemin hazırladı.

ABD'DE SAVAŞ KARŞITI HAREKET

Pek çok Amerikalı ülkelerinin gitgide Vietnam Savaşı'na daha çok dahil olduğundan bihaber olsa da 1960'ların ortalarına doğru bu durum bir sebepten büyük ölçüde değişti: televizyon. Her gece savaştaki delikanlıların görüntüleri televizyonlarda dönüyordu. Başkan Lyndon Johnson Vietnam'a devamlı olarak asker yollamak için zorunlu askerlik görevini yapanlara daha çok bel bağladıkça, direniş de o denli arttı. 1967'ye kadar savaş karşıtı hareket iyice şekillenmiş ve aktif bir şekilde kendini ifade etmeye başlamıştı.

1967 Yürüyüşleri

1967 yılında iki büyük savaş protestosu yaşandı. İlki nisan ayında New York'ta gerçekleşen protestoya 400 bin insan katılarak Central Park'tan Birleşmiş Milletler'e yürüdüler. İkinci protestoda ise Washington'da ekim ayında gerçekleşti. Burada da protestocular Pentagon'un etrafını çevreleme girişiminde bulundular.

1968 yılında savaş karşıtı protestolar Demokratik Ulusal Kongre'de şiddete dönüştü. Daha sonraları resmi kayıtlara "polis isyanı" olarak geçecek bu olayda Şikago polisi göstericilere ve muhabirlere şiddet uyguladı. Kimilerine göre savaş kapıya dayanmıştı.

Johnson ve halefi Richard Nixon protestoculardan etkilenmediklerini halka duyurmalarına rağmen her iki yönetimin kendi içindeki belgeler aslında protestolardan çok endişe duyduklarını göstermekteydi. Protesto faaliyetlerinin pek çok genç insanın aklına toplumda yanlış giden şeyleri düşürmesi de onları aynı şekilde endişelendiriyordu. 1960'larda ve 1970'lerin başlarında sosyalist örgütler, özellikle savaşın insanların gözlerini açması sayesinde istikrarlı bir büyüme gösterdi.

SOSYALİZM VE "YENİ SOL"

Sosyalizmin Yeniden Keşfi

Sosyalizm 1960'larda ve 1970'lerin başında Amerika'da kısa bir süreliğine yeniden canlanır gibi oldu. 1930'lardaki (Eski Sol olarak da bilinen) medeni haklar hareketi ve sosyalist hareketin etkileşiminin yanı sıra Vietnam Savaşı'na karşı yapılan protestolar sayesinde bir Yeni Sol ortaya çıktı. Çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu Yeni Sol, Eski Solun simgesi olan komünist-antikomünist ayrılığına düşmek istemiyordu. En temel endişeleri ırkçılık ve yoksulluk olsa da bunlar kısa sürede Vietnam Savaşı'na karşı protestoların gölgesinde kaldı. Hareket 1960'ların ortalarında zirveye ulaşırken 1970'lerin ortalarına doğru neredeyse silinip gitti.

DEMOKRATİK TOPLUM İÇİN ÖĞRENCİLER (SDS)

En çok bilinen Yeni Sol örgütü Demokratik Toplum İçin Öğrenciler'di. 1960'larda Endüstriyel Demokrasi Birliği'nin bir öğrenci kolu olarak kurulan bu örgüt kısa sürede kurucu örgütünün Marksist dogmatizminden uzaklaştı.

1962 yılında Demokratik Toplum İçin Öğrenciler faaliyet bildirgelerini oluşturmak için Port Huron, Michigan'da ulusal bir kongre düzenledi. Birkaç günlük fikir alışverişi sonucunda topluluk Port Huron Bildirisi'ni benimsedi. Bu bildirinin büyük kısmı, daha sonradan 1968 Demokratik Ulusal Kongresi'nin yapıldığı dönemlerde insanları isyana teşvik etmekten suçlu bulunan sekiz genç adamdan biri olarak ulus çapında önem kazanan, Michigan Üniversitesi öğrenci gazetesi editörü Tom Hayden tarafından kaleme alınmıştı. Bildiri şehir meclisi toplantısından Marx'a kadar bir dizi sosyalist

ve siyasi gelenekten yararlanılarak yazılmıştı. Amerikan toplumunun ırk ilişkileri, sonu gelmez yoksulluğu ve Amerika'nın Soğuk Savaş'taki rolünü eleştirerek başlıyordu. Ardından genel hatlarıyla "katılımcı demokrasi" kavramını tanımlayarak örgütün bu kavrama dayalı reform vizyonunu özetliyordu.

Katılımcı Demokrasi

Demokratik Toplum İçin Öğrenciler'in "katılımcı demokrasi" fikri John Dewey'nin, Michigan Üniversitesi'nde profesör olan Arnold Kaufman tarafından detaylandırılmış yazılarından doğmuştur. Dewey'nin öne sürdüğü temel fikir şudur: "Toplumsal kurumlardan etkilenen herkesin bu kurumları oluşturma ve yönetme hakkı olmalıdır."

Demokratik Toplum İçin Öğrenciler 1965 yılına kadar yavaşça büyürken 1965'te ABD'nin Vietnam Savaşı'na dahil olmasıyla büyümesi hızlandı. 1962 yılında grubun yaklaşık 300 üyesi varken zirveye çıktığı noktada 30 bin ila 100 bin arasında üyesi olduğu tahmin ediliyor. Parti Nisan 1965'te Washington'da devasa bir savaş karşıtı yürüyüş düzenledikten sonra, öğrenci grevleri yürüten ve üniversite yönetim binalarını işgal eden daha militan bir yapıya büründü.

1969'daki kongresinde örgüt, Devrimci Gençlik Hareketi ve İlerici İşçi Partisi'nin güç çatışmalarından dolayı bölündü. Devrimci Gençlik Hareketi'nin üyeleri daha ılımlı grubu partiden attılar. İki grupla da ilgisi bulunmayan bir kısım üye ise bıktıkları için istifa etti ve partiyi en radikallerin eline bıraktı. Çok geçmeden, partinin kalan üyeleri "Weathermen" adıyla şiddet eğilimli devrimci bir gruba dönüştü.

TEPKİ

Reaganizm ve Neoliberalizm

Ronald Reagan'ın Amerika başkanı seçilmesi Amerikan politikasının sağ görüşe keskin bir dönüş yaptığının sinyallerini vermişti. Reagan'ın İngiltere'deki ruh ikizi ise Margaret Thatcher'dı. Her ikisi de ekonominin kamusallaştırılmış kesimlerini özelleştirmeye koyuldu.

NEOLİBERALİZM

Hem Reagan hem de Thatcher büyük ölçüde, temel öğretisi piyasanın "görünmez eli" olan on sekizinci yüzyıl iktisatçısı Adam Smith'in fikirlerinden ilham almıştı. Smith'in yirminci yüzyıldaki yandaşları hükümet ne kadar az görünür, ekonomide ne kadar az rol oynarsa, ulusun ekonomik durumunun o kadar iyiye gideceğini söylüyorlardı. Reagan ise görüşlerini şu cümleyle özetliyordu: "Hükümet sorunumuzun çözümü değildir; hükümet sorunun *kendisidir*."

Sosyalistler ekonomik kaynakların adil dağıtımını sağlamanın hükümetin görevi olduğunu öne sürüyordu. Neoliberaller ise sürecin doğal şekilde devlet müdahalesi olmadan işlediğini söylüyordu. Sosyalistler özellikle de zenginlerden daha fazla vergi alınmasının sağlık ve eğitim gibi toplumsal programların masraflarını karşılamaya yardımcı olacağını dile getirirken neoliberaller vergileri düşürmenin iki konuda faydalı olacağını sert bir dille ifade ediyorlardı:

- Çalışan insanların eline daha fazla para geçeceği için harcamaları ve böylece iş imkânları da artacaktı.
- Zenginlerin, yani işverenlerin eline daha fazla para kalacaktı. Eğer zenginlerin ve ortaklıkların vergi yükü azaltılırsa, neoliberallere göre sonuç "damlama teorisi" olacaktı. Toplumun üst

kademelerine verilen para, artan istihdam olanaklarıyla birlikte toplumun alt kademelerine damlamaya damlaya akacaktı.

Şikago Okulu

Neoliberalizmin en coşkulu destekçilerinden biri Chicago Üniversitesi'nde iktisat profesörü olan Milton Friedman'dı (1921-2006). Friedman'a göre bir ülkenin ekonomisinin sağlık olduğunun en iyi göstergesi para arzının artış oranıydı. Şili hükümeti 1973'ün sonunda General Augusto Pinochet'nin yönettiği askeri darbeyle düşürülünce, (başkalarıyla birlikte) Friedman da Şili diktatörlüğünün danışmanlarından biri oldu. Yapılan hamleler sonucunda, Şilili elitler zenginliklerine zenginlik katarken işçi sınıfı iyice yoksullaştı. Pinochet hükümetinin politikalarıyla iktisatçıların kelime dağarcığında "neoliberalizm" sözcüğü kutsal bir yer kazandı.

Pratikte Reaganizm

Reagan 1990'larda Reganizm doktrinini ABD'de uygulamaya koydu. Ekonomide büyüme görülürken bu durum iki önemli sonuç doğurdu:

1. Yönetimin savunmaya verdiği önem yüzünden askeri harcamalar büyük ölçüde arttı.
2. Milli bütçe açığı arttı. Neoliberallere göre bütçe açığı (hükümetin elinden çıkanla eline geçen arasındaki fark) önemli değildi çünkü ekonomik büyüme sayesinde bu açık kısa sürede azalacaktı. Fakat bu gerçekleşmediği gibi Reagan halihazırdaki bütçe açığını 1,4 trilyon dolar artırdı.

REAGAN MUHAFAZKÂRLIĞI

1990'larda Amerika'da ve dünyanın başka ülkelerinde muhafazakârlık yükselişe geçti. Bu dönemde McCarthycilerin 1950'ler-

deki cadı avları yoktu ama seçmenler oylarını genellikle muhafazakâr adaylardan yana kullanıyor, her türlü liberalizm önerisini reddediyorlardı. Bu durum biraz da Reagan'ın oyunculuk becerilerini kullanarak muhafazakâr düşünceyi neşeli bir surette göstermesinden kaynaklanıyordu. 1983'te solcu Grenada hükümetinin işgali ve devrilmesi, 1980'lerin ortalarında Nikaragua'daki sol karşıtı gerillalara ABD'nin gizli yardımları gibi olaylar dahi Reagan'ın sosyalist fikirlere karşı açtığı savaşa pek gölge düşürmedi. 1989'da Sovyetler Birliği'nin yıkılması bu durumu pekiştirdi. Reagan'ın halefi George H. W. Bush döneminde yaşanan bu olaydan asıl prim yapan Reagan oldu.

Avrupa'daki Sosyalist Hareketler

1980'ler ve 1990'larda ABD'de sosyalizme pek ilgi duyulmamasına rağmen sosyalizm Avrupa siyasetinde popülerliğini korumaya devam etti. Sosyalist partiler hâlâ Fransa gibi ülkelerin parlamentolarındaki önemli güçlerdendi. Aynı zamanda Avrupa dışından gelen göçlere karşı aşırı derecede muhafazakâr hareketler yaşanıyordu. Bunlar arasında İngiltere'deki dazlaklar ve Fransa'da Jean-Marie Le Pen'in önderliğindeki Ulusal Cephe bulunuyordu.

Bütün bunların sonucunda yirminci yüzyılın son on yılında ABD'deki sosyalist fikirler neredeyse silindi gitti. Yeni Sol 1970'lerde başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra geriye çok az örgütlü sosyalist faaliyet kaldı.

SOSYALİSTLER VE YEŞİL HAREKET

Yeni Sistem

Yeşil sosyalizmin ardında yatan temel fikir şuydu: Sanayi sistemimiz ve bu sistemin beraberinde getirdiği, doğal yaşamdaki yerimize dair görüşlerimiz gezegeni hızla yok ediyor. Yeni ihtiyaçlar ve istekler sarmalı mal mülk ve lükse olan talebi gittikçe artırdı. Batı'daki siyasi sistemlerde gerek sosyalistler gerek sosyalist olmayanlar üretim kapasitesini artırmak için çalıştı. Geleneksel anlamda, sosyalistlerin tartışmaları sanayi toplumunun ürettiği ürünlerin eşit bir şekilde dağıtılması üzerineydi. Yeşil sosyalistler ise tartışmaların odağını tüketilen ürünlerin miktarı ve kalitesi, üretim için gereken gün sayısı gibi konulara kaydırdı.

Yeşil sosyalist düşünce, siyaset felsefecisi Herbert Marcuse ve Frankfurt Okulu'nun diğer toplum teorilerine dayanır. Marcuse Marksizmdeki *homo faber,* yani insanların yaptıkları işlerle kendilerini yaratan çalışma odaklı varlıklar olduğu fikrini sorguluyordu. Ona göre gerçek özgürlük *eros*un veya tutkunun dürtüsel zorlamalarıyla ve keyif veren faaliyetlerle gerçekleşiyordu. Çalışmak için dürtüsel zevkleri bir kenara bırakmak gerekiyordu. Çalışma disipliniyle *eros*tan kopan işçi sınıfının büyük bölümü, özgürlüğün daha çok, daha güzel şeylere sahip olmaktan geçtiğini zannetmeye başladı. Çalışmanın *eros*tan üstün tutulması, Marcuse'a göre ekonomik kıtlığın yaşandığı dönemlerde gerekli olsa da artık bir hayli gelişmiş toplumlarda bu durum sorun teşkil etmemeliydi. Toplumun asıl başarması gereken, teknolojiyi kullanarak herkese çalışma ve rahatlamak için gerçekleştirilen faaliyetler arasındaki açığı doldurmasına olanak verecek temel mal ve hizmetleri sağlamaktı.

Yeşil sosyalistler çevre krizinin ekonomik ve siyasi kökenlerini Marcuse'un *homo faber*, kitle kültürü ve tüketimcilik eleştirisi bağ-

lamında incelerler. İki temel çözüm önerisinde bulunurlar. Bunlar çevriyi korumada büyük bir rol oynayacak "eko-devlet" ile özerk ve kendi kendine büyük ölçüde yeten komünlerin oluşturduğu sıkı olmayan bir federasyon kurulmasıdır.

Marx ve Freud

Almanya doğumlu siyaset felsefecisi Herbert Marcuse (1898-1979) Marksizmi eleştirirken Freud'un psikanaliz teorisinden faydalandı. Önemli eserleri *Eros ve Uygarlık: Freud Üzerine Felsefi Bir İnceleme* (1955) ve *Tek Boyutlu İnsan* (1964) 1960'larda hem Avrupa hem de ABD'de solcu öğrenci hareketlerinde etkili oldu.

RUDOLF BAHRO

Yeşilci düşünür ve aktivist Rudolf Bahro (1935-1997) *Doğu Avrupa'daki Alternatif* (1977) adlı kitabıyla Marksizme yönelik en güçlü ekolojik eleştirilerden birini kaleme aldı. Marx'ın sosyalizminin "sınıfsız" bir sanayi toplumu yaratacağını, yine de bunun bir sanayi toplumu olarak kalacağını söylüyordu. Aksine, Bahro'ya göre insanlığın "yalnızca üretim ilişkilerini değil, temelde üretim şeklinin tüm mahiyetini değiştirip dönüştürmeye" ihtiyacı vardı. Tüketim kapitalizmin özünde vardı ve bu durum kazanç arayışı sırasında ihtiyaçlar pahasına gereksiz ve ziyana yol açan ürünler yaratıyordu. Tüketimi ve sanayinin çevreye verdiği zararı azaltmak için toplumu dönüştürmek gerekiyordu.

Bahro "Yeşil anarko-komünizm" olarak nitelendirdiği devlet sosyalizmine karşı bir "komünist alternatif" olduğunu öne sürdü. "üretim ilişkilerini" değiştirmenin yanı sıra sosyalistler insanlığın çevreyle ilişkisini de değiştirmeliydi. Bunun için ekonomi, hayatta kalmak için gerekenden fazlasını üretmemeye yönelmeliydi. Çevreye verilen zararın azaltılması ve bununla birlikte üretim miktarı-

nın düşürülmesi sayesinde çalışma saatlerinde de büyük ölçüde düşüş yaşanacaktı.

Bahro ve Komünist Parti

Rudolf Bahro on yedi yaşında Doğu Almanya Komünist Partisi'ne katıldı. Sovyetler'in 1968'de Çekoslavakya'yı işgal etmesiyle partiden üyeliğini çekti. *Doğu Avrupa'daki Alternatif*'i yazdığı için iki yıl hapis yattıktan sonra Batı Almanya'ya sürüldü. Bu olayın üzerine kurucusu olduğu Batı Almanya Yeşiller Partisi'nden istifa etti.

Küçük ölçekli teknoloji büyük şehirli nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamadığından insanların ihtiyaçlarının yüzde 90'ını kendisi üretecek, yüzde 9'unu ulus genelinden, yüzde 1'ini ise dünya pazarından karşılayabilecek komün federasyonları kurmaları gerekiyordu.

ANDRÉ GORZ

André Gorz (1923-2007) insanların çalışma dünyasına sıkışıp kaldığını öne sürüyordu. Pek çok iş hem çok sıkıcıydı hem de insanları köle haline getiriyordu. Teknolojik yenilikler ve makineleşme insanların çalışabileceği işleri kısıtlıyordu. Ancak kapitalizm insanların daha az çalışmasına izin vermiyordu. Bunun sonucunda işsizlerin hayattan zevk alacak imkânı, çalışanların ise bunu yapacak zamanı yoktu. Gorz, tüketimin ve çalışma günlerinin azaltılması ve net bir asgari ücretin verilmesiyle insanların başkalarına da fayda sağlayacak serbest aktiviteler yapabileceğini öne sürdü.

Gorz çevrecilik ve ekolojizm arasına bir çizgi çekti. Çevrecilik kendini yenilenebilir enerji kaynakları, geri dönüşüm ve koruma ile sınırlamaktaydı. Ekolojizm ise mal ve tüketime tapınmayı sona erdirmek istiyordu.

SOSYALİZM VE GELECEK

Neler Olacak?

Pek çok Amerikalı sosyalizmle en çok 2016'daki başkanlık seçimlerinden sonra haşır neşir olmuştur. Bariz bir şekilde demokratik sosyalist olan Senatör Bernie Sanders Demokrat Parti adaylığı için epey popüler bir kampanya yürüttü. Başarısız olmasına karşın, Sanders pek çok insanın demokratik sosyalizmdeki fikirleri fark etmesini, hatta birçok kişinin de bunları anlamasını sağladı.

BERN'İ HİSSET!*

Bernie Sanders (d. 1941) Vermont'tan aday olmasına rağmen Brooklyn'de doğdu. Gençliğinde medeni haklar hareketine katılması üzerinde önemli bir siyasi etki yarattı. Sonradan Vermont'a taşınan Bernie Sanders, 1981'de Burlington belediye başkanı seçilene kadar Vermont'ta yürüttüğü siyasi kampanyalarda başarılı olamadı. Ardından Temsilciler Meclisi'ne seçilen Sanders, 2005 yılında da ABD Senatosu'na seçildi.

Sanders Demokrat Parti'nin yönetim kurulunda bulunmasına rağmen bağımsız bir adaydır. Evrensel sağlık hizmeti ve eğitim gibi tartışmalarını çoğunlukla İskandinav modeli üzerinden yürütür. Ayrıca büyük şirketlerin ve zenginlerin ödediği vergilerin büyük oranda artırılması gibi konularda da bu model üzerinden tartışmaktadır. Finans reformunun da sıkı savunucularındandır.

2008-2010 yılları arasındaki Büyük Durgunluk'ta Sanders istikrarsız tahvillerle ticaret yapan büyük bankalara ve yatırım şirketlerine iş bırakma çağrısında bulunan isimlerdendi. Saat başı asgari

---

* *Bern* kelimesi hem Bernie Sanders'a hem de İngilizce'deki *feel the burn* yani "yanmayı hisset" sözüne gönderme yapar.

ücretin 15 dolara çıkarılmasını savunmaktadır. Sendikaların birleşmesini kolaylaştıracak yasa tasarısının sözcüsüdür.

2019 yılında Sanders yeniden Demokrat Parti'den adaylığını koyacağını açıkladı. 2016 yılındaki seçim kampanyası başarısız olmasına rağmen, açıkça demokratik sosyalist olduğunu belirten birinin de büyük destek toplayabileceğini göstermiş oldu.

SEÇİLEN SOSYALİSTLER

Bernie Sanders yirmi birinci yüzyılın başında siyasi görevi olan tek Amerikalı sosyalist değildi. 2013 Yılında Kshama Sawant, Seattle Şehir Konseyi'ne girmeyi başardı. Sawant, Troçkici sosyalist bir örgüt olan Sosyalist Alternatif üyesidir.

Sawant saatlik asgari ücretin 15 dolar olacağı, kira denetimlerinin olduğu ve Boeing, Microsoft ve Amazon gibi yerel şirketlerden daha yüksek vergiler alınması gerektiğini savunan bir tasarı üzerine çalışıyordu. Bu tasarı Şehir Konseyi tarafından yasalaştırıldıktan sonra 2015 yılında yürürlüğe girdi. Bernie Sanders'ın aksine, Sawant Demokrat Parti için çalışmayı reddederek bağımsızlığını sürdürdü.

Anna Louise Strong

Çok daha öncelerden olsa da, Seattle'dan bir başka sosyalist de Anna Louise Strong'du. Strong 1916 yılında Seattle Okulu yönetim kurulunda çalışan bir muhabir ve toplum aktivistiydi. Daha sonraları yeni kurulan Sovyet Rusya ve dünyadan başka olaylarla ilgili de haber yapmıştır.

AMERİKAN DEMOKRATİK SOSYALİSTLERİ

Bugün Amerika'nın en büyük sosyalist örgütü Amerikan Demokratik Sosyalistleri'dir. Bir dizi ayrılık ve birleşme sonucunda kurul-

muştur. 1970'lerde sağ görüşe kaydığı gerekçesiyle Amerika Sosyalist Partisi'nden ayrılan bir grup, Demokratik Sosyalist Örgütlenme Komitesi'ni kurdu. 1982 yılında bu örgüt Amerika Demokratik Sosyalistlerini kurmak için Eski Sol kökeni olan Yeni Amerikan Hareketi'yle birleşti.

2018 yılının sonu itibarıyla Amerikan Demokratik Sosyalistlerinin 50 binden fazla üyesi bulunmaktadır. (Amerika'da bu denli çok üye sayısı olan son sosyalist örgüt 1930'larda 100 binden fazla üyesi olan Komünist Parti'ydi.) Amerika Demokratik Sosyalistlerinden bazı isimler seçilmeyi başarmıştır. Üyelerden biri Virginia Delegeler Kurulu'nda görev yapmıştır; kadın üyelerden ikisi Alexandria Ocasio-Cortez ve Rashida Tlaib ise Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi'ne seçilmiştir.

Michael Harrigton

Michael Harrigton (1928-1989) Amerika Demokratik Sosyalistlerinin ilk başkanlarındandır. Uzun süre Sosyalist Parti'nin üyesi olan Harrigton 1962 yılında yayımlanan ve ABD'deki yoksulluğu konu alan *The Other America* [Öteki Amerika] adlı kitabın yazarıdır. Yalnızca güneydeki kırsal kesimlerde değil, kuzeydeki büyük şehirlerin de sorunu olan ancak o güne dek göz ardı edilen yoksulluğu konu edinen bu kitap pek çok kişiyi bir hayli şaşırtmıştır.

ALEXANDRIA OCASIO-CORTEZ

Ocasio-Cortez (d. 1989) muhafazakâr eleştirmenlerin kendisini epey bir topa tutmasının ardından bugün sosyalizmin Amerika'daki en önemli seslerinden biri haline gelmiştir. New York, Bronx'ta doğan Ocasio-Cortez Boston Üniversitesi'nden mezun oldu ve annesiyle kendisine bakabilmek amacıyla çeşitli işlerde çalıştı. Bernie Sanders'ın 2016 yılındaki seçim kampanyasındaki gönüllülerden biri olarak Amerika'nın dört bir yanını dolaşıp insanların sıkıntıları-

nı dinledi. Kongre'ye seçildiği zaman o güne dek temsilcilik görevine gelmiş en genç isimdi.

Görevleri

Ocasio-Cortez ABD'deki sağlık hizmetlerini büyük ölçüde genişletmeyi hedefleyen "Herkes İçin Sağlık Hizmeti"nin yanı sıra "Yeşil Yeni Anlaşma"ya verdiği desteklerle bilinir. Bu küresel ısınmayla mücadele edebilmek için Amerika'da enerjinin daha verimli kullanılması ve karbon emisyonunun azaltılmasını öngören on yıllık tedbirleri içeren bir anlaşmadır.

Sosyalizmin çehresi yıllar boyunca birçok kez değişmiştir. Ocasio-Cortez gibi kişilerle sosyalizmin yirmi birinci yüzyılda da yeni bir çehreye kavuştuğu söylenebilir.

Şikago'da Sosyalist Akını

2019 yılında Şikago şehir konseyi seçimlerinde altı sosyalist hükümet görevlisi olarak seçilmiştir. Bu isimlerin tamamı Amerikan Demokratik Sosyalistleri tarafından desteklenmiştir.

DİZİN

1848 Devrimleri 49, 53, 60, 64, 71, 80, 87, 91

A

Adorno, Theodor 160
anarşizm 80, 83, 84, 85, 98, 100
Atlee, Clement 176, 177, 178

B

Bahro, Rudolf 229, 230
Bakunin, Mikhail 80, 81, 82, 83, 98, 139
Bebel, August 88, 90, 91, 92, 93, 95
Benbow, William 103
Benjamin, Walter 161, 162
Berlin Duvarı 152, 200
Bernstein, Eduard 94, 95, 96, 97, 175, 182
"Beveridge Raporu" 178, 180
Beveridge, William 178, 179, 180
Birinci Dünya Savaşı 59, 106, 107, 115, 154, 174, 183, 205, 206
Birinci Enternasyonal 78, 82, 91, 202
Bismarck, Otto von 73, 77, 87, 91, 93, 96, 175
Bolşevik Devrimi 95, 118, 127, 207
Bolşevikler 107, 108, 117, 118, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 132, 133, 154, 207
Bonapart, Louis-Napolyon (III. Napolyon) 60, 71, 72, 73, 75
Bonapart, Napolyon 31, 34, 50, 71, 72
Büyük İleri Atılım 12, 145, 146

C - Ç

Carlyle, Thomas 167, 169, 172
Castro, Fidel 216, 217
Cevahirlal Nehru 191, 192, 193
Churchill, Winston 151, 176, 177, 178
Çan Kay Şek 132, 137, 141, 142, 144, 219, 220
Çartizm 163, 165, 166
Çin Devrimi 12, 137, 139, 141

D

Debs, Eugene V. 202, 203, 204, 205
De Leon, Daniel 202, 205
diyalektik materyalizm 47

E

Engels, Friedrich 7, 8, 41, 44, 45, 46, 47, 56, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 80, 82, 91, 93, 96, 120

F

Fabian Derneği 96, 169, 170, 174, 177, 190
Frankfurt Okulu 157, 159, 160, 161, 228
FRANKFURT OKULU 157, 159
Fransız Devrimi 31, 34, 37, 43, 63, 71, 76

G

Gandhi, Indira 193
Gandhi, Mahatma 192, 193
Gorbaçov, Mihail 198, 199, 200, 201
Grigoriy Zinovyev 107, 108, 127, 131, 132

H

Hegel, Georg Wilhelm 42, 43, 45, 47, 63, 64, 80, 88, 161
Horkheimer, Max 160

I - İ

II. Nikolay 109, 113, 122
I. Nikolay 50
İkinci Dünya Savaşı 108, 129, 135, 148, 151, 155, 159, 175, 176, 178, 190, 212, 219
İkinci Enternasyonal 69, 106, 107, 108, 127, 173

J

Jefferson, Thomas 221

K

Kapital (Marx) 9, 10, 45, 66, 68, 69, 96, 136, 140
Komünist Manifesto (Marx ve Engels) 8, 61, 63, 64, 139
Kropotkin, Pyotr 79, 83, 84, 85, 139
Kuomintang 138, 140, 141, 142, 143, 144
Küba Devrimi 12, 215

L

Lenin, Vladimir 7, 61, 78, 107, 108, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 130, 131, 133, 134, 135, 175, 196
Li Dazhao 140, 141
Liebknecht, Wilhelm 88, 90, 91, 95, 107
Locke, John 20

M

Maoculuk 136, 137
Marcuse, Herbert 161, 228, 229
Marksizm 7, 66, 70, 80, 86, 94, 96, 98, 118, 135, 136, 140, 141, 158, 159, 176, 228, 229
Marx, Karl 7, 8, 9, 10, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 55, 56, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 78, 80, 81, 82, 86, 88, 89, 91, 93, 96, 98, 109, 120, 136, 140, 160, 161, 163, 167, 169, 175, 204, 223, 229
Menşevikler 107, 108, 114, 117, 118, 120
More, Thomas 14, 15, 16, 17

N

Nasır, Cemal Abdül 190, 193, 194, 195

Nikolay, I 51, 59
Nikolay, II 109, 115, 116

P

Paris Komünü 71, 76, 77, 78, 79, 80, 92, 123
Pinochet, Augusto 226
Proudhon, Pierre-Joseph 60, 81, 98, 100, 102, 103, 139

R

Ricardo, David 45, 66, 89, 90, 170
Rus Devrimi 93, 109, 112, 117, 127, 140, 175, 190, 207

S

Saint-Simon, Henri de 35, 36, 37, 63, 102
Sanayi Devrimi 22, 23, 29, 30, 33, 36, 38, 44, 45, 86, 109, 110, 120, 163, 166
Smith, Adam 21, 45, 225
Soğuk Savaş 150, 151, 152, 153, 156, 190, 193, 212, 221, 224
Sovyetler Birliği (SSCB) 12, 13, 79, 95, 123, 124, 128, 129, 130, 132, 133, 135, 146, 148, 149, 150, 151, 154, 155, 159, 161, 190, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 207, 213, 217, 221, 227
Stalin, Josef 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 148, 150, 151, 154, 155, 156, 214
Sun Yat-sen 137, 138, 141

T

Thatcher, Margaret 186, 187, 188, 189, 225
Thiers, Adolfe 73, 76, 77
Tito, Josip Broz 95, 154, 155, 156
Troçki, Lev 78, 108, 114, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132

Ü

Üçüncü Enternasyonal 127
Ütopya (More) 14, 15, 16

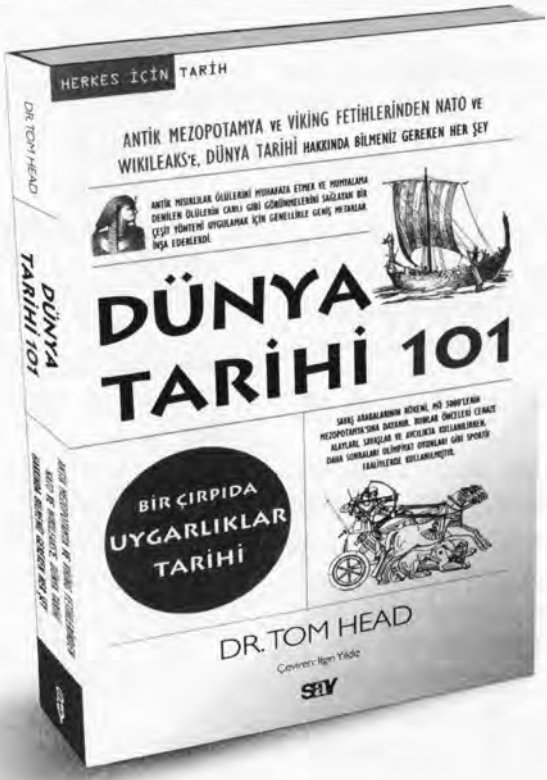
Y

Yeni Ekonomi Politikası (NEP) 125, 126, 131

Z

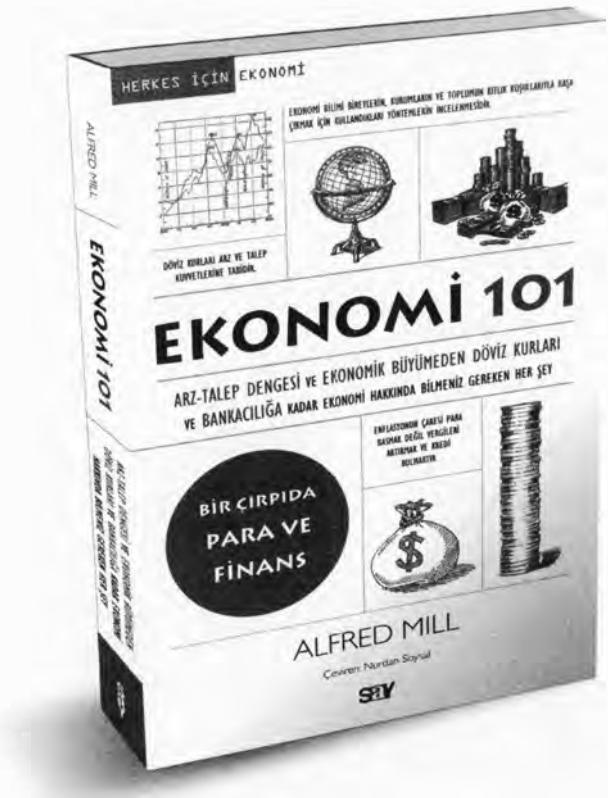
Zedong, Mao 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 161

UYGARLIK TARİHİNİN EN İLGİ ÇEKİCİ DETAYLARI BU KİTAPTA!

Tarih şaşırtıcı olaylar, güçlü liderler, entrikalar ve ilginç keşiflerle dolu binlerce yıllık bir maceradır. Buna rağmen tarih kitapları çoğunlukla tekdüze, sıkıcı ve eğlenceli olmaktan alabildiğine uzaktır. *Dünya Tarihi 101* ise bütün bu sıkıcı detayları bir kenara bırakıyor ve sizi uygarlık tarihine doğru büyüleyici bir yolculuğa çıkarıyor.

BİR ÇIRPIDA PARA VE FİNANS

Ekonomi 101 ekonomi konusunda hiçbir şey bilmeyenlerin gazetelerin ekonomi sayfalarında çıkan haberleri okuyup anlayabilmelerini, ekonomiyle ilgili sohbetlere katılabilmelerini ve genel olarak ekonomi bilimi hakkında fikir edinebilmelerini sağlamak için hazırlandı. Bu kitabı okuyarak yatırım araçları, arztalep dengesi, döviz kurları, mikroekonomi gibi temel ekonomi bilimi kavramlarını öğrenecek, aklınızdaki pek çok soruya yanıt bulacak.

SOSYALİZMİN TARİHİYLE İLGİLİ MERAK ETTİĞİNİZ HER ŞEY BU KİTAPTA!

Bir zamanlar "baskı" ile ilişkilendirilen sosyalizm, bugünlerde herkesin gözünün üstünde olduğu, insanların günlük hayatlarında vergilendirme, sağlık hizmetleri ve eğitim sistemleri gibi önemli meselelerle yer etmiş bir konudur. Üstelik günümüzün karmaşık siyasi ikliminde, giderek daha fazla sayıda siyasi aday sosyalist veya demokratik sosyalist politikaları savunmaktadır.

Peki ama sosyalizm nedir? Sosyalist düşüncenin kökleri nereye uzanır? Totaliter rejimlerin sosyalizmle mücadelesi tarihin hangi dönemlerinde ortaya çıkmıştır? İşçi sınıfının yükselmesi günümüzde mümkün müdür? Bugün sosyalizm nerede durmaktadır?

Sosyalizm 101, sosyalizmin neredeyse üç yüzyıllık kökenlerine, karmaşık tarihine, temel taşlarına, gelişimindeki kilit isimlere ve güncel kavramlara açıklık getirerek tüm bu soruları cevaplandırıyor. Marx ve Engels'ten Marcuse'a, Sanayi Devrimi'nden Küba Devrimi'ne, diktatörlerden bağımsızlık mücadelelerine, dünya savaşları ve devrimler eşliğinde dünyanın siyasi dönüşümünü anlatıyor.

internetsatış
saykitap.com
30 TL
ISBN 978-605-02-0777-4
9 786050 207774
SAY YAYINLARI

sayyayincilik.com
facebook.com/sayyayinlari
twitter.com/sayyayinlari
instagram.com/sayyayincilik